

De sociale kracht van groene ruimten

Een studie naar het effect van groene ruimten op het ontstaan van sociale interacties en de wijze waarop hier bij het herinrichten van groene ruimten in De Wijert-Noord en Beijum op in is gespeeld



rijksuniversiteit
groningen

faculteit ruimtelijke
wetenschappen

Emiel Heuff (2044994)

**Rijksuniversiteit Groningen
Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen
Master Sociale Planologie**

**Begeleider: prof. dr. ir. G.R.W. (George) de Kam
Tweede lezer: dr. ir. T. (Terry) van Dijk**

maart 2016

Titelverklaring

De titel van het onderzoeksrapport ('De sociale kracht van groene ruimten') is geïnspireerd op het boek 'De groene kracht: De transformatie van de Westelijke Tuinsteden Amsterdam' van Yttje Feddes et al. (2011) dat de waarde en de kwaliteit van het groen in Amsterdamse stadsuitbreidingswijken uit de jaren '50 en '60 van de vorige eeuw beschrijft. Zij beschouwen (de waarde van) het groen – dat door de jaren heen aan slijtage onderhevig is geweest – als basis voor nieuwe aantrekkelijke woonmilieus en veelzijdige gebruiks- en ontmoetingsruimte. Het boek van Feddes et al. (2011) richt zich hoofdzakelijk op transformaties van groen die vanuit een stedenbouwkundige insteek belicht worden. In dit rapport wordt deze visie aangevuld met de sociale potenties van het groen: 'de sociale kracht van groene ruimten'.

Omslagfoto

De vijvers rondom het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord, met op de achtergrond de portiekflats aan de Vondellaan. Foto: eigen collectie (2015)

Colofon

Masterprogramma:	MSc Sociale Planologie
Titel:	De sociale kracht van groene ruimten
Ondertitel:	Een studie naar het effect van groene ruimten op het ontstaan van sociale interacties en de wijze waarop hier bij het herinrichten van groene ruimten in De Wijert-Noord en Beijum op in is gespeeld
Status:	definitief
Auteur:	E. (Emiel) Heuff
Studentnummer:	2044994
Contactgegevens:	emielheuff@hotmail.com e.heuff@student.rug.nl
Website onderzoek:	emielheuff.jimdo.com
Universiteit:	Rijksuniversiteit Groningen
Faculteit:	Ruimtelijke Wetenschappen Landleven 1 9747 AD Groningen
Begeleider:	prof. dr. ir. G.R.W. (George) de Kam
Tweede lezer:	dr. ir. T. (Terry) van Dijk

Voorwoord

Voor u ligt mijn afstudeeronderzoek dat het sluitstuk vormt van de master Sociale Planologie aan de Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen en tevens het einde betekent van bijna zes jaren studeren in de stad Groningen. Waar de eerste vier studiejaar grotendeels in het teken stonden van het volgen van de studieonderdelen binnen de bachelor Technische Planologie en de vakken van de master Sociale Planologie, laten de laatste anderhalf jaar een afwisseling zien van onderzoek doen (met als eindresultaat het rapport dat nu voor u ligt), het volgen van een stage binnen het adviesteam van *KAW architecten en adviseurs* en – als hoogtepunt – het daadwerkelijk aan het werk zijn als onderzoeker binnen datzelfde team bij KAW. Deze kennismaking met het werkveld heeft echter wel als bijeffect gehad dat het schrijven van deze scriptie af en toe op een laag pitje is komen te staan en dat de eenjarige master Sociale Planologie in de praktijk een tweeënhalf jaar durende master is geworden. Aan de andere kant heeft de ervaring die ik tijdens het werken aan projecten bij KAW heb opgedaan erg geholpen bij het uitvoeren van diverse analyses binnen het afstudeeronderzoek. Daardoor is één ding zeker: de (lichte) studievertraging heeft ongetwijfeld een positieve bijdrage geleverd aan de kwaliteit van het onderzoek.

En dan het dankwoord. Het onderzoek zou immers niet tot stand zijn gekomen zonder de hulp van een groot aantal mensen. Allereerst wil ik mijn scriptiebegeleider George de Kam bedanken voor zijn begeleidende rol gedurende het hele onderzoeksproces en de positieve kritiek die hij gaf bij alles wat ik op papier zette. Daarnaast gaat mijn dank uit naar alle mensen die ik geïnterviewd heb: Frank Huijsmans van de gemeente Groningen, landschapsarchitect Kees van Bohemen van Land & Stad Design, Sacha Schram van HKB Stedenbouwkundigen, Karin Peters en Sjerp de Vries van de Wageningen Universiteit en natuurlijk KAW-collega en architect Pieter Omlo. Verder dank ik alle bewoners van De Wijert-Noord en Beijum die – in tegenstelling tot veel van hun buurtgenoten – wél de moeite hebben genomen om de enquête over het gebruik van groene ruimten in te vullen en daardoor belangrijke input voor het onderzoek hebben geleverd. Tot slot bedank ik (de leerlingen van) C.B.S. De Tamarisk voor hun creatieve gedachten met betrekking tot het ontwerpen van een nieuwe groene ruimte in De Wijert-Noord en Rinus Woesthuis die ervoor heeft gezorgd dat de resultaten van mijn onderzoek door middel van een krantenartikel in de regionale media onder de aandacht zijn gebracht (het krantenartikel is bijgevoegd in bijlage 11 van dit rapport).

Rest mij niets anders dan u veel leesplezier toe te wensen!

Emiel Heuff
Appingedam, 19 maart 2016

Samenvatting

Een groot aantal vroeg- en laat-naoorlogse wijken in Nederland heeft in de afgelopen jaren te maken gehad met een herstructureringsopgave waarbij niet alleen aandacht is besteed aan het toekomstbestendig maken van de woningvoorraad en de infrastructuur in een buurt, maar waarbij ook het groen in de wijk opnieuw is ingericht. Groene ruimten in naoorlogse wijken moesten vanuit de oorspronkelijke ontwerpgedachte functioneren als ontmoetingsplaats van de wijk en het groen zou hierbij de katalysator achter de sociale cohesie in een buurt moeten vormen. Gedurende de tijd hebben de groene ruimten echter een groot deel van hun 'sociale kracht' verloren. De herstructureringsopgave in dit type wijken biedt dan ook een goed aangrijpingspunt om de sociale kant van groene ruimten te versterken.

Het ontbreekt in de literatuur echter aan een integraal overzicht van eigenschappen van groene ruimten die enerzijds bijdragen aan een verhoogd gebruik van groene ruimten en anderzijds het ontstaan van sociale interacties tussen de gebruikers van het groen faciliteren. Bovendien is het onduidelijk welke rol de 'sociale kant' van groene ruimten speelt bij het maken van herinrichtingsplannen en -ontwerpen voor groene ruimten in naoorlogse wijken. Dit onderzoek richt zich op beide vraagstukken door literatuuronderzoek te verbinden met casestudieonderzoek in twee naoorlogse wijken in de stad Groningen – De Wijert-Noord en Beijum – en de resultaten door te vertalen naar een raamwerk met eigenschappen van groene ruimten dat kan worden gebruikt om beter aan te sturen op het 'sociale effect' van het groen. De empirische data zijn onder andere verkregen aan de hand van interviews met experts en planbetrokkenen en een enquête onder de bewoners van de twee Groningse onderzoekswijken ($n = 180$).

De uitkomsten van het onderzoek laten zien dat niet alleen fysieke eigenschappen van groene ruimten (zoals structuur- en inrichtingseigenschappen) van invloed zijn op het gebruik en het (laten) ontstaan van sociale interacties, maar dat individuele eigenschappen van de bewoners van de wijk ook in sterke mate bepalend zijn voor het al dan niet bezoeken van een groene ruimte en de mate waarin zij contact hebben met andere gebruikers van het groen. Concreet betekent dit dat factoren als buurtbinding (op basis van het aantal jaren dat men woonachtig is in de buurt), verschillen in woonbeleving en het hebben van een (of meer) hond(en) en kind(eren) in de leeftijd tot 10 jaar een bijdrage leveren aan het gebruik van groene ruimten en de mate waarin men sociale interacties met anderen heeft. Bovendien blijken factoren als de grootte van een groene ruimte, de daarin aanwezige voorzieningen (onder meer voldoende zitvoorzieningen), sociale veiligheid en de activiteiten die men in de groene ruimte onderneemt van belang te zijn.

Daarnaast blijkt dat de herinrichting van de grootste groene ruimten in beide onderzoekswijken niet expliciet gericht is geweest op het verbeteren van de sociale rol van het groen in de wijken, maar dat er met behulp van het ontwerp wél bepaalde voorwaarden zijn geschapen die – via het gebruik van groene ruimten – aansturen op het ontstaan van sociale interacties en sociale cohesie. Opvallend was dat dergelijke kenmerken in het herinrichtingsontwerp voor het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord duidelijker naar voren zijn gekomen dan in het ontwerp voor de Groene Long in Beijum. Een verklaring hiervoor vormt het feit dat bij de herinrichting van de Groene Long de focus lag op termen als *ecologie* en *duurzaamheid*, terwijl de nadruk in De Wijert-Noord vooral lag op het vergroten van de gebruikswaarde van plantsoen, een factor die meer raakvlakken heeft met de sociale kant van groene ruimten.

Eventueel vervolgonderzoek kan zich richten op de vraag welke *andere* individuele eigenschappen van bewoners van een wijk een rol spelen in het verklaren van factoren gerelateerd aan het gebruik van groen en het hebben van sociale contacten met andere bezoekers; slechts een klein aantal wetenschappelijke onderzoeken richt zich op deze (niet of nauwelijks ruimtelijk te beïnvloeden) factoren, terwijl de impact op het daadwerkelijke gebruik evident is.

Trefwoorden: groene ruimten; gebruik groene ruimten; sociale contacten; sociale interacties; sociale cohesie; herinrichting; De Wijert-Noord; Beijum; Hendrik de Vriesplantsoen; Groene Long; Groningen

Inhoudsopgave

	Colofon	iii
	Voorwoord	v
	Samenvatting	vii
	Lijst met figuren en kaarten	xiii
	Lijst met symbolen en afkortingen	xvii
Hoofdstuk 1	Inleiding -----	1
1.1	Aanleiding	3
1.2	Probleemstelling	4
1.3	Doelstelling	4
1.4	Vraagstelling	5
1.5	Wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie	6
1.6	Leeswijzer	6
Hoofdstuk 2	Theoretisch kader -----	9
2.1	De herstructurering van 'groene wijken': een karakterisering van vroeg-naoorlogse stempelwijken en laat-naoorlogse bloemkoolwijken	11
2.1.1	Vroeg-naoorlogse wijken: stempels in het groen	12
2.1.2	Laat-naoorlogse bloemkoolwijken: laagbouw in het groen	14
2.2	Sociale cohesie en de buurt: definitiebepaling en de relatie tot het ruimtelijk ontwerp	16
2.2.1	Buurtgebonden sociale cohesie	18
2.3	Sociale cohesie in 'groene wijken': groene ruimten als middel tot sociale samenhang in naoorlogse wijken	20
2.3.1	Het gebruik van groene ruimten: de effecten van fysieke eigenschappen	20
2.3.2	Het gebruik van groene ruimten: de brug naar sociale interacties en sociale cohesie	22
2.3.3	Het ontwerp van groene ruimten: een middel tot sociale interactie en sociale cohesie	24
2.4	De afwijzing van het fysisch determinisme: het ontwerp als sociale blauwdruk?	26
2.5	Uitgangspunten voor het onderzoek	27
2.6	Conceptueel model	27
Hoofdstuk 3	Methodologie -----	29
3.1	Onderzoeksmethode	31
3.2	Instrumenten van dataverzameling	32
3.2.1	Literatuuronderzoek	33
3.2.2	Documentanalyses	34
3.2.3	Diepte-interviews	34
3.2.4	Enquêtes	35
3.2.5	Observaties	37
3.2.6	Ontwerpsessie met basisschoolleerlingen	38
3.3	Onderzoeksontwerp	38

Hoofdstuk 4	Twee onderzoekswijken: De Wijert-Noord en Beijum -----	41
4.1	De Wijert-Noord: stempelwijk in het groen	43
4.1.1	Historische context: de wederopbouwperiode	43
4.1.2	De Wijert-Noord in stedenbouwkundig perspectief	43
4.2	Beijum: laagbouw in het groen	45
4.2.1	Historische context: groeioptimisme en maakbaarheid	45
4.2.2	Beijum in stedenbouwkundig perspectief	45
Hoofdstuk 5	De herinrichting van groene ruimten in De Wijert-Noord en Beijum -----	49
5.1	De herinrichting van groene ruimten in De Wijert-Noord: het Hendrik de Vriesplantsoen en de ‘groene onderlegger’	51
5.1.1	De herstructurering van De Wijert-Noord: een korte schets	51
5.1.2	De herinrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen	53
5.1.3	De herinrichting van de ‘groene onderlegger’	60
5.2	De herinrichting van groene ruimten in Beijum: de Groene Long	63
5.2.1	De wijkvernieuwing van Beijum: een korte schets	63
5.2.2	De herinrichting van de Groene Long	64
Hoofdstuk 6	Enquêteresultaten -----	73
6.1	Samenstelling van de steekproef	75
6.2	Frequentie gebruik groene ruimten	78
6.2.1	Frequentie per groene ruimte	79
6.3	Lengte bezoek groene ruimten	79
6.3.1	Lengte van een bezoek per groene ruimte	80
6.4	Afstand tot dichtstbijzijnde groene ruimte en totale oppervlakte groene ruimten	81
6.5	Activiteiten in groene ruimten	82
6.5.1	Activiteiten naar frequentie en lengte van een bezoek	83
6.5.2	Activiteiten per groene ruimte	84
6.5.3	Belemmeringen in gebruik van groene ruimten	85
6.6	Voorzieningen in groene ruimten	86
6.6.1	Ontbrekende voorzieningen	87
6.7	Tevredenheid groene ruimten	88
6.7.1	Beïnvloeding van het gebruik	90
6.8	Sociale contacten in groene ruimten	91
6.8.1	Contact met andere bezoekers van groene ruimten	95
6.8.2	Type contact met andere bezoekers van groene ruimten	96
6.8.3	Oordeel over contact met andere bezoekers van groene ruimten	97
6.8.4	Belemmeringen sociaal contact in groene ruimten	98
6.9	Herinrichting van groene ruimten	99
6.9.1	Oordeel over herinrichting Hendrik de Vriesplantsoen en de Groene Long	99
	Intermezzo: Hoe gebruiken kinderen in de basisschoolleeftijd groene ruimten in hun wijk?	102
	Kaartenkatern -----	105

Hoofdstuk 7	Groene ruimten en sociale interacties: enkele aandachtspunten -----	113
7.1	De groene ruimte als ontmoetingsplaats?	115
7.2	Inspelen op het gebruik van groene ruimten	116
	7.2.1 Algemene aandachtspunten	116
	7.2.2 Enkele specifieke aandachtspunten	118
7.3	Groene ruimten en sociale interacties	118
	7.3.1 Algemene principes	118
	7.3.2 Enkele inrichtingsaspecten	119
Hoofdstuk 8	Discussie van de resultaten -----	121
Hoofdstuk 9	Conclusie -----	127
9.1	Conclusie	129
9.2	Aanbevelingen voor verder onderzoek	134
9.3	Reflectie op het onderzoeksproces	135
Hoofdstuk 10	Visualisatie -----	139
10.1	Ontwerp De Wijert-Noord: Integreren schoolplein De Tamarisk in nieuw aan te leggen gedeelte Hendrik de Vriesplantsoen	141
10.2	Ontwerp Beijum: Versterken speel- en ontmoetingsfunctie centraal gebied de Groene Long	154
Hoofdstuk 11	Referenties -----	163
	Bijlagen -----	171
1	Interviewguides	173
2	Uitnodigingsbrief online enquête De Wijert-Noord	178
3	Uitnodigingsbrief online enquête Beijum	179
4	Verspreiding uitnodigingsbrief enquête	180
5	Enquête De Wijert-Noord	182
6	Enquête Beijum	191
7	Overzicht respons per enquêtevraag	200
8	Terugkoppeling enquêteresultaten naar respondenten	211
9	Vragenlijst leerlingen C.B.S. De Tamarisk	213
10	Kaart ontwerp leerlingen C.B.S. De Tamarisk	214
11	Artikel in Regiokrant Groningen	215

Lijst met figuren en kaarten

Figuren

Figuur	2.1	De vijf componenten van sociale cohesie -----	17
Figuur	2.2	Categorisering van <i>park features: facilities</i> en <i>amenities</i> -----	22
Figuur	2.3	Schematische weergave van het mogelijke verloop van het triangulatieproces -----	23
Figuur	2.4	De invloed van het ruimtelijk ontwerp op passief parkgebruik -----	25
Figuur	2.5	De invloed van het ontwerp op de sociale uitkomsten ervan -----	26
Figuur	2.6	Conceptueel model -----	28
Figuur	3.1	Selectiecriteria casestudieonderzoek -----	32
Figuur	3.2	Responsverdeling -----	37
Figuur	3.3	Onderzoeksontwerp -----	39
Figuur	4.1	Stedenbouwkundige kaart van De Wijert-Noord met een onderverdeling naar de ----- verschillende functies van het groen in een vroeg-naoorlogse wijk	44
Figuur	4.2	Stedenbouwkundige kaart van Beijum met aanduiding van de drie groene assen ----- die de wijk opdelen	47
Figuur	5.1	Appartementencomplex 'De Rederijker' aan de Van Iddekingeweg -----	52
Figuur	5.2	Stedenbouwkundige kaart van het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord ----	52
Figuur	5.3	Ingrep 1 (padenstructuur) in het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord, ----- onderverdeeld naar bijbehorende maatregelen	55
Figuur	5.4	Ingrep 2 (van kijk- en verblijfgroen naar 'actief' groen) in het Hendrik de ----- Vriesplantsoen in De Wijert-Noord, onderverdeeld naar bijbehorende maatregelen	57
Figuur	5.5	Ingrep 3 (ruimtelijke indeling) in het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord, - onderverdeeld naar bijbehorende maatregelen	58
Figuur	5.6	Ingrep 4 (koppeling groen en blauw) in het Hendrik de Vriesplantsoen in De ----- Wijert-Noord, met bijbehorende maatregel	59
Figuur	5.7	De herinrichting van collectieve tuinen in De Wijert-Noord, onderverdeeld naar ----- bijbehorende maatregelen	61
Figuur	5.8	De groene flank langs de P.C. Hoofllaan verbindt het groen in de buurten met het ---- centraal in de wijk gelegen Hendrik de Vriesplantsoen	62
Figuur	5.9	De herinrichting van verbindende groene ruimten in De Wijert-Noord, met ----- bijbehorende maatregel	62
Figuur	5.10	Een enigszins verouderde steiger met bankjes langs de vijvers aan de Hora ----- Siccamasingel	63
Figuur	5.11	Stedenbouwkundige kaart van de Groene Long in Beijum -----	64
Figuur	5.12	Ingrep 1 (thema 'rood') in de Groene Long in Beijum, onderverdeeld naar ----- bijbehorende maatregelen	68
Figuur	5.13	Ingrep 2 (thema 'blauw') in de Groene Long in Beijum, onderverdeeld naar ----- bijbehorende maatregelen	69
Figuur	5.14	Ingrep 3 (thema 'groen') in de Groene Long in Beijum, met bijbehorende maatregel -	70
Figuur	5.15	Ingrep 4 (thema 'geel') in de Groene Long in Beijum, met bijbehorende maatregel --	70
Figuur	6.1	Samenstelling steekproef De Wijert-Noord ($n = 70$), met een onderverdeling naar ---- individuele eigenschappen	76
Figuur	6.2	Samenstelling steekproef Beijum ($n = 110$), met een onderverdeling naar ----- individuele eigenschappen	77
Figuur	6.3	Frequentie gebruik groene ruimten in de wijk -----	78

Figuur	6.4	Lengte bezoek groene ruimten in de wijk -----	80
Figuur	6.5	Activiteiten in groene ruimten in de wijk -----	82
Figuur	6.6	Activiteiten in de vijf meest gebruikte groene ruimten per wijk -----	84
Figuur	6.7	Aandeel respondenten dat bepaalde (delen van) groene ruimten liever niet bezoekt -	85
Figuur	6.8	Oordeel over voorzieningen in de groene ruimten in de wijk -----	86
Figuur	6.9	Percentage tevreden of zeer tevreden met vijf factoren groene ruimten -----	88
Figuur	6.10	Tevredenheid met vijf factoren groene ruimten -----	88
Figuur	6.11	Gemiddelde beïnvloeding per factor op gebruik groene ruimten -----	90
Figuur	6.12	Beoordeling stellingen over gebruik van groene ruimten in relatie tot sociale ----- contacten	92
Figuur	6.13	Contact met andere gebruikers van groene ruimten in de wijk -----	96
Figuur	6.14	Type contact met andere gebruikers van groene ruimten in de wijk -----	96
Figuur	6.15	Oordeel over het hebben van contact met andere gebruikers van groen in de wijk ----	97
Figuur	6.16	Aandeel respondenten dat vindt dat bepaalde locaties het ontstaan van contacten --- belemmeren	98
Figuur	6.17	Aandeel respondenten dat afwist van de herinrichting van het Hendrik de ----- Vriesplantsoen in De Wijert-Noord en de Groene Long in Beijum	99
Figuur	6.18	Beoordeling stellingen over de herinrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen en --- de Groene Long	100
Figuur	6.19	Ontwerp voor het nieuwe 'groene' schoolplein bij de nieuwbouw van C.B.S. De ----- Tamarisk in het nieuwe gedeelte van het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert- Noord, gemaakt door leerlingen van de school	103
Figuur	6.20	Ontwerp voor het nieuwe 'groene' schoolplein bij de nieuwbouw van C.B.S. De ----- Tamarisk in het nieuwe gedeelte van het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert- Noord, gemaakt door leerlingen van de school	104
Figuur	9.1	Categorisering van eigenschappen van groene ruimten die van invloed zijn op het ---- gebruik van groen en het genereren van sociale contacten en sociale cohesie tussen bewoners die het groen gebruiken	130
Figuur	9.2	Conceptueel model (herhaling van figuur 2.6 in paragraaf 2.6) -----	131
Figuur	9.3	Conceptueel model met aanvullingen op basis van het onderzoek -----	134
Figuur	10.1	Standpunten 3D-impressies nieuwe gedeelte Hendrik de Vriesplantsoen De Wijert- -- Noord	142
Figuur	10.2	Eigenschappen van groene ruimten waaraan aandacht is besteed in het ontwerp ---- voor het nieuwe van het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord	143
Figuur	10.3	Standpunt 1 -----	144
Figuur	10.4	Standpunt 2 -----	145
Figuur	10.5	Standpunt 3 -----	146
Figuur	10.6	Standpunt 4 -----	147
Figuur	10.7	Standpunt 5 -----	148
Figuur	10.8	Standpunt 6 -----	149
Figuur	10.9	Standpunt 7 -----	150
Figuur	10.10	Standpunt 8 -----	151
Figuur	10.11	Standpunt 9 -----	152
Figuur	10.12	Standpunt 10 -----	153
Figuur	10.13	Ontwerplocatie in de Groene Long in Beijum -----	154
Figuur	10.14	Standpunten 3D-impressies groene ruimte ter hoogte van Galkemaheerd Beijum ----	155
Figuur	10.15	Eigenschappen van groene ruimten waaraan aandacht is besteed in het ontwerp ---- voor de groene ruimte ter hoogte van de Galkemaheerd in Beijum	155
Figuur	10.16	Standpunt 1 -----	156
Figuur	10.17	Standpunt 2 -----	157

Figuur	10.18	Standpunt 3	-----	158
Figuur	10.19	Standpunt 4	-----	159
Figuur	10.20	Standpunt 5	-----	160
Figuur	10.21	Standpunt 6	-----	161
Figuur	10.22	Standpunt 7	-----	162

Kaarten

Kaart	1	Respons per straat in De Wijert-Noord -----	105
Kaart	2	Totaal aantal respondenten dat de aangegeven groene ruimten in De Wijert-Noord -- gebruikt	105
Kaart	3	Totaal aantal respondenten dat de aangegeven groene ruimten in De Wijert-Noord -- dagelijks gebruikt	106
Kaart	4	Totaal aantal respondenten dat de aangegeven groene ruimten in De Wijert-Noord -- wekelijks gebruikt	106
Kaart	5	Totaal aantal respondenten dat de aangegeven groene ruimten in De Wijert-Noord -- maandelijks gebruikt	107
Kaart	6	Totaal aantal respondenten dat de aangegeven groene ruimten in De Wijert-Noord -- minder dan een kwartier gebruikt	107
Kaart	7	Totaal aantal respondenten dat de aangegeven groene ruimten in De Wijert-Noord -- tussen een kwartier en een halfuur gebruikt	108
Kaart	8	Totaal aantal respondenten dat de aangegeven groene ruimten in De Wijert-Noord -- langer dan een halfuur gebruikt	108
Kaart	9	Respons per straat in Beijum -----	109
Kaart	10	Totaal aantal respondenten dat de aangegeven groene ruimten in Beijum gebruikt ---	109
Kaart	11	Totaal aantal respondenten dat de aangegeven groene ruimten in Beijum dagelijks gebruikt	110
Kaart	12	Totaal aantal respondenten dat de aangegeven groene ruimten in Beijum wekelijks gebruikt	110
Kaart	13	Totaal aantal respondenten dat de aangegeven groene ruimten in Beijum ----- maandelijks gebruikt	111
Kaart	14	Totaal aantal respondenten dat de aangegeven groene ruimten in Beijum minder dan een kwartier gebruikt ----	111
Kaart	15	Totaal aantal respondenten dat de aangegeven groene ruimten in Beijum tussen een kwartier en een halfuur gebruikt -----	112
Kaart	16	Totaal aantal respondenten dat de aangegeven groene ruimten in Beijum langer dan een halfuur gebruikt -----	112

Lijst met symbolen en afkortingen

Statistische symbolen

μ	in de populatie
\bar{x}	steekproefgemiddelde
n	aantal respondenten
p	overschrijdingskans
χ^2	chi-kwadraat (statistische toets)
ϕ	phi (associatiemaat)
λ	lambda (associatiemaat)
τ_c	Kendall's tau-c (associatiemaat)
r	Pearson correlatiecoëfficiënt (bij lineaire regressie)
R^2	verklaarde variantie (bij lineaire regressie)

Overige afkortingen

GIS	Geografische Informatie Systemen
$\bar{x}_{(DW)}$	steekproefgemiddelde onder de respondenten uit De Wijert-Noord
$\bar{x}_{(B)}$	steekproefgemiddelde onder de respondenten uit Beijum



De groen-blauwe structuur tussen de Onnemaheerd (links) en de Eilardaheerd (rechts) vormt de schakel tussen wijkpark de Groene Long en het Spakenpad aan de noordrand van Beijum. Foto: eigen collectie (2015)

Leeswijzer

Dit inleidende hoofdstuk vormt een toelichting op verschillende aspecten die de basis vormen voor het onderzoek naar het sociale effect van groene ruimten en de herinrichting ervan. Paragraaf 1.1 richt zich allereerst op de aanleiding voor het onderzoek. Deze aanleiding wordt in de paragrafen 1.2 tot en met 1.4 vertaald naar respectievelijk een probleem-, doel- en vraagstelling die gezamenlijk het uitgangspunt voor het onderzoek vormen. In paragraaf 1.5 wordt vervolgens gewezen op de wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie van het onderzoek. Tot slot volgt in paragraaf 1.6 een leeswijzer waarin de structuur van het onderzoeksrapport uiteen wordt gezet.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

De ruimtelijke ordening in Nederland kent een lange geschiedenis. Er zijn niet veel landen in Europa en in andere werelddelen waar mensen zich al zo lang met het plannen van de ruimte bezighouden als in Nederland (Boelens, 2010). Wanneer je ons land van boven – dus uit de lucht – zou bekijken, wordt deze geschiedenis op een duidelijke manier zichtbaar. Steden ontwikkeld in het uitgestrekte laagland, met daartussenin middelgrote kernen en dorpen, domineren het beeld. Op een lager schaalniveau, zoals op stadsniveau, wordt de historie van de ruimtelijke planning op meer fysieke vlakken zichtbaar. Zo is in veel Nederlandse steden een duidelijke tweedeling te herkennen tussen de oude stadswijken, die gebouwd zijn rondom de historische stadskern, en de ‘modernere’ stadswijken die dateren uit de 20^{ste} eeuw. Geleidelijk is een ontwikkeling te zien in de inbeslagneming van de ruimte: waar de historische centra vaak een zeer hoge bebouwingsdichtheid kent, die is ontstaan door het bouwen van architectonisch karakteristieke panden langs nauwe straatjes binnen de grachtengordels, kenmerken de stadswijken die na 1900 gebouwd zijn zich veelal door een steeds ruimere opzet die het streven naar, wat in die tijd *schoonheid* werd genoemd (zie bijvoorbeeld Van der Cammen & De Klerk, 2003, p. 94), tot uitdrukking brengt. Vooral de hoeveelheid openbare ruimte is opvallend. De lagere bebouwingsdichtheid maakte het dan ook mogelijk om in de nieuwere stadswijken meer groen, bijvoorbeeld in de vorm van parken en plantsoenen, aan te brengen. Het ontbreken van groen werd als manco van de toen oude stadswijken beschouwd.

De trend die gezet was bij het ontwerpen van begin 20^{ste}-eeuwse woonwijken werd in de periode daarna voortgezet. Groene woonwijken als stedelijke woonmilieus werden steeds meer gewaardeerd. Mede om die reden werd de omvang van het groen in nieuwe wijken geleidelijk vergroot. Zeker de wijken die gebouwd zijn na de Tweede Wereldoorlog, in de periode tussen 1945 en 1970, doen het goed als het om de hoeveelheid stedelijk groen gaat. Deze vroeg-naoorlogse wijken zijn ontworpen volgens de principes van de *functionele stad* en het CIAM (Congrès Internationaux d’Architecture Moderne) en kenmerken zich door een strakke, vaak abstracte vormgeving waarbij zichtlijnen een belangrijke rol spelen. Door het gebruik van open bouwblokken in zogenaamde ‘stempels’ blijft er relatief veel ruimte over voor stadsgroen. De groene ruimten in deze wijken zijn zorgvuldig aangekleed en leggen daarmee sterk de nadruk op het door het CIAM gevoerde credo ‘licht, lucht en ruimte’, waaraan de moderne wijk diende te voldoen (Posthumus & Beek, 2012; zie ook bijvoorbeeld Van der Cammen & De Klerk, 2003 en Van Schendelen, 1997). Naast de visuele aantrekkingskracht vervulden de groene ruimten in stempelwijken de functie van ontmoetingsplaats: mensen moesten elkaar in het buurtgroen ontmoeten en de groene ruimten functioneerden dan ook katalysator achter sociale cohesie (Feddes et al., 2011 en Van Merriënboer, 2011). Bovenal diende het groen, in de woorden van Feddes et al. (2011), “als middel om structuur te geven aan de stad” (p. 7). Daarmee verwierf het groen een functie die voor de toekomst van de vroeg-naoorlogse wijken belangrijk zou blijven.

Ook de woonwijken die na 1970 zijn gebouwd kennen een ruime hoeveelheid groene ruimten. Waar het groen in vroeg-naoorlogse wijken louter functionele doeleinden had, kan het groen in deze laat-naoorlogse bloemkoolwijken beter als esthetisch worden gekarakteriseerd. Groene ruimten moesten de sfeer van het platteland de stad in halen, een eigenschap die werd gebruikt om de aantrekkelijkheid van de nieuwe stadswijken te vergroten. Desondanks werd het groen ook hier als drijfveer achter sociale cohesie beschouwd, zij het met een wat speelser karakter dan in de vroeg-naoorlogse wijken (Ubink & Van der Steeg, 2011).

Toch loopt de werkelijkheid vaak anders dan de stedenbouwkundigen in eerste instantie met hun ontwerp beogen. De met precisie ontworpen en vormgegeven vroeg-naoorlogse wijken bleken over een weinig aanpasbaar vermogen te beschikken om te kunnen omgaan met de veranderende wensenpatronen. Met name de filosofie achter de groenstructuren bleek in de praktijk niet uit te komen: het groen werd niet voldoende gebruikt en verloor daarmee zijn functie als generator van sociale contacten (zie onder andere Feddes et al., 2011). Ook de bloemkoolwijken kregen met dit fenomeen te maken. Door een gebrek aan onderhoud werden de sociale ontmoetingsplaatsen omgevormd tot weinig aantrekkelijke plekken waar sociale onveiligheid de boventoon voert; het gebruik van groen wordt hierdoor negatief beïnvloed. Een van de meest recente ontwikkelingen in de ruimtelijke ordening richt zich op de hiermee verbonden problematiek, die veelal in de genoemde vroeg- en laat-naoorlogse wijken voorkomt: de

herstructurering van wijken. Tellinga (2004) noemt de herstructurering van naoorlogse wijken “de meest ingrijpende bouwopgave van Nederland van dit moment” (p. 18). Herstructureringsingrepen zijn bedoeld om spelende problemen aan te pakken om zo deze wijken ‘toekomstbestendig’ te maken (Van Bergeijk et al., 2008). Feddes et al. (2011) twijfelen er echter aan of de aanwezigheid en het belang van groen in wijken bij de herstructureringsopgave wel voldoende aandacht krijgt. Zeker de sociale kracht van groene ruimten in deze ‘groene wijken’ wordt in de ogen van Feddes et al. (2011) maar al te vaak onderschat, terwijl zij dit als het ‘kapitaal’ van de naoorlogse wijken beschouwen. Dit betekent dat er een uitdaging ligt voor het maken van herstructureringsontwerpen, waarbij groen als versterkende factor moet dienen. Een uitdaging met vele kansen!

1.2 Probleemstelling

De herstructureringsopgave van de naoorlogse wijken biedt in veel gevallen een goed aangrijpingspunt om de sociale kant van stedelijk groen te benutten en – zo mogelijk – te versterken. In veel naoorlogse wijken wordt naast het herstructureren van de woningvoorraad en de infrastructuur namelijk ook het openbaar groen in de wijk opnieuw ingericht. Behalve het feit dat door de herstructurering van het groen de sociale ‘duurzaamheid’ van een wijk kan worden vergroot, biedt herstructurering de ultieme kans om *direct* aandacht te besteden aan de sociale eigenschappen van groene ruimten, zonder dat deze sociale factor op een later moment alsnog in de praktijk gebracht moet worden. Bij een herstructurering gaat de wijk immers op de schop en is het verstandig om bij het maken van een ontwerp deze eigenschappen meteen serieus te nemen. Wanneer men dit niet doet, bestaat de kans dat de herstructurering onvoldoende oplossing biedt aan de spelende problemen en een volgende herstructurering (waarschijnlijk) onvermijdelijk wordt.

Uitgaande van de kennis dat groene ruimten een belangrijke spil vormen in het genereren van sociale contacten binnen een wijk, en uiteindelijk een bijdrage leveren aan de sociale cohesie van een buurt, rijst er een belangrijke vraag die tevens een gat in de wetenschappelijke kennis vormt. Bij het maken van plannen voor de herstructurering van wijken is het namelijk van belang te weten waaraan het groen dient te voldoen om daadwerkelijk succesvol te zijn in het vervullen van zijn sociale rol. Het mag dan bekend zijn dat groene ruimten een belangrijke plaats in een wijk vormen waar sociale contacten worden gevormd, echter welke eigenschappen van dit groen een cruciale rol spelen in het vervullen van dit mechanisme, is niet goed bekend. Daarmee stelt zich tevens de vraag hoe er bij het maken van herstructureringsplannen voor naoorlogse wijken die de afgelopen jaren zijn geherstructureerd is ingespeeld op de sociale rol van groene ruimten. Deze groene ruimten zijn namelijk opnieuw ingericht met als een van de doelen de sociale cohesie binnen de wijk te versterken. Maar heeft de sociale factor van deze groene ruimten wel een rol gespeeld bij het maken van ontwerpen voor deze wijken, en als dat zo is, welke eigenschappen zijn dan in het ontwerp meegenomen en hoe zouden deze eigenschappen bij moeten dragen aan het vergroten van de gebruikswaarde van het groen en het stimuleren van sociale contacten en sociale cohesie in een buurt?

1.3 Doelstelling

Dit onderzoek heeft als hoofddoelstelling een brug te slaan tussen wetenschappelijke theorieën over de relatie tussen groene ruimten en hun sociale uitwerking op wijkniveau enerzijds en de praktische toepassing hiervan anderzijds. Concreet betekent dit dat aan de hand van dit onderzoek een raamwerk wordt gecreëerd met daarbinnen eigenschappen die kunnen bijdragen aan het vergroten van de gebruikswaarde van het groen, waardoor wordt ingespeeld op het laten ontstaan van sociale contacten tussen buurtbewoners en het verbeteren van de sociale cohesie in een wijk. Dit raamwerk kan vervolgens gebruikt worden om aan te sturen op de ‘sociale effectiviteit’ van ontwerpen voor groene ruimten in wijken, zodat het groen de wijken sociaal versterkt. Op deze manier probeert het onderzoek dan ook een doorwerking van theoretische inzichten naar de ontwerppraktijk tot stand te brengen.

Zoals in de probleemstelling duidelijk is geworden bestaat dit onderzoek in principe uit drie delen. Allereerst wordt aan de hand van een literatuurstudie onderzocht welke eigenschappen van groene ruimten aan de ene kant het gebruik van deze groene ruimten beïnvloeden, en aan de andere kant het ontstaan van sociale contacten en sociale cohesie bevorderen. Dit onderdeel vormt de theoretische basis van het raamwerk. Daarnaast wordt aan de hand van een casestudieonderzoek geïnventariseerd hoe er bij het maken van een ontwerp voor de herinrichting van groene

ruimten rekening wordt gehouden met de sociaal versterkende rol van het groen. De aandacht zal hierbij uitgaan naar twee typen wijken: vroeg-naoorlogse (stempel)wijken (gebouwd tussen 1945 en 1970) en laat-naoorlogse (bloemkool)wijken (gebouwd tussen 1970 en 1985). Voor twee wijken in de stad Groningen wordt geanalyseerd aan welke sociale eigenschappen van groen bij het ontwerpen aandacht is besteed. Tevens wordt het gebruik van de groene ruimten in de twee stad-Groninger wijken in beeld gebracht en wordt – door middel van een vergelijking tussen de situatie voor en na de herinrichting – gekeken naar de invloed van de herinrichting op het gebruik van het groen. Uit deze factoren kan worden opgemaakt of de herinrichting op een manier is uitgevoerd die in lijn ligt met de theoretische inzichten omtrent de relatie tussen groene ruimten en het gebruik ervan, en of het daadwerkelijk bijdraagt aan het ontstaan van sociale contacten en het versterken van de sociale cohesie in een wijk. Dit deel van het onderzoek leidt tot de meer praktisch onderbouwde kant van het raamwerk: hier wordt uit de praktijk duidelijk welke eigenschappen succesvol (kunnen) zijn. Als sluitstuk van het onderzoek zullen enkele, op de bevindingen van dit onderzoek gebaseerde, ontwerpen worden gemaakt voor de groene ruimten in de twee onderzochte herstructureringswijken. Uit deze ontwerpen zal naar voren komen hoe sociaal versterkende eigenschappen van groene ruimten in de praktijk verwerkt kunnen worden, zodat sociale contacten beter gefaciliteerd worden en bijdragen aan het versterken van de sociale cohesie.

In de voorbereiding van het onderzoek naar het effect van de herinrichting van groene ruimten op de sociale cohesie binnen een wijk is de aanname gemaakt dat het ontstaan van sociale contacten in groene ruimten in positief verband staat met het ontstaan van sociale cohesie. In de probleem- en doelstelling is in zekere zin al op dit verband gewezen. Deze pragmatische aanname is gemaakt om effecten die buiten het onderzoeksveld van deze studie liggen, maar toch van invloed zijn op het toe- of afnemen van sociale cohesie, van dit onderzoek te kunnen isoleren. Op deze manier is het mogelijk de focus van het onderzoek te kunnen blijven leggen op de relatie tussen het ontstaan van sociale contacten, als gevolg van het gebruik en de fysieke eigenschappen van groen, en sociale cohesie in een buurt, zonder tal van neveneffecten bij de studie te hoeven betrekken. In de vraagstelling van het onderzoek, die in de volgende paragraaf wordt toegelicht, zal deze afbakening wederom duidelijk te herkennen zijn.

1.4 Vraagstelling

Uitgaande van de probleemstelling en doelstelling van dit onderzoek is de volgende onderzoeksvraag geformuleerd:

Onderzoeksvraag

Wat is het effect van groene ruimten op het ontstaan van sociale contacten tussen bewoners van vroeg-naoorlogse wijken en laat-naoorlogse wijken en op welke manier wordt er bij het maken van herinrichtingsplannen voor groene ruimten ingespeeld op het versterken van de sociale cohesie door middel van het faciliteren van sociale contacten in groene ruimten?

Voor de kennisontwikkeling rondom de onderzoeksvraag en de beantwoording van die vraag zijn vijf subvragen opgesteld. De eerste vier subvragen dienen hierbij als basis voor de vijfde subvraag, waarin de theorie en de bevindingen in de ontwerp-praktijk worden toegepast.

Theoretische subvragen

- 1. Wat houdt het begrip 'buurtgebonden sociale cohesie' in?*
- 2. Welke eigenschappen van groene ruimten zijn van invloed op het gebruik van groene ruimten en het genereren van sociale contacten tussen buurtbewoners in groene ruimten?*
- 3. Op welke manier wordt er bij het maken van herinrichtingsplannen en -ontwerpen voor groene ruimten ingespeeld op het versterken van de sociale cohesie door middel van het faciliteren van sociale contacten in groene ruimten?*
- 4. Op welke manier worden groene ruimten in wijken door bewoners gebruikt en welk effect heeft de herinrichting van groene ruimten op het gebruik van het groen en het genereren van sociale contacten in dit groen?*

Ontwerp gerelateerde subvraag

5. *Hoe kan een ontwerp voor het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord en de Groene Long in Beijum inspelen op het versterken van de sociale cohesie door middel van het vergroten van de gebruikswaarde en het faciliteren van sociale contacten in deze groene ruimte?*

1.5 Wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie

De voorgaande paragrafen geven een uitgebreid overzicht van het probleem dat dit onderzoek het hoofd probeert te bieden, het uiteindelijke doel dat het onderzoek probeert te bereiken en welke vraag centraal staat in dit onderzoek. Een van de belangrijkste vragen bij het doen van een onderzoek is echter de vraag wat een onderzoek *relevant* maakt voor de wereld (in dit verband is voor de term 'wereld' gekozen, omdat dit in feite het onderzoeksgebied van de planologie is – de omgeving als 'laboratorium'). In paragraaf 1.2 is al kort gewezen op de kennislacune die bestaat omtrent de relatie tussen enerzijds de aanwezigheid van groene ruimten in wijken en anderzijds het gebruik van groen en het (laten) ontstaan van sociale contacten en – als te verwachten gevolg daarvan – sociale cohesie tussen de gebruikers van het groen. Hoewel diverse wetenschappelijke publicaties zich richten op 'losse factoren' binnen deze relatie, ontbreekt het aan een integraal overzicht en aan een koppeling met de (ontwerp)praktijk. Dit is de reden dat dit onderzoek een concreet raamwerk probeert op te stellen met eigenschappen die bij kunnen dragen aan het vergroten van de gebruikswaarde van het groen en het (laten) ontstaan van sociale contacten tussen buurtbewoners en andere gebruikers van het groen. Het raamwerk kan vervolgens gebruikt worden bij het vergroten van het 'sociale effect' van (een ontwerp voor) een groene ruimte. Daarbij dient zich tevens de vraag aan op welke manier de sociale functie van groene ruimten een rol heeft gespeeld bij het maken van een plan voor de herinrichting van het groen in de twee onderzoekswijken. Deze vraag wordt inzichtelijk gemaakt door de theorie te koppelen aan twee typen naoorlogse herstructureringswijken, waardoor het raamwerk wordt aangevuld met kennis uit de praktijk. De *wetenschappelijke relevantie* van dit onderzoek wordt hoofdzakelijk bepaald door de genoemde kennislacune in de planningstheorie.

De *maatschappelijke relevantie* wordt deels bepaald door de genoemde koppeling tussen wetenschap en praktijk, maar in grotere mate doordat deze studie inzicht geeft in de wisselwerking tussen de geplande omgeving (in dit geval: het groen in naoorlogse wijken) en de gebruikers. Deze wisselwerking bepaalt per slot van rekening in grote mate de kwaliteit van de (groene) leefomgeving – wat verder gaat dan alleen het gebruik van groene ruimten – maar wordt in de praktijk niet altijd even serieus genomen. Dit onderzoek probeert de wisselwerking in de praktijk toe te passen en te wijzen op het 'sociale effect' dat stedelijk groen met zich meedraagt, onder andere op het ontstaan van sociale contacten en sociale cohesie in een buurt. De inzichten die uit dit onderzoek naar voren komen, kunnen bij eventuele volgende herinrichtingen van groene ruimten benut worden, zodat een plan of ontwerp beter aansluit op de 'gebruikers' (oftewel de bewoners) van de omgeving. Tegelijkertijd reikt het effect van dergelijke plannen en ontwerpen verder dan alleen het stimuleren van sociale contacten en sociale cohesie in een buurt: het beïnvloedt ook thema's die bijvoorbeeld aan gezondheid gerelateerd zijn (stress, eenzaamheid). Deze thema's komen niet aan de orde in dit onderzoek, maar het 'sociaal inrichten' van de groene omgeving kan wel als een brug naar dergelijke maatschappelijke thema's worden beschouwd.

1.6 Leeswijzer

Na dit inleidende hoofdstuk wordt in hoofdstuk 2 het theoretisch kader van het onderzoek uitgewerkt. Daar wordt een uitgebreide beschrijving gegeven van de twee typen 'groene' naoorlogse wijken die in het onderzoek centraal staan, worden verschillende definities van het begrip *sociale cohesie* uitgewerkt en wordt ingegaan op de relatie tussen de fysieke kenmerken van groene ruimten, het gebruik ervan en de mate waarin het groen bijdraagt aan het ontstaan van sociale interacties en sociale cohesie. Het theoretische hoofdstuk wordt afgesloten met het begrip *fysisch determinisme* en een vertaling van de theorieën naar een conceptueel model dat als basis van het onderzoek dient. In hoofdstuk 3 wordt de onderzoeksmethodologie besproken, waarbij enerzijds de overkoepelende onderzoeksmethode wordt onderbouwd en anderzijds de verschillende instrumenten van dataverzameling en data-analyse worden toegelicht. In hoofdstuk 4 worden de twee onderzoekswijken – De Wijert-Noord en Beijum – geïntroduceerd en wordt onder andere aandacht besteed aan de aanwezige groene ruimten in de wijk. Hoofdstuk 5

vormt de start van de uitwerking van het empirisch onderzoek: vanuit de visie van de gemeente wordt gekeken naar de herinrichting van het groen in beide onderzoekswijken en de mate waarin het nieuwe ontwerp inspeelt op het versterken van de sociale rol van het groen. Het hoofdstuk richt zich specifiek op de twee grootste groene ruimten in beide wijken: het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord en de Groene Long in Beijum. In het geval van De Wijert-Noord worden ook de ingrepen in het overige groen in de wijk besproken. In hoofdstuk 6 worden vervolgens de resultaten van de enquête over de groene ruimten in beide onderzoekswijken besproken. Er wordt aandacht besteed aan aspecten als de frequentie van het gebruik en de lengte van een bezoek aan de groene ruimten in de wijk, voorzieningen die al dan niet in de groene ruimten aanwezig zijn, de tevredenheid over bepaalde kenmerken van het groen en de mate waarin men contact heeft met andere bezoekers. Hoofdstuk 6 belicht de groene ruimten dus vooral vanuit de gebruikers van het groen: de bewoners van De Wijert-Noord en Beijum. In hoofdstuk 7 wordt de relatie tussen groene ruimten en (het ontstaan van) sociale interacties op enkele punten aangevuld: de inhoud van dit hoofdstuk richt zich vooral op aspecten die *niet* uit de voorgaande hoofdstukken naar voren zijn gekomen, maar wel van belang zijn bij het begrijpen van dit mechanisme. Hoofdstuk 8 bediscussieert vervolgens de theorieën uit hoofdstuk 2 in het licht van de resultaten van het empirisch onderzoek. Daarna worden in hoofdstuk 9 de conclusies van het onderzoek uitgewerkt, waarbij onder andere een algemeen te gebruiken raamwerk dat kan bijdragen aan het vergroten van het 'sociale effect' van groene ruimten wordt gepresenteerd. Het hoofdstuk besluit met enkele aanbevelingen voor vervolgonderzoek en een reflectie op het gehele onderzoeksproces. Het sluitstuk van het onderzoek wordt gevormd door hoofdstuk 10, waarin aan de hand van 3D-impresies nieuwe ontwerpen voor een tweetal groene ruimten worden gepresenteerd. Deze ontwerpen richten zich specifiek op het vergroten van de gebruikswaarde van het groen en het (laten) ontstaan van sociale interacties tussen de gebruikers ervan.



De vijvers rondom het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord, met op de achtergrond het winkelhart aan de Van Lennepaan. De brug verbindt het plantsoen onder andere met de Vondelflat. Foto: eigen collectie (2015)

Leeswijzer

In dit hoofdstuk wordt het theoretisch kader omtrent de relatie tussen groene ruimten in vroeg- en laat-naoorlogse wijken en het ontstaan van sociale interacties en sociale cohesie toegelicht. Paragraaf 2.1 geeft allereerst een uitgebreide beschrijving van de twee typen 'groene' naoorlogse wijken, waarbij onder andere wordt ingegaan op het thema *herstructurering*, de belangrijkste stedenbouwkundige kenmerken en kenmerken van de groenstructuur in dit type wijken. Daarna worden in paragraaf 2.2 verschillende definities van het begrip *sociale cohesie* gegeven en wordt ingegaan op de wijk- of buurtgebonden variant ervan. Deze speelt een belangrijke rol wanneer het gaat om de relatie tussen groene ruimten en sociale cohesie. Paragraaf 2.3 brengt de inhoud van de paragrafen 2.1 en 2.2 bij elkaar en behandelt het effect van fysieke eigenschappen van groene ruimten op het gebruik van groen en het ontstaan van sociale interacties en sociale cohesie tussen gebruikers van het groen. Er worden ook enkele voorbeelden gegeven van de manier waarop het ontwerp van een groene ruimte kan aansturen op het ontstaan van sociale contacten tussen bezoekers. Paragraaf 2.4 richt zich vervolgens op het begrip *fysisch determinisme* waarmee het beeld uit de eerdere paragrafen enigszins genuanceerd wordt. In paragraaf 2.5 wordt ten slotte kort uitgelegd wat de rol van de theorieën binnen het onderzoek is, waarna in paragraaf 2.6 het conceptueel model – het toetsingskader binnen het onderzoek – wordt gepresenteerd.

2. Theoretisch kader

2.1 De herstructurering van ‘groene wijken’: een karakterisering van vroeg-naoorlogse stempelwijken en laat-naoorlogse bloemkoolwijken

“Herstructurering is een opgave, gericht op vergroting van de differentiatie van woon- en werkmilieus, daar waar de woonkwaliteit en de leefbaarheid onder druk staan. Het behelst dan ook meer dan de aanpassing van de woningvoorraad en de directe woonomgeving. Ook infrastructuur, groenvoorzieningen, bedrijvigheid en overige voorzieningen binnen de wijk komen bij herstructurering aan de orde.” Deze definitie van de term *herstructurering* wordt gegeven in de Nota Stedelijke Vernieuwing uit 1997 (in Den Breejen et al., 2006). Voogd, Woltjer & Van Dijk (2011) formuleren deze omschrijving kernachtiger en zien herstructurering als een “integrale verbetering” van de leefomgeving, waarbij met fysieke maatregelen wordt geprobeerd de kwaliteit van de leefomgeving te verbeteren. Zij stellen dat de fysieke kant van de herstructurering hoofdzakelijk wordt bepaald door “sloop, vervangende nieuwbouw, verkoop van huurwoningen en woningverbetering” (Voogd, Woltjer & Van Dijk, 2011, p. 154). Van der Cammen & De Klerk (2003) leggen ook de nadruk op de fysieke kant van herstructurering in de vorm van “renovatie en gefaseerde vervanging van [...] woningen” (p. 323). Van Kempen & Priemus (1999) definiëren herstructurering op een abstracter niveau en stellen dat er bij herstructurering “wordt getracht door middel van ruimtelijke ingrepen tot een verbetering van sociale en economische vitaliteit van achtergestelde stedelijke gebieden [te komen].” Deze definitie behandelt naast de fysieke kant van herstructurering ook het *effect* van herstructurering, en sluit om die reden goed aan bij de integrale visie die Voogd, Woltjer & Van Dijk (2011) naar voren brengen. Van Bergeijk et al. (2008) geven daarnaast aan dat het bij de herstructurering van wijken gaat “om het bereiken van een goed woon- en leefklimaat voor de huidige bewoners dat van blijvende waarde is voor de toekomst” (p. 18). Herstructureringsopgaven moeten volgens Van Bergeijk et al. (2008) daarom ook gericht zijn op een *duurzaam* effect binnen een wijk. Overigens kan een herstructurering ook gericht zijn op het uitsorteren van de huidige bewoners en het aantrekken van nieuwe bewoners, wat ervoor zorgt dat ook *toekomstige* bewoners gebaat kunnen zijn bij het effect van een herstructurering. Dit aspect blijft in de definitie van Van Bergeijk et al. (2008) onbelicht.

De meeste van de genoemde definities van herstructurering geven aan dat een herstructureringsopgave is gericht op een kleinschalig gebied, zoals een wijk (Van Bergeijk et al., 2008) of een achtergesteld stedelijk gebied (Van Kempen & Priemus, 1999). Wanneer louter naar de fysieke kant van het begrip herstructurering wordt gekeken, is dit juist. Den Breejen et al. (2006) stellen echter dat de effecten van de “kwaliteitsimpuls” (p. 4) niet alleen waarneembaar zijn in het gebied waar de ingreep plaatsvindt, maar dat de effecten zich uitspreiden over een groter gebied dan een wijk of een buurt. Doorgaans zullen deze effecten een positief gevolg met zich meebrengen, zoals het tegengaan van een eenzijdige bevolkingssamenstelling. Een voorbeeld van een negatief effect van de herstructurering van een wijk is het zogenaamde *waterbedeffect*, waarbij de sociale problemen van een wijk zich naar elders verplaatsen (zie bijvoorbeeld Kleinmans & Slob, 2008). De fysieke ingreep van de herstructurering vindt dus plaats in een woonwijk of een ander (kleinschalig) gebied, terwijl de effecten van de herstructurering op een groter schaalniveau waarneembaar zijn, bijvoorbeeld op stadsniveau.

Den Breejen et al. (2006) beschouwen herstructurering als de fysieke pijler van stedelijke vernieuwing (p. 5). Zowel Den Breejen et al. (2006) als Van der Cammen & De Klerk (2003) signaleren een belangrijke verschuiving ten aanzien van ingrepen in de stedelijke omgeving. De belangrijkste drijfveer achter deze transitie ligt volgens Den Breejen et al. (2006) in de kritiek op de stadsvernieuwing zoals die tot de jaren negentig van de vorige eeuw werd uitgevoerd. Van der Cammen & De Klerk (2003) typeren de ‘ouderwetse’ stadsvernieuwing als een “kleinschalige [...]aanpak” (p. 323), die gestalte krijgt door bijvoorbeeld de sloop van enkele blokken etagewoningen en het aftoppen van hoogbouwflats. Den Breejen et al. (2006) geven aan dat door deze ingrepen de algehele kwaliteit van de buurt niet wezenlijk verbeterde en dat de klassieke stadsvernieuwing “geleidelijk plaats [maakte] voor een integrale wijkaanpak” (Van der Cammen & De Klerk, 2003, p. 323). Deze integrale aanpak wordt doorgaans aangeduid met de term *stedelijke vernieuwing* (Heins, 2012) of *stedelijke herstructurering* (Voogd, Woltjer & Van Dijk, 2011, p. 106). Hieruit valt op te maken dat de huidige herstructureringsaanpak van woonwijken nauw aansluit op de manier waarop Voogd, Woltjer & Van Dijk (2011) herstructurering definiëren, namelijk als een “integrale verbetering” van de

leefomgeving (p. 154, zie eerder). In de praktijk betekent dit dat de fysieke pijler van herstructurering steeds meer geïntegreerd wordt met de sociale en economische pijler, waar Van Kempen & Priemus (1999) op wijzen.

Een vergelijking van de genoemde definities laat zien dat de term *herstructurering* niet eenduidig kan worden omschreven. Iedere definitie benadrukt andere aspecten, die elk zijdelings met elkaar verbonden zijn. Uit de definities komt wel naar voren dat de (verbetering van de) kwaliteit van de leefomgeving een belangrijk aspect is dat met herstructurering wordt beoogd. Ook blijkt uit de definities dat een integrale aanpak de voorkeur verdient. Van Bergeijk et al. (2008) wijzen in hun definitie echter op een aspect dat in de andere definities ontbreekt. Zij benadrukken dat een ingreep in de leefomgeving niet alleen op korte termijn tot een verhoging van de kwaliteit moet leiden, maar dat de interventie van *blijvende waarde* voor de toekomst moet zijn.

Karbaat et al. (2005) stellen in hun onderzoek naar de herstructurering van tien Rotterdamse stadswijken dat “binnen het herstructureringsproces [...] de cultuurhistorische factor lang onderbelicht [is] gebleven” (p. 11). Hiermee bedoelen Karbaat et al. (2005) dat een herstructurering vaak de karakteristieke cultuurhistorische kenmerken, die voortkomen uit het gedachtegoed waarmee de wijk is ontworpen, aantast. Nelissen (1999, in Van Eijk, 2003) signaleert dit probleem ook en stelt dat “[h]et [...] buitengewoon jammer zou zijn als de wijkherstructurering welke gericht is op de verhoging van de vitaliteit van de steden tot een vernieling van de cultuurhistorische factor zou leiden” (p. 112). Hij vult aan dat het (oorspronkelijk) stedenbouwkundig ontwerp van een wijk een belangrijke rol zou moeten spelen bij de herstructurering van woonwijken (Nelissen, 1999, in Van Eijk, 2003). Karbaat et al. (2005) pleiten er dan ook voor om de cultuurhistorie van een wijk zo vroeg mogelijk in een herstructureringsopgave in te brengen. Dit betekent in de ogen van Karbaat et al. (2005) dat er gekozen dient te worden voor het behouden en, indien mogelijk, versterken van de aanwezige stedenbouwkundige kwaliteiten. Blom (2012) stelt dat het “[s]teeds meer wordt onderkend dat waardevolle objecten of structuren aanknopingspunten kunnen vormen voor nieuwe perspectieven bij toekomstige transformatieopgaven” (p. 19). Feddes et al. (2011) gaan een stap verder en menen dat de stedenbouwkundige structuur vaak de oplossing biedt voor de heersende wijkproblematiek, en niet de oorzaak ervan is. Herstructurering kan volgens Feddes et al. (2011) dienen om “de stedenbouwkundige logica weer boven water [te] krijgen” (p. 20). Hierbij moet echter wel opgemerkt worden dat het handhaven van de oorspronkelijke stedenbouwkundige structuur niet in alle gevallen een uitkomst biedt: in sommige ‘probleemgebieden’ kan het *doorbreken* van bestaande structuren juist tot een verbetering van de leefomgeving leiden.

Volgens Van Bergeijk et al. (2008) zijn het vooral de naoorlogse wijken die de laatste jaren zijn geherstructureerd of die in de komende jaren zullen worden geherstructureerd. Van Bergeijk et al. (2008) rekenen de wijken die gebouwd zijn tussen 1950 en 1975 tot deze categorie. Een meer gebruikelijke onderverdeling wordt gegeven door Karbaat et al. (2005) en Ubink & Van der Steeg (2011). Zij verdelen de categorie *naoorlogse wijken* onder in respectievelijk *vroeg-naoorlogse wijken*, gebouwd tussen 1945 en 1970, en *laat-naoorlogse wijken* (ook wel aangeduid als *bloemkoolwijken*), gebouwd tussen 1970 en 1985. Nagenoeg dezelfde classificatie wordt ook door Van der Cammen & De Klerk (2003) gehanteerd. De belangrijkste reden voor de herstructurering ligt in het feit dat de wijken fysiek niet meer aansluiten op de hedendaagse behoeften, waarbij Ubink & Van der Steeg (2011) benadrukken dat dit probleem in laat-naoorlogse wijken minder omvangrijk is dan in de vroeg-naoorlogse wijken.

2.1.1 Vroeg-naoorlogse wijken: stempels in het groen

Op stedenbouwkundig vlak zijn de ontwerpen voor de vroeg-naoorlogse wijken, gebouwd tussen 1945 en ongeveer 1970, sterk gebaseerd op de principes die al voor de Tweede Wereldoorlog aan bekendheid wonnen. De populariteit van deze *functionele* principes zijn goed te verklaren aan de hand van het toen opkomende modernisme, waarbij de maakbaarheid van de samenleving centraal stond. Tal van vroeg-naoorlogse woonwijken zijn ontworpen volgens het gedachtegoed van het CIAM (Congrès Internationaux d'Architecture Moderne). In Nederland stond dit gedachtegoed beter bekend onder de term *het Nieuwe Bouwen*. Volgens Van Schendelen (1997) zag het CIAM het bouwproces als een functionalistisch en rationeel proces, waarbij functiescheiding een fundamenteel principe was (p. 124). Van Schendelen (1997) en Overkamp (2012) geven aan dat de CIAM aanstuurde op een ruimtelijke scheiding van vier functies, namelijk wonen, werken, verkeer en recreatie. Daarnaast vullen Posthumus & Beek (2012) aan dat het principe ‘licht, lucht en ruimte’ bepalend is geweest voor de stedenbouwkundige opzet van vroeg-naoorlogse wijken.

Deze gedachte is terug te zien in de ruime en overzichtelijke opzet van dit type wijken, waarbij veel ruimte is vrijgemaakt voor stedelijk groen.

Een ander veelvuldig uitgewerkt idee in de stedenbouwkundige plannen voor modernistische woonwijken is de *wijkgedachte* (zie onder andere Posthumus & Beek, 2012 en Van der Cammen & De Klerk, 2003). Van der Cammen & De Klerk (2003) betogen dat het gebruik van de wijkgedachte werd gezien als “een remedie voor het falen van de stad als bindende factor in het sociaal-cultureel gemeenschapsleven” (p. 192). Het concept is oorspronkelijk bedacht door de Amerikaan C.A. Perry (1872-1944) en had als doel “om woonbuurten zo op te zetten, dat er een veilig en rustig woonmilieu zou ontstaan en er rond de school en het *community centre* een zeker gemeenschapsleven tot bloei zou komen” (Van der Cammen & De Klerk, 2003). De wijkgedachte is gebaseerd op een ruimtelijke hiërarchie, waaraan een sociale ordening op basis van contacten tussen buurtbewoners was gekoppeld. Karbaat et al. (2005) noemen, overeenkomstig het CIAM-principe, de woning als ‘basiseenheid’, waarna de buurt, de wijk, het stadsdeel en de stad in de ruimtelijke hiërarchie volgen. Dit betekent dat bewoners op het schaalniveau van de buurt intensief contact met andere bewoners zouden moeten hebben, terwijl dit voor het hogere schaalniveau van buiten de wijk in anoniem contact verandert (zie ook Bos, 1946). Karbaat et al. (2005) stellen dat op een laag schaalniveau termen als buurtcontact, sociale controle en wijkbinding sleutelbegrippen zijn. De kern van de wijkgedachte richt zich volgens Geyl (1946, in Doevendans & Stolzenburg, 1988) dan ook op het bevorderen van een sociale gemeenschap tussen wijkbewoners.

In Nederland is de wijkgedachte in haar zuiverste vorm terug te vinden in de Rotterdamse wijk Pendrecht, ontworpen door Lotte Stam-Beese (1903-1988). Stam-Beese gaf de wijkgedachte invulling door uit te gaan van *wooneenheden* (Le Corbusier kwam begin jaren '60 met de term *unité d'habitation*, de Franse benaming voor de *wooneenheid*). “De wooneenheid, waarin de ideale gemeenschap tot stand kwam, weerspiegelde de gedifferentieerde opbouw van de samenleving en bood ruimte aan gezinnen, alleenstaanden, oudere echtparen, kinderloze echtparen en bejaarden” (Karbaat et al., 2005, p. 23). Deze gedachtegang laat zien dat geprobeerd wordt alle leeftijdsklassen sociaal met elkaar te verbinden. Door het ritmisch ‘stempelen’ van wooneenheden en het toevoegen van voorzieningen werden achtereenvolgens buurten en wijken gecreëerd. Het gedachtegoed dat ten grondslag ligt aan de wijkgedachte benadrukt de sociale gedachte van de maakbare samenleving, en laat tevens zien dat de wijkgedachte fysieke invloed had op de stedenbouwkundige structuur van vroeg-naoorlogse wijken. De stempelstructuur is dan ook een stedenbouwkundige karaktereigenschap in veel vroeg-naoorlogse wijken (Van der Cammen & De Klerk, 2003, p. 197).

Van Bergeijk et al. (2008) typeren vroeg-naoorlogse wijken als “wijken [met] een grootschalig karakter [en] in het ruime groen gelegen stempels van hoogbouwflats, middenhoogbouw en eengezinshuizen” (p. 25). Van Schendelen (1997) schetst vroeg-naoorlogse wijken als “groene woongebieden [die] in een rationeel verkavelingspatroon [...] rond een centrum van voorzieningen [liggen] en [...] door een groene zone [worden] gescheiden van de industriële vestigingen” (p. 124). Een vergelijking tussen beide omschrijvingen laat zien dat het ruim aanwezige groen in vroeg-naoorlogse wijken een belangrijke karaktereigenschap van deze wijken is. Feddes et al. (2011) beschouwen “[d]e uitbundige hoeveelheid groen [als een van de] belangrijkste verworvenheden van de vroeg-naoorlogse stedenbouw” (p. 15). Van Schendelen (1997) stipt hierbij echter wel aan dat, in het licht van functiescheiding, “natuur [is] teruggebracht tot één van de functies waaraan de functionele stad moest voldoen, namelijk recreatie” (Van Schendelen, 1997, p. 126). De vormgeving van het groen is vaak strak en abstract en benadrukt de rechte stedenbouwkundige lijnen.

Feddes et al. (2011) stellen dat stedelijk groen “als leidend principe diende” (p. 60) in de opzet van vroeg-naoorlogse wijken en menen dat groen hiermee een “nieuwe stedenbouwkundige betekenis [heeft] gekregen” (p. 15). Gedurende de vroeg-naoorlogse periode werd de stedenbouwkundige betekenis van groen steeds groter. Volgens Van der Cammen & De Klerk (2003) werd dit bereikt door (veelal technische) ontwikkelingen in de bouw, waardoor het percentage hoogbouw in wijken toenam en er meer ruimte overbleef voor stedelijk groen. Ziegler & Bouma (2010) zien de Rotterdamse wijk Ommoord, ontworpen in de jaren '60 door Lotte Stam-Beese, als beste voorbeeld van een vroeg-naoorlogse wijk waar de betekenis van groen een grote rol heeft gekregen. Zij stellen dat “de [hoogbouw] [...] consequent op de ‘groene vloer’ [is] gezet” (Ziegler & Bouma, 2010, p. 34).

Feddes et al. (2011) onderscheiden indirect vier functies die groene ruimten in vroeg-naoorlogse wijken (kunnen) vervullen; zij verdelen deze onder in drie *fysieke* functies en één *sociale* functie (zie voor de fysieke functies ook Van Eijk, 2003).

Ten eerste wordt er door Feddes et al. (2011) op gewezen dat groen de functie van *herkenning* vervult. In het speciaal doelen zij hier op de markering van bepaalde voorzieningen in een wijk, zoals een wijkcentrum of een centraal gelegen plantsoen of park. In veel vroeg-naoorlogse wijken zijn beide voorzieningen centraal in de wijk aangebracht, en vormt groen een punt van herkenning tussen de verschillende buurten en wooneenheden. Ten tweede zien Feddes et al. (2011) dat groen gebruikt wordt in de *verbinding* van verschillende delen binnen een wijk. Via groenstructuren worden de verschillende onderdelen van de wijk met elkaar verbonden. Op buurtniveau wordt vaak gebruik gemaakt van groenstroken die verschillende wooneenheden met elkaar verbinden, terwijl op wijkniveau parkstroken ervoor zorgen dat de losse buurten met elkaar in relatie staan (Karbaat et al., 2005). Deze schakering aan groene zicht- en verblijfslijnen staat vaak tevens in verbinding met een centraal in de wijk gelegen groene ruimte. Daarnaast zijn de vroeg-naoorlogse wijken vaak omzoomd door groene randparken, die de connectie tussen de wijk en het buitengebied bewerkstelligen (Feddes et al., 2011). Ten derde onderscheiden Feddes et al. (2011) vormen van groen die de *geleding* van een wijk bepalen. Verschillende buurten binnen een wijk worden door groen- en parkstroken van elkaar gescheiden en op een hoger schaalniveau vormen groene ruimten een scheiding tussen afzonderlijke stadswijken.

Naast de drie fysieke functies van openbaar groen in vroeg-naoorlogse wijken wijst Van Merriënboer (2011) erop dat groen ook een belangrijke *gebruikswaarde* kent. Dit krijgt volgens Van Merriënboer (2011) gestalte doordat het accent in de naoorlogse jaren verschoof “van kijkgroen naar actief groen en van siergroen naar functioneel groen” (p. 101). Met functioneel groen doelt Van Merriënboer (2011) op de *sociale* functie die groen toegewezen heeft gekregen. Feddes et al. (2011) stellen dat in het ontwerp van veel vroeg-naoorlogse wijken groen is ingezet om tot een collectief sociaal engagement te komen. Karbaat et al. (2005) zien gemeenschappelijke tuinen als een van de meest opvallende groenstructuren met een sociale functie. Gemeenschappelijke tuinen zijn vaak centraal binnen een wooneenheid gesitueerd en vormden de overgang tussen privé en openbaar. De hoofdfunctie van de gemeenschappelijke tuin was het bieden van een ontmoetingsplaats aan de bewoners van de aangrenzende woningen. De inrichting van gemeenschappelijke tuinen is vaak verblijfgericht; de tuinen werden beschouwd en ontworpen als actieve leefruimte en als verlengstuk van de woning. De Kam & Needham (2003) wijzen erop dat het ontwerp niet direct sociale cohesie tot stand kan brengen, maar wel kan faciliteren bij het verbinden van bewoners op buurtniveau. De inrichting van het groen moet dan wel optimaal zijn afgestemd op de compositie van de wijkbevolking (Engbersen & Engbersen, 2008). Op wijkniveau vervulden buurtparken en plantsoenen een sociale functie: groen was hier louter voor recreatieve doeleinden beoogd, waardoor de relatie tussen de stadsbewoner en de natuur en tussen stadsbewoners onderling werd versterkt (Feddes et al., 2011). Karbaat et al. (2005) concluderen dat “het groenareaal van [nieuwe hoogbouwwijken] sterk uitgebreid is en praktisch geheel gemeenschappelijk [is] geworden” (p. 36). Dit betekent dat privétuinen slechts een fractie van het totale groenoppervlak vormen.

2.1.2 Laat-naoorlogse bloemkoolwijken: laagbouw in het groen

Na de bloeiperiode van de functionalistisch ontworpen stempelwijken kreeg de ruimtelijke ordening te maken met een inhoudelijke kentering. De kritiek op de grootschalige, strak opgezette vroeg-naoorlogse wijken met monotone straatbeelden zorgde ervoor dat het uiterlijk van de laat-naoorlogse wijken, gebouwd tussen ongeveer 1970 en 1985, het omgekeerde karakter van de vroeg-naoorlogse wijken kreeg. Van der Cammen & De Klerk (2003) stellen dat “[i]dentiteit geven aan de gebouwde omgeving [...] het doel [werd]” (p. 258) en dat de vormgeving van de omgeving menselijke ontplooiing en de individuele herkenbaarheid moest bevorderen. Hoewel sociale ontplooiing ook een van de doelen was in het ontwerp van vroeg-naoorlogse wijken, is dit in die wijken nooit bewerkstelligd, mede door het feit dat de bewoners zich de grootschalige groene ruimten niet eigen konden maken (Feddes et al., 2011, p. 15). Dit werd als een van de redenen gezien waarom de structuur van laat-naoorlogse wijken anders vormgegeven zou moeten worden. Een ander kenmerk van de laat-naoorlogse stedenbouw is dat landschapspatronen steeds vaker als structurerend element voor de aanleg van woonwijken werden gebruikt. De koppeling tussen de stad en het platteland werd op deze manier subtiel benadrukt. De wijken Angelslo en Emmerhout in Emmen worden vaak als schoolvoorbeelden gebruikt voor wijken waarin natuurlijke elementen de basisstructuur van de wijk bepalen (zie

bijvoorbeeld Van der Cammen & De Klerk, 2003, p. 206-207). Belevingselementen zijn veel voorkomende aspecten in de laat-naoorlogse wijk (Ubink & Van der Steeg, 2011). Zo werden in de stad-Groninger wijk Lewenborg kunstmatig aangebrachte landschapselementen als basis voor het stedenbouwkundig ontwerp gebruikt (Schroor, 2009). Dergelijke elementen moesten de aantrekkelijkheid van de laat-naoorlogse wijken vergroten. Het gebruik van dit soort belevingsaspecten staat in schril contrast met de op de tekentafel ontworpen vroeg-naoorlogse wijken, waar bij het ontwerpen werd uitgegaan van een uniforme vlakte zonder (historische) landschappelijke elementen.

Van der Cammen & De Klerk (2003) geven in hun studie een uitgebreide omschrijving van de laat-naoorlogse wijken en stellen dat de wijken worden gekenmerkt door “variatie in bebouwing en open ruimte, afwisseling van stenige en groene milieus, duidelijk onderscheid tussen openbaar en privégebied, oriëntatie, markering van verkeersroutes en woonerven” (p. 266). Ubink & Van der Steeg (2011) zien de kleinschalige en beperkte omvang van de wijken en de hoge mate van eigenheid als belangrijke kenmerken. Dit resulteert in een uitermate fijnmazige structuur waarin verschillende woonbuurten als losse vlakken in de wijk zijn ingetekend (Van der Steeg & Ubink, 2008). Vanwege de introductie van het woonerf worden laat-naoorlogse wijken ook wel aangeduid met de term *woonerfwijken*. De term *bloemkoolwijken* wordt echter vaker gebruikt, verwijzend naar de complexe structuur van deze wijken (zie onder andere Ubink & Van der Steeg, 2011; Eenink, 2007; Van Merriënboer, 2011).

Volgens Ubink & Van der Steeg (2011) worden laat-naoorlogse wijken gekenmerkt door een drietal structurerende elementen, die de basis vormen voor het stedenbouwkundig plan en de invulling daarvan. Bij het vergelijken van de structurerende elementen van vroeg- en laat-naoorlogse wijken valt op dat het element dat in de vroeg-naoorlogse wijk aan de basis van het ontwerp lag, de woning, in de laat-naoorlogse wijk juist het sluitstuk van het ontwerp vormt.

Het eerste structurerende element dat Ubink & Van der Steeg (2011) onderscheiden is de verkeersstructuur. Zij geven aan dat een hiërarchische verkeersstructuur typerend is voor laat-naoorlogse wijken. Wijkontsluitingswegen en buurtontsluitingswegen zorgen hierbij voor de afwikkeling van het verkeer, terwijl woonstraten, woonerven en woonpaden de leefbaarheid op het schaalniveau van de buurt bepalen. De inrichting van buurtstraten als woonerf zorgt er bovendien voor dat deze straten de functie van verblijfs- en ontmoetingsplaats kunnen krijgen. Het sociale aspect speelt daarmee een dominante rol op buurtniveau en bepaalt in menig laat-naoorlogse wijk de inrichting van het woonerf. Tussen verschillende buurten is tevens een netwerk voor ‘langzaam verkeer’ gecreëerd, dat op deze manier vrij ligt van het primaire verkeersnetwerk. De beleving van de groene omgeving wordt hiermee optimaal gefaciliteerd en daarnaast wordt er aangestuurd op het creëren van sociale contacten binnen en tussen buurten (zie ook Eenink, 2007).

De groen- en waterstructuur vormt het tweede structurerende element waar Ubink & Van der Steeg (2011) op wijzen. Enerzijds strookt dit met het gebruik van landschapselementen in het aanbrengen van structuur in de wijk (zie eerder), anderzijds past het goed bij het creëren van variatie tussen woonmilieus die door het gebruik van groen “intiem, informeel en natuurlijk” worden (Ubink & Van der Steeg, 2011, p. 76). Vaak is er in het ontwerp van laat-naoorlogse wijken een koppeling gemaakt tussen groen- en waterstructuren en fiets- en loopverbindingen tussen buurten; groenstructuren werden beschouwd als verbindende schakel in een wijk, die op deze manier enerzijds een functionele en anderzijds een sociale koppeling vormden. Hierin kan een parallel worden getrokken met het groen in de vroeg-naoorlogse wijken, waar groene ruimten ook al een verbindende functie hadden (zie paragraaf 2.1.1).

Het derde structurerende element dat Ubink & Van der Steeg (2011) onderscheiden, wordt gevormd door de fysieke bebouwing in de vorm van kleinschalig opgezette woonbuurten. De woonbuurten bevatten veelal laagbouwoningen gebouwd rondom een centrale, kleinschalig opgezette openbare ruimte waar verkeer zoveel mogelijk beperkt wordt. De inrichting van het woonerf speelt hierbij in op ontmoetingen tussen buurtbewoners en streeft een harmonieus samenlevende buurt na (De Kam & Needham, 2003). In het ontwerp werd geprobeerd “enige identiteit te verschaffen door de vormgeving van het stratenpatroon” (Van Schendelen, 1997, p. 253). Door dit vaak grillige patroon van de bebouwing is er vaak veel ruimte voor groen; volgens Van Merriënboer (2011) resulteert dit in “uitermate divers vormgegeven openbare ruimte [met] de meest vreemdsoortige ‘plantvakken’” (p. 112). Samen met de vele speelvoorzieningen speelde het ontwerp van laat-naoorlogse woonmilieus, in de woorden van Ubink & Van

der Steeg (2011), in op de “enscenering van ontmoetingen in de openbare ruimte” (p. 118). Hoewel de verhouding tussen openbaar groen en privégroen in laat-naoorlogse wijken iets is veranderd – het areaal aan privégroen is iets groter geworden (zie bijvoorbeeld Ubink & Van der Steeg, 2011) – doet het groene karakter van dit type wijk niet onder aan dat van de vroeg-naoorlogse wijken.

Op het raakvlak tussen het tweede structurerende element, de groen- en waterstructuur, en het derde structurerende element, de woonbuurt, ligt de individuele woning. In de laat-naoorlogse wijken kunnen woonblokken vaak letterlijk als schakel tussen groen en rood worden beschouwd, waarbij de achtertuinten van woningen een versterkende invloed hebben op de groenstructuur in de wijk. Volgens Ubink & Van der Steeg (2011) vormt de individuele woning een belangrijke spil in het “zoeken naar het juiste evenwicht tussen collectiviteit en privacy” (p. 139). Zij menen dat de jaren ’70 aanzet gaven tot een belangrijke ontwerpogave die niet eenvoudig te realiseren was. Enerzijds werd bij het ontwerpen van woningen gezocht naar mogelijkheden tot afscherming van de openbare ruimte – dit was hoofdzakelijk een reactie op de weinig privacygevoelige doorzonwoningen uit de vroeg-naoorlogse periode – en anderzijds werd gezocht naar diverse mogelijkheden om ontmoetingen te creëren. De balans vonden de stedenbouwkundigen onder andere in het omkeren van de woningplattegrond: in tegenstelling tot eerder werden de keukens en berging aan de voorzijde van de woning gerealiseerd, terwijl de woonkamer aan de achterzijde geprojecteerd werd. Het motief voor deze switch ligt mede in het feit dat men op deze manier vanuit de keukens zicht had op de openbare verblijfsruimte, waar onder andere kinderen speelden, terwijl de privacy meer aan de (groene) achterzijde van de woning gevonden kon worden (Ubink & Van der Steeg, 2011).

De ontwerpgedachte die Ubink & Van der Steeg (2011) schetsen vertoont veel overeenkomsten met wat Newman (1972) aanduidt met de term “*defensible space*”. *Defensible space* wordt door Newman (1972) gedefinieerd als “[a] term for the range of mechanisms [...] that combine to bring an environment under the control of its residents” (p. 3). Newman (1972) noemt verscheidene karaktereigenschappen van het fysieke ruimtelijke ontwerp van een wijk die bijdragen aan de ‘sociale controle’ door buurtbewoners. Twee van deze eigenschappen passen goed bij de ontwerpkenmerken van laat-naoorlogse wijken. Ten eerste wijst Newman (1972) erop dat een gebied zo ontworpen dient te worden, dat elk van de buurtbewoners zicht heeft op een specifiek deel van de openbare ruimte, met als resultaat dat de gehele openbare ruimte onder de ‘ogen’ en ‘invloed’ van de buurtbewoners valt. Dit voorkomt afwijkend gedrag van gebruikers van de openbare ruimte. Daarnaast meent Newman (1972) dat ramen van woningen grenzend aan openbare ruimten zo geplaatst moeten worden, dat er optimaal zicht is op deze ruimten. In de laat-naoorlogse wijken is dit bewerkstelligd door de woningplattegrond aan te passen en de vertrekken van een woning die overdag veel gebruikt worden, zoals de keukens, aan de openbare ruimte te laten grenzen (Ubink & Van der Steeg, 2011).

Uit een vergelijking tussen vroeg- en laat-naoorlogse wijken kan worden opgemaakt dat de wijze waarop groen in beide typen wijken is aangebracht sterk verschillend is. Waar het groen in vroeg-naoorlogse wijken een strak, rechtlijnig en functioneel karakter heeft, kenmerkt het groen in bloemkoolwijken zich door het speelse en natuurlijke karakter, waarin beleving een belangrijke rol speelt. Deze kenmerken spelen bij het herstructureren een cruciale rol, omdat enerzijds op een verhoogde gebruikswaarde en haar sociale bijeffecten moet worden ingespeeld, terwijl anderzijds gepoogd moet worden de oorspronkelijke stedenbouwkundige principes te handhaven of te verduidelijken (zie onder andere Blom, 2012; Feddes et al., 2011; Karbaat et al., 2005). Morrison (2000) wijst dan ook expliciet op deze koppeling en stelt dat “*urban design or spatial structures of the immediate surroundings [...] are crucial to neighbourhood interaction*” (p. 278). Hiermee wordt naast het fysieke nut van de stedenbouwkundige structuur van een wijk ook het sociale nut ervan benadrukt. Het feit dat het fysieke ruimtelijke ontwerp van een wijk niet altijd bijdraagt aan de bewerkstelling van de voorgenomen effecten, samengepakt onder de term *fysisch determinisme*, zal in paragraaf 2.4 nader worden besproken.

2.2 Sociale cohesie en de buurt: definitiebepaling en de relatie tot het ruimtelijk ontwerp

Kearns & Forrest (2000) stellen in hun artikel de vraag wat het begrip *sociale cohesie* exact inhoudt en signaleren dat deze term in de praktijk allesbehalve eenduidig geformuleerd wordt. Het valt hen op dat “[the term *social cohesion*] is used in such a way that its meaning is nebulous but at the same time the impression is given that everyone knows

what is being referred to” (Kearns & Forrest, 2000, p. 996). Overigens signaleren zij ook dat de term vaak de connotatie heeft dat het gaat om iets positiefs. Van Kempen & Bolt (2009) delen de mening van Kearns & Forrest (2000) en zien de complexiteit van het begrip als oorzaak hiervan. Volgens Robinson (2005) en Bolt & Torrance (2005) leidt dit ertoe dat de term dreigt te veranderen in “een hol containerbegrip” (Bolt & Torrance, 2005, p. 15). De genoemde auteurs wijzen daarom ook expliciet op het belang van het formuleren van een afgebakende definitie van sociale cohesie.

Hoewel het begrip *sociale cohesie* lastig te definiëren is, zijn er verschillende pogingen gedaan om de term eenduidig te omschrijven. Een van de definities van sociale cohesie wordt gegeven door De Kam & Needham (2003). Zij omschrijven sociale cohesie als “de mate waarin individuen of groepen in de samenleving met elkaar verbonden zijn en zich met elkaar verbonden voelen” (p. 7). Vreke et al. (2010) ondersteunen deze definitie en zien de samenhang van een sociaal systeem, de binding tussen mensen onderling en de onderlinge betrokkenheid en solidariteit als belangrijke kenmerken van sociale cohesie. De sleutelwoorden ‘betrokkenheid’ en ‘verbondenheid’ komen in de meeste genoemde definities naar voren. Dekker & Bolt (2005) en Van Kempen & Bolt (2009) beschouwen sociale cohesie dan ook als “*a kind of glue holding society together*” (Van Kempen & Bolt, 2009, p. 458). Sociale cohesie wordt door De Hart (2002) gedefinieerd als “de mate waarin de bewoners gemeenschappelijke waarden delen, er sprake is van een zekere sociale controle, de aanwezigheid en interdependentie van sociale netwerken [...], van vertrouwen in andere bewoners en de bereidheid samen met hen te zoeken naar oplossingen voor collectieve problemen” (p. 12). In vergelijking met de eerder genoemde definities is de omschrijving van De Hart (2002) het meest volledig: hij duidt op een combinatie van (positief) gedrag van mensen en relaties tussen mensen, en stelt impliciet dat de gezamenlijke oplossingsgerichtheid in dat geval groter is.

• **Figuur 2.1** *De vijf componenten van sociale cohesie*

Componenten sociale cohesie	Omschrijving	Relevant op:
gemeenschappelijke normen en waarden; cultuur van burgerschap	Gemeenschappelijke doelen; gemeenschappelijke morele principes en gedragscodes; steun voor politieke instituties en participatie in de politiek	buurniveau
maatschappelijke (of sociale) orde en sociale controle	Afwezigheid van algemene conflicten en bedreigingen van de bestaande orde; geen onbehoorlijk gedrag; effectieve informele sociale controle; tolerantie; respect voor verschillen; samenwerking tussen groepen	buurniveau
sociale netwerken en sociaal kapitaal	Hoge graad van sociale interactie binnen gemeenschappen en families; betrokkenheid in burgerinitiatieven en verenigingen; gemakkelijke oplossing van problemen van collectieve actie	buurniveau
maatschappelijke solidariteit en verkleining van welvaartsverschillen	Harmonieuze economische en sociale ontwikkeling en gemeenschappelijke normen; herverdeling van openbare middelen en kansen; gelijke toegang tot diensten en uitkeringen; bereidheid om maatschappelijke verplichtingen te erkennen en anderen te ondersteunen	buurniveau, regionaal niveau en nationaal niveau
verbondenheid met een territorium en identiteit (buurtbinding)	Sterke gehechtheid aan plaats; verknoping van persoonlijke identiteit en plaatsidentiteit	buurniveau

Bron: De Kam & Needham (2003) en Vreke et al. (2010), gebaseerd op Kearns & Forrest (2000) en Forrest & Kearns (2001)

Vanwege het gebrek aan een eenduidige definitie van sociale cohesie hebben Kearns & Forrest (2000) een raamwerk opgesteld dat inzicht biedt in de verschillende componenten waaruit sociale cohesie is opgebouwd. Zij onderscheiden hierin vijf componenten, die elkaar wederzijds beïnvloeden: “*common values and a civic culture, social order and social control, social solidarity and reductions in wealth disparities, social networks and social capital, and territorial belonging and identity*” (Kearns & Forrest, 2000, p. 996; zie ook Forrest & Kearns, 2001). In figuur 2.1 wordt een overzicht van deze vijf componenten gegeven. Van Beckhoven & Van Kempen (2006) interpreteren deze vijfdeling op een logische manier. Zij veronderstellen dat mensen met gelijke normen en waarden een grotere kans hebben op het maken van sociale contacten en dat hierdoor het gevoel ‘bij de groep te horen’ wordt versterkt. Bolt & Torrance (2005) geven aan dat het hebben van gemeenschappelijke normen en waarden en het uitvoeren van sociale controle sterk in elkaars verlengde liggen, en dat om die reden het samenvoegen van deze categorieën

denkbaar is. Dit strookt echter niet met de veronderstellingen van Kearns & Forrest (2000); zij menen dat sociale controle een *effect* van sociale cohesie is, en ze beschouwen deze twee aspecten in hun vijfdeling dan ook los van elkaar. Peters et al. (2010) geven aan dat “*both social interaction and place attachment [...] contribute to social cohesion*” (p. 93-94). Deze beredenering past, in vergelijking met die van Bolt & Torrance (2005), wel goed in het plaatje dat Kearns & Forrest (2000) geven.

Vreke et al. (2010) en Bolt & Torrance (2005) stellen dat de relevantie van de vijf genoemde componenten verschilt per schaalniveau waarop sociale cohesie bekeken wordt. Kearns & Forrest (2000) onderscheiden hierin drie ruimtelijke schaalniveaus, die elk openstaan voor enkele van de vijf componenten van sociale cohesie. Zij noemen het *nationale* niveau als hoogste schaal en stellen dat de focus hier ligt op het bevorderen van gemeenschappelijke normen en waarden en het stimuleren van gelijkheid tussen regio's en steden. Het effect hiervan zal echter doorwerken op de lagere schaalniveaus. Op *regionale* schaal zijn elk van de vijf componenten in wisselende samenstelling van belang (zie ook Bolt & Torrance, 2005). Het laagste schaalniveau dat Kearns & Forrest (2000) onderscheiden is het *buurniveau*. Zij achten dit niveau van het grootste belang, omdat de basis van algehele sociale cohesie op dit niveau gelegd wordt. Uit figuur 2.1 valt af te leiden dat vier van de vijf componenten op buurniveau belangrijk zijn. Het buurniveau wordt tevens als belangrijk element binnen het discours over sociale cohesie gezien vanwege de invloed op de leefbaarheid van de wijk (De Kam & Needham, 2003). Daarnaast stippen Kearns & Forrest (2000) aan dat veel herstructureringsbeleid – waarin sociale cohesie een grote rol speelt – is gericht op het laagste schaalniveau, namelijk dat van een buurt of hooguit enkele buurten.

2.2.1 Buurtgebonden sociale cohesie

De Kam & Needham (2003) stellen dat mensen in de huidige tijd steeds minder aan een bepaalde plaats gebonden zijn en dat daardoor “het begrip sociale cohesie per definitie niet beperkt [is] tot de grenzen van een eenduidig te bepalen territorium” (p. 12). Om deze reden onderscheiden zij, gebaseerd op Lans (2003), twee vormen van sociale cohesie. Deze verdeling is enigszins vergelijkbaar met de verdeling die Kearns & Forrest (2000) maken, al is de tweedeling van De Kam & Needham (2003) meer op de praktijk gericht. Enerzijds onderscheiden zij *wijkgebonden sociale cohesie*, waarbij zij ervan uitgaan dat het sociale netwerk van mensen zich voornamelijk binnen een klein geografisch gebied, zoals een wijk, bevindt. Vreke et al. (2010) noemen dit *buurtgebonden sociale cohesie* en geven als definitie “de mate waarin bewoners in een buurt zijn geïntegreerd, daarin participeren en zich identificeren met de buurt” (p. 11). In het verlengde hiervan stellen Peters et al. (2010) dat “*both social interaction and place attachment can contribute to social cohesion*” (p. 93-94). Het bestuderen van wijk- of buurtgebonden sociale cohesie leidt volgens De Kam & Needham (2003) onvermijdelijk tot gebiedsafbakening. Critici beschouwen deze vorm van sociale cohesie als achterhaald en refereren vaak aan de ideeën uit het functionalistische tijdperk, waarbij men aannam dat het sociale leven van mensen zich louter *binnen* de wijk afspeelde (zie paragraaf 2.1.1). De tweede vorm van sociale cohesie die De Kam & Needham (2003) onderscheiden is *netwerkcohesie*. Het belang van fysieke nabijheid neemt hierbij af en connecties tussen mensen overschrijden een afgebakend territorium. Deze vorm van sociale cohesie is beter te relateren aan de moderne tijd, al twijfelen sommigen eraan in hoeverre het woord ‘cohesie’ hierin nog passend is.

Ondanks het feit dat De Kam & Needham (2003) inzien dat netwerkcohesie de laatste jaren een grotere rol is gaan spelen, stellen zij dat (de binding met) de buurt als ruimtelijke eenheid nog steeds een rol speelt. Als hoofddargument voeren zij het aspect *afstand* aan en zij menen dan ook dat “de betekenis van fysieke nabijheid voor sociale cohesie [voor niemand] helemaal verdwenen [is]” (p. 7). Hiermee nuanceren De Kam & Needham de mening van tal van auteurs, die het belang van de buurt met betrekking tot sociale cohesie sterk zien dalen.

Binnen de term *buurtgebonden sociale cohesie* onderscheiden Vreke et al. (2010) twee aspecten. Enerzijds wijzen zij op *horizontale* sociale cohesie – de samenhang binnen en tussen groepen bewoners in een buurt – en anderzijds op *verticale* sociale cohesie – de samenhang tussen bewoners en bestuurders (zie ook bijvoorbeeld Van Marissing et al., 2005). Het belang van buurtgebonden sociale cohesie komt volgens Vreke et al. (2010) en De Kam & Needham (2003) onder andere in de herstructureringsopgave van veel wijken tot uiting; vaak wordt een gebrek sociale cohesie als aangrijpingspunt voor een herstructurering beschouwd en vormt het een van de centrale doelen van de

herstructurering van een wijk. Vreke et al. (2010) zien dat vooral horizontale sociale cohesie hierin als belangrijk wordt aangeduid, mede vanwege haar duurzame effect op de buurt.

Verschillende auteurs wijzen erop dat de buurt als eenheid lang niet voor elke persoon even belangrijk is (zie bijvoorbeeld Vreke et al., 2010; Blokland-Potters, 1998; De Kam & Needham, 2003). Dit betekent dat ook de sociale cohesie binnen een buurt niet voor iedereen een belangrijke rol speelt. Het argument dat door De Kam & Needham (2003) wordt opgeworpen, namelijk dat fysieke nabijheid belangrijk is voor sociale cohesie, blijft daarmee in stand, maar dat wil echter niet zeggen dat fysieke nabijheid per se tot sociale cohesie leidt. Feit is dat deze signaleringen de besproken theorieën enigszins relativeren. Doorgaans kan worden gesteld dat er drie invalshoeken bestaan die inzicht geven in de mate waarin bewoners betekenis aan hun buurt hechten, en tevens aandacht besteden aan de koppeling met sociale cohesie.

De eerste invalshoek richt zich hoofdzakelijk op de mate waarin een bewoner *afhankelijk* is van de buurt en de sociale contacten die deze bewoner in de buurt heeft (Vreke et al., 2010). Als basisprincipe van deze invalshoek geldt dat de actieradius van bewoners bepaalt in hoeverre de buurt belangrijk voor hen is. Van Beckhoven & Van Kempen (2002, in Bolt & Torrance, 2005) stellen dat “kenmerken als een lage opleiding, een laag inkomen, een hoge leeftijd en het hebben van jonge kinderen samen [gaan] met een sterkere gerichtheid op de buurt” (p. 17). Voor deze groep speelt het argument met betrekking tot afstand, dat De Kam & Needham (2003) naar voren brengen, dus wel een belangrijke rol. De tweede invalshoek wordt gegeven door De Hart (2002) en richt zich meer op de *motieven* waarom buurtbewoners sociale cohesie nastreven. Hij noemt onder andere solidariteit jegens medebuurtbewoners als motief, maar stelt tevens dat eigenbelang van mensen ook vaak een rol speelt (De Hart, 2002, p. 7). Impliciet stelt De Hart (2002) dus dat sociale cohesie niet altijd bekeken moet worden in de lijn van de zuivere betekenis van het woord ‘sociaal’.

De derde – en weliswaar meest volledige – invalshoek wordt gegeven door Blokland-Potters (1998). Zij stelt dat de betekenis die bewoners aan een buurt toekennen nauw samenhangt met de wijze waarop bewoners hun buurt willen of (noodgedwongen) moeten gebruiken. Blokland-Potters (1998) onderscheidt vier verschillende ‘gebruikscategorieën’, waarin sociale cohesie in een sterk wisselende mate van belang kan zijn:

1. *De buurt als locatie zonder specifieke waarde.* Deze categorie beschouwt de buurt louter als plek om te wonen en gebruikt de wijk niet voor andere praktische functies. Buurtgebonden sociale cohesie speelt hier geen (noemenswaardige) rol. Doordat de activiteiten van deze bewoners elders plaatsvinden, kan netwerkcohesie wel een rol spelen.
2. *De buurt als locatie met een praktische gebruikswaarde.* De wijk voorziet in de behoeften van deze categorie, bijvoorbeeld door de aanwezige functies. De openbare ruimte, waaronder stedelijk groen, wordt praktisch gebruikt. Sociale cohesie is voor deze groep bewoners van vitaal belang.
3. *De buurt als locatie met een symbolische gebruikswaarde.* Het gebruik van de buurt heeft geleid tot de ontwikkeling van een symbolische waarde. Openbare ruimten zullen worden toegeëigend en de buurt als geheel draagt een herinnering met zich mee. Voor deze categorie is sociale cohesie van groot belang.
4. *De buurt als locatie met een identificatiewaarde.* Deze categorie gebruikt de buurt om een bepaalde leefstijl of status uit te dragen en hecht weinig waarde aan praktisch of symbolisch gebruik. Zij profiteren van de sociale cohesie die is opgebouwd door andere buurtbewoners, maar dragen zelf niet bij aan de vorming hiervan.

De indeling van Blokland-Potters (1998) laat duidelijk zien dat het ontstaan van sociale cohesie afhankelijk is van het gedrag van individuen en hun kenmerken. Op dit vlak komt de indeling van Blokland-Potters (1998) overeen met de zienswijze van Dekker & Bolt (2005); zij stellen dat “[t]he individual [has to be] seen as the basis of the group process that generates social cohesion” (p. 2448). Bolt & Torrance (2005) wijzen er echter op dat sociale cohesie in eerste plaats moet worden gezien als een systeemkenmerk, en niet als een persoonlijk kenmerk (p. 15). Op het eerste gezicht lijken deze twee uitspraken elkaar tegen te spreken, maar bij het nader bestuderen ervan wordt duidelijk dat sociale cohesie weldegelijk een systeemkenmerk is en een optelsom zal zijn van individueel bepaalde kenmerken. De buurt kan hierin als ‘systeem’ worden beschouwd.

In de praktijk wordt er vaak een verband gelegd tussen de mate van sociale cohesie binnen een buurt en de leefbaarheid in een buurt (zie bijvoorbeeld De Kam & Needham, 2003 en Van Beckhoven & Van Kempen, 2006). Kearns & Forrest (2000) zien de sociale cohesie in een buurt als een positieve eigenschap waar bij de herstructurering van wijken vaak veel van verwacht wordt. In veel herstructureringsplannen wordt een verbetering van de sociale cohesie als een van de focuspunten genoemd. Bij het realiseren van dergelijke plannen dient er rekening mee te worden gehouden dat een herstructurering niet een-op-een een verbetering in de sociale cohesie tot stand brengt. De Kam & Needham (2003) schetsen drie punten waarbij het raakvlak tussen de herstructurering van woonwijken en de sociale cohesie in een woonwijk duidelijk wordt. Ten eerste stellen zij dat – zoals in veel gevallen – een gebrek aan sociale cohesie in een wijk de aanleiding vormt tot een herstructurering. Fysieke ingrepen en andere maatregelen dienen er dan voor te zorgen dat de sociale cohesie *positief* beïnvloed wordt. De Kam & Needham (2003) stellen echter als tweede dat herstructurering *niet per se* een positieve uitwerking hoeft te hebben op de sociale cohesie in een wijk. Dit hangt sterk af van de mate waarin ingrepen in de fysieke leefomgeving plaatsvinden. Ingrijpende doelen, zoals het streven naar woningdifferentiatie, zijn vaak in strijd met het bevorderen van sociale cohesie, omdat bestaande sociale verbanden verbroken worden. Ten derde stellen De Kam & Needham (2003) dat sociale cohesie in sommige gevallen *negatief* voor een buurt is. Een sterke sociale cohesie binnen subgroepen in een buurt kan nadelig zijn voor de cohesie binnen het geheel van de buurt en werkt negatief op de samenhang in de buurt; herstructurering heeft dan als doel dit negatieve patroon te doorbreken (zie ook Van Beckhoven & Van Kempen, 2006).

2.3 Sociale cohesie in ‘groene wijken’: groene ruimten als middel tot sociale samenhang in naoorlogse wijken

“Urban green space (UGS) is [...] [a] publicly owned and publicly accessible open space with a high degree of cover by vegetation, e.g. parks, woodlands, nature areas and other green space. It can have a designed character as well as a more natural character. [Urban green spaces are] areas that can [be] physically entered and used [...]” (Schipperijn et al., 2010b, p. 26 en Schipperijn et al., 2013, p. 110). Op deze manier definiëren Schipperijn et al. (2010b) en Schipperijn et al. (2013) de term ‘stedelijke groene ruimte’. Opvallend is dat deze definitie twee aspecten bevat die goed aansluiten op de eerder genoemde tweedeling in typen naoorlogse wijken. Uitgaande van de kenmerken van deze tweedeling kan namelijk worden gesteld dat *“a designed character”* het beste past bij de vroeg-naoorlogse wijken, waar groen strak werd vormgegeven om stedenbouwkundige lijnen te benadrukken, terwijl *“a more natural character”* beter aansluit bij de karaktereigenschappen van de laat-naoorlogse wijken, waar landschapselementen als basis voor een stedenbouwkundig ontwerp werden gebruikt. Chiesura (2004) vult aan dat groene ruimten vaak niet los gezien kunnen worden van de aanwezigheid van water. Deze aanvulling geldt zeker voor de Nederlandse context, waar groen en water in naoorlogse wijken nauw met elkaar verbonden zijn.

2.3.1 Het gebruik van groene ruimten: de effecten van fysieke eigenschappen

Schipperijn et al. (2010a) beschouwen de fysieke afstand tot een stedelijke groene ruimte als belangrijkste factor in het verklaren van het gebruik van een groene ruimte in een stedelijke omgeving. Zij stellen dat het gebruik van een groene ruimte toeneemt naarmate de afstand tussen de woning en de groene ruimte afneemt. Hoewel dit duidt op een omgekeerd evenredig verband, wijzen Schipperijn et al. (2010a) erop dat het verband sterker wordt wanneer de drempelwaarde van 300 tot 400 meter wordt overschreden. Stanners & Bourdeau (1995, in Schipperijn et al., 2010a) leggen deze drempelwaarde op een loopafstand van 15 minuten. Ook Peschardt et al. (2012) en Kaczynski et al. (2008) wijzen op het verband tussen afstand en gebruik. Schipperijn et al. (2010b) geven aan dat de *“self-estimated distance”* (p. 28) een betere graadmeter in dit verband is; uit hun onderzoek blijkt dat het gebruik al (licht) daalt vanaf een drempelwaarde van 100 meter. Vanaf een fysieke afstand van 600 meter wordt dit effect significant (Schipperijn et al., 2010b). Ook Schipperijn et al. (2010a) vonden in hun studie een significant verband tussen afstand en gebruik. Kaczynski et al. (2008) daarentegen hebben in hun onderzoek geen significant verband kunnen aantonen. Een verklaring voor dit verschil kan worden gevonden in de manier waarop Kaczynski et al. (2008) de afstand tussen een individuele woning en een groene ruimte hebben gemeten; waar Schipperijn et al. (2010a) de feitelijke afstand in hun onderzoek meenamen, gebruikten Kaczynski et al. (2008) de afstand tussen een individuele woning en het middelpunt van een groene ruimte. Met name bij grotere parken zal deze methode een vertekend beeld opleveren.

Belangrijk om op te merken is dat de factor *afstand* niet altijd even bruikbaar is in het stimuleren van het gebruik van groene ruimten. Schipperijn et al. (2010a) merken terecht op “[that] in existing neighbourhoods [...] adding more green space is often impossible” (p. 136). Dit geldt zeker ook voor herstructureringswijken, waar vaak slechts een beperkte bewegingsruimte aanwezig is om extra groene ruimten te kunnen inpassen.

Kaczynski et al. (2008) stellen dat, naast de factor *afstand*, ook de *grootte* van een groene ruimte bepalend is voor het gebruik ervan. Zij merken op dat grotere parken op grote afstand van een individuele woning vaker gebruikt worden dan kleinere parken op geringe afstand. Schipperijn et al. (2010b) onderzoeken dit verband concreter en geven aan dat groene ruimten een oppervlakte van meer dan 5 hectare dienen te hebben om het te kunnen winnen van kleinere, dichterbij gelegen parken. Peschardt et al. (2012) nuanceren deze bevinding enigszins en wijzen op het feit dat kleinere parken vaak om andere redenen gebruikt worden dan grote parken. Dit bemoeilijkt het maken van een zinvolle vergelijking. Een andere studie van Schipperijn et al. (2013) focust zich op de relatie tussen de grootte van een groene ruimte en fysieke activiteiten die men in parken onderneemt (zie ook bijvoorbeeld Kaczynski et al., 2008). Hieruit blijkt dat er daadwerkelijk een significant verband tussen deze twee factoren bestaat en dat – in deze context – de grootte van een park meer invloed op het gebruik ervan uitoefent dan de factor afstand. Kaźmierczak (2013) toont daarnaast aan dat de gemiddelde duur van een bezoek bij grotere parken hoger ligt. Echter moet ook in het geval van de factor *grootte* opgemerkt worden dat “adding new [urban green space] close to residents often is difficult” (Schipperijn et al., 2010b, p. 31).

Coley et al. (1997) zoeken in hun onderzoek naar het verband tussen het gebruik van groene ruimten en de aanwezigheid, de hoeveelheid en de plaats van bomen. Zij stellen dat de aanwezigheid van natuurlijke elementen, zoals bomen, gras en andere vegetatie, het gebruik van groene ruimten positief beïnvloedt (zie ook bijvoorbeeld Sullivan et al., 2004). Het onderzoek van Coley et al. (1997) is gebaseerd op een vergelijking van verscheidene, qua ontwerp identieke hoogbouwcomplexen in Chicago. Elk complex is gelegen aan een U-vormige centrale open ruimte, waarvan de kwaliteit van het openbaar groen sterk verschilt. Coley et al. (1997) concluderen dat “people were much more likely to be present in outdoor areas with trees than in spaces without trees” (p. 480) en “that treed areas attracted larger groups of people than areas without nature” (p. 481). Daarnaast blijkt uit het onderzoek van Coley et al. (1997) dat het verband tussen het aantal bomen en het gebruik van groene ruimten positief recht evenredig is. Ook de visuele bereikbaarheid van groen ten opzichte van de woningen draagt bij aan het gebruik van groen (Coley et al., 1997, p. 484); deze conclusie is enigszins vergelijkbaar met de factor *afstand* die Schipperijn et al. (2010a) naar voren brengen. Kuo et al. (1998a) gaan in hun onderzoek een stap verder en concluderen aan de hand van een fotosimulatie dat groene ruimten met een hoge “tree density” de voorkeur genieten boven groene ruimten met een lagere “tree density” (p. 28). Dit wijst volgens hen op een vergelijkbaar effect als waar Coley et al. (1997) op wijzen. Sullivan et al. (2004) vullen aan dat “about [twice] more people us[e] green than barren spaces” (p. 692). Daarnaast menen Kuo et al. (1998a) dat ook het onderhoud van het gras de aantrekkelijkheid van groene ruimten kan vergroten.

Volgens Kaczynski et al. (2008) dient een groene ruimte niet alleen over (kwalitatief goede) natuurlijke elementen te beschikken, maar draagt ook de aanwezigheid van andere “park features” bij aan het gebruik van groene ruimten. Zij veronderstellen dat de hoeveelheid *park features* samenhangt met de fysieke activiteit in – en daarmee het gebruik van – een groene ruimte (zie ook Anquetil, 2009; Schipperijn et al., 2013; Worpole & Knox, 2007). Kaczynski et al. (2008) onderscheiden in hun onderzoek twee typen *features*. Enerzijds wijzen zij op *park facilities*, “[which are] features of parks that [are] primary settings for physical activity [...]” (Kaczynski et al., 2008, p. 1452), en anderzijds onderscheiden zij *park amenities*, “[which are] features of parks that might support opportunities for physical activity” (Kaczynski et al., 2008, p. 1452). Uit de definiëring van de termen *park facilities* en *park amenities* valt op te maken dat de tweede term een aanvulling vormt op de eerste, wanneer het om het (stimuleren van het) gebruik van groene ruimten gaat. In figuur 2.2 wordt een overzicht gegeven van de verschillende *park features* – met een onderverdeling naar *park facilities* en *park amenities* – die door de verschillende auteurs worden aangedragen. Hierin wordt de tweedeling uit de studie van Kaczynski et al. (2008) aangevuld met informatie uit de studies van Schipperijn et al. (2013) en Anquetil (2009).

Het onderzoek van Kaczynski et al. (2008) toont aan dat *“parks with more [features] attracted more users”* (p. 1454). Daarnaast concluderen zij dat *park facilities* een grotere bijdrage leveren aan het gebruik van groene ruimten dan *park amenities*. Deze conclusie past goed bij de primaire functie die Kaczynski et al. (2008) aan de aanwezigheid van *park facilities* toekennen. Binnen de categorie *park facilities* draagt de aanwezigheid van verharde en onverharde paden en van een bosrijke omgeving het sterkst bij aan het gebruik van een groene ruimte (zie figuur 2.2). Kaczynski et al. (2008) menen dan ook dat deze aspecten in het ontwerp van een groene ruimte aanwezig moeten zijn wanneer men de gebruikswaarde van een park wil vergroten. Anquetil (2009) stelt echter dat de aanwezigheid van voorzieningen niet per se tot een verhoogd gebruik hoeft te leiden, omdat het succes van voorzieningen locatie- en contextafhankelijk kan zijn. Hiermee doelt Anquetil (2009) in het speciaal op *park amenities*, die slechts kunnen bijdragen aan het gebruik van de verschillende *park facilities*. Vanuit dit oogpunt zou gesuggereerd kunnen worden dat straatverlichting een *park amenity* is; Schipperijn et al. (2013) tonen echter aan dat dit aspect een dusdanige invloed op het gebruik van groen uitoefent, dat deze het best onder de categorie *park facilities* geplaatst kan worden (zie figuur 2.2).

• **Figuur 2.2** *Categorisering van park features: facilities en amenities*

Auteur	Facilities	Amenities
Kaczynski et al. (2008)	<ul style="list-style-type: none"> - verharde paden - onverharde paden - open ruimten - bosrijke omgeving - grasvelden - water - speeltuin - sportvoorzieningen 	<ul style="list-style-type: none"> - fontein - picknickveld - toiletten - picknicktafels - bankjes - prullenbakken - overdekte zitruimte - monument - fietsenrekken - parkeergelegenheid - vrijliggende voetpaden - diverse entrees
Schipperijn et al. (2013)	<ul style="list-style-type: none"> - straatverlichting 	<ul style="list-style-type: none"> - wandel- en/of fietsroute - (weids) uitzicht
Anquetil (2009)		<ul style="list-style-type: none"> - bloemperken

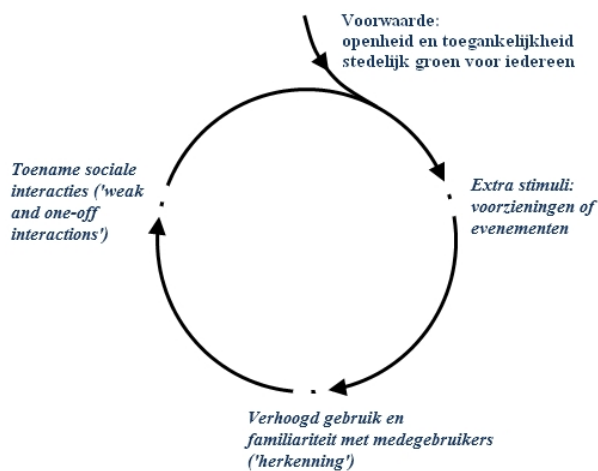
Bron: Kaczynski et al. (2008), Schipperijn et al. (2013) en Anquetil (2009) (vertaald)

Volgens Schipperijn et al. (2010b) is de mate waarin een groene ruimte gebruikt wordt niet alleen afhankelijk van fysieke kenmerken van een park, maar spelen ook individuele eigenschappen van de gebruikers een rol. Zij merken hierbij echter op dat *“the relatively unchangeable character of these individual factors has lead to an increased focus on the environmental factors that can be changed”* (Schipperijn et al., 2010b, p. 26). Vanuit de planningspraktijk is dit een logische ontwikkeling, maar deze verschuiving heeft er wel toe geleid dat de relatie tussen het gebruik van groene ruimten en individuele eigenschappen van de (niet-)gebruikers nauwelijks onderzocht is. Hoewel Schipperijn et al. (2010b) dit probleem signaleren, wordt er in hun onderzoek ook opvallend weinig aandacht aan deze relatie besteed. Lin et al. (2014) proberen in dit verband een stap verder te gaan en vermoeden dat *“an individual’s nature orientation”* (p. 1) voor een groter deel het gebruik van groene ruimten verklaart dan de beschikbaarheid van groen in een wijk (*“opportunity”*). Uit hun conclusie blijkt dat *“[p]ark users with stronger nature orientation [...] spent more time in their yard, [...] traveled further to green spaces, and [...] made longer visits than visitors with weaker nature orientation”* (Lin et al., 2014, p. 1). Peters et al. (2010) wijzen erop dat ook cultuureigenschappen bepalend kunnen zijn voor het gebruik van stedelijk groen. Hieruit valt op te maken dat individuele eigenschappen van gebruikers daadwerkelijk van invloed zijn op de mate waarin een groene ruimte gebruikt wordt. Schipperijn et al. (2010) pleiten er dan ook voor dergelijke factoren bij het ontwerpen van groene ruimten in beschouwing te nemen.

2.3.2 Het gebruik van groene ruimten: de brug naar sociale interacties en sociale cohesie

Kaźmierczak (2013) meent dat het gebruik van groene ruimten als de sociale basis voor een buurt kan worden gezien. Volgens haar *“[are] public open spaces [...] essential for establishing social [...] interaction between residents”* (Kaźmierczak, 2013, p. 32). Niet alleen Kaźmierczak (2013) signaleert deze belangrijke relatie tussen stedelijk groen en het gebruik ervan; tal van andere auteurs richten zich ook op dit mechanisme (zie onder andere Peters et al.,

2010; Anquetil, 2009; Maas et al., 2009; Chiesura, 2004; Peschardt et al., 2012). Het gros van deze studies maakt een belangrijk onderscheid tussen de (indirecte) effecten die sociale interacties tussen gebruikers van groene ruimten teweeg kunnen brengen. Zo hanteren Peters et al. (2010) de veelgemaakte tweedeling tussen enerzijds “*weak and one-off [social] interactions*” (p. 94), en anderzijds “*strong and more structural [social] interactions*” (p. 94). Indirect stellen zij dat *weak interactions* na verloop van tijd kunnen uitgroeien tot *strong interactions*. Anquetil (2009) hanteert een alternatieve tweedeling en komt met een concrete aanvulling op de indeling van Peters et al. (2010). Volgens Anquetil (2009) vallen sociale interacties op te delen in “*active and passive interactions*” (p. 3). Binnen de categorie *active interactions* onderscheidt zij *focused interactions* (conversaties tussen individuen) en *unfocused interactions* (begroetingen), waarbij het verschil wordt bepaald door de duur van het contact. Anquetil (2009) beschouwt het ‘onder de mensen zijn’ als *passive interaction*. Maas et al. (2009) merken ook op dat sociale interacties in groene ruimten verschillende vormen kunnen aannemen, waaronder het hebben van conversaties of het ondernemen van activiteiten. Hun voorbeelden sluiten nauw aan bij wat Anquetil (2009) als *active interactions* aanduidt.



• **Figuur 2.3** Schematische weergave van het mogelijke verloop van het triangulatieproces. Gebaseerd op Peters et al. (2010).

omschreven worden als “[a] *weak and one-off interaction*” (Peters et al., 2010, p. 99, zie eerder). In het verlengde hiervan komen Peters et al. (2010) met de term “*triangulation*” (p. 94, zie figuur 2.3). Zij menen dat interactie tussen vreemden gestimuleerd kan worden door parken voor alle groepen van de samenleving open en toegankelijk te maken, wat leidt tot een verhoogd gebruik en familiariteit met medegebruikers. Dit zal volgens Peters et al. (2010) resulteren in het ontstaan van sociale interacties. Het blijft echter onduidelijk hoe Peters et al. (2010) het triangulatieproces in de praktijk willen brengen.

Daarnaast suggereren Peters et al. (2010) dat cultuurverschillen tussen bezoekers van groene ruimten een belemmering vormen voor de sociale interactie tussen groepen. In hun onderzoek vergelijken zij het parkgebruik van autochtone Nederlanders met dat van immigranten van niet-Westerse afkomst. Naast het feit dat niet-Westerse immigranten over het algemeen minder vaak gebruik maken van groene ruimten, komen Peters et al. (2010) tot de conclusie dat het parkgebruik van niet-Westerse immigranten ook inhoudelijk sterk afwijkt van het gebruik van autochtone Nederlanders. Peters et al. (2010) stellen bijvoorbeeld dat niet-Westerse immigranten in grotere groepen gebruik maken van groene ruimten, waardoor de sociale interactie en sociale cohesie *binnen* de groep hoog is, maar *tussen* de groepen nagenoeg afwezig is (vergelijk paragraaf 2.2.1, pagina 20). Daarnaast houden niet-Westerse immigranten zich bezig met andere activiteiten (Peters et al., 2010). Hieruit blijkt dat naast individuele eigenschappen ook culturele (groeps)eigenschappen in belangrijke mate bepalend zijn voor het gebruik van parken en de sociale interactie die daarin plaatsvindt.

Coley et al. (1997) stellen dat een verhoogd gebruik van groene ruimten niet zonder meer tot een toename in het aantal sociale interacties in een park leidt. Zij wijzen er expliciet op dat ook hier de invloed van de fysieke eigenschappen van een groene ruimte een rol speelt. In dit verband onderscheiden Coley et al. (1997) twee typen (groene) ruimten, namelijk “*sociopetal spaces*” en “*sociofugal spaces*” (p. 469). Juist de *sociopetal spaces* zijn belangrijk wanneer het gaat om het stimuleren van sociale interacties. De aanwezigheid van *park features* kan hier een belangrijke rol in spelen (zie onder andere figuur 2.2). Peters et al. (2010) signaleren echter dat het stimuleren van sociale interacties tussen parkbezoekers een lastige opgave is en dat er betrekkelijk weinig sociale interactie is tussen bezoekers die elkaar niet kennen. Wanneer er wel interactie tussen bezoekers is, kan dit vaak

Veel van de bovenstaande aspecten, die door diverse auteurs worden aangedragen, worden door Kuo et al. (1998b) met elkaar in verband gebracht. Dit levert een logische gevolgtrekking op die inzicht biedt in de manier waarop groene ruimten kunnen bijdragen aan de sociale cohesie van een buurt. Allereerst stellen Kuo et al. (1998b) dat de fysieke omgeving het gebruik van groene ruimten in sterke mate beïnvloedt. Hoewel de fysieke omgeving ook een negatieve invloed op het gebruik van groene ruimten kan hebben, richten Kuo et al. (1998b) zich specifiek op de *positieve* invloed van de omgeving op het gebruik van groen. In dit verband kan er een parallel worden getrokken met wat Coley et al. (1997) aanduiden als *sociopetal spaces* (zie ook paragraaf 2.3.1). Dit leidt tot het ontstaan van informele sociale contacten tussen parkbezoekers (vergelijk hierin de door Anquetil (2009) aangeduide *focused interactions*). Wanneer deze informele interacties frequent plaatsvinden, leidt dit volgens Kuo et al. (1998b) tot het ontstaan van *“neighbourhood social ties”* (p. 824-828). Het ontstaan van zulke *ties* stimuleert de sociale cohesie in een buurt. De Vries et al. (2013) leggen in hun onderzoek ook een verband tussen de aanwezigheid van (straat)groen en het versterken van sociale cohesie, alleen beschouwen zij sociale cohesie als *middel* in het verklaren van de gezondheid van buurtbewoners, en niet als na te streven doel.

Volgens Henning & Lieberg (1996, in Kaźmierczak, 2013) bestaan er twee typen *social ties*, simpelweg als gevolg van de verschillende maten van sociale interacties (zie eerder). Het eerste type, de *weak ties*, kan worden gezien als de meer oppervlakkige contacten tussen mensen, zoals korte begroetingen, terwijl het tweede type, de *strong ties*, verdergaand is en bijvoorbeeld vriendschappen omvat (Kaźmierczak, 2013). Beide typen hebben daardoor ook een verschillende uitwerking op de sociale cohesie. Baur & Tynon (2010) menen dat *“the[...] stronger interpersonal bonds are the seeds of social cohesion”* (p. 197). Dit is niet geheel in lijn met de beweringen van Kuo et al. (1998b), die menen dat juist de *weak ties* als gevolg van informele sociale contacten de basis voor sociale cohesie vormen, maar het is zeer zeker wel correct dat het effect van *strong ties* op de sociale cohesie groter is dan van de *weak ties*.

Kaźmierczak (2013) koppelt de bovenstaande theorieën aan de praktijk en stelt dat het ontstaan van *social ties* wordt gestimuleerd door diverse typen activiteiten die in groene ruimten kunnen plaatsvinden. Zij classificeert drie typen activiteiten, die elk in verschillende mate bijdragen aan de sociale cohesie in een wijk of buurt. Zo noemt Kaźmierczak (2013) *“necessary activities”*, zoals *“passing through on the way elsewhere”* (p. 33) en *“optional activities”*, zoals parkgebruik voor recreatieve doeleinden. Deze vormen van parkgebruik leiden volgens Kaźmierczak (2013) in geringe mate tot sociale interactie en dragen dus in mindere mate bij aan sociale cohesie. *“Social activities”* zijn daarentegen sterk gericht op versterking van de sociale cohesie. Zij pleit er dan ook voor om het ontwerp van groene ruimten zo vorm te geven, dat sociale activiteiten maximaal gefaciliteerd worden (zie ook paragraaf 2.3.3).

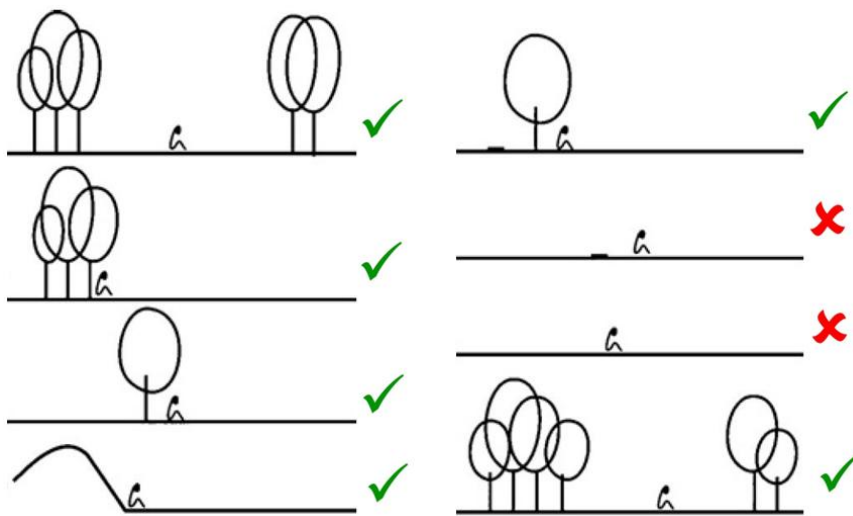
Reijndorp & Reinders (2010) trekken het breder en pleiten voor het ‘laten ontstaan’ van publieke ruimten, waarin de ‘parochiale domeinen’ van verschillende (cultuur)groepen binnen de samenleving elkaar overlappen en een nieuw publiek domein vormen. Zij zien dat het over het algemeen lastig is om verschillende (cultuur)groepen met elkaar samen te laten smelten en signaleren dat het faciliteren van *allegaagse* ontmoetingen en interacties tussen groepen effectiever is dan, zoals Kaźmierczak (2013) stelt, te zorgen voor (tijdelijke) sociale activiteiten. Het vormen van een nieuw publiek domein creëert volgens Reijndorp & Reinders (2010) levendige wijken waarbinnen een diversiteit aan (cultuur)groepen met elkaar samenleeft en waarmee bewoners zich kunnen identificeren. Reijndorp & Reinders (2010) beschouwen identificatie met de buurt als een van de belangrijkste factoren in het versterken van de sociale cohesie. Een vergelijking tussen de auteurs laat zien dat Kaźmierczak (2013) de nadruk legt op het faciliteren van sociale interacties door het (geplande) ruimtelijk ontwerp, terwijl Reijndorp & Reinders (2010) geloven in het succes van zelforganisatie.

2.3.3 Het ontwerp van groene ruimten: een middel tot sociale interactie en sociale cohesie

“[I]t is possible to influence some aspects of outdoor activities, such as how long the individual activities last, which activity types can develop and, finally, how many people use public spaces, through the design and spatial arrangement of urban settings” (Goličnik & Ward Thompson, 2010, p. 39). Dit citaat laat duidelijk zien dat het ontwerp van een groene ruimte richting kan geven aan de mate waarin groene ruimten gebruikt worden, en dus kan bijdragen aan het laten ontstaan van sociale interacties en sociale cohesie. Goličnik & Ward Thompson (2010) geven tal van ontwerpvoorbeelden die ervoor moeten zorgen dat de gebruiksfunctie van parken vergroot wordt. Zij benadrukken echter wel de *faciliterende* rol van deze factoren, waardoor er niet een-op-een resultaat op sociaal vlak

waarneembaar hoeft te zijn (zie paragraaf 2.4). De belangrijkste focus van Goličnik & Ward Thompson (2010) ligt op “[providing] evidence [for] informing the redesign of open space as well as providing a basis for new park development” (p. 39). Deze focus sluit goed aan op de herstructureringsopgave in veel naoorlogse wijken.

Goličnik & Ward Thompson (2010) wijzen allereerst op het “*landmark and edge effect*” (p. 44-45). Zij stellen dat passieve vormen van parkgebruik, zoals zitten of liggen op een grasweide, worden gekenmerkt door een aantal (algemeen voorkomende) verschijnselen. Enerzijds blijkt dat passieve activiteiten van bezoekers zich concentreren langs de randen van een grasweide, en indien aanwezig langs de voet van hellingen. Dit duiden Goličnik & Ward Thompson (2010) aan met het *edge effect*. Het viel hen tevens op dat de afstand tussen verschillende individuen of groepen telkens ongeveer 4 meter bedraagt en dat passieve activiteiten vaak op enige afstand van een pad plaatsvinden. Anderzijds concentreren passieve activiteiten zich rondom (groepen) bomen, wat Goličnik & Ward Thompson (2010) aanduiden met het *landmark effect*. Een visuele weergave van beide effecten is te vinden in figuur 2.4. Het meenemen van deze ontwerpfactoren kan volgens Goličnik & Ward Thompson (2010) de sociale rol van grasvelden vergroten.



• **Figuur 2.4** De invloed van het ruimtelijk ontwerp op passief parkgebruik. Links (van boven naar onder): passieve activiteiten dichtbij ‘solid edges’, zoals bomen of hellingen. Rechts (van boven naar onder): passieve activiteiten alleen nabij paden bij aanwezigheid van een fysieke barrière (zoals bomen), geen passieve activiteiten nabij transparante barrières (zoals paden) en in het midden van grasweiden, en wel op beschutte locaties (zoals tussen bomen). Gebaseerd op Goličnik & Ward Thompson (2010, p. 49).

Actieve vormen van parkgebruik komen volgens Goličnik & Ward Thompson (2010) hoofdzakelijk op grasvelden zonder *landmarks* voor. De grootte van grasvelden bepaalt het type activiteit. Een logisch gevolg van deze signalering is dat het ontwerp van ruimten bepaalde activiteiten minder aantrekkelijk kan maken, door bijvoorbeeld kleinere grasvelden aan te leggen of er *landmarks* op aan te brengen (zie ook bijvoorbeeld Peters et al., 2010). Het doorsnijden van grote grasvelden door middel van paden kan een vergelijkbaar effect teweegbrengen (Goličnik & Ward Thompson, 2010). Dit effect kan voor de sociale interactie en sociale cohesie juist positief uitpakken, omdat versturende factoren in groene ruimten worden weggenomen.

Peters et al. (2010) stippen aan dat het aanbrengen van verschillende ‘sferen’ in parken een vergelijkbaar effect oplevert als waar Goličnik & Ward Thompson (2010) op wijzen. Als voorbeeld noemen Peters et al. (2010) het Thiemepark in Nijmegen, waar glooiende grasvelden zijn aangebracht, wat actieve activiteiten als het spelen van voetbal ontmoedigt en juist passieve (recreatieve) activiteiten aanmoedigt. Dit wijst erop dat de ruimtelijke compositie in grote mate bepalend is voor het gebruik van groene ruimten. Kuo et al. (1998a) onderzoeken een soortgelijk effect en vragen zich af of bezoekers van parken de voorkeur geven aan één grote ruimte, of verscheidene kleinere ruimten. Ook kijken zij naar de invloed van een geometrisch ontwerp met zichtlijnen. Voor beide factoren hebben zij geen verband kunnen aantonen. Het is echter denkbaar dat dergelijke ontwerpkennmerken een bijdrage

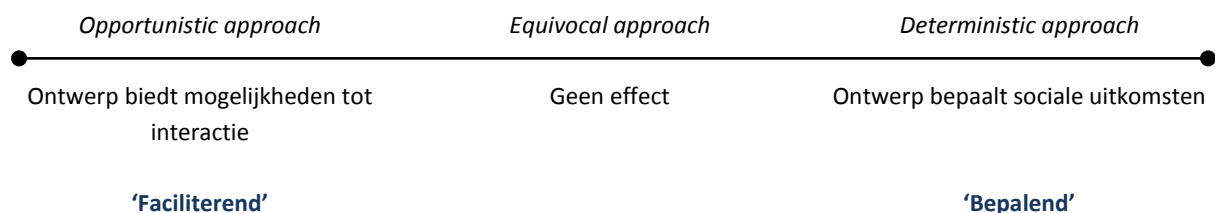
kunnen leveren aan het opvangen van culturele verschillen wat betreft parkgebruik (zie eerder), bijvoorbeeld door het creëren van diverse ‘sferen’. Op een hoger schaalniveau stelt Leyden (2003) dat *walkable neighbourhoods* – een vergelijkbare term als *new urbanism* (zie bijvoorbeeld Beatley, 1995) – sociale interactie en sociale cohesie stimuleren. Hierbij moet worden opgemerkt dat Nederlandse naoorlogse wijken in vergelijking met de Amerikaanse context, waarin dit onderzoek plaatsvindt, al snel als *walkable* kunnen worden beschouwd. Voor het ontwerp van parken betekent dit dat het aanleggen van paden – Anquetil (2009) noemt dit *circulation spaces* – belangrijk is. Dit ondersteunt bovendien de rol van paden als belangrijke *park facilities* (zie figuur 2.2).

2.4 De afwijzing van het fysisch determinisme: het ontwerp als sociale blauwdruk?

De rationele wijze waarop de vroeg-naoorlogse woonwijken, en in iets mindere mate de laat-naoorlogse woonwijken, zijn ontworpen (zie paragraaf 2.1), wekt al gauw de vraag of deze ontwerpen een-op-een aansturen op de samenleving waarop de ontwerpers gehoopt hadden. Lawhon (2009) stelt dat vooral vroeg-naoorlogse wijken, ontworpen volgens C.A. Perry’s *neighbourhood unit* (of Stam-Beeses wijkgedachte), in hoge mate gericht zijn op deze maakbaarheid. Hij beschouwt de wijkgedachte als “*a physical design concept or a concept generating desired social outcomes*” (Lawhon, 2009, p. 123). Deze (bepalende) ontwerpgedachte staat bekend onder de term *fysisch determinisme* en wordt door Lawhon (2009) gedefinieerd als “*the belief that human behaviour is determined by the nature of the geographic environment*” (p. 123). Hij stelt verder dat “*the design influences residents’ behaviour according to some pattern desired by the designer*” (Lawhon, 2009, p. 124). Een vergelijking van Lawhons citaten laat zien dat de vroeg-naoorlogse wijken sterk gericht zijn op de van tevoren geplande sociale uitkomst en dat externe invloedsfactoren op deze uitkomst buiten beschouwing worden gelaten. Hoewel de wijkgedachte er alle schijn van heeft een fysisch deterministische uitwerking na te streven, stellen veel critici dat deze gedachte verworpen dient te worden. Hun argument luidt dat een ontwerp nooit een-op-een kan streven naar een vooraf gepland sociaal resultaat.

Patricios (2002) geeft de rol van een fysiek ruimtelijk ontwerp, zoals de wijkgedachte, weer in een schematisch overzicht. Hij onderscheidt hierin drie ontwerpbenaderingen, die impliciet gerangschikt kunnen worden van ‘sociaal faciliterend’ naar ‘sociaal bepalend’ (zie figuur 2.5):

1. *Opportunistic approach*. Binnen deze benadering biedt het ontwerp diverse mogelijkheden voor sociale interactie tussen buurtbewoners (en gebruikers van groene ruimten in naoorlogse wijken). Het ontwerp garandeert hierin echter niet dat interacties plaatsvinden, maar biedt hier een mogelijkheid toe. Deze vorm van ontwerpen kan worden omschreven als ‘sociaal faciliterend’.
2. *Equivocal approach*. Deze benadering stelt dat het ontwerp geen enkel effect kan hebben op sociale interacties in wijken (of groene ruimten).
3. *Deterministic approach*. Binnen deze benadering bepaalt het ontwerp de sociale uitkomsten in een wijk (of groene ruimte). Dit resulteert in vooraf bepaalde sociale interacties, waarbij factoren van buitenaf geen invloed op het resultaat hebben. Deze vorm van ontwerpen kan worden omschreven als ‘sociaal bepalend’.



• **Figuur 2.5** De invloed van het ontwerp op de sociale uitkomsten ervan. Gebaseerd op Patricios (2002).

Een vergelijking tussen het oorspronkelijke ontwerp van naoorlogse wijken en de huidige herstructureringsontwerpen die voor dit type wijken gemaakt worden, doet vermoeden dat er door de tijd heen een transitie heeft plaatsgevonden van ‘bepalend’ naar ‘faciliterend’ (in figuur 2.5 van rechts naar links). Dit suggereert dat huidige ontwerpogaven veel meer gericht zijn op het sturen en mogelijk maken van bepaalde (sociale)

ontwikkelingen dan het zonder meer vaststellen van toekomstige uitkomsten. Het maken van ontwerpen voor groene ruimten in naoorlogse herstructureringswijken zal dus eerder gekenmerkt worden door Patricios' *opportunistic approach* dan op de traditionele *deterministic approach*. Concreet betekent dit dat het ontwerp van groene ruimten de ruimte moet bieden om sociale interacties te genereren en kan aansturen op sociale cohesie. Peters et al. (2010) omschrijven dit op een treffende wijze: “[p]eople make places, more than places make people” (p. 99). In het verlengde hiervan stellen Nio et al. (2009) dat er een onderscheid gemaakt dient te worden tussen de “geplande stad” en de “geleefde stad” (p. 11-13). Deze termen koppelen Nio et al. (2009) aan wat zij “de potentiële en de effectieve omgeving” (p. 11-12) noemen. Zij stellen dat “[e]n door planners ontworpen en aangelegd park [...] slechts een potentiële omgeving [is]” en dat “de sociale posities en culturele achtergronden van de mensen die het (al of niet) gaan gebruiken [...] bepalen in hoeverre en op welke wijze het ook een effectieve omgeving zal zijn” (Nio et al., 2009, p. 12). Daarbij geven Nio et al. (2009) aan dat het ontwerp, gebaseerd op bepaalde (stedenbouwkundige) idealen, het gebruik van een groene ruimte wel kan beïnvloeden door ‘mogelijkheden’ en ‘aanleidingen’ in de richting van een effectieve omgeving te bieden (vergelijk Patricios' *opportunistic approach*). Hieruit blijkt dat het eerder genoemde citaat van Peters et al. (2010) in de praktijk zeker geldt, en dat een fysiek ontwerp niet losstaand van de sociale realiteit gezien kan worden.

2.5 Uitgangspunten voor het onderzoek

De herstructureringsopgave die in verscheidene vroeg- en laat-naoorlogse woonwijken is uitgevoerd – en in de komende jaren uitgevoerd zal worden – moet zich focussen op twee aspecten, die niet direct met elkaar verenigbaar hoeven te zijn. Aan de ene kant dient het ontwerp voor de herstructurering van groene ruimten in dit type wijken aan te sturen op het behouden en zo mogelijk versterken van stedenbouwkundige structuren in de wijk, en aan de andere kant moeten die ‘structuren’ in het ontwerp aansturen op een verhoogd gebruik van groen, waardoor het ontstaan van sociale interacties en sociale cohesie in de wijk gestimuleerd kan worden. De ontwerptypische kenmerken van groene ruimten die in paragraaf 2.1 zijn uitgewerkt zullen hiervoor de basis vormen, zodat de oorspronkelijke stedenbouwkundige uitgangspunten als leidend principe in de herinrichting dienen. De ‘kwaliteitsverbetering’ die de herinrichting van het groen voor ogen heeft, bestaat onder andere uit het vergroten van de sociale cohesie in de wijk. De verschillende indelingen van dit begrip zijn in paragraaf 2.2 uitgewerkt, waaruit blijkt dat met name de buurtgebonden variant een belangrijke rol speelt wanneer het gaat over de relatie tussen sociale cohesie en groene ruimten. Paragraaf 2.3 brengt de relatie tussen de fysieke kenmerken van groene ruimten, het gebruik ervan en de sociale interacties die in het groen plaatsvinden in beeld en geeft zodoende een basisinzicht in de eigenschappen die het mechanisme tussen groene ruimten en sociale cohesie aansturen. Op hoofdlijnen kunnen deze eigenschappen in drie categorieën worden ondergebracht: de individuele eigenschappen van bezoekers van het groen, de structurele eigenschappen van een groene ruimte (deze zijn vaak alleen ruimtelijk te beïnvloeden door middel van een grootschalige herinrichting) en de inrichtingseigenschappen van het groen (die met relatief kleine ingrepen te beïnvloeden zijn). De ontwerpvoorbeelden uit paragraaf 2.3 vormen een voorbeeld van deze laatste categorie. Daarnaast vormt paragraaf 2.3 de basis voor de alternatieve ontwerpen die voor een tweetal groene ruimten in beide wijken worden gemaakt. Paragraaf 2.4 nuanceert ten slotte de eerdere paragrafen en heeft als kernboodschap dat succesvolle hedendaagse ontwerpen eerder *faciliterend* dan *deterministisch* moeten zijn.

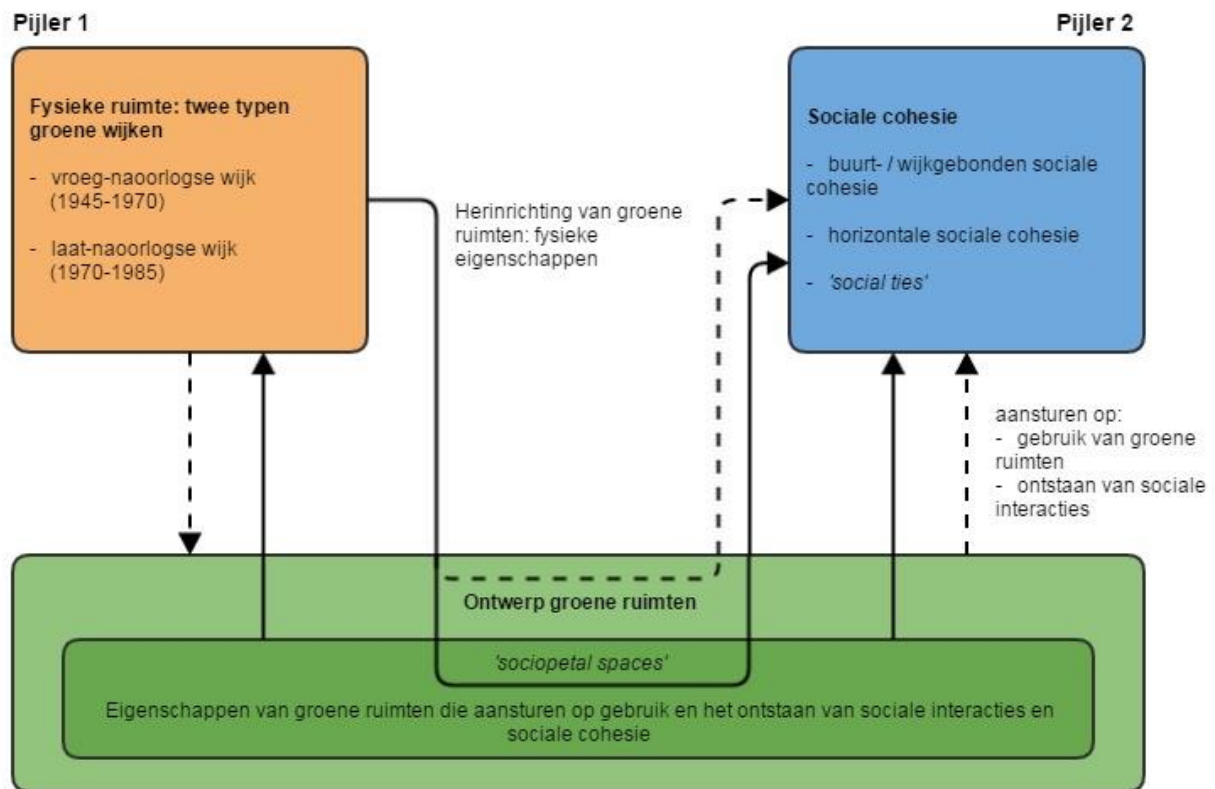
2.6 Conceptueel model

De voorgaande paragrafen, die samen de theoretische basis van het onderzoek vormen, zijn gevisualiseerd in een conceptueel model (zie figuur 2.6). Dit model toont de belangrijkste theoretische aspecten en laat de relaties tussen deze aspecten zien. Hiermee vormt het conceptueel model het toetsingskader binnen dit onderzoek.

Het onderzoek naar het sociale effect van stedelijke groene ruimten en de manier waarop dit aspect is meegenomen in de herstructurering van groene ruimten in naoorlogse woonwijken bestaat uit een drietal pijlers, zoals het conceptueel model laat zien. Elke pijler heeft een functie in het onderzoek en hangt nauw samen met de andere twee pijlers in het model. Pijler 1 omvat de fysieke ruimte in de vorm van twee typen naoorlogse herstructureringswijken: de vroeg-naoorlogse en de laat-naoorlogse wijken (oranje, zie paragraaf 2.1). Pijler 2 bestaat uit het begrip *sociale cohesie*, en in het speciaal de buurtgebonden variant op sociale cohesie (blauw, zie

paragraaf 2.2). Onderaan het conceptueel model ligt pijler 3, gevormd door de groene ruimten in de twee typen naoorlogse wijken (groen, zie paragraaf 2.3). Hierbinnen liggen het ontwerp en het daadwerkelijke groen. Pijler 3 is als het ware de verbindende schakel tussen de eerste en de tweede pijler.

De pijlen in het conceptueel model duiden op de relaties tussen de verschillende pijlers. Een van de doelen van de herstructurering van naoorlogse wijken is het vergroten van de sociale cohesie in de buurt. De gesloten lijn en de stippelijntje tussen pijler 1 en 2 laten dit zien. Het onderzoek stelt echter de vraag of de sociaal versterkende mechanismen van groene ruimten voldoende in het ontwerp zijn meegenomen (zie de lichtgroene balk binnen pijler 3). Wanneer dit niet het geval is, is het de vraag of het herstructureringsontwerp bijdraagt aan de sociale cohesie (de stippelijntje raakt de essentiële lichtgroene balk binnen pijler 3 niet). Is dit wel het geval, dan is de kans op het stimuleren van sociale cohesie groter (de gesloten lijn raakt de essentiële lichtgroene balk binnen pijler 3 wel). Dit verklaart tevens de twee rechte pijlen in het conceptueel model: een ontwerp zonder sociaal versterkende eigenschappen biedt onzekerheid ten opzichte van het stimuleren van sociale cohesie (stippelijntje). Een ontwerp mét deze eigenschappen zal beter aansturen op het gebruik van en sociale interactie in groene ruimten, en daarmee op de sociale cohesie in een buurt (zie de gesloten pijlen, zowel naar de wijken – pijler 1 – als naar de sociale cohesie – pijler 2).



Pijler 3

• **Figuur 2.6** Conceptueel model



Het Tijdpad langs de Beijumer Zuidwending deelt Beijum op in een noordelijk en een zuidelijk deel. De route wordt over de gehele lengte gemarkeerd door volgroeide populieren en vormt een aantrekkelijke, groene verbinding tussen de wijk en het aangrenzend landelijk gebied. Foto: eigen collectie (2015)

Leeswijzer

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de verschillende onderzoeksmethoden die gedurende het onderzoek zijn gebruikt. Paragraaf 3.1 bespreekt allereerst de overkoepelende onderzoeksmethode en legt uit waarom deze methode het best past bij dit onderzoek. Vervolgens wordt in paragraaf 3.2 aandacht besteed aan de verschillende instrumenten van dataverzameling die in het onderzoek zijn benut. Daarbij wordt telkens aangegeven welke data er zijn verzameld, wanneer en op welke manier dat is gebeurd en wat de rol van deze data binnen het onderzoek is geweest. De overkoepelende onderzoeksmethode en de verschillende instrumenten van dataverzameling en -analyse worden in paragraaf 3.3 samengebracht in een onderzoeksontwerp dat het gehele onderzoeksproces schematisch weergeeft.

3. Methodologie

3.1 Onderzoeksmethode

In de wetenschappelijke literatuur over onderzoek doen wordt doorgaans onderscheid gemaakt tussen twee typen onderzoek, namelijk kwantitatief en kwalitatief onderzoek (O'Leary, 2010, p. 104-106; Baarda, 2014, p. 21-24). O'Leary (2010) stelt dat het maken van een onderscheid tussen deze twee soorten wetenschappelijk onderzoek op basis van onderzoeksinhoudelijke kenmerken nuttig is. Zij wijst erop dat beide soorten onderzoek wezenlijk van elkaar verschillen op basis van de analysemethoden en de typen data die geanalyseerd worden. Kwantitatief onderzoek kenmerkt zich door aantallen en het gebruik van statistische analyses, terwijl kwalitatief onderzoek getypeerd wordt door het gebruiken van woorden en beelden en daardoor gebruik maakt van thematisch onderzoek (O'Leary, 2010, p. 104-105). Een kanttekening die volgens O'Leary (2010) bij deze tweedeling geplaatst moet worden ligt in het feit dat deze opsplitsing *“divisive[...] and highly limiting”* (p. 105) kan zijn. Meijering (2013) wijst hier indirect ook op en meent dat de door O'Leary (2010) genoemde tweedeling in de praktijk veel minder goed zichtbaar is, doordat er vaak een mengvorm van beide soorten onderzoek gebruikt wordt. Dit wordt door O'Leary (2010) aangeduid met de term *“mixed methodology”* (p. 127-131). Het voordeel van de *mixed methodology* is dat het tekortkomingen van beide stromingen overbruggt – en daardoor sterke eigenschappen van zowel kwantitatief als kwalitatief onderzoek samenbrengt – waardoor het resultaat van het onderzoek krachtiger zal zijn. O'Leary (2010) geeft als voorbeeld dat kwantitatieve resultaten betekenis kunnen krijgen door kwalitatieve gegevens eraan te koppelen. Een dergelijke koppeling kan volgens haar bijdragen aan het vormen van *“holistic understandings”* (O'Leary, 2010, p. 105) over een fenomeen. De karakterisering van het onderzoek wordt in zulke gevallen bepaald door het type onderzoek dat dominant is.

In veel gevallen geeft de onderzoeksvraag van een onderzoek al enige richting aan de manier van onderzoek doen die het best bij het onderzoek past. Het eerste deel van de vraagstelling is hierin van belang. De vraagstelling van dit onderzoek is om inhoudelijke redenen in tweeën gesplitst, waarbij het eerste deel begint met 'wat' en het tweede deel met 'op welke manier'. Beide onderdelen suggereren een beschrijvende vorm van onderzoek doen, om vervolgens inzicht in het betreffende vraagstuk te krijgen. In het verlengde hiervan vertelt ook de potentiële conclusie welk type data het onderzoek vereist. Aangezien zowel de vraagstelling als de potentiële conclusie beschrijvend van aard zijn, kan het onderzoek naar het sociale effect van groene ruimten en de herinrichting hiervan het best worden omschreven als een vorm van kwalitatief onderzoek. Baarda (2014) bevestigt dit en stelt dat open onderzoeksvragen, zoals die in dit onderzoek, vaak een kwalitatieve benadering vragen. Wanneer dit gekoppeld wordt aan de ideeën over de *mixed methodology* (O'Leary, 2010, p. 127-131), kunnen bijvoorbeeld kwantitatieve gegevens over het gebruik van groen een bijdrage leveren aan het verklaren van kwalitatieve gegevens, bijvoorbeeld over de rol van groen ten opzichte van sociale cohesie in een buurt.

Yin (2009) schenkt ook aandacht aan de relatie tussen de centrale vraag van een onderzoek en het type onderzoek dat daar het beste bij past, en richt zich op de verschillende manieren waarop je kwalitatief onderzoek kunt doen. Hij stelt dat *“[t]he more that your questions seek to explain some present circumstance (e.g., “how” or “why” some [...] phenomenon works), the more that the case study method will be relevant”* (Yin, 2009, p. 4). Deze zinsnede laat zien dat beschrijvende (“how”) en verklarende (“why”) onderzoeken het best aangepakt kunnen worden door enkele *cases* te selecteren en aan de hand daarvan op zoek te gaan naar een antwoord op de centrale onderzoeksvraag. Mede op basis van Yins argument richt dit onderzoek zich specifiek op twee verschillende wijken, waar zich het fenomeen dat in dit onderzoek aan het licht gesteld wordt, voordoet. Aangezien het onderzoek louter deze twee *cases* behandelt, kan dit onderzoek getypeerd worden als een casestudieonderzoek. Verderop in deze paragraaf worden de *cases* voor dit onderzoek geïntroduceerd en wordt een overzicht gegeven van de criteria waarop de keuze van de *cases* gebaseerd is.

O'Leary (2010) gaat dieper in op wat een casestudieonderzoek exact inhoudt en definieert een *case study* als *“[a] method of studying elements of the social through comprehensive description and analysis of a single situation or case[...]”. Case study research can refer to single and multiple case studies”* (p. 174). De tweede zin binnen dit citaat is van cruciaal belang voor dit onderzoek, omdat het benadrukt dat het gebruik van meer dan één *case* in een

casestudie mogelijk is. Hierdoor kunnen verschillende *cases* met elkaar vergeleken worden (zie ook Baarda, 2014). Yin (2009) omschrijft dit als de “*comparative case method*” (p. 19). Deze vergelijking heeft in dit onderzoek een diepere betekenis, doordat het niet alleen de twee *cases* tegenover elkaar plaatst, maar ook de daaraan ten grondslag liggende tweedeling tussen vroeg- en laat-naoorlogse wijken behandelt. Daarnaast stelt Baxter (2010, in Hay, 2010) dat casestudies één of enkele *case(s)* bestuderen “*for the purpose of understanding a larger class of (similar) units*” (p. 81). Dit komt overeen met het argument dat Flyvbjerg (2001) maakt, al wijst hij er nadrukkelijk op dat het belangrijk is om een strategische selectie van *cases* toe te passen, en dat er dus geen sprake mag zijn van een willekeurige selectie. Volgens Flyvbjerg (2001) is het alléén dan mogelijk om een vorm van generalisatie voor *een bepaalde groep* toe te passen. Dit argument draagt bij aan de wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie van het onderzoek, doordat de conclusies in geval van een strategische selectie breder toepasbaar zijn dan enkel voor de *cases* die in dit onderzoek behandeld worden.

Teneinde het sociale effect van groene ruimten en de herinrichting hiervan zo precies mogelijk in beeld te brengen en de resultaten van het onderzoek in een breder perspectief te kunnen plaatsen, is op basis van een ‘strategische selectie’ een tweetal naoorlogse wijken geselecteerd: de vroeg-naoorlogse wijk De Wijert-Noord (gebouwd tussen 1959 en 1962) en de laat-naoorlogse wijk Beijum (gebouwd tussen 1977 en ongeveer 1982), beide in de stad Groningen. Deze *cases* zijn te omschrijven als “*representative or typical case[s]*” (Yin, 2009, p. 48), wat inhoudt dat de *cases* het best voldoen aan de gestelde selectiecriteria. In figuur 3.1 wordt een overzicht gegeven van de vijf criteria die aan deze selectie ten grondslag liggen.

• **Figuur 3.1** *Selectiecriteria casestudieonderzoek*

Criterion	Toelichting
1 één woonwijk is een typisch voorbeeld van een vroeg-naoorlogse wijk (gebouwd tussen 1945 en 1970)	Deze wijk dient te voldoen aan de kenmerken zoals deze zijn omschreven in paragraaf 2.1.1 (met in het bijzonder een ruimtelijke scheiding van functies, de wijkgedachte als ontwerpideologie, stempelbouw en veel stedelijk groen).
2 één woonwijk is een typisch voorbeeld van een laat-naoorlogse wijk (gebouwd tussen 1970 en 1985)	Deze wijk dient te voldoen aan de kenmerken zoals deze zijn omschreven in paragraaf 2.1.2 (met in het bijzonder een ‘bloemkoolstructuur’, het gebruik van landschapspatronen als structurerend element en stedelijk groen als verbindend element).
3 beide wijken kennen minimaal één groene ruimte die onlangs een herinrichting heeft ondergaan	Op deze manier kan worden nagegaan of en hoe de sociale eigenschappen van groene ruimten in het herinrichtingsontwerp zijn verwerkt (zie paragraaf 1.3). Om de onzekerheid in de onderzoeksgegevens met betrekking tot een toe- of afname van sociale cohesie te minimaliseren (o.b.v. een voor-na-vergelijking), is het belangrijk dat de ingreep kort geleden heeft plaatsgevonden.
4 beide wijken liggen in de gemeente Groningen	De gemeente Groningen is een van de weinige gemeenten in Nederland die sociale cohesie als belangrijk beleidsmatig doel zien (Jager-Vreugdenhil, 2012). Een gemeente die hoog inzet op sociale cohesie kan veel inzichten geven in de manier waarop deze doelstelling in de praktijk wordt bewerkstelligd; daarom is de gemeente Groningen interessant voor dit onderzoek.
5 beide wijken scoren beneden het stedelijk gemiddelde wat betreft de sociale cohesie in de buurt	De gemeente Groningen (2010b en d) heeft voor elke wijk de sociale samenhang in kaart gebracht en in een rapportcijfer uitgedrukt. Vooral wijken met een score onder het stedelijk gemiddelde (6,0) zijn interessant voor dit onderzoek, omdat juist bij die wijken de onderzoeksresultaten en de alternatieve ontwerpen extra kunnen bijdragen aan de verbetering van de sociale cohesie.

Bron: eigen bron

3.2 Instrumenten van dataverzameling

Uit paragraaf 3.1 blijkt dat het onderzoek naar het sociale effect van groene ruimten en de herinrichting hiervan gekarakteriseerd kan worden als een casestudieonderzoek, dat onder de kwalitatieve onderzoeksbenadering valt. Volgens O’Leary (2010) wordt de kwalitatieve onderzoeksmethode gekenmerkt door een aantal verschillende methoden van dataverzameling, waarvan documentanalyses, interviews en observaties de meest voorkomende zijn. Bovendien stipt O’Leary (2010) aan dat kleinschaligheid erg goed bij de kwalitatieve benadering past. Dit komt overeen met de karaktereigenschappen van casestudieonderzoek, waarbij één of enkele *cases* zeer nauwkeurig worden onderzocht (zie bijvoorbeeld Van Dijk, 2012).

Om de kwalitatieve onderzoeksbenadering kracht bij te zetten, wordt in dit onderzoek een ‘mixed methodology’ (O’Leary, 2010, p. 127-131, zie ook paragraaf 3.1) gebruikt, wat betekent dat de kwalitatieve benadering wordt gecombineerd met één kwantitatieve methode van dataverzameling. De meest voorkomende kwantitatieve methode van dataverzameling is volgens O’Leary (2010) het afnemen van enquêtes. Het toevoegen van een kwantitatief instrument van dataverzameling verhoogt volgens O’Leary (2010) de representativiteit van een onderzoek. De reden dat bij dit onderzoek is gekozen voor een *mixed methodology* ligt hoofdzakelijk in het feit dat een kwantitatieve vorm van dataverzameling een getalsmatig inzicht in een bepaald fenomeen kan geven, en daarmee de kwalitatieve bevindingen kan ondersteunen.

De combinatie van drie kwalitatieve methoden van dataverzameling, namelijk het doen van documentanalyses, het houden van diepte-interviews en observeren, en één kwantitatieve vorm van dataverzameling, namelijk enquêteren, zorgt ervoor dat de casestudiegebieden vanuit verschillende invalshoeken worden bekeken en voorkomt dat conclusies worden gebaseerd op eenzijdige informatie. Dit betekent dat aan de belangrijke voorwaarde van *datatriangulatie* wordt voldaan. Datatriangulatie is een manier om de geldigheid van informatie te toetsen, door het met minstens twee andere bronnen van dataverzameling te vergelijken. Miles & Huberman (1994) wijzen op het belang van datatriangulatie en stellen dat “[data] triangulation is supposed to support a finding by showing that independent measures of it agree with it or, at least, do not contradict it” (p. 266). Naast het voldoen aan de voorwaarde van datatriangulatie, geven de verschillende methoden van dataverzameling het verloop van het onderzoek chronologisch weer; dit betekent dat een bepaalde methode de basis vormt voor de volgende en voortbouwt op de vorige. Het onderzoeksontwerp in paragraaf 3.3 (figuur 3.3) geeft de logica tussen de verschillende methoden van dataverzameling op een overzichtelijke manier weer. In de volgende subparagrafen wordt elke vorm van dataverzameling, inclusief literatuuronderzoek, nader toegelicht en wordt aangegeven wat de functie van elke methode binnen dit onderzoek is en wat de methoden concreet voor het onderzoek hebben opgeleverd.

3.2.1 Literatuuronderzoek

Fink (2005) stelt dat het doel van een literatuuronderzoek bestaat uit het geven van een volledig overzicht van de gepubliceerde wetenschappelijke literatuur over een bepaald onderwerp. Het gaat volgens Fink (2005) om het identificeren van bestaande theorieën en het evalueren en vergelijken van theoretische inzichten. Daarnaast plaatst literatuuronderzoek het empirisch onderzoek in een bredere context (O’Leary, 2010, p. 71-72). In dit onderzoek naar het sociale effect van groene ruimten en de herinrichting hiervan vervult het literatuuronderzoek twee functies. Enerzijds geeft de literatuurstudie inzicht in de drie theoretische pijlers van het onderzoek – herstructurering in vroeg- en laat-naoorlogse wijken, sociale cohesie en groene ruimten (met als aanvulling het fysisch determinisme) – die samen het theoretisch kader vormen. Het theoretisch kader biedt daarmee de basis van het gehele onderzoek en geeft het overzicht van wetenschappelijke literatuur waar Fink (2005) in zijn definitie op wijst. Anderzijds vormt het literatuuronderzoek de eerste aanzet tot het raamwerk met sociaal versterkende eigenschappen van groene ruimten dat het onderzoek beoogt op te stellen. Hiermee vormt het literatuuronderzoek de concrete start van het empirisch onderzoek. Daarnaast zijn de bevindingen uit het literatuuronderzoek van belang voor de alternatieve ontwerpen die voor dit onderzoek gemaakt worden, waar het raamwerk voor gebruik wordt.

Doorgaans wordt binnen het doen van literatuuronderzoek een onderscheid gemaakt tussen primaire en secundaire literatuurbronnen. Saunders et al. (2004) geven aan dat primaire literatuur bestaat uit de eerste publicaties van bepaalde werken, terwijl secundaire literatuur schrijft over die werken. Voor dit onderzoek zijn beide soorten literatuur gebruikt, waarbij secundaire literatuur veelal bestaat uit *literature reviews*. Dit ligt in lijn met wat Fink (2005) aanduidt met een ‘evaluerend en vergelijkend’ karakter (zie eerder). Bij het zoeken naar literatuur voor dit onderzoek is in eerste instantie gezocht naar secundaire literatuur. Vervolgens is op basis van de daarin behandelde referenties een selectie gemaakt van belangrijke primaire literatuur; dit soort literatuur gaat meer in op feitelijke achtergronden en onderzoeksgegevens en geeft vaak een beter inzicht in de gegevens waarop de conclusies gebaseerd zijn. Bij het opstellen van het theoretisch kader is gebruik gemaakt van zowel Nederlands- als Engelstalige (internationale) literatuur, waarbij de literatuur over vroeg- en laat-naoorlogse wijken vooral Nederlandstalig is en de literatuur over stedelijke groene ruimten vooral Engelstalig; de literatuur over sociale cohesie is Nederlands- en Engelstalig. Om internationale literatuur over ‘stedelijke groene ruimten’ te vinden, is gebruik gemaakt van zoektermen als ‘urban green space’, ‘use of urban green space’, ‘social interaction urban green space’, ‘social

cohesion urban green space’ en *‘urban parks’*, of combinaties van deze zoektermen. Daarnaast zijn de referenties uit publicaties gebruikt om onderliggende publicaties op te sporen.

3.2.2 Documentanalyses

O’Leary (2010) definieert een documentanalyse als “[a] collection, review, interrogation, and analysis of various forms of written text as a primary source of research data” (p. 223). Volgens haar zijn er verschillende mogelijkheden om een document te analyseren en hieruit waardevolle data te verkrijgen. De methode “*noting occurrences*” (O’Leary, 2010, p. 224) is voor dit onderzoek het meest passend. Bij deze methode wordt specifiek gezocht naar bepaalde termen of zinsneden binnen een document die voor het onderzoek relevant zijn (O’Leary, 2010). Uiteindelijk resulteert dit in een *‘list of occurrences’* met informatie over (verschillende domeinen binnen) het onderzoeksthema. Aangezien een documentanalyse bestaande publicaties behandelt, is het te karakteriseren als een vorm van secundaire dataverzameling.

Het doen van documentanalyses heeft binnen dit onderzoek een drietal functies, die elk voor verschillende aspecten belangrijk zijn. Allereerst bieden verschillende documenten informatie over de rol die de sociale factor speelt binnen (de herstructurering van) wijken. Het gaat hierbij om ambities van de opdrachtgever wat betreft de relatie tussen de fysieke ruimte, waaronder het groen, en sociale cohesie (of vergelijkbare termen, zoals ‘sociale binding’ of ‘sociale samenhang’). Een analyse van dit onderwerp geeft direct een eerste indicatie in hoeverre het aansturen op sociale interacties en het versterken van de sociale cohesie binnen de wijk nagestreefd wordt, en in hoeverre de groene ruimten hier een belangrijke spil in vormen. De informatiebronnen zullen in deze context vooral bestaan uit gemeentelijke documenten, zoals bestemmingsplannen van de twee onderzoekswijken. Aangezien ambities wat betreft sociale cohesie vaak de wijkgrenzen overschrijden, is ook kort gekeken naar algemene gemeentelijke documenten over dit onderwerp. Bij de analyse van deze documenten is gezocht op woorden als ‘sociale cohesie’, ‘sociale binding’ en ‘sociale samenhang’ en is nadien bepaald of de *‘occurrences’* relevant zijn voor het onderzoek. De eerste functie van de documentanalyse kan dan ook als ‘verkenkend’ worden aangeduid.

Ten tweede biedt de documentanalyse houvast aan de keuze van de aspecten die in de diepte-interviews aan de orde kunnen komen (zie paragraaf 3.2.3). Basisinformatie uit de documenten is gebruikt om met kennis van zaken – dat wil zeggen, kennis over de twee *cases* en de daarin uitgevoerde herinrichting – de diepte-interviews in te gaan. Zo kan uit de documentanalyses een aantal gemeentelijke ambities met betrekking tot groene ruimten en sociale cohesie naar voren komen, waarbij in de interviews naar de concretisering van deze ambities kan worden gevraagd, zoals hoe bepaalde ambities in het herinrichtingsplan voor een groene ruimte in een wijk zijn verwerkt. Ook kunnen juist missende schakels in de documenten tijdens het interview aan de orde worden gebracht. De tweede functie van de documentanalyse kan daarom als ‘voorbereidend’ worden omschreven.

Tot slot wordt er informatie uit de documenten gebruikt bij het maken van een stedenbouwkundige beschrijving van de twee onderzochte wijken (zie hoofdstuk 4), waarbij de focus vooral op de fysieke structuur van de twee wijken en op de vormgeving van het groen ligt. Hoewel hier louter (stedenbouwkundige) documenten met betrekking tot de twee *cases* gebruikt zijn, zijn bij de verkennende en de voorbereidende fase (zie eerder) ook enkele ‘algemene’ – dus niet op de twee wijken toegespitste – documenten gebruikt.

3.2.3 Diepte-interviews

In vervolg op de documentanalyses, die aan de basis van het empirisch onderzoek liggen en aanwijzingen geven over (al dan niet) aanwezige informatie voor het onderzoek, is een zestal diepte-interviews afgenomen. O’Leary (2010) definieert het houden van interviews als “[a] method of data collection that involves researchers seeking open-ended answers related to a number of questions, topic areas, or themes” (p. 194). Binnen het houden van interviews als instrument van dataverzameling onderscheidt Dunn (2010, in Hay, 2010) diverse typen diepte-interviews, waarvan het *semigestructureerde* interview voor dit kwalitatieve onderzoek het meest relevant is (zie ook O’Leary, 2010, p. 195). Bij een semigestructureerd interview wordt aan de hand van een vooraf opgestelde lijst met vragen de benodigde informatie vergaard, maar door het open karakter van het interview is het ook mogelijk andere (onvoorziene) bruikbare informatie, die van belang kan zijn voor het onderzoek, boven tafel te krijgen. Het houden van diepte-interviews kan worden omschreven als een vorm van primaire dataverzameling.

Aangezien de resultaten van de diepte-interviews in grote mate van invloed zijn op de betrouwbaarheid van het onderzoek, is veel aandacht besteed aan het selecteren van de respondenten. O'Leary (2010) benadrukt het belang van het vinden van *key informants*; ze omschrijft hen als “[i]ndividuals whose role or experiences result in them having relevant information or knowledge they are willing to share with a researcher” (O'Leary, 2010, p. 171). *Key informants* kunnen volgens O'Leary (2010) een belangrijke primaire databron zijn, omdat ze enerzijds belangrijke *insiderkennis* hebben en anderzijds beschikken over expertise op hun vakgebied. Deze kenmerken hebben een grote rol gespeeld bij de selectie van de *key informants* die voor dit onderzoek zijn geïnterviewd.

Voor dit onderzoek zijn in totaal zes verschillende *key informants* geïnterviewd. Deze personen zijn in twee groepen onder te verdelen: enerzijds zijn dit vier personen die thuis waren in de relatie tussen groene ruimten en sociale cohesie, en anderzijds twee personen die betrokken zijn geweest bij de herinrichting van de groene ruimten in de twee onderzoekswijken. De eerste groep bestaat uit twee wetenschappers van de Wageningen Universiteit (die gecombineerd in één interview zijn bevraagd), een architect en een stedenbouwkundige. Deze drie interviews zijn niet casusspecifiek en behandelen dus algemene vragen over dit onderwerp. De tweede groep bestaat uit een ambtenaar van de gemeente Groningen en een landschapsarchitect, die beiden zijn betrokken bij het ontwerp van de twee grootste groene ruimten in de onderzoekswijken. De gemeenteambtenaar is twee keer geïnterviewd, waarbij elk van de twee wijken in een afzonderlijk interview is behandeld. De interviews zijn na afloop uitgewerkt en omgevormd tot een goed lopende tekst (deze zijn op te vragen bij de onderzoeker). De *interviewguides* zijn terug te vinden in bijlage 1.

3.2.4 Enquêtes

De instrumenten van dataverzameling die in de paragrafen 3.2.1 tot en met 3.2.3 aan de orde zijn gekomen, belichten het onderzoeksthema vanuit een louter kwalitatieve invalshoek. Deze invalshoek geeft vooral inzicht in de *input* voor het thema, die voor een groot deel te relateren is aan het ontwerpen van wijken en hoofdzakelijk wordt bepaald door planners en ontwerpers (bijvoorbeeld ‘visies’ op het herinrichten en het ‘sociaal ontwerpen’ van groene ruimten). Het *effect* van de ruimtelijke ingrepen is echter nagenoeg onbelicht gebleven. Door middel van het afnemen van enquêtes onder de bewoners van de twee onderzoekswijken is geprobeerd dit effect in beeld te brengen. Daarnaast is met behulp van de enquête geprobeerd een beeld te krijgen van hoe de bewoners van beide wijken het groen in hun wijk gebruiken. O'Leary (2010) definieert enquêteren als “[t]he process of collecting data by asking a range of individuals the same questions related to their characteristics, attributes, how they live, or their opinions through a questionnaire” (p. 181). Het grootste voordeel van een enquête is volgens O'Leary (2010) dat de onderzoeker exact datgene kan vragen wat van cruciaal belang is voor het onderzoek. Het afnemen van enquêtes kan worden omschreven als een vorm van primaire dataverzameling, waarbij de bewoners van de twee onderzoekswijken de respondenten zijn. De resultaten die uit de enquête naar voren zijn gekomen hebben gediend als basis voor de alternatieve ontwerpen die voor enkele groene ruimten gemaakt zijn.

Om te voorkomen dat de resultaten van de enquête te veel zijn toegespitst op de volwassen bewoners van beide wijken, is contact gelegd met een tweetal basisscholen (C.B.S. De Tamarisk in De Wijert-Noord en O.B.S. De Beijumkorf in Beijum) en is toestemming gevraagd om door de onderzoeker een verkorte versie van de enquête onder de leerlingen van de groepen 5 tot en met 8 te laten verspreiden. In deze korte enquête – die als aanvulling op de reguliere enquête moet worden gezien – zijn vooral algemene vragen gesteld met betrekking tot het gebruik van groene ruimten, en is de mogelijkheid gegeven tot het aangeven van verbeterpunten voor het groen (zie bijlage 9). Helaas is alleen C.B.S. De Tamarisk op dit verzoek ingegaan, waardoor het alleen in het geval van De Wijert-Noord mogelijk is geweest om inzicht te krijgen in de manier waarop kinderen het groen in hun wijk gebruiken. De enquête onder leerlingen is afgenomen op dinsdag 31 maart 2015 en heeft 30 ingevulde enquêtes opgeleverd.

De volgende subparagrafen richten zich op de inhoud, de verspreiding en de analyse van de in de wijken verspreide enquêtes, en hebben dus **geen** betrekking op de enquête die door de leerlingen van C.B.S. De Tamarisk is ingevuld.

Inhoud enquête

De enquête voor dit onderzoek is opgebouwd uit een vijftal secties, die elk verschillende aspecten van groene ruimten behandelen. Sectie A richt zich op de individuele eigenschappen van de respondent. Bij het opstellen van de

enquête is ervoor gekozen om 'gevoelige' vragen (bijvoorbeeld over de etnische afkomst van een respondent of het hebben van een baan) te vermijden. Dit voorkomt dat respondenten afhaken op vragen waar ze liever geen antwoord op willen geven. In sectie B wordt ingegaan op het gebruik van groene ruimten in de wijk waarin de respondent woonachtig is (onder andere frequentie, duur en activiteiten). Vervolgens wordt in sectie C aandacht besteed aan verschillende *park features* die in de groene ruimten aanwezig (kunnen) zijn. Sectie D richt zich op de sociale contacten die de respondenten al dan niet hebben tijdens hun bezoek aan groene ruimten in hun wijk. In sectie E wordt tot slot ingegaan op het effect van de herinrichting van de centrale groene ruimten in beide wijken (het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord en de Groene Long in Beijum). De enquête maakt gebruik van zowel open als gesloten vragen. Daarnaast wordt de respondent verschillende keren gevraagd stellingen te waarderen door middel van een score (afhankelijk van de stelling op een 5- of 10-punts *Likert-scale*). De meeste vragen in de enquête zijn gebaseerd op de bevindingen uit hoofdstuk 2. De gedrukte versie van de enquête is terug te vinden in de bijlagen 5 en 6.

Verspreiding en respons

Bij de verspreiding van de enquête onder de bewoners van De Wijert-Noord en Beijum is ervoor gekozen om een zo breed mogelijk publiek te bereiken. Dit is bewerkstelligd door niet één specifieke verspreidingsmethode te hanteren. Het gebruiken van verschillende manieren van verspreiding heeft ervoor gezorgd dat de gehele doelgroep – dus alle bewoners van beide wijken – benaderd kon worden. Dit betekent dat naast een digitale versie van de enquête ook een papieren versie is gemaakt.

Als uitgangspunt voor het verspreiden van de enquête zijn in beide wijken flyers huis-aan-huis verspreid, waarin bewoners worden uitgenodigd tot deelname aan de enquête (zie bijlagen 2 en 3). Dit is gedaan op maandag 9 en dinsdag 10 februari 2015 (Beijum) en op donderdag 12 februari 2015 (De Wijert-Noord). In de flyer wordt verwezen naar een voor het onderzoek ontworpen website, waar een link naar de online versie van de enquête te vinden is. De flyers zijn verspreid op basis van een willekeurige steekproef in beide wijken. In De Wijert-Noord zijn in elke straat 23 adressen geselecteerd waar de uitnodigingsbrief in de bus is gedaan. Voor Beijum geldt dat in elke straat 15 adressen de flyer op de deurmat hebben gekregen. In iedere straat zijn verschillende huisnummers geselecteerd, om te voorkomen dat een bepaald type woning bovengemiddeld in de steekproef aanwezig is. Als gevolg van een beduidend hoger responsaantal uit Beijum is op vrijdag 3 april 2015 een extra oplage van 300 flyers onder een aantal geselecteerde adressen in De Wijert-Noord verspreid. Hiermee is geprobeerd meer evenwicht te krijgen in de responsverdeling over beide wijken. In totaal zijn tijdens de twee verspreidingsrondes 1125 uitnodigingsbrieven verspreid: 910 in De Wijert-Noord en 515 in Beijum. Bijlage 4 laat voor beide wijken in een tabel zien welke adressen de uitnodigingsbrief hebben ontvangen, in het geval van De Wijert-Noord verdeeld over de twee verspreidingsrondes.

Naast de fysieke verspreiding van (uitnodigingen voor deelname aan) de enquête, is de enquête verspreid via enkele wijkgerelateerde media. Voor De Wijert-Noord geldt dat er flyers zijn uitgedeeld in het buurthuis en dat leerlingen van CBS De Tamarisk een flyer mee naar huis hebben gekregen. Ook is de onderzoeker een ochtend fysiek in het buurthuis aanwezig geweest om de papieren versie van de enquête onder de bezoekers van het buurthuis te verspreiden. In Beijum is de uitnodiging tot deelname verspreid via nieuwsberichten op de websites van Beijumnieuws en Lijn6, een oproep in huis-aan-huisblad Regiokrant Groningen (die onder andere in Beijum wordt verspreid) en flyers die in het buurtcentrum en de bibliotheek zijn achtergelaten. Daarnaast zijn deelnemers van de schoonmaakactie in wijkpark De Groene Long via de organisator benaderd met het verzoek tot deelname aan de online enquête. Door verspreiding via deze wijkgerelateerde media is geprobeerd ook de bewoners te bereiken die geen uitnodigingsbrief hebben gekregen.

De bewoners van beide wijken hebben uiteindelijk negen weken (vanaf maandag 9 februari 2015 tot en met woensdag 15 april 2015) de tijd gehad om de online enquête in te vullen. In totaliteit hebben 180 respondenten de enquête ingevuld. Figuur 3.2 laat zien hoe groot de respons in beide wijken is en hoe de verdeling is tussen de papieren en de online versie. De kaarten 1 en 9 in het kaartenkatern middenin dit onderzoeksrapport laten per straat zien hoe groot de respons per straat is geweest.

• **Figuur 3.2 Responsverdeling**

	Papieren versie	Online versie	Totaal
De Wijert-Noord	14	56	70
Beijum	0	110	110
Totaal	14	166	180

Bron: enquête

Analyse

Om te onderzoeken of er daadwerkelijk verbanden bestaan tussen de variabelen die in de enquête aan de orde zijn gekomen, zijn met behulp van het programma SPSS statistische analyses uitgevoerd (zie bijvoorbeeld O’Leary, 2010). Vanwege de omvang van het aantal statistische analyses zijn de resultaten op te vragen bij de onderzoeker. In bijlage 7 is per vraag af te lezen hoeveel respondenten voor elk van de antwoordcategorieën gekozen hebben. Daarnaast heeft de enquête geprobeerd inzicht geven in het *effect* van de herinrichting van de groene ruimten in de twee onderzoekswijken. Dit is gebeurd door de situatie voor de herinrichting te vergelijken met de situatie erna. Er moet worden opgemerkt dat deze methode een mate van onzekerheid met zich meebrengt, doordat er wordt gevraagd naar feiten die in het verleden liggen. Deze onzekerheid is geprobeerd weg te nemen door respondenten niet concreet naar de situatie in het verleden te vragen, maar een score te laten toekennen aan vrij algemene stellingen. Hierdoor wordt een indicatie gegeven van het effect dat de herinrichting van het groen in een wijk heeft op factoren zoals gebruik en sociale interactie tussen gebruikers.

3.2.5 Observaties

Een van de argumenten die O’Leary (2010) geeft waarom observaties van toegevoegde waarde voor een onderzoek (kunnen) zijn, is dat de onderzoeker op deze manier een bepaald fenomeen *in de werkelijkheid* meemaakt. Het doen van observaties als methode van dataverzameling definieert O’Leary (2010) als “[a] systematic method of data collection that relies on a researcher’s ability to gather data through his or her senses” (p. 209). Observaties maken het mogelijk om gericht informatie waar te nemen die van belang is voor het onderzoek, bijvoorbeeld ter verificatie van bepaalde – in het onderzoek gemaakte – theoretische aannames. Observeren kan worden omschreven als een vorm van primaire dataverzameling. Er moet echter opgemerkt worden dat de interpretatie van de onderzoeker een rol speelt bij het trekken van conclusies uit de door observaties verkregen data en dat de informatie hierdoor nooit geheel objectief kan zijn (O’Leary, 2010). Om de objectiviteit van de door middel van observaties verzamelde gegevens zo groot mogelijk te houden, is ervoor gekozen een “*semi-structured observation technique*” toe te passen (O’Leary, 2010, p. 210). Deze techniek gebruikt volgens O’Leary (2010) een vooraf opgestelde lijst met criteria, waar tijdens een observatie specifiek op gelet moet worden, maar houdt de mogelijkheid open om extra informatie te verzamelen waar van tevoren niet op is gerekend.

Het doen van observaties heeft binnen dit onderzoek verschillende functies. Allereerst is met behulp van observaties geprobeerd een visueel overzicht te geven van de eigenschappen van groene ruimten in de twee onderzoekswijken die gericht zijn op het stimuleren van sociale contacten tussen gebruikers van het groen. De theoretische grondslagen uit paragraaf 2.3 dienen hier als een soort *checklist*, waarbij duidelijk is geworden welke theoretische aspecten in beide onderzoekswijken terug te vinden zijn. Een belangrijke beperking waarop gewezen moet worden is dat op deze manier niet na te gaan valt of de eigenschappen het resultaat zijn van de herinrichting die heeft plaatsgevonden, of dat deze eigenschappen ook al voor die tijd aanwezig waren; de observaties hebben immers *na* de herinrichting plaatsgevonden. De observaties zijn vastgelegd in de vorm van foto’s en aantekeningen, die de sociale eigenschappen van groene ruimten in beeld brengen (een groot aantal van deze foto’s is in hoofdstuk 5 terug te vinden). Daarnaast is tijdens het observeren gelet op de stedenbouwkundige structuren in de wijk. Een belangrijk doel bij het maken van de alternatieve ontwerpen voor enkele groene ruimten is namelijk dat de bestaande, aan de basis van de wijk liggende, stedenbouwkundige structuren gehandhaafd en (zo mogelijk) versterkt worden (zie paragraaf 2.5). Bij het maken van integrale ontwerpen voor beide wijken is het belangrijk om de stedenbouwkundige (groen)structuur met eigen ogen te bekijken en goed te doorgronden. Er is expliciet gelet op de in paragraaf 2.1 genoemde ruimtelijke kenmerken. De foto’s zijn gebruikt om de alternatieve ontwerpen van groene ruimten nauw te laten aansluiten op de aanwezige stedenbouwkundige structuren in de wijk. Uit esthetische overwegingen is ervoor

gekozen de foto's te maken op zonnige dagen; voor De Wijert-Noord is dit gebeurd op dinsdag 21 en donderdag 23 april 2015, en voor Beijum op vrijdag 22 mei 2015.

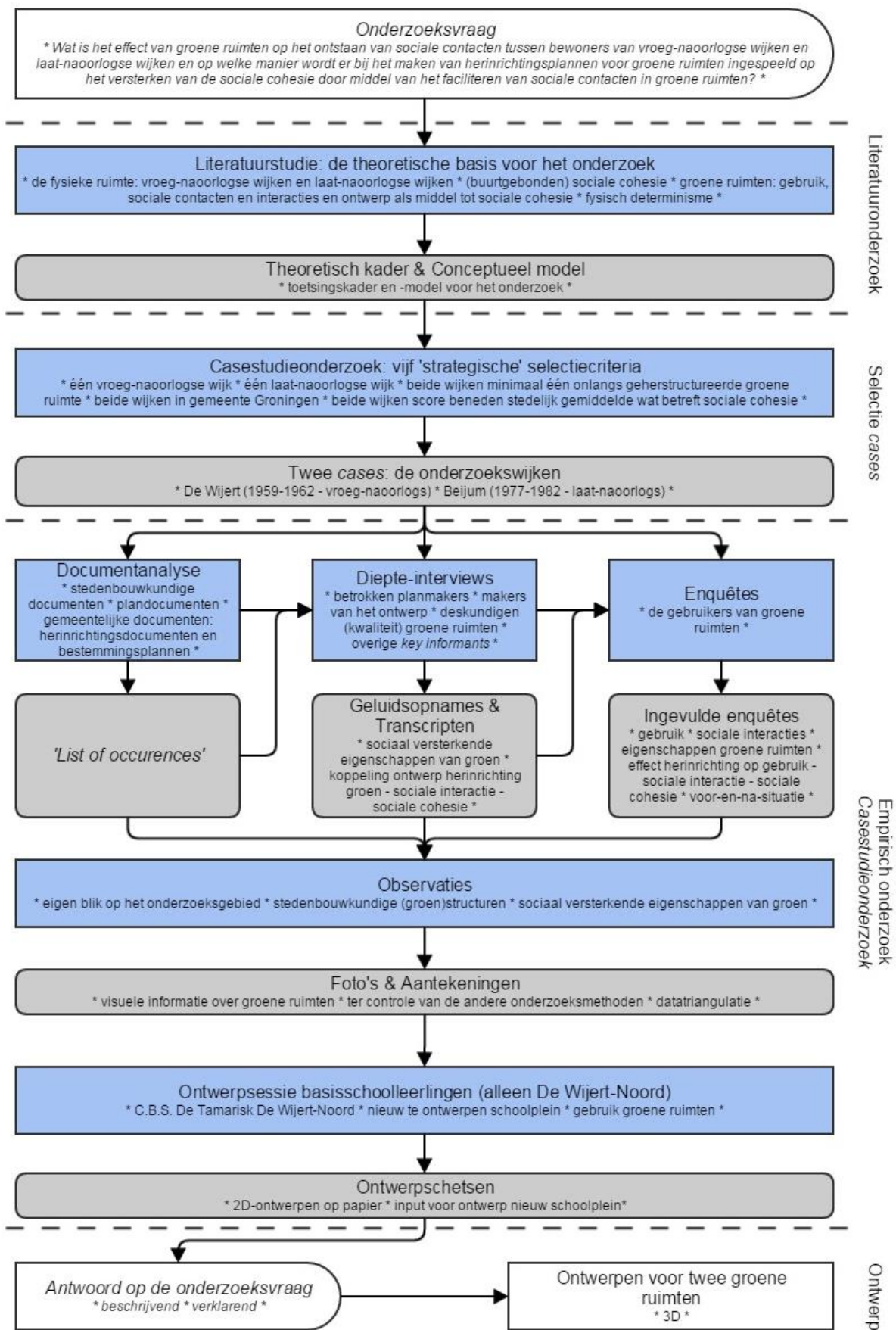
3.2.6 Ontwerpsessie met basisschoolleerlingen

Als aanvulling op de *'mixed methodology'*, bestaand uit een drietal kwalitatieve methoden van dataverzameling en één kwantitatieve vorm van dataverzameling (zie eerder in paragraaf 3.2), en ter onderbouwing van de alternatieve ontwerpen die voor enkele groene ruimten gemaakt zijn, is een korte ontwerpsessie met de leerlingen van C.B.S. De Tamarisk in De Wijert georganiseerd. De directe aanleiding tot het introduceren van deze methode van primaire dataverzameling wordt gevormd door het feit dat C.B.S. De Tamarisk – samen met een aantal andere partijen – nieuwbouw gaat plegen in een nieuw aan te leggen gedeelte van het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord. Het schoolplein moet hierbij geïntegreerd worden in het openbaar groen, zodat ook andere bewoners van De Wijert-Noord van de voorzieningen op het schoolplein gebruik kunnen maken. Aangezien dit onderzoek zich richt op (de herinrichting van) de groene ruimten in deze wijk heeft de school aan de onderzoeker gevraagd een ontwerp voor het nieuwe schoolplein te maken, waarin enerzijds de resultaten van het onderzoek naar het gebruik en het sociale effect van groene ruimten toegepast kunnen worden, en anderzijds de resultaten van de ontwerpsessie met de leerlingen van C.B.S. De Tamarisk tot uiting komen. Hierdoor komt een verweving van theorie en praktijk tot stand en wordt het nieuwe plein afgestemd op de wensen van de leerlingen van de school.

Tijdens de ontwerpsessie is de leerlingen van de groepen 5 tot en met 8 gevraagd een ontwerp te maken voor hun ideale (nieuwe) schoolplein. Door de leerlingen een lege plattegrond van het gebied te geven (zie bijlage 10) en ze in groepjes te laten samenwerken, is geprobeerd zo veel mogelijk originele ideeën voor het nieuwe *groene* schoolplein boven tafel te krijgen. In totaliteit heeft de ontwerpsessie 13 ontwerpen opgeleverd (het intermezzo aan het einde van hoofdstuk 6 toont twee van deze ontwerpen). Naderhand zijn de ontwerpen geanalyseerd en is een aantal goede – en realistische – ideeën verwerkt in het ontwerp voor het nieuwe gedeelte van het Hendrik de Vriesplantsoen (zie paragraaf 10.1).

3.3 Onderzoeksontwerp

In de voorgaande paragrafen is een overzicht gegeven van de onderzoeksmethode die in het onderzoek naar het sociale effect van groene ruimten en de herinrichting hiervan wordt gebruikt. Daarnaast is inzage gegeven in de instrumenten van dataverzameling die in dit onderzoek gebruikt worden en wat de samenhang tussen de afzonderlijke instrumenten is. Figuur 3.3 op de volgende pagina geeft een schematisch overzicht van dit onderzoeksontwerp weer. De driedeling in het onderzoek, die in paragraaf 1.3 gesproken is, valt uit de rechterzijde van deze figuur af te leiden. Verder is onderscheid gemaakt tussen de instrumenten van dataverzameling (blauw) en de resultaten van deze dataverzameling (grijs). De onderzoeksvraag en de conclusie zijn in het wit weergegeven.



• **Figuur 3.3** *Onderzoeksonwerp*



Het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord, met op de achtergrond de portiekwoningen aan de Vondellaan. Rechtsachter ligt een nieuw vlonderpad dat het plantsoen – over het water – verbindt met de P.C. Hooftlaan en de groenzone ten zuiden daarvan. Foto: eigen collectie (2015)

Leeswijzer

Dit hoofdstuk richt zich op de twee naoorlogse wijken die in het empirisch onderzoek centraal staan: aan de ene kant de vroeg-naoorlogse wijk De Wijert-Noord en aan de andere kant de laat-naoorlogse wijk Beijum. Enerzijds gaat de aandacht uit naar de historische context waarbinnen beide wijken vorm hebben gekregen en anderzijds worden beide wijken in stedenbouwkundig perspectief geplaatst, waarbij in het speciaal wordt gekeken naar de rol die de groene ruimten hierin vervullen. De belangrijkste stedenbouwkundige structuren worden met behulp van kaartmateriaal toegelicht.

4. Twee onderzoekswijken: De Wijert-Noord en Beijum

4.1 De Wijert-Noord: stempelwijk in het groen

4.1.1 Historische context: de wederopbouwperiode

De periode direct na de Tweede Wereldoorlog stond in veel Nederlandse steden in het teken van het opstellen van grootschalige woningbouwplannen. De acute en structurele woningnood waarmee Nederland in die tijd te maken had, vereiste een forse hoeveelheid nieuwe woningen (Schroor, 2009). Zeker vanwege het feit dat Nederland rond 1945 over een woningvoorraad van 1,5 miljoen woningen voor zo'n negen miljoen mensen beschikte – met dus gemiddeld zes mensen in een woning – werd het aantal grootschalige nieuwbouwplannen flink opgeschroefd (Hereijgers & Van Velzen, 2001). Hoewel de stad Groningen er tijdens de Tweede Wereldoorlog redelijk goed vanaf kwam en de acute woningnood dus relatief beperkt bleef (alleen tijdens de bevrijding ontstond forse schade aan grote delen van het centrum van Groningen), zorgde vooral de structurele woningnood ervoor dat ook in Groningen werd gewerkt aan nieuwe uitbreidingsplannen. Bovendien werd in het structuurplan van 1950 voorspeld dat de stad Groningen in korte tijd zou groeien van 140.000 naar 180.000 inwoners, een groei die binnen de toenmalige gemeentegrenzen gerealiseerd moest worden (Schroor, 2009).

Om de heersende woningnood en de toekomstige groei van de stad Groningen het hoofd te kunnen bieden, gaf het structuurplan van 1950 de aanzet tot het ontwerp van een viertal wijken aan de zuidkant van de stad: Laanhuizen, Corpus den Hoorn, De Wijert en Coendersborg (Schroor, 2009). Het tempo waarmee deze wijken gerealiseerd moesten worden vereiste een standaardisatie van bouwmethoden. Er werd dan ook volop gebruik gemaakt van (semi-)industriële bouwtechnieken (zie bijvoorbeeld Van der Cammen & De Klerk, 2003). Bovendien werden de wijken ontworpen naar de nieuwe inzichten met betrekking tot woningdifferentiatie en de wijkgedachte, waarbij het sterk functionele karakter van de wijken in het oog springt. De stempelstructuur en het vele groen zijn hierbij beeldbepalend (Schroor, 2009; zie ook paragraaf 2.1.1).

4.1.2 De Wijert-Noord in stedenbouwkundig perspectief

Van de vier wijken die uit het structuurplan van 1950 zijn voortgekomen, voldoet De Wijert-Noord het best aan de kenmerken die horen bij een typische vroeg-naoorlogse wijk (zie figuur 4.1 voor een stedenbouwkundige kaart van De Wijert-Noord). De belangrijkste reden hiervoor ligt in het feit dat de stedenbouwkundig ontwerper van De Wijert-Noord, Henk Eysbroek, eerder had meegewerkt aan het ontwerp van de Rotterdamse wijk Pendrecht. Deze wijk wordt in Nederland beschouwd als het prototype van een stempelwijk die is ontworpen volgens de ideologie van de wijkgedachte (zie paragraaf 2.1.1). De ruimtelijke opbouw van De Wijert-Noord, gebouwd tussen 1959 en 1962, kenmerkt zich dan ook door een verweving van fysieke vormgeving en sociale doelen (Schroor, 2009). Conform de ideologie van de wijkgedachte wordt het 'hart' van de wijk wordt gevormd door de aanwezigheid van een wijkwinkelcentrum, verschillende openbare functies en een groene ruimte centraal in de wijk (zie Smit et al., 1995 en Schroor, 2009).










De bebouwingsstructuur van De Wijert-Noord kenmerkt zich door de toepassing van 'wooneenheden' in de vorm van stempels, die elk zijn ingevuld met een variatie van gestandaardiseerde hoogbouw, portieketagewoningen, eengezinswoningen, bejaardenwoningen en garageboxen. Feitelijk zijn in de hele wijk maar twee soorten stempels gebruikt, waarvan een soort maar liefst 13 keer herhaald is. Doordat de stempels in strak patroon geplaatst zijn, heeft de bebouwing een uniform uiterlijk (gemeente Groningen, 2010c). Aan de randen van de wijk is afgeweken van de stempelstructuur. Daarnaast zijn rondom het wijkhart enkele hoogbouwaccenten aangebracht, vooral ter markering van de centrale functie (gemeente Groningen, 2010c). Tijdens de herstructurering die De Wijert-Noord de afgelopen jaren heeft ondergaan zijn veel bejaardenwoningen en garageboxen vervangen door kwalitatief betere eengezinswoningen. De strakke (stedenbouwkundige) lijnen en de stempelstructuur zijn hierbij gehandhaafd (gemeente Groningen, 2010d).

Als logisch gevolg van de strakke bebouwingsstructuur van De Wijert-Noord wordt de wijk ook gekenmerkt door het rechthoekige stratenpatroon, dat de bebouwing in feite accentueert. De belangrijkste assen binnen de wijk worden

gevormd door de Van Iddekingeweg en de Van Ketwich Verschuurlaan, die De Wijert-Noord verbinden met Corpus den Hoorn aan de westzijde en Helpman aan de oostzijde van de wijk, en de Vondellaan, die noord-zuid door de wijk loopt. Langs de belangrijkste verkeersassen zijn hoogbouwelementen aangebracht, die de functie ervan benadrukken. Bovendien zorgen de verkeersassen voor een scheiding van De Wijert-Noord in verschillende buurten: een buurt aan de noordzijde van de Van Iddekingeweg, en twee buurten aan de zuidkant ervan, die gesplitst worden door de ligging van de Vondellaan (Smit et al., 1995). De woonstraten binnen de wijk zijn vrij breed en hoofdzakelijk noord-zuid of west-oost georiënteerd; alleen in het noordoosten van de wijk ligt een aantal straten iets gedraaid.



Legenda

	Hoofdontsluitingsweg		Water en vijvers		Groen – herkenning
	Erfontsluitingsweg		Bebouwing		Groen – verbinding
	Voetpad		Groen – algemeen		Groen – geleding

• **Figuur 4.1** Stedenbouwkundige kaart van De Wijert-Noord met een onderverdeling naar de verschillende functies van het groen in een vroeg-naoorlogse wijk

Naast het feit dat Eysbroek bij het ontwerp voor De Wijert-Noord het idee van de stempel zeer consequent toepaste (Schroor, 2009), gaf hij ook duidelijk gehoor aan het CIAM-principe 'licht, lucht en ruimte'. De strakke – en toch ruime – opzet van de wijk bood hier goede mogelijkheden voor. Het leeuwendeel van het groen in De Wijert-Noord is openbaar en gecombineerd met waterpartijen. Bovendien heeft het groen een belangrijke structurerende functie binnen de wijk (zie figuur 4.1). Het 'centrum' van de groenstructuur wordt gevormd door het Hendrik de Vriesplantsoen, het wijkpark tussen de Van Lennepleaan en de Vondellaan. Dit plantsoen vervult de functie van herkenning (zie paragraaf 2.1.1) en versterkt de functie van het naastgelegen winkelcentrum. Daarnaast biedt het park, door de combinatie van groen en blauw, mogelijkheden tot recreatie (gemeente Groningen, 2010c). De inrichting van de groene flanken van de P.C. Hooftlaan en de Bilderdijklaan zorgen ervoor dat het groen in de woonbuurten in directe verbinding staat met het centrale wijkpark. Naast de vorkachtige groenstructuur rondom het wijkhart – met vanuit de woonbuurten begeleidende groenstroken – kent de wijk veel kleinschalig openbaar groen (Schroor, 2009). Dit groen ligt veelal in binnenterreinen en dient ter 'aankleding' van de stempels. Tijdens de herstructurering van De Wijert-Noord is geprobeerd dit groen toegankelijker te maken en beter te betrekken bij de grotere groene ruimten. Daarnaast wordt de wijk omzoomd door 'randgroen'. Waterpartijen, zoals langs de Hora Siccamingel, geven extra zichtbaarheid aan deze groene randen.

4.2 Beijum: laagbouw in het groen

4.2.1 Historische context: groeioptimisme en maakbaarheid

De laatste helft van de jaren '60 van de vorige eeuw kan worden omschreven als een periode waarin het groeioptimisme, dat al sinds de vroege wederopbouwperiode heerste, een hoogtepunt bereikte. De Tweede Nota Ruimtelijke Ordening uit 1966 stelde dat de regio Groningen omstreeks het jaar 2000 een half miljoen inwoners zou tellen. Van die groep zou grofweg de helft, zo'n 265.000 mensen, in de stad Groningen wonen (Schroor, 2009). Daarnaast werd eind jaren '60 afstand gedaan van het model van een concentrisch groeiende stad. Het structuurplan van Groningen uit 1969 zette in op plannen voor een 'gelede sectorenstad', waarin nieuwe uitbreidingsgebieden op enige afstand van de stadsrand werden ingepland, omzoomd door parkachtige groene ruimten (Schroor, 2009; zie ook bijvoorbeeld Zonneveld & Verwest, 2005). Aan de omvang van de nieuwe uitbreidingsplannen voor de noordoostzijde van de stad Groningen was merkbaar dat de voorspelde 265.000 inwoners als belangrijk uitgangspunt werd genomen.

Concreet omvatte het structuurplan uit 1969 het voornemen om twee nieuwe woonwijken te bouwen aan de oostzijde van de stad Groningen: Lewenborg en Beijum (Schroor, 2009). In vergelijking met de woonwijken die in de vroeg-naoorlogse periode aan de zuidkant van Groningen zijn gebouwd zien de laat-naoorlogse wijken er qua stedenbouwkundige opzet compleet anders uit. De oude stedenbouwkundige visie, met strakke stratenpatronen, hoogbouw en veel ruimte voor het groeiende autobezit, werd ingewisseld voor een veelvormig woonmilieu met – zo mogelijk – nog meer groen, ontworpen conform de woonerfgedachte (gemeente Groningen, 2010b; zie ook paragraaf 2.1.2). Bovendien zijn de wijken – mede met het oog op de verwachte groei – relatief groot. De bloemkoolstructuur is in beide wijken dominant en daarnaast liggen oude landschappelijke structuren aan de basis van onder andere de waterstructuur van beide wijken (zie paragraaf 2.1.2).

4.2.2 Beijum in stedenbouwkundig perspectief

Van de twee wijken die uit het structuurplan van 1969 zijn voortgekomen, voldoet Beijum het best aan de kenmerken die horen bij een typische laat-naoorlogse wijk (zie figuur 4.2 voor een stedenbouwkundige kaart van Beijum). De woonerfgedachte, die in het ontwerp van Lewenborg al duidelijk terug te zien was, werd in Beijum consequent toegepast (Schroor, 2009). Een combinatie van herkenbaarheid, kleinschaligheid en groen moest zorgen voor sociale interactie tussen de wijkbewoners (gemeente Groningen, 2010b; zie paragraaf 2.1.2). Dit laat zien dat er bij de vormgeving van Beijum, waarvan de bouw in 1977 begon, nog altijd van werd uitgegaan dat de fysieke omgeving sturing kan geven aan (de maakbaarheid van) de samenleving. De complexe structuur van de wijk, waarin elke vorm van hiërarchie ontbreekt, leidde ertoe dat Beijum een typische bloemkoolwijk is geworden.

De bebouwingsstructuur van Beijum sluit goed aan bij de complexe structuur die de wijk kenmerkt. De wijk is opgebouwd uit tal van kleine herkenbare woonerven – in Beijum aangeduid als ‘heerden’ – die elk een eigen karakter hebben. De heerden bestaan voor het grootste deel uit eengezinswoningen, die vaak in rijen met verspringende rooilijn zijn geplaatst. Hierdoor is de bebouwingsstructuur allesbehalve overzichtelijk (gemeente Groningen, 2010b). De wijk bestaat in totaal uit 13 buurten – binnen één buurt liggen verscheidene heerden – die door middel van groen van elkaar gescheiden worden (Schroor, 2009). Bovendien zijn de woningen georiënteerd op de heerden, met de verblijfsruimten aan de straat. De enige middelhoogbouw van Beijum is te vinden langs de wijkkring en rondom de twee winkelcentra, mede ter aanduiding van de functie ervan (gemeente Groningen, 2010b).

Door het grillige patroon van de bebouwing in Beijum heeft de wegenstructuur in de wijk een vergelijkbaar karakter. De belangrijkste verkeersassen van de wijk worden gevormd door de Emingaheerd en de Amkemaheerd. Beide straten verbinden Beijum met de ringweg van Groningen en liggen als een lus door de wijk. Bovendien vormt deze wijkkring de enige toegang tot de heerden van Beijum. De woonstraten hebben in het grootste deel van de wijk een kronkelig en bochtig karakter (gemeente Groningen, 2010b). Alleen de straten in het zuidoostelijke deel van Beijum wijken van dit patroon af en zijn overzichtelijker van structuur. De verbinding tussen de heerden is voor het autoverkeer beperkt; slechts enkele heerden zijn met een weg met elkaar verbonden, maar de meeste ervan hebben doodlopende of rondlopende straten (gemeente Groningen, 2010b). Deze structuur van doodlopende woonerven en een rondlopende wijkkring is kenmerkend voor bloemkoolwijken als Beijum en versterkt de functie van de heerden als verblijfsruimte. Ook het netwerk voor ‘langzaam verkeer’ binnen de wijk is typerend voor Beijum (zie paragraaf 2.1.2). Centraal door de wijk loopt het Pedaalpad, een doorgaande fietsroute van west naar oost. Haaks op het Pedaalpad staan de Beijumerweg en het Koerspad, een van noord naar zuid lopende fietsroute, die onder andere Beijum met Lewenborg verbindt. Bovendien zorgt het Heerdenpad voor een verbinding tussen Beijum en De Hunze. Dit vrijliggend stelsel van primaire fietsroutes ligt hoofdzakelijk in het groen. Daarnaast worden veel heerden door middel van korte fietsroutes met elkaar verbonden (gemeente Groningen, 2010b). Voor ‘langzaam verkeer’ levert dit een goede bereikbaarheid van de heerden onderling op.

Het feit dat de stedenbouwkundige visie van Beijum is gebaseerd op het idee om stadsuitbreidingen te concentreren aan de ‘groene’ stadsrand en nauw te laten aansluiten op bestaande landschapsstructuren, maakt dat de groenstructuur in de wijk dominant aanwezig is. De opzet van het groen varieert per locatie, maar heeft hoofdzakelijk een natuurlijk karakter. Opvallend is dat het aandeel privégroen in Beijum hoger ligt dan in andere wijken in de stad Groningen. De groenstructuur van Beijum is opgehangen aan drie belangrijke ‘groene assen’ binnen de wijk: van west naar oost wordt de wijk doorkruist door de Groene Long en de Beijumer Zuidwending, en van noord naar zuid door de Beijumerweg. Deze drie groene ruimten vangen een groot deel van de structuur voor ‘langzaam verkeer’ op. De Beijumerweg is daarvan het meest karakteristiek; de historische landschappelijke structuur is hier behouden gebleven. De Groene Long is daarentegen het grootst en vervult de functie van wijkpark. Groen en blauw zijn hier gecombineerd en het park biedt mogelijkheden tot recreatie (gemeente Groningen, 2010b). Elk van de drie groene assen staat in direct contact met de buitengebieden rondom de wijk. Hierdoor staat de wijk ook rechtstreeks in contact met recreatiegebied Kardinge, een ‘groene lob’ tussen Beijum en Lewenborg. Naast de ruim vormgegeven groenstructuur die Beijum rijk is, kent de wijk ook kleinere groene ruimten, veelal gelegen tussen of binnen de diverse heerden. Aan de westzijde van de wijk gaan deze kleinere groene ruimten over in de groene randen langs het Boterdiep (gemeente Groningen, 2010b). Door middel van een gevarieerd stelsel aan paden zijn de groene ruimten goed toegankelijk vanuit de verschillende heerden.



• **Figuur 4.2** Stedenbouwkundige kaart van Beijum met aanduiding van de drie groene assen die de wijk opdelen



Het middelste gedeelte van de Groene Long in Beijum – zoals hier rondom de Beijumerweg – kenmerkt zich door de aanwezigheid van oude landschappelijke verkavelingspatronen. Foto: eigen collectie (2015)

Leeswijzer

In dit hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de herinrichting van de groene ruimten in beide onderzoekswijken. Het groen zal hierbij hoofdzakelijk vanuit de visie van de gemeente worden belicht. De basis van het hoofdstuk wordt gevormd door verschillende interviews met personen die betrokken zijn geweest bij het ontwerp van de (grootste) groene ruimten in beide wijken. Paragraaf 5.1 zal allereerst ingaan op de herinrichting van het groen in De Wijert-Noord, die enerzijds bestaat uit het opknappen van het Hendrik de Vriesplantsoen – centraal in de wijk – en anderzijds uit kleine ingrepen in de overige groenstructuur van de wijk (in dit onderzoek aangeduid als de ‘groene onderlegger’ van de wijk). Daarna wordt in paragraaf 5.2 de herinrichting van de Groene Long in Beijum besproken. Beide paragrafen kennen een vergelijkbare opzet en richten zich specifiek op maatregelen die zijn genomen om de gebruikswaarde van het groen te vergroten en de sociale rol van het groen te versterken. Alle maatregelen worden aan de hand van fotomateriaal toegelicht.

5. De herinrichting van groene ruimten in De Wijert-Noord en Beijum

5.1 De herinrichting van groene ruimten in De Wijert-Noord: het Hendrik de Vriesplantsoen en de 'groene onderlegger'

In deze paragraaf wordt aandacht besteed aan de herinrichting van de groene ruimten in De Wijert-Noord. Ten behoeve van de duidelijkheid wordt de groenstructuur van De Wijert-Noord in twee delen besproken. Enerzijds zal worden ingegaan op de herinrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen, die in 2011 heeft plaatsgevonden. Het Hendrik de Vriesplantsoen ligt centraal in de wijk en vervult een belangrijke (stedenbouwkundige) functie binnen De Wijert-Noord (zie ook paragraaf 4.1). Anderzijds zal aandacht worden besteed aan de (gedeeltelijke) herinrichting van de overige groenstructuur in de wijk: de 'groene onderlegger' van De Wijert-Noord. De herinrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen zal het belangrijkste aandachtspunt binnen deze paragraaf vormen.

Aangezien de herinrichting van het groen in De Wijert-Noord onderdeel uitmaakt van de algehele herstructurering van deze wijk, zal in paragraaf 5.1.1 allereerst een korte schets van de herstructurering op wijkniveau worden gegeven. Paragraaf 5.1.2 spitst zich vervolgens toe op de herinrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen. Er wordt gekeken naar de beoogde doelen van de herinrichting en op welke manier deze doelen in het stedenbouwkundig ontwerp van het plantsoen zijn ingepast. Daarnaast worden de verschillende functies van het Hendrik de Vriesplantsoen besproken, wordt er een overzicht gegeven van de maatregelen die zijn genomen om het gebruik en de gebruikswaarde van het plantsoen te vergroten, en wordt er gekeken naar de manier waarop deze maatregelen proberen de sociale rol van het park te versterken. Daarna wordt in paragraaf 5.1.3 aandacht besteed aan de herinrichting van de 'groene onderlegger' van de wijk. Het groen zal in deze paragrafen vooral vanuit de visie van de gemeente belicht worden.

5.1.1 De herstructurering van De Wijert-Noord: een korte schets

"De Wijert-Noord is een naoorlogse wederopbouwwijk. Door de eenzijdige woningvoorraad en de algehele kwaliteit van de woningen was herstructurering noodzakelijk om de wijk leefbaar te houden [en te] [...] maken" (gemeente Groningen, 2010c, p. 17). Zo omschrijft de gemeente Groningen de aanleiding voor de herstructurering van De Wijert-Noord. Uit deze zinsnede blijkt dat de focus van de herstructurering vooral op het aanpakken van het woningbestand in de wijk ligt. Indirect valt hieruit op te maken dat dit is gedaan door de woningdifferentiatie in de wijk te vergroten. Volgens de gemeente Groningen (2010e) betekent dit concreet dat dit "in de periode 2000-2010 [...] veel nieuwe [...] grondgebonden eengezinswoningen en moderne appartementen [heeft opgeleverd]" (p. 6). Naast sloop en nieuwbouw is duurzaam geïnvesteerd in het bestaande (oudere) woningbestand (gemeente Groningen, 2010e, p. 4). Feitelijk is de *aanleiding* tot de (fysieke) herstructurering – namelijk het eenzijdige, kwalitatief slechte woningbestand – als *middel* gebruikt om tegelijkertijd te komen tot een sociale herstructurering. Deze "combinatie van fysieke en sociale wijkvernieuwing" heeft volgens de gemeente Groningen (2010e) dan ook geleid tot het terugdringen van sociale problematiek en het verbeteren van de leefbaarheid. Het ingrijpen in de woningvoorraad van De Wijert-Noord wordt als belangrijkste doelstelling van de herstructurering van de wijk gezien (gemeente Groningen, 2010c, 2010e).

Tijdens de herstructurering van De Wijert-Noord heeft de gemeente Groningen de "handhaving van de stedenbouwkundige structuur" als belangrijke randvoorwaarde gesteld. Hiermee doelt de gemeente op de karakteristieke stempelstructuur die in de wijk overheerst (zie ook paragraaf 4.1). De doelstelling is tot uiting gebracht door "[h]et stratenpatroon onveranderd [te laten] en de nieuwe bebouwing [...] in de meeste gevallen op dezelfde plaats als de oude bebouwing [te projecteren]" (gemeente Groningen, 2010c, p. 19). Deze randvoorwaarde is duidelijk terug te zien in het zuidwestelijke kwadrant van de wijk, waar de herstructurering het meest ingrijpend is geweest. Zo is aan de Da Costastraat een tweetal portiekflats vervangen door grondgebonden eengezinswoningen, die op exact dezelfde locatie zijn teruggebouwd en hierdoor de stempelstructuur intact laten (gemeente Groningen, 2010c, p. 36). Toch zijn de nieuwe eengezinswoningen minder hoog dan de gesloopte portiekflats, waardoor het reliëf van deze stempel enigszins is veranderd. Verder zijn in totaal achttien blokken bejaardenwoningen, die aan de zuidzijde van elke stempel stonden, afgebroken en vervangen door ruimere eengezinswoningen. De nieuwbouw is hierbij teruggeplaatst binnen de contouren van de oude woningen. Daarnaast is ervoor gekozen om enkele

belangrijke assen in De Wijert-Noord door middel van hoogbouwaccenten te benadrukken. Het project 'De Rederijker' tussen de Van Iddekingeweg en de Luykenstraat is daarvan het meest in het oog springend en kan gezien worden als markering van de oostelijke entree van de wijk (zie figuur 5.1). In de toekomst moet de functie van de Van Ketwich Verschuurlaan op een soortgelijke manier benadrukt worden (gemeente Groningen, 2010c, p 33).



• **Figuur 5.1** Appartementencomplex 'De Rederijker' aan de Van Iddekingeweg markeert samen met de vijvers langs de Hora Siccamingel de oostelijke entree van De Wijert-Noord. Het project maakt deel uit van de herstructurering van de wijk.

Foto: eigen collectie (2015)

Naast het verbeteren en verduurzamen van het woningbestand in de wijk en het handhaven van de bestaande stedenbouwkundige structuur acht de gemeente Groningen (2010c) het van belang belangrijke voorzieningen in de wijk te behouden en – zo mogelijk – te versterken. De groenstructuur van de wijk wordt in deze doelstelling expliciet genoemd. In de paragrafen 5.1.2 en 5.1.3 zullen de ingrepen in de groenstructuur van De Wijert-Noord en het daaruit voortvloeiende resultaat verder besproken worden.



• **Figuur 5.2** Stedenbouwkundige kaart van het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord

5.1.2 De herinrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen

Deze paragraaf besteedt aandacht aan de herinrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord. Figuur 5.2 op de vorige pagina toont een stedenbouwkundige kaart van het plantsoen zoals het er sinds de herinrichting in 2011 uitziet (zie figuur 4.1 voor de ligging van het plantsoen in de wijk).

Beoogde doelen en stedenbouwkundige inpassing

Nelissen (1999, in Van Eijk, 2003) stelt dat het bij de herstructurering van naoorlogse wijken van cruciaal belang is om het (oorspronkelijke) stedenbouwkundig ontwerp van een wijk als uitgangspunt te nemen (zie ook paragraaf 2.1). Dit argument sluit naadloos aan op de visie die de gemeente Groningen hanteert bij de herstructurering van De Wijert-Noord en komt dan ook duidelijk naar voren in de doelen die met de herinrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen beoogd zijn. Huijsmans (interview, 2015) signaleert de belangrijke stedenbouwkundige functie van het Hendrik de Vriesplantsoen ook en benoemt daarnaast een vijftal doelen die ten grondslag liggen aan de herinrichting van het plantsoen. In elk van deze doelen is het overkoepelende doel – het behoud van de stedenbouwkundige structuur – nadrukkelijk terug te zien.

Het *eigentijds* maken van het Hendrik de Vriesplantsoen wordt door Huijsmans (interview, 2015) als belangrijk uitgangspunt voor de herinrichting beschouwd. Hij wijst erop dat het plantsoen voor de herinrichting een gedateerde uitstraling had, waardoor het niet meer aansloot op de wensen van de bewoners. Daarnaast waren de voorzieningen in het plantsoen versleten en te veel gericht op jonge kinderen en ouderen. Volgens Huijsmans (interview, 2015) is met de herinrichting van het plantsoen geprobeerd beter in de behoeften van de ‘oudere jeugd’ te voorzien en wordt op deze manier aangestuurd op een gemengd gebruik door alle leeftijdsgroepen. Dit is tot uitdrukking gekomen door binnen de bestaande indeling van het plantsoen enkele voorzieningen toe te voegen, zonder de functie van de verschillende deelgebieden wezenlijk te veranderen.

Een bijkomend doel wordt volgens Huijsmans (interview, 2015) gevormd door het vergroten van de *waarde van het groen* in het plantsoen. Hij geeft aan dat het groen, net als de voorzieningen in het plantsoen, gedateerd was en dat er vanuit de wijk vraag was naar meer kleurrijke, bloeiende soorten groen. Een verbetering hiervan moet het gebruik van het plantsoen positief beïnvloeden. Huijsmans (interview, 2015) benadrukt dat er van tevoren goed is gekeken naar de kwaliteit van de bomenstructuur, zodat zo veel mogelijk bomen behouden konden worden. De bestaande bomen vormen volgens Huijsmans (interview, 2015) dan ook “het groene kader” waarop de herinrichting is afgestemd. Hoewel het grootste deel van de bomen is gehandhaafd, is de rest van het groen in het plantsoen verwijderd en vervangen voor nieuwe – meer kleurrijke – soorten. Het rechte karakter van het groen is in het nieuwe plan behouden gebleven.

Daarnaast is tijdens de herinrichting ingezet op het verbeteren van de *toegankelijkheid* van het plantsoen. Huijsmans (interview, 2015) wijst enerzijds op de verbetering van de fysieke toegankelijkheid, die is bewerkstelligd door het verbeteren van de paden en het toevoegen van een extra entree vanuit het zuidoosten van de wijk, en anderzijds wijst hij erop dat de toegankelijkheid voor alle doelgroepen is vergroot door ervoor te zorgen dat de verschillende groepen elkaar niet hinderen tijdens het gebruik (deze gedachte is te vergelijken met het uit de politiek afkomstige begrip ‘vreedzame co-existentie’). Dit werd als een van de minpunten van de ‘oude’ inrichting van het plantsoen beschouwd, omdat hangjongeren vaak de toegankelijkheid voor andere groepen belemmerden. De nieuwe inrichting probeert de verschillende vormen van gebruik beter te ‘sturen’ (interview Huijsmans, 2015).

Een ander beoogd doel dat Huijsmans (interview, 2015) naar voren brengt, is het vergroten van de *openheid en zichtbaarheid* binnen het Hendrik de Vriesplantsoen. Feitelijk beïnvloedt deze doelstelling drie aspecten op een positieve manier. Allereerst past de term openheid goed bij de structuur van het groen in De Wijert-Noord, dat zich onder andere kenmerkt door de toepassing van zichtlijnen en een open inrichting (gemeente Groningen, 2010c, p. 25; zie ook paragraaf 4.1). Daarnaast vergroot het de sociale veiligheid in het plantsoen, waardoor het gebruik positief beïnvloed wordt. Volgens Huijsmans (interview, 2015) gaat het specifiek om het vergroten van de sociale controle op een aantal onoverzichtelijke plekken in het plantsoen, waar voorheen overlast werd veroorzaakt door hangjongeren. Door deze groepen beter zichtbaar te maken, wordt het vertonen van hinderlijk gedrag ontmoedigd en wordt tegelijkertijd de toegankelijkheid van het plantsoen voor de overige (gebruikers)groepen vergroot.

Het laatste doel dat Huijsmans (interview, 2015) noemt hangt nauw samen met de voorgaande doelstelling en oefent ook invloed uit op de sociale veiligheid in het plantsoen. Volgens hem kende het plantsoen voor de herinrichting te weinig gebruikswaarde voor bewoners uit het zuidoostelijke deel van De Wijert-Noord, omdat het plantsoen vanuit die richting geen entree had. Door het creëren van een extra *verbinding* met de P.C. Hooftlaan is een nieuwe looproute gevormd, waardoor de sociale controle in het zuidoostelijke gedeelte van het plantsoen vergroot wordt. Daarnaast verbindt deze extra doorsteek het plantsoen met de groenstructuur ten zuiden van de P.C. Hooftlaan. Het continueren van het groen zal het gebruik van beide gebieden positief beïnvloeden.

Wanneer de vijf doelen in samenhang worden bekeken valt het op dat de sociale rol van het groen niet expliciet benoemd wordt, maar dat de verschillende doelen in zekere zin wel als *middel* worden gebruikt om aan te sturen op het ontstaan van sociale interacties tussen de gebruikers. Enerzijds vindt dit op een directe manier plaats door het gebruik *an sich* te stimuleren, bijvoorbeeld door het toevoegen van een extra entree, en anderzijds gebeurt dit op een indirecte manier, bijvoorbeeld door voorzieningen voor gelijke leeftijdsgroepen bij elkaar te plaatsen, wat het ontstaan van sociale contacten binnen deze groepen aanmoedigt. Hieruit blijkt dat het versterken van de sociale cohesie vooral als bijkomend effect wordt beschouwd.

Funcities

Uit paragraaf 2.1.1 is naar voren gekomen dat groene ruimten in vroeg-naoorlogse wijken doorgaans een viertal functies vervullen, die kunnen worden opgedeeld in drie fysieke functies (herkenning, verbinding en geleiding) en één sociale functie. Een groot deel van deze functies kan ook worden toegewezen aan het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord. Huijsmans (interview, 2015) herkent de genoemde tweedeling in functies ook en benoemt daarbinnen nog een aantal andere functies die het Hendrik de Vriesplantsoen vervult. Bovendien onderscheidt Huijsmans (interview, 2015) een derde functiecategorie die van toepassing is op het plantsoen. Deze functies hebben bij de herinrichting van het plantsoen een belangrijke rol gespeeld.

Binnen de groep fysieke functies die groene ruimten kunnen vervullen, stelt Huijsmans (interview, 2015) dat de functies *herkenning* (of 'oriëntatie') en *verbinding* specifiek zijn toe te passen op het centraal in de wijk gelegen Hendrik de Vriesplantsoen. Logischerwijs meent Huijsmans (interview, 2015) dat de functie *geleiding* niet van toepassing is op het plantsoen, omdat het groen juist een centrale rol vervult en geen scheiding van buurten nastreeft. Daarnaast geeft hij aan dat het plantsoen weliswaar "een verbindende functie tussen de [omliggende] gebieden" heeft, maar dat het valt te betwijfelen of mensen uit de verderop in de wijk gelegen buurten "[speciaal] naar het Hendrik de Vriesplantsoen kom[en] om daar te verblijven" (interview Huijsmans, 2015). Huijsmans (interview, 2015) meent dat het plantsoen vooral als directe verbinding naar het winkelcentrum aan de Van Lenneplan fungeert, en dat deze functie op wijkniveau in mindere mate relevant is, omdat het plantsoen "daar [...] te klein voor [is]" (interview Huijsmans, 2015). Overigens vermoedt hij dat deze functie voor kleine kinderen en ouderen wel van belang kan zijn, hoofdzakelijk door de aanwezigheid van speelvoorzieningen en de nabijheid van een seniorenflat. Het toevoegen van een extra entree vanaf de P.C. Hooftlaan heeft de verbindende functie van het plantsoen moeten verbeteren (interview Huijsmans, 2015).

Naast de twee fysieke functies van het Hendrik de Vriesplantsoen noemt Huijsmans (interview, 2015) nog eens vier sociale functies die het plantsoen vervult. Ten eerste wijst hij op de *recreatieve* functie van het plantsoen, die volgens Huijsmans (interview, 2015) tot uiting komt in de combinatie tussen het groen en de aanwezigheid van waterpartijen. In het bestemmingsplan van De Wijert-Noord wordt de "recreatieve betekenis" van het Hendrik de Vriesplantsoen ook naar voren gebracht (gemeente Groningen, 2010c, p. 26). Hieraan gekoppeld kent het plantsoen een belangrijke *verblijfs*functie, wat volgens Huijsmans (interview, 2015) wordt versterkt door de *speelfunctie* die het plantsoen heeft. Hij geeft aan dat de herinrichting aan deze twee functies heeft bijgedragen, omdat "het spelen wat meer plek [heeft] gekregen" (interview Huijsmans, 2015). Daarnaast stelt Huijsmans (interview, 2015) dat voorafgaand aan de herinrichting van het plantsoen goed is geluisterd naar de wensen van de bewoners van De Wijert-Noord en dat ideeën zo veel mogelijk in het ontwerp zijn verwerkt, zodat de verblijfswaarde van het plantsoen voor *alle* relevante doelgroepen is vergroot. Tot slot valt uit de woorden van Huijsmans (interview, 2015) op te maken dat de ruimtelijke ligging van het Hendrik de Vriesplantsoen eraan bijdraagt dat het groen de functie van *ontmoetingsplaats* heeft. Hoewel hij aangeeft deze functie tegenwoordig "verwaterd" is, meent Huijsmans

(interview, 2015) dat de aanwezigheid van het winkelcentrum tegenover het park ervoor zorgt dat het Hendrik de Vriesplantsoen nog altijd een belangrijke ontmoetingsplaats in de wijk is. Hij stelt dat “de combinatie tussen winkelen, even verblijven in het [plantsoen] en weer naar huis gaan elkaar versterken” (interview Huijsmans, 2015), wat erop wijst dat de verblijfsfunctie en de verbindende functie in dit verband cruciaal zijn.

Los van de fysieke en sociale functies van het Hendrik de Vriesplantsoen geeft Huijsmans (interview, 2015) aan dat het plantsoen een *ecologische* functie vervult, wat voortkomt uit het feit dat de oevers van de vijvers in het plantsoen op een ecologische wijze zijn ingericht. Een dergelijke manier van inrichten versterkt volgens Huijsmans (interview, 2015) het contact met het water en heeft een positieve invloed op de recreatieve waarde – en daarmee ook op de verblijfswaarde – van het plantsoen.

Fysieke maatregelen: aansturen op gebruik en sociale interacties

De gemeente Groningen (2010d) stelt dat tijdens de herinrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord de nadruk is gelegd op het verbeteren van het gebruikskarakter van het plantsoen. Tijdens het bespreken van de beoogde doelen van de herinrichting van het plantsoen is hier al expliciet op gewezen. Huijsmans (interview, 2015) geeft aan dat op het niveau van het plantsoen vier structurele ingrepen zijn gedaan die aansturen op een verhoogd gebruik van het groen. Daarbinnen zijn verschillende maatregelen aan te wijzen die hier invulling aan geven. Veel van deze maatregelen hebben een directe of indirecte invloed op het faciliteren van sociale interacties tussen de gebruikers. Per ingreep zal een visueel overzicht van de bijbehorende maatregelen worden gegeven (figuren 5.2 tot en met 5.5), en bovendien worden de maatregelen gekoppeld aan de termen ‘gebruik’ en ‘sociale interacties’.

De eerste ingreep bestaat volgens Huijsmans (interview, 2015) uit het doorvoeren van een kleine aanpassing in de padenstructuur van het Hendrik de Vriesplantsoen (zie figuur 5.3). Hoewel het plantsoen over diverse entrees vanuit verschillende delen van de wijk beschikt, ontbrak er volgens Huijsmans (interview, 2015) een doorgang vanuit het zuidoostelijke deel van De Wijert-Noord. Hierdoor kende het plantsoen vanuit die richting weinig gebruikswaarde. Door het aanleggen van een vlonderpad over de vijver tussen het plantsoen en de P.C. Hooftlaan is de gebruikswaarde van het plantsoen vergroot en is ervoor gezorgd dat het plantsoen beter aansluit op de overige groenstructuur in de wijk. Overigens wijst Huijsmans (interview, 2015) erop dat de oevers van de vijver zo steil waren, dat het onvermijdelijk was om een trap te introduceren en dat de entree voor bepaalde groepen dus onbruikbaar is. Naast het creëren van deze extra verbinding zijn alle paden in het plantsoen opnieuw geasfalteerd, zodat het plantsoen vooral voor ouderen beter toegankelijk is geworden. Verder is er ter hoogte van de Vondelflat een fietssluis geplaatst die fietsers uit het plantsoen moeten weren. Het fietsgebruik in het plantsoen was volgens Huijsmans (interview, 2015) een veel voorkomende klacht.

• Ingreep 1 Padenstructuur



Maatregel 1: Aanleg vlonderpad

Het creëren van een extra verbinding tussen het Hendrik de Vriesplantsoen en de P.C. Hooftlaan verhoogt de gebruikswaarde van het plantsoen en vergroot tevens de sociale controle in het zuidoostelijke deel van het plantsoen. Daarnaast zorgt het voor een betere aansluiting op de groenstructuur ten zuiden van de P.C. Hooftlaan. Het gebruik van een vlonder draagt bovendien bij aan de beleving van het water dat de rand van het plantsoen markeert.

• Figuur 5.3 Ingreep 1 (padenstructuur) in het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord, onderverdeeld naar bijbehorende maatregelen. Foto's: eigen collectie (2015).

- **Ingrep 1 Padenstructuur (vervolg)**



- **Maatregel 2: Opnieuw asfalteren paden**

Alle paden in het plantsoen zijn voorzien van een nieuwe asfaltlaag. Hierdoor is het groen voor de oudere wijkbewoners beter toegankelijk geworden. Zij gebruiken het plantsoen niet alleen als wandelroute naar het winkelcentrum, maar ook om bijvoorbeeld aan activiteiten mee te doen of om andere ouderen te ontmoeten. Het verbeteren van de paden heeft daardoor ook een effect op de sociale rol van het plantsoen.



- **Maatregel 3: Plaatsen fietssluis**

Doordat het Hendrik de Vriesplantsoen op een route tussen diverse scholen en het winkelcentrum aan de Van Lennepleaan ligt, werd het plantsoen voor de herinrichting veel door fietsers gebruikt. Dit leidde tot overlast voor wandelaars. Om het gebruik van fietsen in het plantsoen te ontmoedigen, is ter hoogte van de Vondelflat een fietssluis geplaatst. Hierdoor moet het plantsoen een aantrekkelijk verblijfsgebied worden.

• **Figuur 5.3 (vervolg)** Ingrep 1 (padenstructuur) in het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord, onderverdeeld naar bijbehorende maatregelen. Foto's: eigen collectie (2015).

De tweede ingreep wordt door Huijsmans (interview, 2015) gekarakteriseerd als een verschuiving van hoofdzakelijk kijk- en verblijfgroen naar wat meer 'actief' groen (zie figuur 5.4; vergelijk hierin paragraaf 2.1.1). Hierbij is geprobeerd een variatie aan voorzieningen aan te bieden die aansluit bij de verschillende leeftijdsgroepen die het plantsoen gebruiken (zie ook gemeente Groningen, 2010c). Volgens Huijsmans (interview, 2015) is het vooral de speelfunctie die na de herinrichting van het plantsoen duidelijker naar voren is gekomen. Hierbij is geprobeerd om meer speelvoorzieningen voor de oudere jeugd aan het plantsoen toe te voegen, zodat het voor deze groep aantrekkelijker wordt het groen te gebruiken. Concreet betekent dit dat er voor deze groep een trapveld en een voetbalpleintje aan het plantsoen zijn toegevoegd. Huijsmans (interview, 2015) stelt dat juist het toevoegen van deze voetbalvoorzieningen het gebruik van het groen heeft vergroot. Het aanleggen van drainage onder het trapveld heeft hier volgens hem zeker effect op. Daarnaast zijn er voor de jongere doelgroep nieuwe speeltoestellen geplaatst en is de bestaande jeu-de-boulesbaan, die vooral door ouderen werd gebruikt, in een nieuw jasje gestoken. Hiermee heeft de gemeente ingespeeld op de wens van de gebruikers van het plantsoen, die de jeu-de-boulesbaan graag wilden behouden. Bovendien draagt het behoud van dergelijke voorzieningen bij aan blijven faciliteren van sociale interacties, in dit geval tussen de oudere gebruikers van het plantsoen. Tegelijkertijd zijn andere 'standaard' verblijfsmaatregelen in het plantsoen behouden en verbeterd: verspreid over het plantsoen staan bankjes en andere zitgelegenheden, waarvan de bereikbaarheid is vergroot (interview Huijsmans, 2015), en aan de oostzijde van het plantsoen staat een 'social sofa' – een met glasmozaïek beklede bank, waarvan er verscheidene in Stad en provincie Groningen te vinden zijn. Deze bankjes staan zowel "op zonnige én schaduwrijke plaatsen" in het plantsoen (gemeente Groningen, 2010e, p. 7).

- **Ingrep 2 Van kijk- en verblijfgroen naar 'actief' groen**



Maatregel 1: Vernieuwen speeltoestellen

Het plaatsen van nieuwe speeltoestellen voor de jongere kinderen draagt bij aan het versterken van de speelfunctie van het plantsoen. Naast het feit dat de speelvoorzieningen een belangrijke sociale rol vervullen voor de kinderen, dragen ze ook bij aan het faciliteren van sociale interacties tussen volwassenen, zoals ouders die met hun kinderen naar het plantsoen toe komen. Juist deze 'vluchtige' contacten tussen verschillende leeftijdsgroepen vormen een basis voor de sociale cohesie in De Wijert-Noord.



Maatregel 2: Aanleg voetbalpleintje

De speelfunctie van het plantsoen was voor de herinrichting hoofdzakelijk gericht op jongere kinderen. Door het toevoegen van voetbalvoorzieningen (zoals het voetbalpleintje) voor de oudere jeugd is de gebruikswaarde van het plantsoen ook voor deze groep vergroot. De ligging aan het pad vergroot de sociale controle en zorgt ervoor dat het pleintje geen hangplek wordt, maar wel als ontmoetingsplek gebruikt kan worden en dus een sociale rol kan vervullen.



Maatregel 3: Opknappen jeu-de-boulesbaan

Door het opknappen van de bestaande jeu-de-boulesbaan is de verblijfswaarde van het plantsoen voor de ouderen uit de wijk vergroot. Daarnaast heeft de nieuwe inrichting de toegankelijkheid van de baan verbeterd. Het gebruik van de jeu-de-boulesbaan en de bankjes daaromheen draagt bovendien bij aan het ontstaan van sociale interacties tussen ouderen.



Maatregel 4: Bereikbaarheid bankjes verbeteren

Langs de gehele padenstructuur in het Hendrik de Vriesplantsoen zijn nieuwe bankjes geplaatst. De bereikbaarheid ervan is verbeterd, zodat ouderen de bankjes gemakkelijk kunnen gebruiken. Hoewel de bankjes goed passen bij het traditionele verblijfskarakter van het plantsoen, stimuleren ze ook het gebruik van het groen, omdat ouderen genoeg mogelijkheden hebben om even uit te rusten. Daarnaast biedt het mogelijkheden tot sociale contacten met andere mensen.

• **Figuur 5.4** Ingrep 2 (van kijk- en verblijfgroen naar 'actief' groen) in het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord, onderverdeeld naar bijbehorende maatregelen. Foto's: eigen collectie (2015).

- **Ingrep 2 Van kijk- en verblijfgroen naar 'actief' groen (vervolg)**



Maatregel 5: Plaatsen 'social sofa'

Op initiatief van Wijkteam De Wijert is aan de oostzijde van het plantsoen een 'social sofa' geplaatst. In het ontwerp van de bank zijn eigenschappen van de wijk verwerkt, waaronder de karakteristieke architectuur en de aanwezigheid van het vele groen. De bank is bedoeld als ontmoetingsplaats voor buurtbewoners en draagt dan ook bij aan de sociale rol van het plantsoen.

• **Figuur 5.4 (vervolg)** Ingrep 2 (van kijk- en verblijfgroen naar 'actief' groen) in het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord, onderverdeeld naar bijbehorende maatregelen. Foto's: eigen collectie (2015).

De derde ingrep waar de herinrichting van het plantsoen zich volgens Huijsmans (interview, 2015) op richt, omvat de ruimtelijke indeling van het plantsoen (zie figuur 5.5). Hierin zijn verschillende subgebieden te herkennen, die volgens Huijsmans (interview, 2015) worden gedefinieerd door de functie van elk van deze gebieden (in hoofdlijnen onderscheidt Huijsmans het trapveld, het jeu-de-boulesbaantje en het voetbalpleintje, de speeltoestellen, de bankjes en de vlonder; daarbij kan ook de padenstructuur genoemd worden). Het formaat van elk gebied en de manier waarop ze van andere deelgebieden worden gescheiden bepaalt volgens Huijsmans (interview, 2015) in zekere zin de mate waarin het groen gebruikt wordt. Bij de herinrichting van het plantsoen is dan ook gelet op de grootte van de gebieden en hun onderlinge verhoudingen, want "[zijn bepaalde gebieden] te groot, dan gaat men daar niet in verblijven, [zijn ze] te klein, dan wordt het onveilig" (interview Huijsmans, 2015). Hierbij wijst Huijsmans (interview, 2015) erop dat er tijdens de herinrichting grotendeels is vastgehouden aan de bestaande indeling, omdat die goed functioneerde. Dit aspect heeft wel een rol gespeeld bij het aanleggen van de vlonder met zitgelegenheden. Door de kleinschaligheid van dit gebied te benadrukken, geeft het "[een bepaalde] sfeer en intimiteit [waardoor] het beter gebruikt gaat worden" (interview Huijsmans, 2015). Concreet betekent dit dat rondom de vlonder kleurrijke beplanting is toegevoegd die niet hoger wordt dan ooghoogte, zodat het geen gevoelens van sociale onveiligheid opwekt en dus bijdraagt aan de sociale rol van het plantsoen. De overige gebieden in het plantsoen worden door ruimtelijke buffers van 10 tot 15 meter breed van elkaar gescheiden, zodat verschillende soorten gebruik elkaar niet hinderen (interview Huijsmans, 2015), en langs de padenstructuur wordt de rand vaak door rozenperken gemarkeerd. De grens tussen het plantsoen en de Van Lenneplan wordt aangegeven door een brede haag.

- **Ingrep 3 Ruimtelijke indeling**



Maatregel 1: Aanleggen vlonder met zitgelegenheden

De vlonder met bankjes vormt een van de deelgebieden van het Hendrik de Vriesplantsoen en ligt enigszins afgeschermd van de rest van het groen. Doordat het gebied omringd wordt door laag groen en langs het vlonderpad ligt, blijft er een zekere mate van sociale controle aanwezig. De sfeervolle en intieme inrichting moet de gebruikswaarde van de vlonder ten goede komen en eventuele sociale interacties faciliteren.

• **Figuur 5.5** Ingrep 3 (ruimtelijke indeling) in het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord, onderverdeeld naar bijbehorende maatregelen. Foto's: eigen collectie (2015).

- **Ingreep 3 Ruimtelijke indeling (vervolg)**



Maatregel 2: Introduceren rozenperken

De padenstructuur wordt door middel van rozenperken ruimtelijk gescheiden van de speelgebieden, die centraal in het plantsoen liggen. Daarnaast geven de rozenperken kleur aan het plantsoen, zodat verblijven in het groen aantrekkelijker wordt. Op diverse plekken zijn doorsteekjes naar de speelgebieden gemaakt, waardoor interactie tussen de twee 'structuren' wordt vergemakkelijkt.

• **Figuur 5.5 (vervolg)** *Ingreep 3 (ruimtelijke indeling) in het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord, onderverdeeld naar bijbehorende maatregelen. Foto's: eigen collectie (2015).*

Tot slot wijst Huijsmans (interview, 2015) op een vierde ingreep, namelijk het verbeteren van de koppeling tussen het plantsoen en de aanwezige waterpartijen (zie figuur 5.6). Door het aanleggen van ecologische oevers langs het plantsoen is hier "een betere aansluiting op het water dan vanuit de rest van het gebied" (interview Huijsmans, 2015). Bovenal heeft het water een bepaalde aantrekkingswaarde, wat een gelegenheid kan vormen voor het ontstaan van interacties tussen mensen die bij het water verblijven. Het grootste deel van de ecologische oevers ligt echter aan de buitenzijde van het plantsoen, waardoor het (sociale) effect op het plantsoen *zelf* betrekkelijk klein zal zijn.

- **Ingreep 4 Koppeling groen en blauw**



Maatregel: Aanleggen ecologische oevers

Aan de noordzijde van het Hendrik de Vriesplantsoen zijn 'harde' oevers vervangen door ecologische oevers. Naast het feit dat deze oevers de waterkwaliteit in de vijvers verbeteren, zorgen ze voor een betere beleving van de waterpartijen in het plantsoen. Dit verhoogt de recreatieve gebruikswaarde van het groen en biedt mogelijkheden tot sociale interacties tussen mensen langs de waterkant.

• **Figuur 5.6** *Ingreep 4 (koppeling groen en blauw) in het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord, met bijbehorende maatregel. Foto: eigen collectie (2015).*

In een vergelijking tussen de oude en de nieuwe indeling van het Hendrik de Vriesplantsoen signaleert Huijsmans (interview, 2015) dat er na de herinrichting daadwerkelijk meer en beter gebruik van het plantsoen wordt gemaakt dan voorheen. Hij geeft aan dat vooral de mix tussen jong en oud verbeterd is. Volgens Huijsmans (interview, 2015) valt dit toe te schrijven aan het verbeteren van de openheid van het plantsoen, waardoor een veiliger gevoel is gecreëerd en gebruikersgroepen zich eerder mengen. Of de maatregelen uit de figuren 5.3 tot en met 5.6 hier invloed op hebben gehad en of de sociale cohesie hierdoor is verbeterd, weet Huijsmans (interview, 2015) niet, maar hij hoopt daar wel op.

Effect op sociale cohesie

Volgens de gemeente Groningen (2010e) biedt de herinrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen “een mooie kans voor een verdere verbetering van de leefbaarheid [in de wijk]” (p. 9). Het vergroten van de sociale cohesie in de wijk is hier onderdeel van. Hoewel dit aspect niet *expliciet* in de doelstellingen voor de herinrichting van het plantsoen terug te vinden, geeft Huijsmans (interview, 2015) aan dat de term ‘sociale cohesie’ tot op zekere hoogte wel is meegenomen bij het maken van het herinrichtingsplan, vooral door bepaalde voorwaarden te scheppen die interacties tussen de gebruikers kunnen stimuleren. De inrichting van het plantsoen wordt hier dus als *middel* tot sociale cohesie gebruikt. Huijsmans (interview, 2015) concretiseert dit door te stellen dat de verschillende maatregelen die in het plantsoen zijn getroffen – zowel de ‘structurele’ maatregelen als de inrichtingsmaatregelen – niet alleen de algehele sociale cohesie moeten verbeteren, maar ook effect moeten hebben op de cohesie en interacties tussen de verschillende leeftijdsgroepen. Hij wijst in dit verband op twee algemeen toepasbare aspecten, waarmee tijdens de herinrichting rekening mee is gehouden.

Enerzijds stelt Huijsmans (interview, 2015) dat tijdens de herinrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen is geprobeerd aan te sturen op sociale cohesie door ervoor te zorgen dat verschillende doelgroepen elkaar kunnen *verdragen*. Dit is bereikt door op gepaste afstand van elkaar verschillende deelgebieden te creëren, waaraan functies worden gehangen die bij een specifieke leeftijdsgroep passen. Doordat binnen leeftijdsgroepen vaak vergelijkbare vormen van gebruik ontstaan, wordt voorkomen dat groepen elkaar hinderen en kunnen interacties gemakkelijker tot stand komen. Het wegnemen van hinder stimuleert bovendien interacties tussen verschillende groepen. De oude indeling van het plantsoen leverde op dit vlak vaak problemen op die hoofdzakelijk werden veroorzaakt door hangjeugd, waardoor de sociale rol van het groen onder druk kwam te staan.

Anderzijds wijst Huijsmans (interview, 2015) erop dat aan het plantsoen een bepaalde sfeer en kwaliteit zijn toegevoegd, waardoor de geestelijke toestand van mensen positief wordt beïnvloed. Hij geeft aan dat groen in het algemeen een effect heeft op de gemoedstoestand van mensen, maar dat dit gevoel versterkt kan worden door het groen een kwalitatief hoogwaardige inrichting te geven. In een vergelijking met de stad-Groninger wijken Vinkhuizen en Paddepoel stelt Huijsmans (interview, 2015) dat het hoogwaardiger inrichten van groene ruimten de sfeer in de wijk verbetert, waardoor volgens hem de sociale cohesie automatisch ook verbetert. Dit kan volgens Huijsmans (interview, 2015) bereikt worden door robuust groen in de wijk aan te brengen dat makkelijk in stand gehouden kan worden en tegelijkertijd een goede bijdrage levert aan de sfeer in de wijk; de onderhoudskosten van robuust groen zijn over het algemeen beperkt, terwijl het juist wel een groot sociaal effect binnen de wijk heeft.

5.1.3 De herinrichting van de ‘groene onderlegger’

Tijdens de herstructurering van De Wijert-Noord heeft niet alleen het Hendrik de Vriesplantsoen een opknapbeurt ondergaan, maar zijn ook diverse ingrepen gedaan in de overige groenstructuur in de wijk. Deze groenstructuur speelt een belangrijke rol in het stedenbouwkundig plan van de wijk en geeft uiting aan het CIAM-principe ‘licht, lucht en ruimte’ (zie ook paragraaf 4.1). In deze paragraaf worden de ingrepen in deze ‘groene onderlegger’ besproken. Gezien het sterk uiteenlopende karakter van de groene onderlegger en de relatief kleine ingrepen die hierin gedaan zijn, worden de verschillende onderdelen binnen de groenstructuur apart besproken. Overigens moet worden opgemerkt dat niet elk onderdeel van de groene onderlegger opnieuw is ingericht, en dat van deze onderdelen dus alleen de huidige situatie beschreven wordt.

Collectieve tuinen: erfstuk uit de vroeg-naoorlogse periode

Een relatief groot deel van het openbare groen in De Wijert-Noord wordt gevormd door de aanwezigheid van collectieve (of gemeenschappelijke) tuinen binnen de stempels in de wijk. Dit past goed bij de vroeg-naoorlogse ontwerpprincipes, waarbij aan dit gemeenschappelijke groen een belangrijke sociale functie werd toegekend (zie ook paragraaf 2.1.1). De gedateerde – en vaak eenzijdige – inrichting van deze binnenterreinen heeft er in De Wijert-Noord echter toe geleid dat het groen nog maar weinig gebruikt werd. Dit werd versterkt door het feit dat veel van deze tuinen geïsoleerd van de rest van het openbaar groen lagen. Logischerwijs vermeldt de hoofddoelstelling voor de herinrichting van deze collectieve tuinen dan ook dat “[d]e latente ‘groene’ kwaliteit van de woonomgeving moet worden uitgebuit door de gemeenschappelijke tuinen te laten meespelen in een gevarieerd stelsel van openbare ruimtes” (website De Nijl Architecten, 2015). Het verbeteren van de overgang tussen privé en openbaar speelt hier

een cruciale rol in. In totaal zijn vijf van de zeventien collectieve tuinen in De Wijert-Noord opnieuw ingericht, allemaal gelegen in het zuidwestelijke deel van de wijk.

Volgens Huijsmans (interview, 2015) zijn er twee achterliggende kerngedachten die tijdens de herinrichting van de collectieve tuinen als leidraad zijn gebruikt. Aan de ene kant is volgens Huijsmans (interview, 2015) geprobeerd om het karakter en de beleving van de collectieve tuinen en de overige groene ruimten in de wijk op elkaar af te stemmen. Hij stelt dat dit zowel voor de bewoners van de stempel als voor de andere wijkbewoners een “breder gebruik van het groen” oplevert. De beleving van de tuinen wordt nog eens versterkt door de gebruiksvriendelijke inrichting ervan. Aan de andere kant draagt het koppelen van beide groenstructuren bij aan het versterken van de stedenbouwkundige structuur van de wijk, mede doordat je verschillende groenstructuren verbindt en je dus “een bredere opzet van je wijk te pakken [hebt]” (interview Huijsmans, 2015). Hiermee lijkt Huijsmans (interview, 2015) te doelen op de functie van het groen als drager van de stedenbouwkundige structuur. Hoewel de gebruikswaarde van de collectieve tuinen door de herinrichting sterk is verbeterd, meent Huijsmans (interview, 2015) dat er nog steeds kansen liggen om een verdere koppeling tot stand te brengen, bijvoorbeeld door het verwijderen van hagen of het aanleggen van grasvlakken. Dit verbetert volgens hem de doorgang tussen openbaar en semi-openbaar (interview Huijsmans, 2015), en kan daarnaast faciliteren in het ontstaan van sociale interacties.

Figuur 5.7 geeft een korte impressie van de maatregelen die tijdens de herinrichting van de collectieve tuinen zijn getroffen om de gebruikswaarde – en daarmee de sociale rol – van het groen te vergroten. Het beeld dat met de foto's geschetst wordt, is van toepassing op alle collectieve tuinen die opnieuw zijn ingericht.

• Herinrichting collectieve tuinen



Maatregel 1: Gebruiksvriendelijke inrichting

De uniform ingerichte collectieve tuin tussen de Potgierterstraat en de De Genestetstraat heeft plaatsgemaakt voor een divers en gebruiksvriendelijk stuk groen dat wordt gekenmerkt door een afwisseling van lage struiken en grasvlakken. Het diagonaal aangelegde pad zorgt voor een ontsluiting met de rest van de openbare ruimte en stimuleert het gebruik van het groen. De aanwezigheid van lage betonnen randen om op te zitten stimuleert de informele interacties tussen gebruikers.



Maatregel 2: Toevoegen speelvoorzieningen

De gebruikswaarde van de collectieve tuin tussen de Multatulistraat en de De Genestetstraat is verhoogd door het plaatsen van speelvoorzieningen in een informele setting. De aanwezigheid van glooiingen speelt in op de belevingswaarde – en dus de sfeer – van de tuin en zorgt ervoor dat het speelgebied enigszins ligt afgeschermd van de rest van het gebied. Het kleinschalige karakter en de voorzieningen bieden een basis voor het ontstaan van interacties.

• **Figuur 5.7** De herinrichting van collectieve tuinen in De Wijert-Noord, onderverdeeld naar bijbehorende maatregelen. Foto's: eigen collectie (2015).

Groen als verbinding

Het groen in het centraal gelegen Hendrik de Vriesplantsoen en de collectieve tuinen binnen de stempels in de verschillende buurten staan met elkaar in verbinding door de aanwezigheid van brede groenstroken langs de Bilderdijklaan en de P.C. Hooftlaan (zie figuur 5.8). Bovendien zorgen deze groene flanken voor een koppeling tussen het centraal gelegen groen en de groene randen van de wijk (gemeente Groningen, 2010c). Doordat de groenstroken haaks op het Hendrik de Vriesplantsoen staan, benadrukken ze de ruime – en vooral groene – opzet van De Wijert-Noord. Hoewel Huijsmans (interview, 2015) de belangrijke verbindende functie van dit groen onderschrijft – hij noemt deze stroken de zogenaamde ‘groene vingers’ binnen een wijk – blijkt dat er een herinrichting van deze groene ruimten niet in overweging is genomen. Ook geeft Huijsmans (interview, 2015) aan dat de mogelijkheden daartoe beperkt zijn, omdat er vaak geen ruimte is om duurzaam groen te creëren. Uit de woorden van Huijsmans (interview, 2015) blijkt dat hij alleen een ruimtelijke – en dus geen sociale – functie aan deze groenstroken toekent. Deze constatering wordt bevestigd door de inrichting van de groene flanken: door het ontbreken van voorzieningen die gebruik mogelijk (kunnen) maken, is de gebruikswaarde van het groen beperkt en wordt het ontstaan van informele contacten, bijvoorbeeld tussen de bewoners van de aangrenzende woningen, niet of nauwelijks gestimuleerd.



- **Figuur 5.8** *De groene flank langs de P.C. Hooftlaan verbindt het groen in de buurten met het centraal in de wijk gelegen Hendrik de Vriesplantsoen. Door de afwezigheid van voorzieningen kent het groen weinig gebruikswaarde en wordt het ontstaan van informele interacties nauwelijks gestimuleerd.*

Foto: eigen collectie (2015)

Waar de brede groenstroken langs de Bilderdijklaan en de P.C. Hooftlaan een belangrijke verbindende functie *binnen* de wijk vervullen, zorgt de groenstructuur ten zuiden van de P.C. Hooftlaan juist voor een verbinding *tussen* De Wijert-Noord en De Wijert-Zuid. Door de aanleg van het nieuwe vlonderpad over de vijver langs het Hendrik de Vriesplantsoen is geprobeerd beide groene ruimten met elkaar te verbinden, zodat ook de gebruikswaarde van de verbinding naar het zuiden verbetert. Tevens is de koppeling tussen groen en blauw in het gebied verbeterd door een nieuw vlonderpad over de vijver langs de Van Lennepleaan aan te leggen (zie figuur 5.9). Naast een verbeterd contact met het water biedt het pad mogelijkheden tot sociaal contact met andere mensen. Het toevoegen van bankjes zou het gebruik van het gebied meer kunnen stimuleren, vooral voor de oudere doelgroepen.

• Herinrichting verbindend groen



Maatregel: Aanleg vlonderpad

Het groen ten zuiden van de P.C. Hooftlaan is relatief smal en kende daardoor weinig potentie. De aanleg van een vlonderpad en een betere aansluiting op het Hendrik de Vriesplantsoen maakt het gebied aantrekkelijker om te gebruiken en benadrukt de beleving van het water. De koppeling tussen groen en blauw stimuleert bovendien het ontstaan van informele interacties tussen mensen en heeft daardoor een sociale functie.

- **Figuur 5.9** *De herinrichting van verbindende groene ruimten in De Wijert-Noord, met bijbehorende maatregel.*
Foto: eigen collectie (2015).

Groen als geleiding

Conform de functionele principes van het CIAM en de wijkgedachte zorgen groene randen voor een ruimtelijke scheiding tussen De Wijert-Noord en de omliggende wijken. Het randgroen in De Wijert-Noord bestaat in principe uit twee onderdelen: een groene zone aan de westzijde van de wijk, die ligt ingeklemd tussen de bebouwing en de Julianaweg (A28), en een groen-blaauwe structuur langs de Hora Siccamingel, die de grens tussen De Wijert-Noord en Helpman vormt. Deze groene randen hebben *geen* herinrichting ondergaan. De gemeente Groningen (2010c) wijst er allereerst op dat het randgroen langs de A28 “vrij smal [is] en weinig gebruikswaarde [heeft]” (p. 25). Hieruit valt op te maken dat een herinrichting van dit groen als weinig zinvol wordt beschouwd. Het groen bestaat dan ook grotendeels uit verruigde grasvelden waardoorheen een pad loopt; de enige voorziening wordt gevormd door een voetbalkooi ter hoogte van de Vondellaan. De groen-blaauwe structuur aan de oostzijde van de wijk kent daarentegen wel enige gebruikswaarde en is op sommige plaatsen ingericht met (vaak verouderde) voorzieningen, zoals rozenperken en zitgelegenheden (zie figuur 5.10), die het gebruik stimuleren en daardoor kunnen bijdragen aan het genereren van sociale interacties. De ecologische inrichting van het randgroen heeft er echter voor gezorgd dat het groen aan gebruikswaarde heeft moeten inleveren – sinds enkele jaren wordt het gras niet meer gemaaid, waardoor het groen *zelf* in mindere mate uitnodigt tot gebruik.



- **Figuur 5.10** Een enigszins verouderde steiger met bankjes langs de vijvers aan de Hora Siccamingel. Deze groen-blaauwe rand markeert de grens tussen de wijken De Wijert-Noord en Helpman en kent – op de aanwezigheid van enkele voorzieningen na – weinig gebruikswaarde.

Foto: eigen collectie (2015)

5.2 De herinrichting van groene ruimten in Beijum: de Groene Long

Deze paragraaf besteedt aandacht aan de herinrichting van wijkpark de Groene Long in Beijum, die sinds 2008 in verschillende fases wordt uitgevoerd. Door de centrale ligging vervult het wijkpark een belangrijke ruimtelijke functie binnen de wijk. De Groene Long is tot nog toe de enige groene ruimte in de wijk die een herinrichting heeft ondergaan. In paragraaf 5.2.1 wordt allereerst een beeld geschetst van de algehele wijkvernieuwing van Beijum, waar de herinrichting van de Groene Long onderdeel van uitmaakt. Paragraaf 5.2.2 richt zich vervolgens op de herinrichting van de Groene Long. Er wordt gekeken naar de beoogde doelen van de herinrichting en naar de manier waarop deze doelen in het stedenbouwkundig ontwerp van het park zijn ingepast. Daarnaast worden de verschillende functies van de Groene Long besproken, wordt een overzicht gegeven van de maatregelen die zijn genomen om het gebruik en de gebruikswaarde van het park te vergroten, en wordt er gekeken naar de manier waarop deze maatregelen proberen de sociale rol van het park te versterken. Deze aspecten zullen wederom hoofdzakelijk vanuit de visie van de gemeente bekeken worden.

5.2.1 De wijkvernieuwing van Beijum: een korte schets

De gemeente Groningen (2010a) karakteriseert de wijkvernieuwing van Beijum, waarmee in het begin van de jaren 2000 is begonnen, als een combinatie van fysieke en sociale wijkvernieuwing, waarbij het zwaartepunt op de sociale kant van de wijkaanpak ligt. Hoewel deze insteek opvallend is – de meeste wijkvernieuwingen typeren zich door een fysieke vernieuwing van enige omvang – past hij goed bij Beijum, omdat de wijk relatief jong is en de kwaliteit van de bebouwing in veel gevallen nog voldoende is. De gemeente geeft hierbij aan dat de fysieke ingrepen noodzakelijk worden geacht om de sociale problematiek in de wijk te kunnen oplossen. Logischerwijs richten de fysieke ingrepen zich vooral op de woonomgeving en zijn ze door de aanwezigheid van het grote aantal woonerven (of ‘heerden’) vaak kleinschalig van aard.

De fysieke wijkvernieuwing spitst zich volgens de gemeente Groningen (2010a) hoofdzakelijk toe op het verbeteren van de leefbaarheid in de heerden. De belangrijkste reden voor de ingreep wordt gevormd door het feit dat “[d]e inrichting van de heerden [...] vaak achterhaald [is] en in sommige heerden [...] een chaotisch woonmilieu [is] ontstaan” (gemeente Groningen, 2010a, p. 7). De combinatie van een ongedefinieerde stedenbouwkundige structuur, een toegenomen autobezit en het – vaak ondoordacht – doorvoeren van noodgedwongen oplossingen, zoals het ‘inpassen’ van parkeerplaatsen en speelvoorzieningen, wordt als oorzaak van deze leefbaarheidsproblematiek gezien. Ook het gedrag van bewoners draagt bij aan dit probleem. Een klein aantal heerden heeft tijdens de wijkvernieuwing een herinrichting ondergaan, en de gemeente Groningen (2010a) stelt dat er in de toekomst ook aandacht uitgaat naar de andere heerden in Beijum. Volgens Huijsmans (interview, 2015) kan het versterken van de sociale samenhang binnen de heerden als bijkomend effect worden gezien. Behalve de herinrichting van enkele heerden zijn er ook fysieke ingrepen gedaan in beide winkelcentra van Beijum, en is het plein rond winkelcentrum Beijum Oost vernieuwd. Deze ingrepen richten zich vooral op het behouden en versterken van de voorzieningenstructuur in de wijk.

In tegenstelling tot de fysieke wijkvernieuwing van Beijum, die bestaat uit een aantal concrete ingrepen, is de sociale wijkvernieuwing minder eenduidig te vatten. Het is vooral een combinatie aan factoren sociale kant van de wijkvernieuwing van Beijum tot een succes heeft gebracht (gemeente Groningen, 2010a). Zo is er veel energie gestoken in het bieden van begeleiding aan specifieke probleemgroepen, waaronder jongeren die overlast veroorzaken, en is geprobeerd de sociale binding *tussen* verschillende groepen te versterken. Dit is bereikt door verschillende groepen bewoners te betrekken bij de realisatie van wijkgerichte projecten. Een goed voorbeeld hiervan is de herinrichting van wijkpark de Groene Long, waar in principe een koppeling wordt gemaakt tussen fysieke en sociale wijkvernieuwing. De volgende paragraaf gaat hier dieper op in.

5.2.2 De herinrichting van de Groene Long

Deze paragraaf richt zich op de herinrichting van wijkpark de Groene Long in Beijum. Figuur 5.11 toont de stedenbouwkundige kaart van het park zoals het er tegenwoordig uitziet (zie figuur 4.2 voor de ligging van het plantsoen in de wijk).



• **Figuur 5.11** Stedenbouwkundige kaart van de Groene Long in Beijum

Beoogde doelen en stedenbouwkundige inpassing

“Het belangrijkste doel [is] [...] het park [...] op te knappen en opnieuw in te richten voor meer structuur, samenhang, duurzaamheid en toegankelijkheid” (gemeente Groningen, 2014, p. 2). Deze zinsnede geeft in hoofdlijnen de beoogde doelstellingen weer die tijdens de herinrichting van wijkpark de Groene Long in Beijum zijn gehanteerd. Een belangrijke randvoorwaarde die tijdens ruimtelijke ingrepen zoals de herinrichting van een groene ruimte van essentieel belang is, namelijk het handhaven of versterken van de *stedenbouwkundige* structuur (zie ook paragraaf 2.1), lijkt in de doelstelling echter niet nadrukkelijk benoemd te worden. De doelstelling wekt namelijk het vermoeden dat er wel aandacht is geschonken aan de verbetering van de structuur en samenhang *binnen* de Groene Long, maar dat de structuur en samenhang *in relatie tot* de omgeving een minder expliciete rol heeft gespeeld. Van Bohemen (interview, 2015) is het niet eens met deze veronderstelling en meent dat de Groene Long tijdens de herinrichting als “onderdeel van het grotere geheel” is beschouwd, en dat de ingrepen dus wél zijn afgestemd op de gehele stedenbouwkundige context van Beijum.

De aspecten die in de doelstelling van de gemeente Groningen (2014) naar voren komen, worden door Van Bohemen (interview, 2015) en Huijsmans (interview, 2015) verder geconcretiseerd. In totaal onderscheiden zij een viertal doelen die bij de herinrichting van de Groene Long een rol hebben gespeeld. Het versterken van de stedenbouwkundige structuur wordt in de door hen genoemde doelstellingen juist wel expliciet benoemd.

De belangrijkste doelstelling die met de herinrichting van de Groene Long wordt nagestreefd bestaat volgens Huijsmans (interview, 2015) uit het creëren van meer *openheid en zichtbaarheid* binnen het park. Hij stelt dat het park voor de herinrichting “erg dicht en donker” was en dat de opzet van het groen zich kenmerkte door de aanwezigheid van “veel hoekjes waar niemand zicht op had” (interview Huijsmans, 2015). Een logisch gevolg hiervan is dat het park als sociaal onveilig werd beschouwd, waardoor het groen door bepaalde doelgroepen niet of nauwelijks meer gebruikt werd. Door de focus van de herinrichting van de Groene Long primair te leggen op het verwijderen van bosschages – Huijsmans (interview, 2015) wijst in het bijzonder op het dichtbegroeide oostelijk gelegen deel van het park – is geprobeerd de transparantie binnen het park te vergroten en het wijkpark aantrekkelijk te maken voor gebruik door een breder publiek. Het verbeteren van de toegankelijkheid van het park vloeit dus voort uit de doelstelling om de *openheid en zichtbaarheid* van het groen te vergroten.

Een andere beoogde doelstelling die Huijsmans (interview, 2015) naar voren brengt, bestaat uit het vergroten van de *verblijfswaarde* van de Groene Long. Hij meent dat het wijkpark vooral veel gebruikt wordt als doorgaande route voor wandelaars en fietsers, en in mindere mate aantrekkelijk is om gedurende een langere tijd te verblijven. Volgens Van Bohemen (interview, 2015) heeft de herinrichting van de Groene Long hierop proberen in te spelen door de praktische bruikbaarheid van de Groene Long te vergroten. Hiermee doelt hij op het doorvoeren van enkele fysieke aanpassingen in de inrichting van het park, die de gebruiksmogelijkheden van de Groene Long vergroten. Dit is in lijn met de visie van de gemeente Groningen (2010b), die stelt dat het wijkpark over recreatieve voorzieningen beschikt. Overigens wordt de aanwezigheid van voldoende sociale controle in het park binnen deze doelstelling als belangrijke voorwaarde beschouwd (interview Huijsmans, 2015 en interview Van Bohemen, 2015). De eerstgenoemde doelstelling vormt dan ook een belangrijke voorwaarde voor het behalen van de tweede doelstelling.

Daarnaast geeft Van Bohemen (interview, 2015) aan dat de herinrichting van de Groene Long zich heeft geconcentreerd op het behouden van de *eigenheid* van het park. Hiermee vertoont deze doelstelling raakvlakken met de overkoepelende doelstelling, die is gericht op het handhaven van de stedenbouwkundige opzet van het park. Van Bohemen (interview, 2015) onderscheidt twee manieren waarop is geprobeerd in te spelen op de eigenheid van de Groene Long. Enerzijds stelt hij dat de oorspronkelijke (stedenbouwkundige) structuur van het park is verhelderd. Concreet betekent dit dat de aanwezige historische lijnen en de oorspronkelijke verkaveling beter zichtbaar zijn gemaakt, en dat de padenstructuur binnen het park is verduidelijkt. Hiermee is geprobeerd de gebruikswaarde van de Groene Long te vergroten. Deze historische landschapspatronen, die destijds als basis voor het ontwerp van het park hebben gediend (zie paragraaf 2.1.2), zijn volgens Van Bohemen (interview, 2015) “opgepoetst” en als onderlegger voor het herinrichtingsplan gebruikt. Anderzijds stelt Van Bohemen (interview, 2015) dat de eigenheid van het wijkpark is vergroot door enkele herkenbare elementen aan de Groene Long toe te voegen. Deze elementen

moeten identiteit aan de (groene) wijk geven en als “typisch Beijums” ervaren worden (interview Van Bohemen, 2015).

De laatste doelstelling die door Huijsmans (interview, 2015) naar voren wordt gebracht bestaat uit het vergroten van de *duurzaamheid* van de Groene Long. Hij geeft aan dat ecologische aspecten naar de voorgrond zijn gebracht, zodat het wijkpark een belangrijke schakel vormt in het stedelijk ecologisch systeem. De combinatie tussen water en groen moet bovendien de gebruikswaarde van het park vergroten. Een belangrijk onderdeel van het duurzamer inrichten van de Groene Long wordt volgens Huijsmans (interview, 2015) gevormd door het verduurzamen van de bomenstructuur in het park. Hierbij worden veel snelgroeïende bomensoorten vervangen door een meer duurzame aanplant.

Opvallend is dat geen van de vier doelstellingen specifiek ingaat op de sociale rol van het wijkpark. Slechts in enkele gevallen wordt zijdelings gewezen op factoren die *kunnen* bijdragen aan het ontstaan van sociale interacties tussen gebruikers, vooral als gevolg van het verbeteren van de gebruikswaarde van de Groene Long. Huijsmans (interview, 2015) onderschrijft deze signalering en stelt dat de herinrichting niet als doel heeft de sociale functie van het park te veranderen. Hieruit kan worden opgemaakt dat er wel over de sociale rol van het wijkpark is nagedacht, maar dat de gemeente geen aanleiding ziet deze rol te versterken en dat de rol daarom niet in de doelstellingen is benoemd.

Funcities

In paragraaf 2.1.2 is gewezen op een drietal functies die groene ruimten in laat-naoorlogse wijken doorgaans vervullen. Theoretisch gezien kan worden gesteld dat de twee fysieke functies van het groen, namelijk het *verbinden* van afzonderlijke buurten en het aanbrengen van *structuur* in een wijk, de basis vormen voor de sociale functie van het groen in laat-naoorlogse wijken: het faciliteren van (informele) ontmoetingen tussen buurtbewoners. Het netwerk voor ‘langzaam verkeer’ vormt hier vaak een belangrijke spil in. Huijsmans (interview, 2015) en Van Bohemen (interview, 2015) menen dat deze functiedriedeling ook van toepassing is op de opzet van wijkpark de Groene Long in Beijum. Bovendien herkennen zij nog twee functies van het park die de sociale functie van het groen versterken. Overigens geven beide geïnterviewden te kennen dat de herinrichting alleen heeft ingespeeld op het *versterken* van de functies van de Groene Long, en dat er geen nieuwe functies aan het park zijn toegevoegd.

De verbindende functie van wijkpark de Groene Long komt volgens Huijsmans (interview, 2015) het duidelijkst naar voren in de aanwezige padenstructuur, die ervoor zorgt dat de afzonderlijke buurten met elkaar in verbinding staan. Hij wijst hier op de ligging van het Pedaalpad, een fietspad dat van oost naar west door het park loopt, en enkele haaks daarop staande verbindingen voor langzaam verkeer. De opzet van de Groene Long is daarmee kenmerkend voor het groen in laat-naoorlogse wijken, waar fiets- en wandelroutes vaak in het groen gesitueerd zijn zodat ze sociale interacties tussen de verschillende buurten kunnen faciliteren (zie paragraaf 2.1.2). Met de herinrichting is volgens Huijsmans (interview, 2015) geprobeerd de padenstructuur in het park te verhelleren. Toch geeft Van Bohemen (interview, 2015) aan dat het Pedaalpad oorspronkelijk niet is ontworpen als doorgaande fietsroute, en dus ook geen verbindende functie had. Hij verklaart dit aan de hand van de grillige structuur van het pad. Mede daardoor vermoedt Van Bohemen (interview, 2015) dat ook het wijkpark zelf *oorspronkelijk* niet is bedoeld om buurten met elkaar te verbinden. Het park zou dan “helderder en ruimer” zijn vormgegeven en “centraler” in Beijum hebben gelegen (interview Van Bohemen, 2015). Het feit dat de verbindende functie van de Groene Long en de daarin aanwezige padenstructuur tijdens de herinrichting toch is verhelderd, kan in zekere zin als trendbreuk worden beschouwd, omdat dit indruist tegen de complexe en onoverzichtelijke ruimtelijke structuur die in Beijum domineert.

Het ontstaan van wijkpark de Groene Long wordt volgens Van Bohemen (interview, 2015) in belangrijke mate bepaald door de normen met betrekking tot buurt- en wijkgroen die tijdens de aanleg van Beijum als richtlijn werden gebruikt. Hij stelt dat op wijk- en buurtniveau een bepaalde hoeveelheid groen aanwezig *moest* zijn. Doordat de ‘heerden’ in elkaars verlengde liggen – en dus allemaal aan elkaar grenzen – is er in het stedenbouwkundig ontwerp voor gekozen om het buurtgroen telkens aan één zijde van elke heerd te clusteren. Hierdoor ontstond een grote aaneengesloten groenzone (de Groene Long), die tevens aan de norm voor de hoeveelheid wijkgroen voldoet (interview Van Bohemen, 2015). De omvang van het wijkpark zorgt ervoor dat het groen een belangrijke structurerende functie binnen de wijk heeft: aan de ene kant deelt het park Beijum op in twee delen, en aan de

andere kant vormt het een cruciale schakel in de (grootschalige) groenstructuur van de wijk, die op veel plaatsen een ruimtelijke buffer tussen de heerden vormt. Met de herinrichting van de Groene Long is geprobeerd deze structuur te versterken (gemeente Groningen, 2014, p. 2, zie eerder).

De sociale functie van de Groene Long komt volgens Huijsmans (interview, 2015) vooral in het recreatieve karakter van het wijkpark naar voren (zie ook gemeente Groningen, 2010a en b). Hiermee doelt hij onder meer op de aanwezigheid van een uitgebreide padenstructuur voor 'langzaam verkeer', lig- en zonneweides en voetbalveldjes, die recreatief gebruik van het wijkpark mogelijk maken en het ontstaan van sociale interacties kunnen stimuleren. Door middel van kleine ingrepen in deze voorzieningen is geprobeerd de recreatieve functie en de speelfunctie van het park uit te buiten en beter te laten aansluiten op de huidige vraag. Daarmee is de sociale functie van de Groene Long wel versterkt, maar *de gedachte achter* deze functie is niet wezenlijk veranderd. Het park was volgens Huijsmans (interview, 2015) altijd al bedoeld om een sociale rol binnen de wijk te vervullen. Overigens meent Van Bohemen (interview, 2015) dat niet alleen de recreatieve functie en de speelfunctie van het park bijdragen aan de sociale rol van het park, maar dat ook de activiteiten die door (actieve) vrijwilligers in het park worden uitgevoerd hier invloed op hebben. Het park kan voor bepaalde groepen dan ook als ontmoetingsplaats binnen de wijk worden gezien.

Fysieke maatregelen: aansturen op gebruik en sociale interacties

Wijkpark de Groene Long in Beijum biedt volgens de gemeente Groningen (2010a) goede kansen om als een "attractief groen verblijfsgebied" binnen de wijk te functioneren (p. 14). Tijdens de herinrichting van het park is geprobeerd deze kansen uit te buiten door de gebruikswaarde van de Groene Long te verhogen. Bij het bespreken van de beoogde doelen van de herinrichting is hier al verscheidene keren op gewezen. Van Bohemen (interview, 2015) stelt dat op het niveau van de Groene Long een viertal fysieke ingrepen is gedaan die aansturen op een verhoogd gebruik van het park. Deze ingrepen zijn te koppelen aan vier 'kleuren' die in het park te herkennen zijn (hij onderscheidt de kleuren rood, blauw, groen en geel, die staan voor respectievelijk de padenstructuur, de waterstructuur, sport en spel in het groen en het cultuurhistorische landschap). Binnen deze thema's zijn verschillende maatregelen aan te wijzen die hier invulling aan geven. Veel van deze maatregelen laten een direct of indirect verband zien met het (laten) ontstaan van sociale interacties tussen de gebruikers. Per ingreep zal een visueel overzicht van de bijbehorende maatregelen worden gegeven (figuren 5.12 tot en met 5.15), en bovendien worden de maatregelen gekoppeld aan de termen 'gebruik' en 'sociale interacties'.

De ingreep in het 'rode' thema bestaat volgens Van Bohemen (interview, 2015) hoofdzakelijk uit het verhelderen van de padenstructuur die binnen de Groene Long aanwezig is (zie figuur 5.12), waarbij de meeste aandacht is uitgegaan naar het herinrichten van het Pedaalpad – de fietsroute die van oost naar west door het park loopt. Hij wijst erop dat de verharding van het Pedaalpad oorspronkelijk uit vijf verschillende materialen bestond, waardoor het gebruik van de fietsroute sterk werd ontmoedigd. Bovendien was het door de grillige structuur van het pad, de aanwezigheid van tal van onduidelijke kruisverbindingen en het vele groen niet altijd duidelijk wat de doorgaande route was. Tijdens de herinrichting is geprobeerd hierop in te spelen door het Pedaalpad over de gehele lengte te asfalteren, waarbij op sommige plaatsen aan één zijde van het pad een voetgangersstrook is aangebracht (interview Van Bohemen, 2015). Volgens Van Bohemen (interview, 2015) heeft een dergelijke inrichting een positieve invloed op de bruikbaarheid van de route, omdat obstakels zoals trottoirbanden en kolken hierdoor afwezig zijn en het Pedaalpad beter onderhouden kan worden. Daarnaast geeft Huijsmans (interview, 2015) aan dat de fietsstructuur verhelderd is door overmatig groen langs het Pedaalpad te verwijderen en kruisverbindingen te benadrukken, onder andere door middel van houten bruggetjes. Hij beschouwt het – heringerichte – Pedaalpad dan ook als een van de dragers van de Groene Long met een belangrijke verbindende functie. Naast het opnieuw asfalteren van het Pedaalpad is ook een aantal voetpaden opnieuw geasfalteerd. Dit heeft volgens Van Bohemen (interview, 2015) ook een bijdrage geleverd aan het verbeteren van de gebruikswaarde van de Groene Long.

• **Ingrep 1 Thema 'rood': padenstructuur**



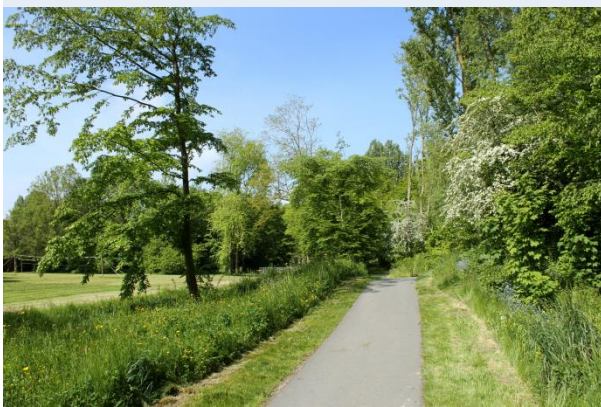
Maatregel 1: Opnieuw asfalteren Pedaalpad

Het Pedaalpad vormt een belangrijke doorgaande fietsroute binnen de Groene Long. Door het pad over de gehele lengte in één kleur te asfalteren, wordt de verbindende functie ervan benadrukt. Bovendien vergroot het de gebruikswaarde van de in het groen gelegen route voor langzaam verkeer. Op plaatsen waar een gescheiden voetpad ontbreekt, heeft het pad een voetgangersstrook gekregen (op de foto is dit niet het geval).



Maatregel 2: Kruisverbindingen benadrukken door vergroten zichtbaarheid

Door bosschages rondom het Pedaalpad flink terug te snoeien of geheel te verwijderen, is de openheid binnen de Groene Long vergroot. Hierdoor is de sociale veiligheid in het park verbeterd, waardoor het groen voor meer doelgroepen aantrekkelijk wordt. Bovendien zijn hierdoor de (fiets)paden die haaks op het Pedaalpad liggen beter zichtbaar geworden. Op enkele plaatsen zijn de kruisverbindingen gemarkeerd met bruggen, zoals ter hoogte van de Galkemaheerd en de Eilardaheerd.



Maatregel 3: Opnieuw asfalteren voetpaden

De Groene Long kent een uitgebreide padenstructuur, waarvan het grootste deel bestaat uit voetpaden. Veel van deze voetpaden zijn voorzien van een nieuwe asfaltlaag. Hierdoor is het park voor bepaalde doelgroepen toegankelijker geworden, en tegelijkertijd is de gebruikswaarde van het park toegenomen. Het verbeteren van de voetpaden heeft daardoor ook een effect op de sociale rol van het wijkpark.

• **Figuur 5.12** Ingrep 1 (thema 'rood') in de Groene Long in Beijum, onderverdeeld naar bijbehorende maatregelen. Foto's: eigen collectie (2015).

De ingrep in het 'blauwe' thema wordt volgens beide geïnterviewden gevormd door het introduceren van een waterlijn, die van oost naar west door het park loopt en de diverse deelgebieden binnen de Groene Long met elkaar in verbinding legt (zie figuur 5.13). De *key informants* beschouwen de waterlijn – samen met het Pedaalpad – als belangrijke ecologische drager van het gehele wijkpark. Van Bohemen (interview, 2015) wijst erop dat de waterlijn in de oude situatie al gedeeltelijk aanwezig was in de vorm van een greppel en enkele waterpartijen, maar dat overmatige begroeiing de zichtbaarheid van de lijn in de weg stond. De gemeente Groningen (2010a en b) ziet het benadrukken van de aanwezigheid van de waterlijn als een kans om zowel het gebruikskarakter als het ecologische karakter van de Groene Long te versterken. Tijdens de herinrichting is op drie manieren geprobeerd op deze kans in te spelen. Allereerst is de zichtbaarheid van de waterlijn verbeterd door de – grotendeels dichtgegroeide – greppel uit te diepen en een teveel aan bosschages rondom de waterlijn te verwijderen. Het gebruik van 'schijnbruggetjes' in de paden die de waterlijn kruisen geeft daarbij extra zichtbaarheid aan de aanwezigheid van de waterstructuur en

moet de waterlijn tot iets “typisch Beijums” maken (interview Van Bohemen, 2015). Daarnaast is op verscheidene locaties langs de waterlijn het slootprofiel aangepast, waarbij de noordoever een flauw talud heeft gekregen en is aangeplant met speciale ecologische groensoorten (interview Huijsmans, 2015). Met deze maatregel is geprobeerd in te spelen op de doelstellingen met betrekking tot een duurzame en ecologische inrichting van de Groene Long. Tot slot is in het oostelijke deel van het wijkpark een vlonder met zitgelegenheden aangelegd, die de waterlijn begeleidt en de koppeling tussen groen en blauw versterkt. Door meer openheid in dit deel van de Groene Long te creëren en een vlonder aan te leggen, wordt de verblijfs- en gebruikswaarde van het park vergroot. Bovendien is Huijsmans (interview, 2015) van mening dat de vlonder kan bijdragen aan het faciliteren van sociale contacten tussen mensen die bij het water verblijven, en dat de maatregel dus ook invloed uitoefent op de sociale functie van het park.

• **Ingrep 2 Thema ‘blauw’: de waterlijn**



Maatregel 1: Zichtbaarheid waterlijn vergroten

Door het deels uitdiepen van greppels en waterpartijen is een al bestaande waterlijn weer herkenbaar gemaakt. Deze lijn vormt een zichtlijn binnen de Groene Long en koppelt de verschillende deelgebieden in het park aaneen. Op de plek waar paden de waterlijn kruisen, zijn brugleuningen geplaatst die de aanwezigheid van de waterlijn moeten benadrukken.



Maatregel 2: Aanleggen ecologische oevers

Op diverse plekken aan de noordzijde van de waterlijn zijn steile oevers omgevormd tot ecologische oevers met een geleidelijk aflopend talud. De oevers zijn van zand voorzien en aangeplant met ecologische soorten, zodat er een langzame overgang tussen water en bos gecreëerd wordt. Bovendien moet een dergelijke inrichting de beleving van het water versterken en natuurontwikkeling binnen de Groene Long bevorderen, waardoor het park aantrekkelijker wordt om te gebruiken.



Maatregel 3: Aanleggen vlonder met zitgelegenheden

Door het vergroten van de zichtbaarheid in het oostelijke deel van de Groene Long en het aanleggen van een vlonder met bankjes is de verblijfswaarde van het gebied verbeterd. De vlonder vormt een praktische aanvulling op de waterlijn en versterkt de koppeling tussen groen en blauw. De bankjes kunnen bovendien bijdragen aan het laten ontstaan van sociale interacties tussen mensen die aan de waterkant verblijven.

• **Figuur 5.13** Ingrep 2 (thema ‘blauw’) in de Groene Long in Beijum, onderverdeeld naar bijbehorende maatregelen. Foto’s: eigen collectie (2015).

De ingreep in het 'groene' thema richt zich volgens beide *key informants* op het verbeteren van de (grootschalige) sport- en speelvoorzieningen, die vooral in het westelijke deel van de Groene Long te vinden zijn (zie figuur 5.14). Huijsmans (interview, 2015) wijst in dit verband op de factoren 'afstand' en 'leeftijd' die cruciaal zijn bij het toekennen van speelvoorzieningen aan een ruim opgezette wijk als Beijum. Hij legt uit dat kleinere speeltoestellen voor de leeftijdscategorie 0-6 jaar vooral op geringe afstand van de woningen te vinden zijn, bijvoorbeeld in kleine groene ruimten op buurtniveau. De speelvoorzieningen voor de hogere leeftijdsgroepen hebben vaak meer ruimte nodig en liggen daarom in de grotere groene ruimten in de wijk, op enige afstand van de woningen. De voorzieningen die in de Groene Long aanwezig zijn, richten zich dan ook specifiek op deze hogere leeftijdscategorieën en bestaan uit diverse trapveldjes, een voetbalkooi en een fietscrossbaan. Er zijn geen *speeltoestellen* in het park te vinden (interview Van Bohemen, 2015). Tijdens de herinrichting van de Groene Long is geprobeerd de recreatieve waarde en de verblijfswaarde van de trapveldjes te vergroten door de velden een betere inrichting te geven en van drainage te voorzien. Het vergroten van de gebruikswaarde van de veldjes zorgt er bovendien voor dat de sociale functie van het groen wordt versterkt. Rondom de trapveldjes staan diverse bankjes die het ontstaan van interacties met andere mensen mogelijk maken. Overigens wijst Huijsmans (interview, 2015) erop dat het trapveldje ter hoogte van de Bentismaheerd nog geen opknopbeurt heeft ondergaan; dit zal in de nabije toekomst alsnog gaan gebeuren.

• **Ingreep 3 Thema 'groen': sport- en speelvoorzieningen**



Maatregel: Opknappen trapveldjes

In de Groene Long zijn relatief grootschalige sport- en speelvoorzieningen voor de oudere jeugd te vinden, waarvan het grootste deel bestaat uit trapveldjes. De vernieuwde inrichting van de veldjes zorgt ervoor dat de verblijfs- en gebruikswaarde ervan zijn verbeterd. Aangezien de voorzieningen zich specifiek richten op de oudere jeugd zullen eventuele sociale interacties vooral *binnen* deze groep plaatsvinden, en in mindere mate groepsoverschrijdend zijn.

• **Figuur 5.14** *Ingreep 3 (thema 'groen') in de Groene Long in Beijum, met bijbehorende maatregel. Foto: eigen collectie (2015).*

• **Ingreep 4 Thema 'geel': cultuur**



Maatregel: Benadrukken historisch karakter Beijumerweg e.o.

Het middelste deel van de Groene Long, ter hoogte van de Beijumerweg, wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van een cultuurhistorisch landschap. Door de oorspronkelijke verkaveling beter zichtbaar te maken en een boomgaard aan het gebied toe te voegen, is de gebruikswaarde van het groen vergroot en draagt het groen bij aan het faciliteren van sociale interacties tussen gebruikers.

• **Figuur 5.15** *Ingreep 4 (thema 'geel') in de Groene Long in Beijum, met bijbehorende maatregel. Foto: eigen collectie (2015).*

De ingreep in het 'gele' thema legt volgens beide geïnterviewden de nadruk op het versterken van het (nog) aanwezige cultuurhistorische landschap in het centrale deel van de Groene Long, rondom de Beijumerweg (zie figuur 5.15). Het historische karakter van dit gebied is tijdens de aanleg van Beijum grotendeels bewaard gebleven (gemeente Groningen, 2010B), waardoor de omgeving van de Beijumerweg een landschappelijke sfeer met zich mee brengt. Tijdens de herinrichting van de Groene Long is geprobeerd de bestaande kwaliteiten van het gebied rondom de Beijumerweg meer te benadrukken: de (slagen)verkaveling in het voormalige veenlandschap is beter zichtbaar gemaakt, en er zijn enkele weides en een kleine boomgaard aangelegd, die door actieve wijkbewoners gebruikt kunnen worden. Hierdoor blijft de gebruikswaarde van het gebied behouden en kan het groen bijdragen aan het (laten) ontstaan van sociale interacties tussen de gebruikers van het groen.

Wanneer de situatie vóór de herinrichting van de Groene Long wordt vergeleken met de huidige situatie valt het beide geïnterviewden op dat het gebruik van het wijkpark door de herinrichting is toegenomen. Huijsmans (interview, 2015) stelt dat het creëren van meer openheid in het park ertoe heeft geleid dat mensen zich sociaal veiliger voelen, en dat het groen daardoor door een breder publiek gebruikt wordt. Van Bohemen (interview, 2015) ziet dit ook en stelt daarnaast dat de diversiteit van het gebruik is toegenomen; hij wijst erop dat het gebruik van het park niet alleen gerelateerd is aan *verblijven*, zoals voetballen of op een bankje zitten, maar ook steeds vaker gericht is op *verbinden*. Als voorbeeld noemt Van Bohemen (interview, 2015) het feit dat het wijkpark tegenwoordig veel als (fiets)route wordt gebruikt, wat in positieve zin bijdraagt aan de sociale controle binnen het park.

Effect op sociale cohesie

Eerder in deze paragraaf is erop gewezen dat de herinrichting van wijkpark de Groene Long niet tot een fundamentele verandering van de sociale functie van het groen heeft geleid (interview Huijsmans, 2015). De fysieke ingrepen die tijdens de herinrichting gedaan zijn, lijken zich dan ook hoofdzakelijk te richten op het vergroten van de gebruikswaarde van het groen, waarbij het versterken van de sociale cohesie in de wijk als positief bijeffect wordt beschouwd. Toch zien beide geïnterviewden in dat groene ruimten een belangrijke rol kunnen spelen in het verbeteren van de sociale cohesie op buurtniveau. Van Bohemen (interview, 2015) vermoedt echter wel dat de meeste (vluchtige) sociale interacties in het buurtgroen ontstaan, en dat een grootschalig wijkpark als de Groene Long minder effectief bij het verbeteren van de sociale cohesie in een wijk of buurt. Hij verwacht dat in de Groene Long vooral bekenden contact met elkaar hebben, bijvoorbeeld tijdens het uitlaten van hun hond. Van Bohemen (interview, 2015) laat het doorschemeren dat hij het een gemiste kans vindt dat er tijdens de herinrichting geen maatregelen zijn genomen die interacties tussen onbekenden stimuleren, en zodoende de sociale rol van het wijkpark versterken.

In een vergelijking met de herinrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord (zie paragraaf 5.1) stelt Huijsmans (interview, 2015) bovendien dat de sociale factor bij de herinrichting van de Groene Long een *minder grote rol* heeft gespeeld. Hij noemt twee redenen voor dit verschil. Enerzijds stelt Huijsmans (interview, 2015) dat mensen minder binding ervaren met grootschalige groene ruimten op wijkniveau, zoals de Groene Long, en dat dergelijke groene ruimten ook minder snel aanzetten tot het ontstaan van sociale interacties en sociale cohesie. Het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord is kleinschaliger van opzet, waardoor de wijkbewoners hoogstwaarschijnlijk een grotere binding met het groen ervaren. Huijsmans (interview, 2015a en b) vermoedt dat dit plantsoen daardoor succesvoller is in het faciliteren van sociale interacties dan de Groene Long in Beijum. Anderzijds wijst hij erop dat de klankbordgroep hoofdzakelijk bestond uit buurtbewoners met interesse voor ecologie en natuur, en dat de sociale factor voor hen van ondergeschikt belang was. Daarnaast geeft Huijsmans (interview, 2015) aan dat het langdurige planningsproces ertoe heeft geleid dat mensen steeds minder bereid waren energie in het herinrichtingsplan te steken, en dat men aspecten als sociale cohesie steeds minder belangrijk begon te vinden. Desalniettemin heeft de gemeente geprobeerd vast te houden aan de sociale functie van het park, zij het in een minder expliciete vorm dan bijvoorbeeld tijdens de herinrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord.



Enquêteresultaten

6

De vijvers rondom het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord, met op de achtergrond de hoogbouw op de hoek van de Van Lennepaan en de Bilderdijklaan. Foto: eigen collectie (2015)

Leeswijzer

In tegenstelling tot het vorige hoofdstuk – waarin (de herinrichting van) het groen vanuit de visie van de gemeente is belicht – bekijkt dit hoofdstuk de groene ruimten in De Wijert-Noord en Beijum juist vanuit de gebruikers ervan: de bewoners van beide wijken. Het hoofdstuk bespreekt de resultaten van de enquête over verschillende aspecten van groene ruimten die onder een grote groep bewoners van beide wijken is verspreid. De vragenlijst is door in totaal 180 respondenten ingevuld (70 uit De Wijert-Noord en 110 uit Beijum). In paragraaf 6.1 wordt allereerst een schets gegeven van de samenstelling van de steekproef. Daarna gaan de paragrafen 6.2 en 6.3 in op de vraag *hoe vaak* en *hoelang* men het groen in de wijk gebruikt. In paragraaf 6.4 wordt het gebruik van groene ruimten bekeken vanuit de fysieke kenmerken *afstand* en *grootte*. Vervolgens richten de paragrafen 6.5 en 6.6 zich achtereenvolgens op de activiteiten die men in groene ruimten onderneemt en de voorzieningen die al dan niet in groene ruimten aanwezig zijn. Paragraaf 6.7 behandelt daarna de tevredenheid over verschillende aspecten van groene ruimten en paragraaf 6.8 richt zich op het ontstaan van sociale contacten tussen de gebruikers van het groen. Tot slot wordt in paragraaf 6.9 een vergelijking gemaakt tussen de situatie vóór en na de herinrichting van de grootste groene ruimten in De Wijert-Noord en Beijum. Vanwege het grote aantal toetsbare verbanden tussen variabelen worden relaties alleen benoemd als ze significant of bijna significant zijn. Bijlage 7 geeft een overzicht van de ruwe enquêteresultaten.

6. Enquêteresultaten

6.1 Samenstelling van de steekproef

In de enquête is aan iedere respondent een aantal vragen voorgelegd die ingaan op individuele kenmerken van de desbetreffende deelnemer, zoals het geslacht, de leeftijd en woonsituatie. Deze individuele eigenschappen zijn volgens Schipperijn et al. (2010b) medebepalend voor de mate waarin groene ruimten door de bewoners van een wijk gebruikt worden (zie ook paragraaf 2.3.1). De figuren 6.1 en 6.2 geven voor elk van de onderzoekswijken inzicht in de manier waarop deze eigenschappen over de steekproef verdeeld zijn. Bovendien wordt in beide figuren een parallel getrokken met de verdeling in de hele wijk (de *populatie*) en worden de verschillen tussen beide onderzoekswijken besproken¹.

Bij het bestuderen van de figuren 6.1 en 6.2 vallen de volgende aspecten op:

- De meerderheid (44,1%) van de respondenten uit De Wijert-Noord is tussen de 25 en 45 jaar oud ($\mu = 45,5\%$), terwijl in Beijum meer dan de helft (58,2%) van de respondenten tussen de 45 en 65 jaar oud is ($\mu = 38,0\%$). Dit werkt door in de gemiddelde leeftijd van de respondenten, die in Beijum hoger ligt dan in De Wijert-Noord (53 jaar versus 46 jaar).
- Een forse meerderheid (63,8%) van de deelnemers uit De Wijert-Noord woont in een meergezinswoning ($\mu = 86,0\%$), waarbinnen de portieketagewoning het meest voorkomende woningtype is (79,5%). De respondenten uit Beijum wonen echter relatief vaak in een hoek- of tussenwoning in een rij (84,4%), waarvan een groot deel eigenaar-bewoner is. Het hoge aandeel rijwoningen sluit aan bij het karakter van Beijum, waar nauwelijks andere woningtypen voorkomen.
- Slechts 40% van de respondenten uit De Wijert-Noord woont langer dan 10 jaar in de wijk, terwijl dit aandeel onder de respondenten uit Beijum op 80% ligt. Het meest in het oog springend is het hoge aandeel respondenten uit De Wijert-Noord dat korter dan 5 jaar in de wijk woont (37,1%); het aandeel is vergelijkbaar met dat in de gehele wijk De Wijert-Noord (31,6%). In Beijum ligt het percentage respondenten dat korter dan 5 jaar in de wijk woont flink lager: (slechts) 9,1%. Hieruit blijkt dat de Beijumers relatief honkvast zijn.
- Het aandeel respondenten dat kinderen jonger dan 10 jaar heeft, ligt in De Wijert-Noord gemiddeld iets hoger dan in Beijum (20,0% versus 12,8%), terwijl het aandeel respondenten met een tuin of een hond in Beijum het hoogst ligt (respectievelijk 96,4% versus 42,0% en 19,3% versus 12,9%).

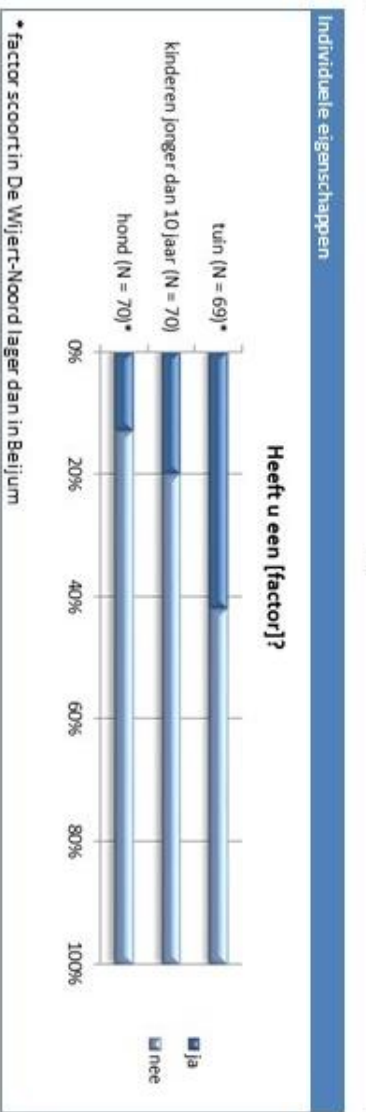
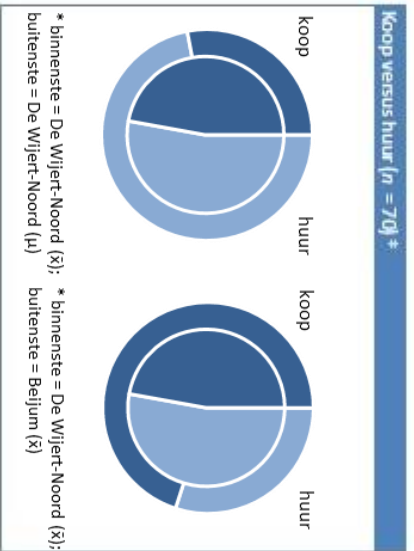
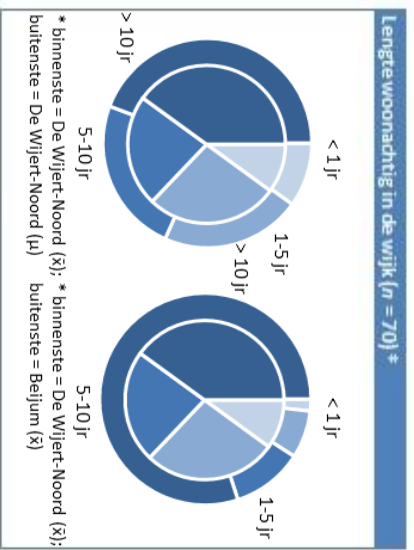
In de enquête zijn geen vragen gesteld die ingaan op de leefstijlkenmerken van de respondenten. Toch kunnen dergelijke eigenschappen wel in grote mate bepalend zijn voor de manier waarop groene ruimten door de bewoners van een wijk gebruikt worden. Daarom worden de resultaten van de enquête aangevuld met een kort overzicht van de meest voorkomende woonbelevingsgroepen in De Wijert-Noord en Beijum (KAW & SmartAgent, 2011). Deze groepen zijn gekoppeld aan verschillende woonmilieus, waarbij ervan wordt uitgegaan dat een bepaalde woonbelevingsgroep de voorkeur geeft aan een specifiek type woonmilieu en de kenmerken die daarbij horen:

- De woonbelevingsgroep *Gezellig in de Buitenwijk* komt het meest voor in Beijum. Deze groep kenmerkt zich door de voorkeur voor een gezellige en groene woonomgeving waarin men veel sociale contacten kan hebben. Het groen moet vooral richten op spelen en wandelen en moet relatief kleinschalig zijn. Bovendien voelt men zich verbonden met familie, vrienden en buurtbewoners.
- De Wijert-Noord is een van de weinige buurten in Groningen die bij geen enkele woonbelevingsgroep overtuigend de voorkeur verdient (een zogenaamd *non-descript* of *grijs woonmilieu*). Dit wordt verklaard door het feit dat de wijk weliswaar relatief veel (weinig populaire) portieketagewoningen kent, maar dat de wijk tegelijkertijd gunstig ligt ten opzichte van het centrum van Groningen en belangrijke uitvalswegen. Het aantal bewoners dat puur uit praktische of prijstechnische redenen in de wijk woont, zal daardoor relatief hoog zijn; de verbondenheid met de buurt is hierdoor waarschijnlijk wel beperkter.

¹ Bij sommige variabelen wijkt de verdeling in de steekproef iets af van de werkelijke verdeling (bijvoorbeeld bij de verhouding tussen huur- en koopwoningen in beide wijken of het aantal jaar dat men woonachtig is in Beijum). Hiervoor is niet gecorrigeerd. De ongelijkheid wordt veroorzaakt door de non-respons van bepaalde groepen binnen de steekproef. Het is daardoor mogelijk dat getrokken conclusies in mindere mate van toepassing zijn op de non-responsgroep, en in grotere mate geldend zijn voor de responsgroep.

Geslacht en leeftijdverdeling (n = 68)											
op basis van steekproef		op basis van steekproef		op basis van steekproef		vergelijking met populatie					
De Wijert-Noord	Belgium	De Wijert-Noord	Belgium	De Wijert-Noord	Belgium	De Wijert-Noord	De Wijert-Noord				
abs.	in %	abs.	in %	abs.	in %	abs.	in %				
man	26	38,2%	vrouw	42	61,8%	totaal	68				
WAARVAN:											
18 tot 25 jaar	0	6,5%	18 tot 25 jaar	2	4,8%	0,0%	18 tot 25 jaar	2	2,9%	3,1%	12,2%
25 tot 45 jaar	13	50,0%	25 tot 45 jaar	17	40,5%	34,6%	25 tot 45 jaar	30	44,1%	25,5%	45,5%
45 tot 65 jaar	9	34,6%	45 tot 65 jaar	16	38,1%	51,9%	45 tot 65 jaar	25	36,8%	58,2%	23,0%
65 jaar en ouder	4	15,4%	65 jaar en ouder	7	16,7%	13,5%	65 jaar en ouder	11	16,2%	13,3%	19,3%

Woningtype (n = 69)				
op basis van steekproef		vergelijking met populatie		
De Wijert-Noord	Belgium	De Wijert-Noord	Belgium	
abs.	in %	abs.	in %	
eengezins	22	31,9%	96,3%	14,0%
WAARVAN:				
tussenwoning (rij)	10	45,5%	55,2%	
hoekwoning (rij)	12	54,5%	32,4%	
tweekapper vrijstaand		10,5%	1,9%	
meergezins	44	63,8%	2,8%	86,0%
WAARVAN:				
portekwoning	35	79,5%	0,0%	
appartement	9	20,5%	100%	
anders	3	4,3%	0,9%	
totaal	69			

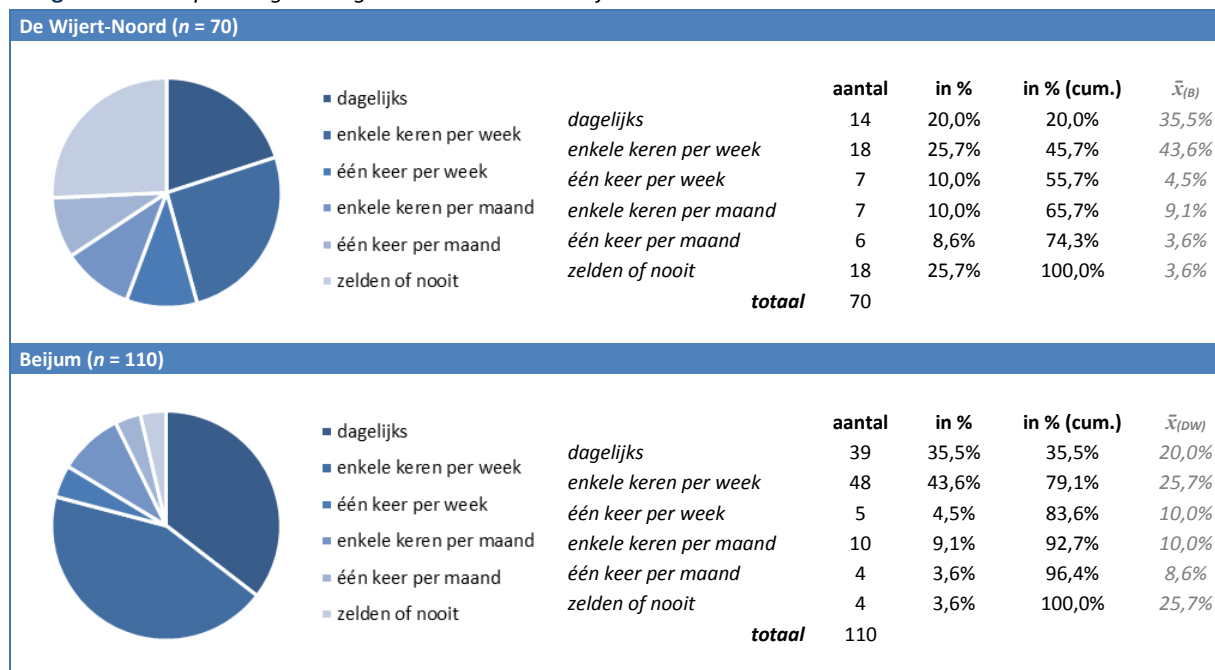


• **Figuur 6.1** Samenstelling steekproef De Wijert-Noord (n = 70), met een onderverdeling naar individuele eigenschappen. De normaal gedrukte aantallen geven de verdeling in De Wijert-Noord op basis van de steekproef weer, de grijze, cursief gedrukte percentages verwijzen naar de verdeling in Belgium op basis van de steekproef (ter vergelijking) en de dikgedrukte percentages tonen de verdeling in de hele wijk De Wijert-Noord (de populatie). Bron: enquête (2015).

6.2 Frequentie gebruik groene ruimten

In de enquête is aan iedere respondent gevraagd *hoe vaak* hij of zij normaal gesproken gebruik maakt van de groene ruimten in de wijk. De deelnemers konden een keuze maken uit de antwoordopties *dagelijks*, *enkele keren per week*, *één keer per week*, *enkele keren per maand*, *één keer per maand* of *zelden of nooit* (zie figuur 6.3).

• **Figuur 6.3** *Frequentie gebruik groene ruimten in de wijk*



Bron: enquête (2015)

Uit de cijfers in figuur 6.3 valt af te leiden dat de *frequentie* van het gebruik van groene ruimten per wijk sterk verschilt. Opvallend is dat iets meer dan een kwart (25,7%) van de respondenten uit De Wijert-Noord zelden of nooit een bezoek brengt aan het groen in hun wijk, terwijl in Beijum slechts 3,6% van de respondenten aangeeft (bijna) nooit van het groen in de wijk gebruik te maken. Het aandeel respondenten dat minimaal één keer per week een bezoek brengt aan het groen in de wijk ligt in De Wijert-Noord ook fors lager dan in Beijum (55,7% versus 83,6%). Het verband tussen de frequentie van het gebruik van de groene ruimten en de wijk waarin men woont is dan ook significant ($\chi^2: p < 0,0005$; ϕ en Cramér's $V = 0,385$). Concreet betekent dit dat bewoners van Beijum het groen vaker gebruiken dan bewoners van De Wijert-Noord ($\tau_c = -0,347$)².

Wanneer de *frequentie* van het gebruik van groene ruimten wordt afgezet tegen de individuele eigenschappen van de respondenten (zie de figuren 6.1 en 6.2) valt een aantal aspecten op:

- De groene ruimten lijken in beide wijken vaker door vrouwen dan door mannen gebruikt te worden. In De Wijert-Noord geeft ongeveer 30% van de vrouwelijke respondenten aan dagelijks in het groen in de wijk te komen (tegenover 7% onder de mannen), terwijl in Beijum 46% van de vrouwelijke deelnemers dagelijks groene ruimten bezoekt (bij de mannen 26%). Het verband is echter in beide wijken net niet significant ($\chi^2: p_{(DW)} = 0,097$ en $p_{(B)} = 0,071$).
- In De Wijert-Noord lijken bewoners met kinderen jonger dan 10 jaar relatief vaker een bezoek aan het groen in de wijk te brengen dan de bewoners zonder kinderen in deze leeftijdsgroep (35,7% versus 16,1% doet dit dagelijks). Toch is het verband niet significant ($\chi^2: p_{(DW)} = 0,205$). Dit patroon is in Beijum niet te herkennen.

² De Kendall's tau-c mag alleen gebruikt worden bij twee ordinale variabelen. De variabele 'wijk' is hier als ordinaal beschouwd door te kijken naar de ontwerpperiode van de wijken en de bijbehorende (stedenbouwkundige) kenmerken (later in de tijd een steeds lagere bebouwingsdichtheid en grotere hoeveelheden groen).

- Er bestaat in beide wijken een significant verband tussen het hebben van een (of meer) hond(en) en de frequentie van het gebruik van groene ruimten in de wijk (Fisher's Exact Test: $p_{(DW)} = 0,001$; χ^2 : $p_{(B)} < 0,0005$). Het verband is in Beijum een fractie minder sterk (ϕ en Cramér's $V = 0,432$) dan in De Wijert-Noord (ϕ en Cramér's $V = 0,448$).

6.2.1 Frequentie per groene ruimte

De bovengenoemde conclusies geven een duidelijk inzicht in de frequentie waarmee groene ruimten in beide wijken gebruikt worden, maar de relatie met de *individuele groene ruimten* ontbreekt nog in dit verband. Daarom is aan elke respondent gevraagd aan te geven welke groene ruimten door hem of haar gebruikt worden. Door middel van een kruisvergelijking is de frequentie van het gebruik gekoppeld aan de afzonderlijke groene ruimten in De Wijert-Noord en Beijum en kan bijvoorbeeld worden onderzocht of dagelijkse gebruikers andere groene ruimten gebruiken als niet-dagelijkse gebruikers. De kaarten 3 tot en met 5 en 11 tot en met 13 in het kaartenkatern geven inzicht in de verschillen tussen de frequentiecategorieën.

De volgende aspecten vallen hierbij op:

- In De Wijert-Noord wordt het Hendrik de Vriesplantsoen zowel door respondenten die het groen relatief vaak gebruiken (*dagelijks* of *enkele keren per week*) als door respondenten die de groene ruimten minder vaak of (bijna) nooit gebruiken het meest bezocht. Dit kan mede worden verklaard door de centrale ligging en de grootte van het plantsoen.
- Opvallend is dat het langgerekte randgroen aan de Hora Siccamingel en het groen ten zuiden van de P.C. Hooftlaan beduidend vaker gebruikt wordt door bewoners die het groen *enkele keren per week* gebruiken dan door de overige frequentiecategorieën. Een mogelijke verklaring hiervoor ligt in het feit dat deze groene ruimten in verbinding staan met andere groene ruimten buiten de wijk (onder andere het gebied rondom de Papiermolen en het groen in De Wijert-Zuid) en dat dit groen bij veel mensen onderdeel uitmaakt van de (langere) wandeling op de zaterdag- of zondagmiddag.
- Onder de respondenten uit Beijum die *dagelijks* of *enkele keren per week* gebruik maken van de groene ruimten in de wijk worden wijkpark de Groene Long en het randgroen rondom het Spakenpad het meest bezocht. Daarnaast maakt de groep die het groen *minimaal één keer per week* bezoekt veel gebruik van recreatiepark Kardinge. Het feit dat de omgeving van het Spakenpad veelvuldig genoemd is, hangt waarschijnlijk sterk samen met de nabijheid van het Beijumberbos; de andere twee groene ruimten zijn relatief groot en worden daardoor (indirect) vaker gebruikt.
- De groep respondenten die het groen in Beijum *enkele keren per week* gebruikt, brengt – naast de Groene Long – relatief vaak een bezoek aan de groenzone rondom het Zadelpad. De aanwezigheid van diverse fiets- en wandelpaden in dit gebied vormt een mogelijke verklaring voor het gebruik. De groenstrook tussen de Ringweg en de Bottemaheerd wordt door deze groep ook relatief veel gebruikt.

6.3 Lengte bezoek groene ruimten

In de enquête is aan alle respondenten gevraagd *hoelang* een bezoek aan (een) groene ruimte(n) in de wijk normaal gesproken duurt. Hierbij hadden de deelnemers de keuze uit de antwoordopties *minder dan een kwartier*, *een kwartier tot een halfuur*, *een halfuur tot een uur* en *langer dan een uur*. Respondenten die nooit gebruik maken van het groen in hun wijk hadden de mogelijkheid om dit aan te geven (door middel van de categorie *ik maak nooit gebruik van groene ruimten in mijn wijk*). In figuur 6.4 zijn voor elke wijk de scores per antwoordcategorie af te lezen.

Naast het feit dat de *frequentie* van het gebruik van groene ruimten per wijk sterk verschilt (zie paragraaf 6.2), bestaan er ook verschillen wanneer het gaat om de *lengte van een bezoek* aan het groen in de wijk. Opvallend is dat de bewoners van De Wijert-Noord het groen in hun wijk slechts voor korte duur gebruiken: meer dan een kwart van de respondenten geeft aan normaal gesproken niet langer dan een kwartier in een groene ruimte aanwezig te zijn (tegenover 12,7% in Beijum). Daarnaast geeft een op de zeven deelnemers uit De Wijert-Noord aan nooit een groene ruimte in de wijk te bezoeken (in Beijum is dit slechts 3,6%). Overigens geeft een kleine helft van de respondenten uit Beijum aan dat een gemiddeld bezoek aan het groen in de wijk *minimaal* een halfuur duurt. In De Wijert-Noord ligt dit percentage rond de 25%.

• **Figuur 6.4** *Lengte bezoek groene ruimten in de wijk*



Bron: enquête (2015)

Zoals de gegevens uit figuur 6.4 al doen vermoeden bestaat er daadwerkelijk een significant verband tussen de lengte van een (gemiddeld) bezoek aan de groene ruimten en de wijk waarin men woont (χ^2 : $p = 0,013$; ϕ en Cramér's $V = 0,256$). Concreet betekent dit dat bewoners van Beijum het groen normaal gesproken gedurende een langere tijd gebruiken dan bewoners van De Wijert-Noord ($\tau_c = 0,253$).

Wanneer de *lengte van een bezoek* aan een groene ruimte wordt getoetst aan de individuele eigenschappen van de respondenten (zie de figuren 6.1 en 6.2) vallen de volgende aspecten op:

- In De Wijert-Noord bestaat er een matig positief verband tussen het aantal jaren dat men al in de wijk woonachtig is enerzijds en de lengte van een bezoek aan de groene ruimten in de wijk anderzijds. Voor bewoners die langer dan vijf jaar in de wijk wonen, geldt dat hun bezoek aan het groen significant langer duurt dan een bezoek van iemand die korter dan vijf jaar in de wijk woont (χ^2 : $p_{(DW)} = 0,027$; ϕ en Cramér's $V = 0,350$; $\tau_c = 0,225$). In Beijum bestaat dit verband niet.
- Bewoners met kinderen jonger dan 10 jaar bezoeken de groene ruimten in De Wijert-Noord significant langer dan bewoners zonder kinderen in deze leeftijdscategorie (Fisher's Exact Test: $p_{(DW)} = 0,037$). Het verband is matig (Cramér's $V = 0,294$). Een dergelijk verband bestaat niet in Beijum.

6.3.1 Lengte van een bezoek per groene ruimte

De bovengenoemde conclusies geven een uitgebreid inzicht in de lengte van een (gemiddeld) bezoek aan de groene ruimten in beide wijken, maar de relatie met de *individuele groene ruimten* ontbreekt nog in dit verband. Zoals in paragraaf 6.2 naar voren is gekomen heeft elke respondent de mogelijkheid gehad om aan te geven welke groene ruimten door hem of haar gebruikt worden. Aan de hand van een kruisvergelijking is de lengte van een bezoek aan het groen gekoppeld aan de afzonderlijke groene ruimten in De Wijert-Noord en Beijum. Hierdoor kan worden onderzocht of bewoners die het groen slechts voor korte tijd gebruiken andere groene ruimten bezoeken dan bewoners die gedurende langere tijd van het groen gebruik maken. De kaarten 6 tot en met 8 en 12 tot en met 14 in het kaartenkatern geven inzicht in de verschillen tussen de vier categorieën.

De volgende aspecten vallen op:

- Onder de respondenten uit De Wijert-Noord die het groen in hun wijk *maximaal een uur* gebruiken, wordt het Hendrik de Vriesplantsoen het meest bezocht. Het grootste deel van deze groep gebruikt het plantsoen tussen *een kwartier en een halfuur*. De aanwezigheid van diverse voorzieningen vormt waarschijnlijk een

belangrijke verklarende factor achter het feit dat het Hendrik de Vriesplantsoen – gezien de relatief kleine oppervlakte – tot gedurende een uur gebruikt wordt.

- Binnen de groep respondenten die het groen in De Wijert-Noord *een kwartier tot een halfuur* gebruikt wordt het randgroen tussen de Julianaweg (A28) en de Multatulistraat relatief vaak gebruikt. Aangezien deze groenstrook nauwelijks voorzieningen kent en de gebruikswaarde zeer gering is (zie paragraaf 5.1.3), wordt dit groen vermoedelijk vooral gebruikt om te wandelen of om de hond uit te laten.
- In Beijum valt een scheiding waar te nemen tussen groene ruimten die gedurende korte tijd gebruikt worden en de – vaak grotere – groene ruimten die voor langere tijd gebruikt worden. Bij wijkpark de Groene Long en het groen rondom het Zadelpad ligt het zwaartepunt op relatief kort gebruik (*minder dan een kwartier en een kwartier tot een halfuur*), terwijl recreatiepark Kardinge veel bezoekers trekt die het groen *minimaal een halfuur* gebruiken. Beijumers die het groen in hun wijk tussen *een kwartier tot een halfuur* gebruiken brengen ook vaak een bezoek aan recreatiepark Kardinge.
- Het groen rondom het Spakenpad wordt veel gebruikt door de categorieën *een kwartier tot een halfuur* en *een halfuur tot een uur*, en juist weinig door de overige categorieën. Een mogelijke verklaring hiervoor ligt in het feit dat het Spakenpad aan de rand van Beijum ligt en dat het groen daardoor vaker voor langdurige activiteiten gebruikt wordt, bijvoorbeeld als onderdeel van de wandeling op de zaterdag- of zondagmiddag, en minder vaak voor kort gebruik, zoals bij het doorkruisen onderweg van A naar B.

6.4 Afstand tot dichtstbijzijnde groene ruimte en totale oppervlakte groene ruimten

In de enquête is aan iedere respondent gevraagd aan te geven welke groene ruimten in de wijk hij of zij wel eens gebruikt. De deelnemers konden dit duidelijk maken aan de hand van een kaart waarop alle groene ruimten in de wijk vermeld stonden. Bovendien is elke respondent gevraagd zijn of haar postcode in te vullen. Met behulp van deze twee variabelen is voor elke deelnemer berekend hoe groot de afstand is tussen (het gedeelte van) de straat waarin de respondent woont en de rand van de dichtstbijzijnde – door hem of haar gebruikte – groene ruimte. Daarnaast is aan de hand van een GIS-analyse de oppervlakte van iedere groene ruimte bepaald.

Uit de berekening blijkt dat bewoners van De Wijert-Noord gemiddeld een even grote afstand moeten afleggen om de dichtstbijzijnde – door hen gebruikte – groene ruimte te bereiken als de bewoners van Beijum ($\bar{x}_{(DW)} = 130$ meter). Deze korte afstand kan grotendeels worden verklaard uit het feit dat beide wijken relatief veel openbaar groen kennen. Toch geldt voor beide wijken dat de dichtstbijzijnde groene ruimten die door de bewoners gebruikt worden niet per se de *meest gebruikte* groene ruimten zijn: de bewoners van De Wijert-Noord en Beijum maken doorgaans het meest gebruik van de grotere groene ruimten in de wijk die vaak op grotere afstand van de individuele woningen liggen dan de kleinschalige groene ruimten op buurtniveau (zie hiervoor ook de kaarten 2 en 10 in het kaartenkatern). Hierdoor lijkt de factor *grootte* voor de bewoners van beide wijken zwaarder te wegen dan de afstand die men moet afleggen om een groene te bereiken (de invloed van de factor *grootte* wordt verderop in deze paragraaf uitgewerkt). Er bestaat dan ook geen significant verband tussen de wijk waarin men woont en de afstand tot de dichtstbijzijnde groene ruimte die de bewoners gebruiken (t-toets voor twee onafhankelijke steekproeven: $p = 0,997$).

De factor *afstand* is ook afgezet tegen de *frequentie* waarmee men het groen in de wijk gebruikt en de *lengte van een bezoek* aan de groene ruimten. Hierbij vallen de volgende aspecten op:

- Voor beide wijken geldt dat er geen significant verband bestaat tussen de afstand tot de dichtstbijzijnde groene ruimten die door de bewoners gebruikt worden en de frequentie waarmee men het groen gebruikt (een-factor variantieanalyse: $p_{(DW)} = 0,472$ en $p_{(B)} = 0,778$). Opvallend is dat bewoners van De Wijert-Noord die het groen *dagelijks* gebruiken weliswaar de kortste afstand moeten afleggen om de dichtstbijzijnde groene ruimte te bereiken ($\bar{x} = 78$ meter), maar dat bewoners die het groen *zelden of nooit* gebruiken ook relatief dichtbij dit groen wonen ($\bar{x} = 125$ meter). In Beijum leggen bewoners die het groen *enkele keren per maand* gebruiken relatief de kortste afstand tot dit groen af.
- In Beijum lijkt de lengte van een bezoek aan het groen in de wijk toe te nemen naarmate men een grotere afstand moet afleggen om de dichtstbijzijnde – door hen gebruikte – groene ruimte te bereiken: bewoners die het groen *minder dan een kwartier* gebruiken wonen gemiddeld 72 meter verwijderd van de

dichtstbijzijnde groene ruimte die zij gebruiken, terwijl bewoners die het groen *langer dan een uur* gebruiken gemiddeld 172 meter moeten afleggen om dit groen te bereiken. Toch is het verband in geen van beide wijken significant (een-factor variantieanalyse: $p_{(DW)} = 0,994$ en $p_{(B)} = 0,445$).

Daarnaast is de factor *grootte* getoetst aan de *frequentie* waarmee het groen wordt gebruikt en de *lengte van een bezoek* aan de groene ruimten in de wijk. Hierbij is voor iedere respondent het totale groenareaal bepaald dat door de desbetreffende deelnemer wordt gebruikt³. De volgende aspecten vallen op:

- In De Wijert-Noord bestaat een significant verband tussen de oppervlakte van het groen dat door bewoners gebruikt wordt en de frequentie waarmee men een bezoek brengt aan het groen (een-factor variantieanalyse: $p_{(DW)} = 0,044$). Hierbij geldt dat bewoners die het groen in hun wijk *dagelijks* of *enkele keren per week* bezoeken gemiddeld een groter oppervlak gebruiken dan de overige frequentie categorieën, en dat de groep die het groen *zelden of nooit* gebruikt het kleinste oppervlak gebruikt. In Beijum is dit verband niet te herkennen, maar maakt men in het algemeen wel het vaakst gebruik van grotere groene ruimten als de Groene Long en recreatiepark Kardingse.
- Er bestaat voor geen van beide wijken een significant verband tussen het groenoppervlak dat door de bewoners wordt gebruikt en de lengte van een bezoek aan het groen (een-factor variantieanalyse: $p_{(DW)} = 0,523$ en $p_{(B)} = 0,722$). Dit kan erop wijzen dat vaak slechts een klein gedeelte van de grotere groene ruimten wordt gebruikt, bijvoorbeeld om te doorkruisen onderweg van A naar B, en dat men gedurende een bezoek aan het groen meerdere – met elkaar verbonden – groene ruimten bezoekt.

6.5 Activiteiten in groene ruimten

In de enquête is aan alle respondenten een lijst met (mogelijke) activiteiten voorgelegd die tijdens een bezoek aan een groene ruimte gedaan kunnen worden. Figuur 6.5 toont een overzicht van al deze (mogelijke) activiteiten en laat per activiteit het aandeel respondenten zien dat de desbetreffende activiteit heeft aangekruist. De activiteiten staan per wijk gerangschikt van *vaakst genoemd* naar *minst vaak genoemd*.

• **Figuur 6.5** *Activiteiten in groene ruimten in de wijk*

De Wijert-Noord (n = 70)					
activiteit	in %	$\bar{x}_{(B)}$	activiteit	in %	$\bar{x}_{(B)}$
wandelen	50,0%	72,7%	tot rust komen / relaxen / ontsnappen	14,3%	32,7%
doorkruisen onderweg van A naar B	48,6%	45,5%	aan de dagelijkse drukte		
een frisse neus halen	44,3%	51,8%	tijd doorbrengen met familie	11,4%	10,9%
genieten van het weer	31,4%	36,4%	hardlopen	10,0%	19,1%
genieten van de (groene) omgeving	24,3%	47,3%	'onder de mensen zijn'	7,1%	3,6%
fietsen	22,9%	57,3%	uitrusten na het doen van boodschappen	4,3%	2,7%
met kinderen de speeltuin bezoeken	21,4%	11,8%	ontmoeten van vrienden of bekenden	2,9%	2,7%
hond uitlaten	14,3%	19,1%	deelnemen aan groeps(sport)activiteiten	0,0%	4,5%
Beijum (n = 110)					
activiteit	in %	$\bar{x}_{(DW)}$	activiteit	in %	$\bar{x}_{(DW)}$
wandelen	72,7%	50,0%	hond uitlaten	19,1%	14,3%
fietsen	57,3%	22,9%	hardlopen	19,1%	10,0%
een frisse neus halen	51,8%	44,3%	met kinderen de speeltuin bezoeken	11,8%	21,4%
genieten van de (groene) omgeving	47,3%	24,3%	tijd doorbrengen met familie	10,9%	11,4%
doorkruisen onderweg van A naar B	45,5%	48,6%	deelnemen aan groeps(sport)activiteiten	4,5%	0,0%
genieten van het weer	36,4%	31,4%	'onder de mensen zijn'	3,6%	7,1%
tot rust komen / relaxen / ontsnappen	32,7%	14,3%	uitrusten na het doen van boodschappen	2,7%	4,3%
aan de dagelijkse drukte			ontmoeten van vrienden of bekenden	2,7%	2,9%

Bron: enquête (2015)

³ Uit de enquête kan niet per respondent worden herleid welke van de genoemde groene ruimten hij of zij *het meest* gebruikt. Daarom zijn de analyses gebaseerd op het **totale** groenareaal dat iedere respondent gebruikt.

Bij het bestuderen van figuur 6.5 valt op dat de groene ruimten in De Wijert-Noord en Beijum het meest gebruikt worden om te wandelen: de helft van de respondenten uit De Wijert-Noord benoemt *wandelen* als activiteit in het groen, terwijl in Beijum bijna driekwart van de respondenten *wandelen* als activiteit in het groen noemt. Andere activiteiten die in beide wijken veel genoemd worden zijn *een frisse neus halen*, *genieten van de (groene) omgeving* en *genieten van het weer*. Opvallend is dat de meest genoemde activiteiten vrijwel allemaal onder de categorie “*optional activities*” geplaatst kunnen worden en dat dergelijke activiteiten slechts in beperkte mate bijdragen aan het (laten) ontstaan van sociale interacties tussen de gebruikers van het groen. De minst genoemde activiteiten behoren daarentegen vrijwel allemaal tot de categorie “*social activities*” (zie paragraaf 2.3.2). Hierbij valt op dat het groen in De Wijert-Noord relatief meer voor *social activities* gebruikt wordt dan de groene ruimten in Beijum.

De belangrijkste verschillen in activiteiten komen grotendeels voort uit de ontwerpprincipes die aan de groene ruimten in beide wijken ten grondslag liggen en de voorzieningen die erin aanwezig zijn:

- De activiteit *doorkruisen onderweg van A naar B* wordt in De Wijert-Noord na *wandelen* het meest genoemd. Dit kan enerzijds verklaard worden door de verbindende functie van een groot aantal groene ruimten in deze wijk, en anderzijds door de ligging van het Hendrik de Vriesplantsoen ten opzichte van het winkelcentrum aan de Van Lennepaan, waardoor veel bewoners het plantsoen gebruiken als directe verbinding tot de dagelijkse voorzieningen (zie ook paragraaf 5.1.2).
- De groene ruimten in Beijum worden door de bewoners veel gebruikt om te *fietsen*. Meer dan de helft (57,3%) van de respondenten uit deze wijk noemt *fietsen* als activiteit in het groen, terwijl de groene ruimten in De Wijert-Noord slechts door 22,9% van de respondenten gebruikt wordt om te *fietsen*. Het verschil wordt verklaard door de aanwezigheid van een uitgebreide fietsstructuur in de groene ruimten in Beijum. De groene ruimten in De Wijert-Noord beschikken juist over een groot aantal voetpaden, waarop het gebruik van de fiets wordt ontmoedigd (zie paragraaf 5.1.2 voor maatregelen die het fietsgebruik in De Wijert-Noord tegenwerken). Daarnaast is het totale groenareaal in Beijum groter en kent de wijk een lagere bebouwingsdichtheid, waardoor het gebruik van de fiets meer voor de hand ligt dan in De Wijert-Noord.
- Het groen in De Wijert-Noord kenmerkt zich door de ruime aanwezigheid van speelvoorzieningen (met name speeltoestellen), terwijl de grotere groene ruimten in Beijum deze voorzieningen nauwelijks kennen. Dit is terug te zien in het percentage respondenten dat het groen gebruikt om *met kinderen de speeltuin te bezoeken* (21,4% in De Wijert-Noord versus 11,8% in Beijum).

6.5.1 Activiteiten naar frequentie en lengte van een bezoek

Uit figuur 6.5 valt af te lezen voor welke activiteiten de groene ruimten in De Wijert-Noord en Beijum gebruikt worden en in welke mate dat gebeurt. Door de gegevens met betrekking tot de *activiteiten* te koppelen aan de *frequentie* van het gebruik en de *lengte van een bezoek* wordt duidelijk of bewoners die het groen (bijna) dagelijks gebruiken doorgaans andere activiteiten doen dan niet-dagelijkse gebruikers, en welke activiteiten resulteren in een langer bezoek aan het groen in de wijk.

Hierbij vallen de volgende aspecten op:

- Onder de respondenten die de groene ruimten in De Wijert-Noord *dagelijks* of *enkele keren per week* gebruiken, wordt het groen vooral gebruikt om te *wandelen*, *een frisse neus te halen* en te *doorkruisen onderweg van A naar B*. De activiteit *genieten van het weer* wordt in de categorie *enkele keren per week* ook veel genoemd. In Beijum wordt het groen bovendien gebruikt om te *fietsen* of te *genieten van de (groene) omgeving*.
- De groep respondenten die het groen in De Wijert-Noord en Beijum *zelden of nooit* bezoekt, gebruikt de groene ruimten vrijwel alleen om te *doorkruisen onderweg van A naar B*. Voor deze groep kenmerkt het gebruik zich dus hoofdzakelijk door de “*necessary activities*” en in veel mindere mate door *optional* en *social activities* (zie paragraaf 2.3.2). Dit gebruik is vaak slechts van korte duur: vooral in De Wijert-Noord wordt het groen door deze groep *hooguit een kwartier* gebruikt, in Beijum duurt het *doorkruisen onderweg van A naar B* iets langer.
- De activiteiten *wandelen* en *een frisse neus halen* worden door alle groepen die het groen *langer dan een kwartier* gebruiken veel genoemd. Andere activiteiten die samengaan met relatief langdurig gebruik zijn *met de kinderen de speeltuin bezoeken*, *genieten van de (groene) omgeving* en *genieten van het weer*.

Vooral in De Wijert-Noord duurt een bezoek aan de speeltuin relatief lang (meestal *een halfuur tot een uur*). Het feit dat het groen in deze wijk in veel gevallen een speelfunctie heeft, vormt hoogstwaarschijnlijk de reden hiervoor.

- Ongeveer 80% van de respondenten die de groene ruimten in Beijum gebruiken om te *wandelen* of te *fietsen* bezoekt het groen *een kwartier tot een uur*. Hieruit blijkt dat het netwerk voor 'langzaam verkeer' een veel gebruikt onderdeel van het groen in Beijum is.

6.5.2 Activiteiten per groene ruimte

De bovengenoemde conclusies geven een overzicht van de activiteiten die in de groene ruimten in De Wijert-Noord en Beijum gedaan worden en brengen de activiteiten in verband met de *frequentie* van het gebruik en de *lengte van een bezoek* aan het groen. In deze subparagraaf wordt een verdere koppeling naar de afzonderlijke groene ruimten in beide wijken gelegd. Figuur 6.6 toont per wijk de vijf meest gebruikte groene ruimten en laat zien hoeveel respondenten een bepaalde activiteit in de desbetreffende groene ruimte doen. De kleurenschaal verduidelijkt de onderlinge verhoudingen.

• **Figuur 6.6** *Activiteiten in de vijf meest gebruikte groene ruimten per wijk (gerangschikt)*

Meest gebruikte groene ruimten per wijk	hond uitlaten	doorkruisen van A naar B	uitrusten na boodschappen	tot rust komen c.q. relaxen	frisse neus halen	genieten (groene) omgeving	genieten van het weer	wandelen	hardlopen	fietsen	onder de mensen zijn	ontmoeten vrienden	deelname activiteiten	met kinderen in speeltuin	tijd met familie
De Wijert-Noord (n = 70)															
<i>Hendrik de Vriesplantsoen</i>	5	24	3	8	26	12	17	24	5	10	3	1	0	11	6
<i>Hora Siccamasingel (zuid)</i>	4	12	0	3	17	8	11	15	3	6	0	0	0	3	1
<i>P.C. Hooftlaan - Van Ketwich Verschuurlaan</i>	2	13	1	6	14	6	8	11	3	6	0	1	0	6	3
<i>Hora Siccamasingel (noord)</i>	4	12	0	3	17	7	10	13	3	6	0	0	0	2	1
<i>Van Eedenstraat - Van Iddekingeweg *</i>	3	9	0	2	12	6	6	11	4	5	1	0	0	3	1
<i>Vondellaan - Van Eedenstraat *</i>	3	10	1	1	9	5	5	9	3	5	2	0	0	3	0
Beijum (n = 110)															
<i>Groene Long</i>	15	41	2	22	33	33	25	47	13	41	1	2	3	7	7
<i>Recreatiepark Karding (Beijum-Zuid)</i>	12	33	2	20	29	31	22	44	17	37	1	2	3	8	9
<i>Spakenpad</i>	9	27	1	18	26	26	19	36	13	34	1	2	1	5	8
<i>Zadelpad</i>	7	27	2	18	24	22	20	34	12	31	1	1	2	5	6
<i>Beijumerweg - Edzemaheerd - Zadelpad</i>	5	16	0	10	12	15	12	21	10	18	1	1	2	3	3

* groene ruimten worden door de respondenten even vaak gebruikt (gerangschikt op basis van totale aantal genoemde activiteiten)

Afbeelding: de meest genoemde activiteit in de groene ruimten in Beijum is **wandelen** en de respondenten doen dit het meest in de Groene Long (47 maal genoemd). In De Wijert-Noord doet men dit het meest in het Hendrik de Vriesplantsoen (24 maal genoemd).

Bron: enquête (2015)

Logischerwijs is het aantal respondenten dat zich bezighoudt met een bepaalde activiteit in het groen het grootst in de meest gebruikte groene ruimten van de wijk. Dit verband wordt bevestigd door het verloop van de kleurenschaal in figuur 6.6, waarbij de donkerste kleuren waarneembaar zijn bij de meest gebruikte groene ruimten. Concreet betekent dit dat het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord voor *alle* activiteiten het meest gebruikt wordt, terwijl het beeld in Beijum iets diffuser is. Hier concentreren de meeste activiteiten zich in wijkpark de Groene Long en recreatiepark Karding, maar ook het groen rondom het Zadelpad en het Spakenpad wordt voor diverse activiteiten gebruikt. Opvallend is dat de activiteiten *tot rust komen c.q. relaxen* en *tijd doorbrengen met familie* zich in De Wijert-Noord – naast het Hendrik de Vriesplantsoen – concentreren in de collectieve groene ruimten aan de

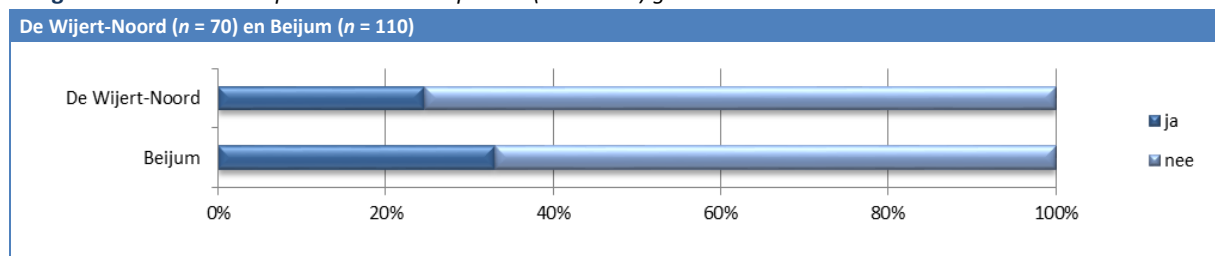
Potgieterstraat en de De Genestetstraat. Ook de gemeenschappelijke tuinen tussen de Nicolaas Beetsstraat en de Bosboom-Toussaintstraat worden gebruikt om *tijd door te brengen met familie*. Dit suggereert dat deze collectieve tuinen tot op zekere hoogte nog altijd een sociale functie vervullen.

Hoewel een aantal groene ruimten in De Wijert-Noord en Beijum bedoeld is om te functioneren als ontmoetingsplaats, lijkt het groen nauwelijks voor *social activities* gebruikt te worden. Slechts een beperkt aantal respondenten geeft aan het groen te gebruiken om *onder de mensen te zijn, vrienden of bekenden te ontmoeten of deel te nemen aan (sport)activiteiten in een groep*. Deze activiteiten concentreren zich hoofdzakelijk in de grootste groene ruimten van de wijk: de activiteit *onder de mensen zijn* wordt het meest gedaan in het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord, terwijl *deelname aan (sport)activiteiten in een groep* vooral in de Groene Long en in recreatiegebied Kardinging in Beijum plaatsvindt. Het speelveld ter hoogte van de Jensemaheerd in Beijum wordt als enige locatie in de wijk door meerdere respondenten gebruikt voor het *ontmoeten van vrienden of bekenden*. Het feit dat deze respondenten dichtbij het speelveld wonen lijkt de belangrijkste oorzaak te zijn (mogelijk wordt het veld gebruikt voor buurtbarbecues of andere aan de buurt of straat gerelateerde ontmoetingen).

6.5.3 Belemmeringen in gebruik van groene ruimten

In de enquête is aan iedere respondent gevraagd of er (delen van) groene ruimten zijn die hij of zij liever niet bezoekt. In het geval van een positief antwoord kreeg de deelnemer door middel van een open vraag de mogelijkheid om aan te geven om welke locatie(s) het gaat en waarom men daar liever geen bezoek aan brengt. Figuur 6.7 toont voor beide wijken het percentage respondenten dat de vraag met *ja* en *nee* heeft beantwoord.

• **Figuur 6.7** Aandeel respondenten dat bepaalde (delen van) groene ruimten liever niet bezoekt



Bron: enquête (2015)

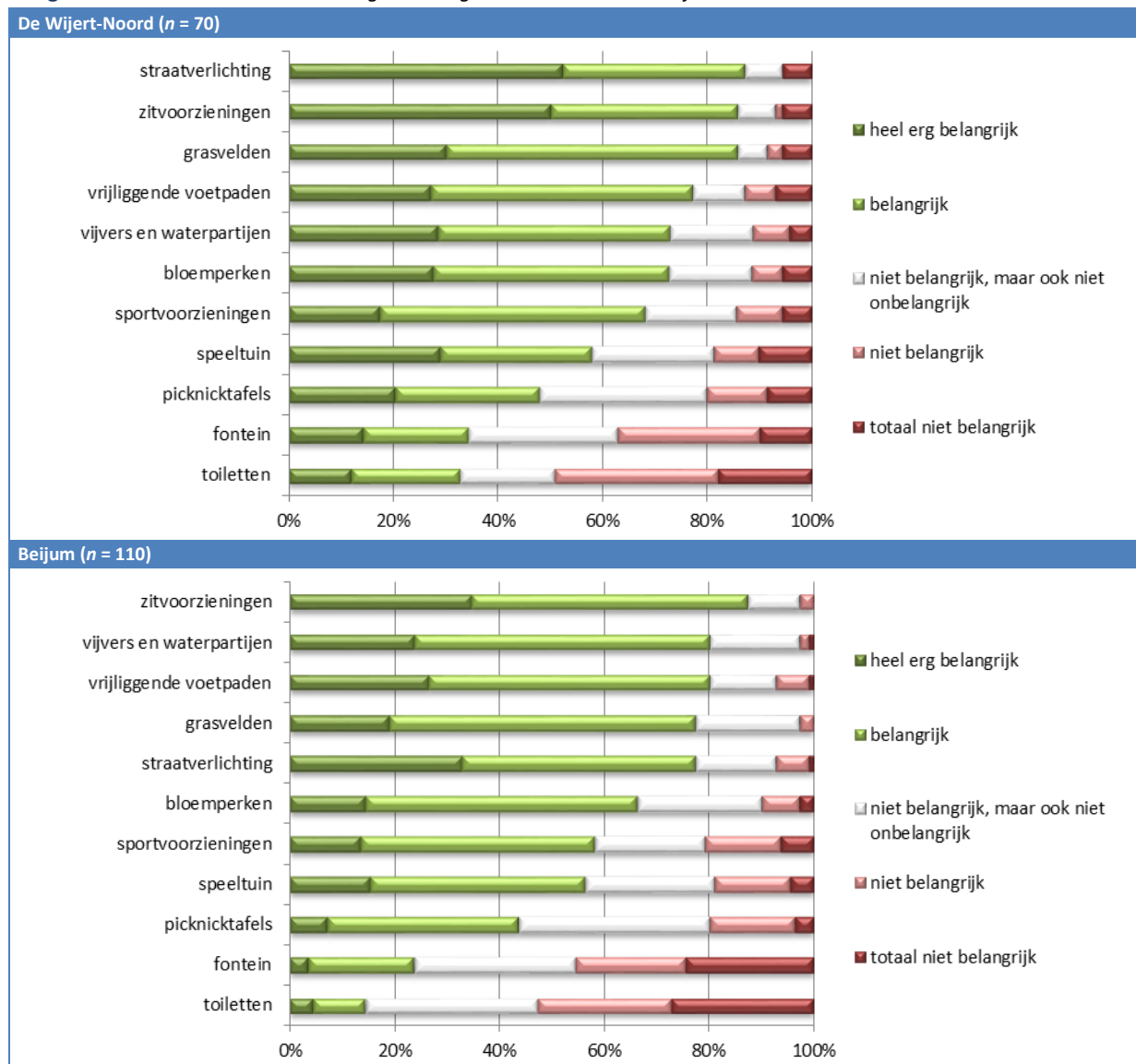
Uit figuur 6.7 blijkt dat een kwart van de bewoners van De Wijert-Noord aangeeft bepaalde (gedeelten van) groene ruimten liever niet te bezoeken. In Beijum ligt dit percentage hoger en geeft een op de drie respondenten aan bepaalde locaties liever te mijden. De meeste respondenten noemen het heersende gevoel van onveiligheid in sommige groene ruimten als belangrijkste reden hiervoor: met name het gebrek aan straatverlichting in het Hendrik de Vriesplantsoen en een (te) dichte begroeiing in enkele groene ruimten in Beijum zijn aspecten die door verschillende respondenten benoemd zijn. De aanwezigheid van hangjeugd wordt hierbij ook vaak genoemd. Bovendien wijzen respondenten uit beide wijken erop dat de combinatie van een versoberd maaibeeld – en dus een vermindering van het onderhoud van de groene ruimten – en overlast door hondenpoep ervoor heeft gezorgd dat de gebruikswaarde van verschillende groene ruimten is gedaald (hierbij gaat het onder andere om speelveldjes en grasstroken in parken en plantsoenen). Andere factoren die het gebruik van groene ruimten belemmeren, zijn de aanwezigheid van smalle, slecht toegankelijke paden (vooral in de Groene Long) en drassige grasvelden (vooral binnen de stempels in De Wijert-Noord) en het gebrek aan voldoende zitvoorzieningen (vooral in de groene ruimten in Beijum).

Respondenten uit De Wijert-Noord wijzen ook opmerkelijk vaak op de onveiligheid van het nieuwe vlonderpad over de vijvers tussen het Hendrik de Vriesplantsoen en de P.C. Hooflaan (zie ook paragraaf 5.1.2). Vooral het ontbreken van leuningen aan weerszijden van het vlonderpad zorgt ervoor dat men de oversteek niet veilig vindt voor (kleine) kinderen en dat men – als gevolg daarvan – de verbinding niet gebruikt.

6.6 Voorzieningen in groene ruimten

In de enquête is aan iedere respondent een lijst met voorzieningen voorgelegd die in een groene ruimte aanwezig kunnen zijn en is gevraagd in hoeverre de respondent de aanwezigheid van deze voorzieningen belangrijk vindt. Hierbij is gebruik gemaakt van een 5-punts Likertschaal met de antwoordopties *totaal niet belangrijk*, *niet belangrijk*, *niet belangrijk, maar ook niet onbelangrijk*, *belangrijk* en *heel erg belangrijk*. Figuur 6.8 laat per wijk zien hoe belangrijk de respondenten de verschillende voorzieningen vinden. De voorzieningen zijn gesorteerd op het percentage respondenten dat een bepaalde voorziening *belangrijk* of *zeer belangrijk* vindt. In de lijst zijn zowel “*park facilities*” als “*park amenities*” opgenomen (zie paragraaf 2.3.1).

• **Figuur 6.8** Oordeel over voorzieningen in de groene ruimten in de wijk



Bron: enquête (2015)

Uit figuur 6.8 blijkt dat de respondenten uit De Wijert-Noord het meeste belang hechten aan de aanwezigheid van *straatverlichting*, *zitvoorzieningen* en *grasvelden*, terwijl de deelnemers uit Beijum de aanwezigheid van *zitvoorzieningen*, *vijvers en waterpartijen* en *vrijliggende voetpaden* belangrijk vinden. Opvallend genoeg bestaan er tussen beide wijken grote overeenkomsten in voorzieningen die door de respondenten weinig tot niet belangrijk worden gevonden; de onderkant van de ranglijst ziet er voor beide wijken exact hetzelfde uit. Hoewel de meerderheid van deze voorzieningen onder de categorie *park amenities* valt, kan niet een-op-een gezegd worden dat

respondenten *park facilities* belangrijker vinden dan *park amenities*, omdat in de top van de ranglijst ook enkele *park amenities* te vinden zijn.

Een opmerkelijk verschil tussen De Wijert-Noord en Beijum wordt gevormd door het aandeel respondenten dat de aanwezigheid van straatverlichting (zeer) belangrijk vindt. Onder de deelnemers uit De Wijert-Noord geeft 51,4% aan straatverlichting *heel erg belangrijk* te vinden, terwijl dit percentage in Beijum op 32,7% ligt. Er zijn twee mogelijke verklaringen voor dit verschil aan te wijzen. Enerzijds is het denkbaar dat het relatief **hoge** percentage respondenten dat straatverlichting *heel erg belangrijk* vindt samenhangt met een gevoel van (sociale) onveiligheid dat in de groene ruimten in De Wijert-Noord heerst. Dit vermoeden wordt onderschreven door diverse respondenten die aangeven dat onder andere het Hendrik de Vriesplantsoen – vooral 's avonds – als onveilig wordt ervaren. Anderzijds kan het relatief **lage** percentage ondervraagden dat belang hecht aan de aanwezigheid van straatverlichting voortkomen uit de ecologische inrichting van het groen in Beijum, waardoor straatverlichting (mogelijk) als versturende factor – en dus als ongewenst – wordt beschouwd.

Andere verschillen tussen de ranglijsten van de twee wijken kunnen grotendeels worden verklaard door een teveel of een tekort aan bepaalde voorzieningen: bij een overdaad aan grasvelden in Beijum zullen de respondenten deze voorziening doorgaans als *minder belangrijk* zien, terwijl een tekort aan bankjes ervoor zorgt dat zitvoorzieningen sneller als *belangrijk* worden ervaren.

6.6.1 Ontbrekende voorzieningen

In de enquête is aan de hand van een open vraag aan elke respondent gevraagd welke voorzieningen in de groene ruimten in de wijk ontbreken. De deelnemers konden ook voorzieningen noteren die *niet* in het lijstje in figuur 6.8 staan genoemd. Hieronder volgen enkele voorzieningen die door diverse respondenten genoemd zijn en aan het groen in de wijk toegevoegd zouden moeten worden:

- *prullenbakken* Hoewel er verspreid over de groene ruimten in De Wijert-Noord een groot aantal prullenbakken staan, moet het aantal afvalbakken volgens verschillende respondenten worden uitgebreid. Zij menen dat er – met name in het Hendrik de Vriesplantsoen – veel zwerfvuil achtergelaten wordt, dat grotendeels afkomstig is van de schooljeugd die het park als verbinding tot het winkelcentrum gebruikt. In Beijum geven verschillende deelnemers aan dat er *in de groene ruimten zelf* weinig prullenbakken staan, waardoor veel hondenbezitters de uitwerpselen van de hond(en) ondanks de opruimplicht niet opruimen. Het probleem met zwerfvuil lijkt in Beijum minder groot te zijn.
- *voorzieningen voor honden* In beide wijken geven verschillende respondenten aan graag meer voorzieningen voor én tegen honden te zien: enerzijds is er een groep die wil dat (een deel van) het groen in de wijk als losloopegebied voor honden wordt bestemd, en anderzijds is er een groep deelnemers die zich stoort aan de overlast die veroorzaakt wordt door honden (vooral de uitwerpselen op grasvelden worden veel genoemd). De toename van de overlast in Beijum wordt door de respondenten toegewezen aan het opheffen van een aantal losloopegebieden in de wijk, waardoor ook andere locaties te maken hebben gekregen met overlast door hondenpoep. In De Wijert-Noord merkt men de overlast door honden met name in het Hendrik de Vriesplantsoen.
- *bloemen* Verschillende respondenten uit De Wijert-Noord menen dat het groen in de wijk te veel uit bomen en struiken bestaat en dat er weinig ruimte is voor kleurrijke bloemperken. Zij menen dat een vergroting van de diversiteit van het groen ervoor kan zorgen dat de groene ruimten “aangename verblijfsplekken” worden. In Beijum ziet men graag meer stroken met ‘wilde bloemen’ of bloemenweides; dit sluit goed aan op de ecologische invulling van het groen in deze wijk.

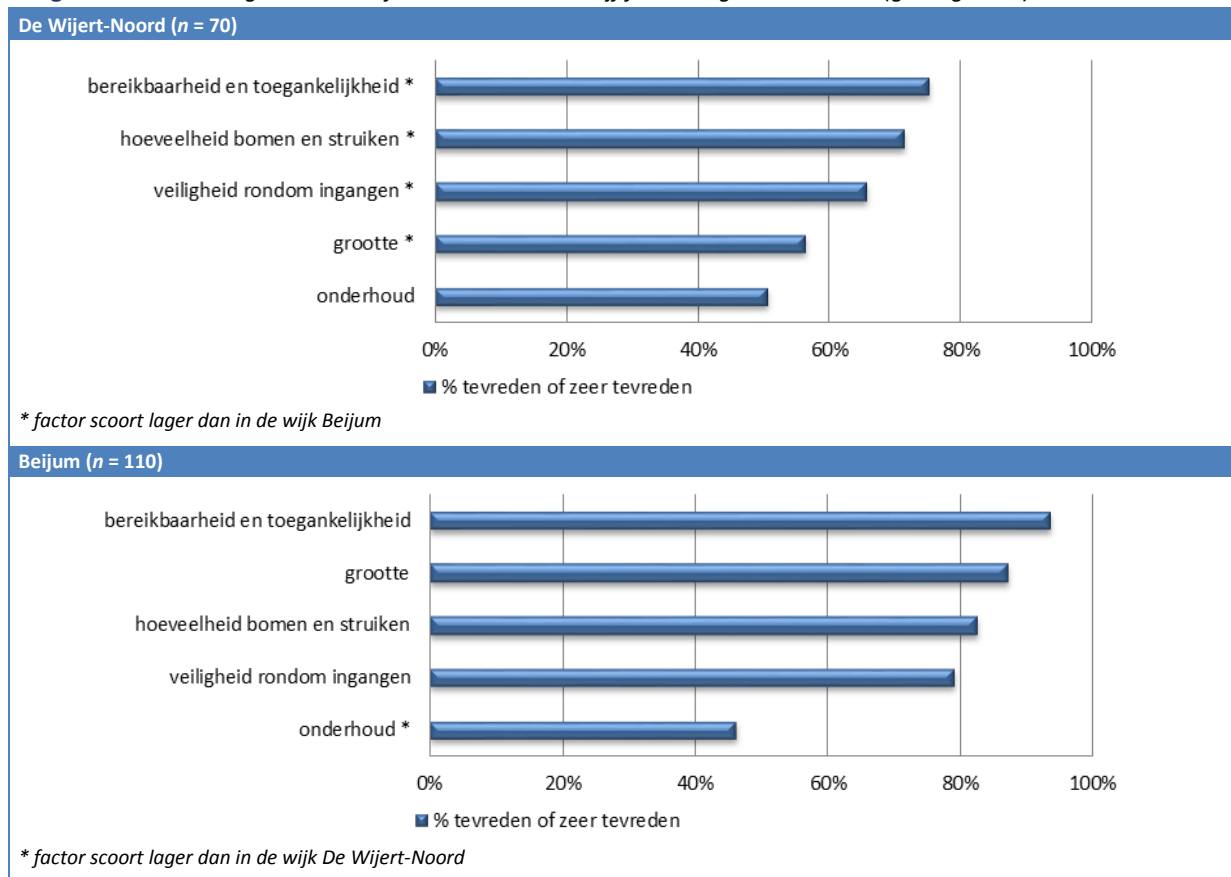
Andere voorzieningen die volgens de respondenten uit De Wijert-Noord en Beijum ontbreken zijn:

- speelvoorzieningen (vooral van toepassing op De Wijert-Noord en de grotere groene ruimten in Beijum)
- bankjes (vooral genoemd onder respondenten uit Beijum)
- sportvoorzieningen (vooral van toepassing op de grotere groene ruimten in Beijum)
- niet-aangelegd groen (genoemd onder respondenten uit beide wijken)
- ontmoetingsplaatsen (vooral genoemd onder respondenten uit Beijum)

6.7 Tevredenheid groene ruimten

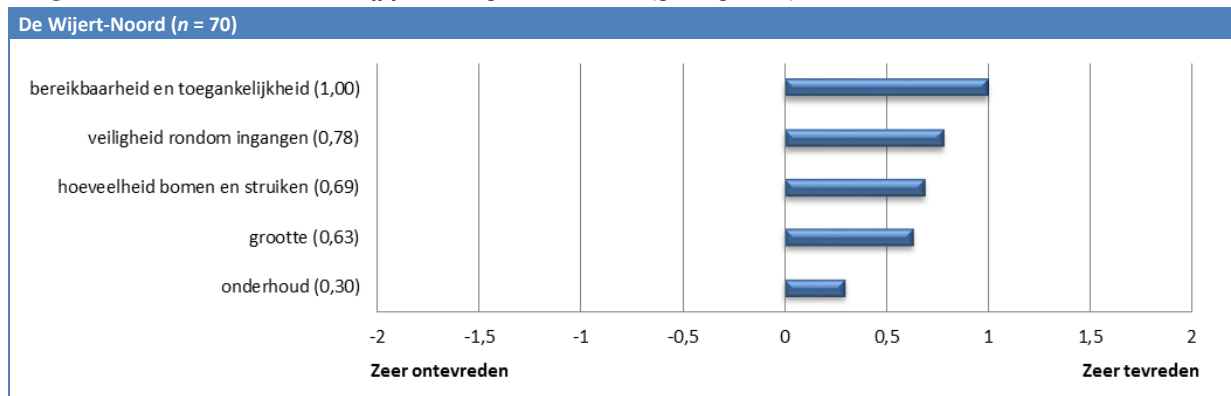
In de enquête is aan elke respondent gevraagd hoe tevreden hij of zij is met een vijftal factoren die samenhangen met het (mogelijke) gebruik van de groene ruimten in de wijk: de *grootte*, de *bereikbaarheid en toegankelijkheid*, de *veiligheid rondom de ingangen*, de *hoeveelheid bomen en struiken* en het *onderhoud*. De deelnemers konden hun (on)tevredenheid met deze factoren duiden aan de hand van een 5-punts Likertschaal met de antwoordopties *zeer ontevreden*, *ontevreden*, *niet tevreden*, *maar ook niet ontevreden*, *tevreden* en *zeer tevreden*. Respondenten die het groen in hun wijk nooit gebruiken, konden dit door middel van een aparte antwoordoptie aangeven (*ik bezoek nooit groene ruimten in mijn wijk*). Figuur 6.9 geeft allereerst per wijk aan welk percentage van de respondenten *tevreden* of *zeer tevreden* is met elk van de vijf genoemde factoren. De factoren zijn gerangschikt op basis van deze twee tevredenheidscategorieën.

• **Figuur 6.9** Percentage tevreden of zeer tevreden met vijf factoren groene ruimten (gerangschikt)

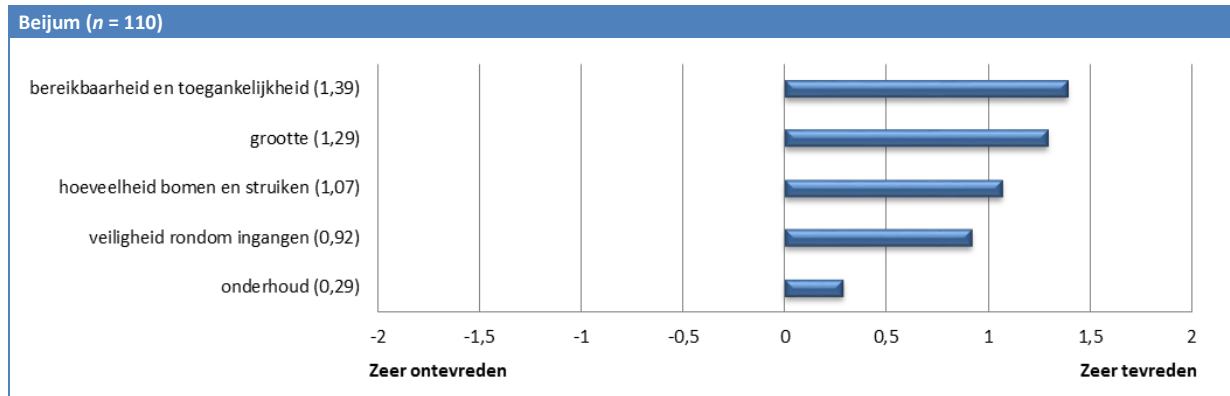


Bron: enquête (2015)

• **Figuur 6.10** Tevredenheid met vijf factoren groene ruimten (gerangschikt)



• **Figuur 6.10 (vervolg)** *Tevredenheid met vijf factoren groene ruimten (gerangschikt)*



*Toelichting: De tevredenheid met de vijf factoren die samenhangen met het (mogelijke) gebruik van groene ruimten in de wijk is omgezet in scores (variërend van -2 voor **zeer ontevreden** tot 2 voor **zeer tevreden**). De factoren zijn gerangschikt op basis van de gemiddelde score per factor.*

Bron: enquête (2015)

De mate van (on)tevredenheid over de verschillende eigenschappen van groene ruimten wordt in figuur 6.10 omgezet naar een gemiddelde tevredenheidsscore per eigenschap. Op deze manier wordt duidelijk *in welke mate* de respondenten uit beide wijken (on)tevreden zijn over de desbetreffende factor – en dus welke richting daar bij hoort – en hoe de verhouding tussen de factoren onderling is. De factoren zijn gerangschikt op basis van de gemiddelde tevredenheidsscores.

Uit de figuren 6.9 en 6.10 blijkt dat respondenten uit beide wijken het meest tevreden zijn over de bereikbaarheid en toegankelijkheid van het groen en dat men het minst tevreden is over het onderhoud van de groene ruimten. Het feit dat beide wijken relatief veel groene ruimten kennen die op korte afstand van de woningen liggen, vormt een mogelijke verklaring voor de hoge mate van tevredenheid over de factor *bereikbaarheid en toegankelijkheid*. Toch blijkt dat de tevredenheid met de bereikbaarheid en toegankelijkheid van het groen in Beijum significant hoger is dan in De Wijert-Noord ($\chi^2: p = 0,005$; ϕ en Cramér's $V = 0,249$; $\tau_c = 0,240$). De relatie tussen de factor *onderhoud* en de wijk waarin men woont, is niet significant ($\chi^2: p = 0,424$). Bovendien valt het op dat de respondenten uit De Wijert-Noord significant minder tevreden zijn over de grootte van de groene ruimten dan de deelnemers uit Beijum ($\chi^2: p < 0,0005$; ϕ en Cramér's $V = 0,356$; $\tau_c = 0,363$). Een mogelijke oorzaak van dit verschil wordt gevormd door het feit dat De Wijert-Noord weliswaar in totaliteit veel groen kent, maar dat de oppervlakte van de afzonderlijke groene ruimten beperkt is: binnen De Wijert-Noord is het Hendrik de Vriesplantsoen relatief groot, maar vergeleken met de Groene Long in Beijum is het plantsoen vrij klein.

De overige factoren vertonen geen significant verband met de wijk waarin de respondenten wonen. Uit figuur 6.10 blijkt echter wel dat de respondenten uit De Wijert-Noord over alle factoren met betrekking tot groene ruimten minder tevreden zijn dan de deelnemers uit Beijum (over de factor *onderhoud* zijn respondenten uit beide wijken nagenoeg even tevreden). Desalniettemin scoort geen van de vijf factoren negatief, wat erop wijst dat men eerder tevreden dan ontevreden is over de diverse kenmerken van het groen in de wijk.

Wanneer de vijf tevredenheidsfactoren worden getoetst aan de individuele eigenschappen van de respondenten en kenmerken van het gebruik van groene ruimten vallen de volgende punten op:

- In Beijum lijken bewoners die het groen in hun wijk *langer dan een halfuur* gebruiken minder vaak *tevreden* of *zeer tevreden* te zijn over de grootte van de groene ruimten. Het verband lijkt logisch verklaard te kunnen worden: bewoners die het groen voor langere duur gebruiken, hebben een grotere reikwijdte en dus belang bij een groter groenareaal. Toch is het verband niet significant (Fisher's Exact Test: $p_{(B)} = 0,375$). Dit patroon is in De Wijert-Noord overigens niet te herkennen.
- Bewoners uit De Wijert-Noord die een koopwoning bezitten, lijken vaker *tevreden* of *zeer tevreden* te zijn met de veiligheid rondom de ingangen naar de groene ruimten (83,3%). Onder huurders ligt dit percentage

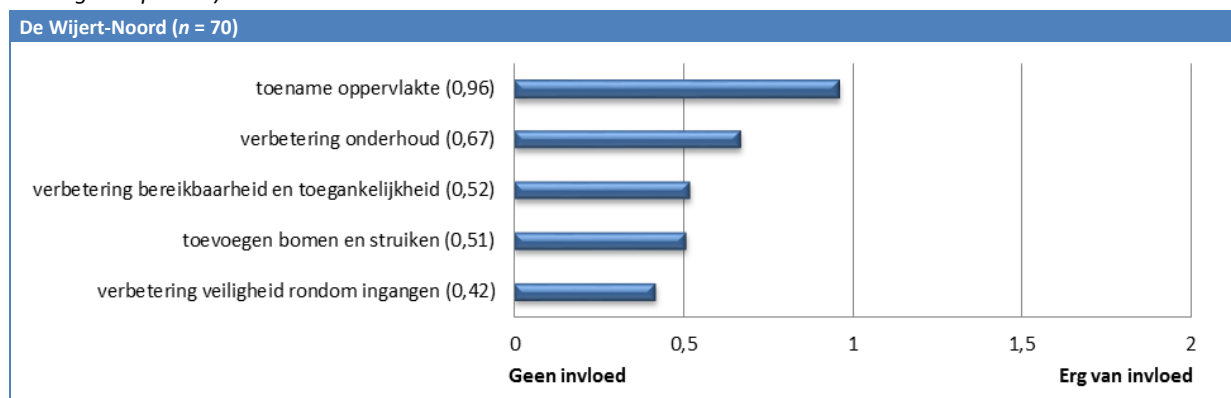
op 61,8%. Het verband is echter niet significant (Fisher's Exact Test: $p_{(DW)} = 0,093$). Bovendien valt op dat eigenaar-bewoners in beide wijken over *elk* van de vijf genoemde factoren tevredener zijn.

- Er lijkt in Beijum een verband te bestaan tussen de lengte van een bezoek aan een groene ruimte en de mate waarin men tevreden is over de veiligheid rondom de entrees naar het groen. Onder de respondenten die het groen *langer dan een halfuur* gebruiken is 88% tevreden of zeer tevreden over de veiligheid rondom ingangen naar het groen, terwijl deelnemers die het groen *maximaal een halfuur* gebruiken op 73,2% ligt. Dit verband is niet significant (Fisher's Exact Test: $p_{(B)} = 0,086$).
- In De Wijert-Noord zijn bewoners die beschikken over een eigen tuin significant vaker ontevreden over het onderhoud van de (openbare) groene ruimten dan bewoners zonder eigen tuin (Fisher's Exact Test: $p_{(DW)} = 0,047$)⁴. Van de deelnemers met een eigen tuin geeft 35,7% aan *ontevreden* te zijn over het onderhoud van het groen in hun wijk, terwijl dit percentage bij respondenten zonder eigen tuin op 10,5% ligt. Het verband tussen de twee variabelen is matig (ϕ en Cramér's $V = 0,305$).
- De hoge mate van ontevredenheid over het onderhoud van het groen in De Wijert-Noord heeft geen significante invloed op de frequentie van het gebruik en de lengte van een bezoek aan een groene ruimte. In Beijum lijkt de ontevredenheid over het onderhoud van het groen wel een (negatief) effect te hebben op de lengte van een bezoek aan de groene ruimten; het verband is echter niet significant (Fisher's Exact Test: $p_{(B)} = 0,076$).

6.7.1 Beïnvloeding van het gebruik

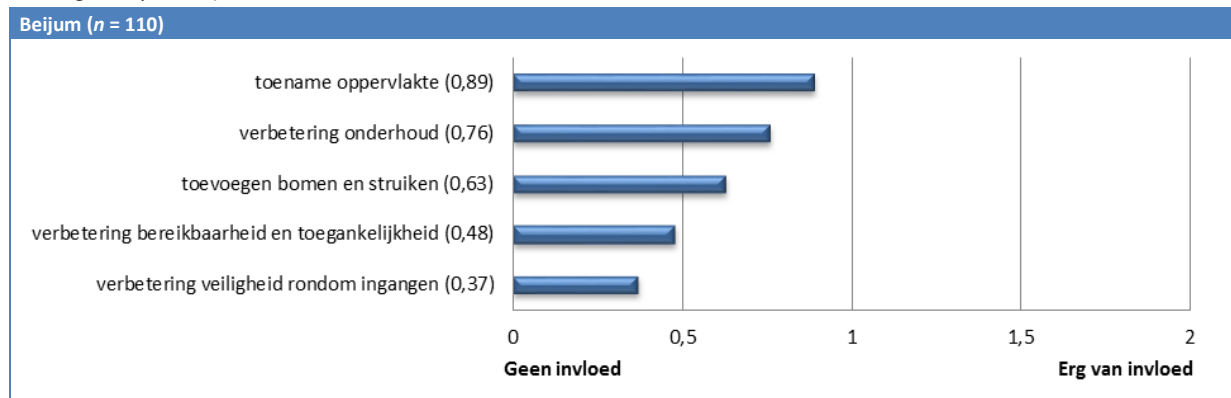
In de enquête is aan iedere respondent gevraagd in welke mate een verbetering of toename van de factoren *grootte, bereikbaarheid en toegankelijkheid, veiligheid rondom de ingangen, hoeveelheid bomen en struiken en onderhoud* invloed heeft op het gebruik van de groene ruimten. Hierbij is gebruik gemaakt van een 5-punts Likertschaal met de antwoordmogelijkheden *zeer negatief, negatief, niet, positief* en *zeer positief*. Figuur 6.11 toont per factor de gemiddelde beïnvloeding op een schaal van 0 tot 2, waarbij het richtingseffect buiten beschouwing is gelaten. Op deze manier wordt duidelijk van welke factoren het netto-effect op het gebruik van groene ruimten het grootst is, bijvoorbeeld bij een herinrichtingsingreep. Bovendien is het aandeel respondenten dat verwacht dat een toename of verbetering van een bepaalde factor een negatieve invloed heeft op het gebruik van groene ruimten klein (maximaal 4,5% bij het toevoegen van bomen en struiken; bij de overige factoren is het effect verwaarloosbaar).

• **Figuur 6.11** Gemiddelde beïnvloeding per factor op gebruik groene ruimten (gerangschikt en exclusief richtingscomponent)



⁴ In Beijum heeft ruim 95% van de respondenten aangegeven te beschikken over een eigen tuin. Hierdoor is het voor deze wijk niet mogelijk om het verband tussen het hebben van een eigen tuin en de tevredenheid over het onderhoud van het groen in de wijk statistisch te toetsen.

- **Figuur 6.11 (vervolg)** Gemiddelde beïnvloeding per factor op gebruik groene ruimten (gerangschikt en exclusief richtingscomponent)



Bron: enquête (2015)

Uit een vergelijking tussen de figuren 6.10 en 6.11 blijkt dat het gebruik van groene ruimten niet per se maximaal gestimuleerd kan worden door bij een herinrichtingsopgave in te spelen op de factoren waar de respondenten het minst tevreden mee zijn. Andersom geldt het evenmin dat factoren waarmee de respondenten al (zeer) tevreden zijn het gebruik niet verder positief kunnen beïnvloeden. Het valt op dat een toename in het gebruik van groene ruimten in beide wijken het meest beïnvloed kan worden door een vergroting van de oppervlakte van het groen ($\bar{x}_{(DW)} = 0,96$ en $\bar{x}_{(B)} = 0,89$), waarbij het effect het grootst zal zijn in De Wijert-Noord. Het verbeteren van het onderhoud van de groene ruimten volgt in beide wijken als tweede. Een verbetering in de veiligheid rondom de entrees naar het groen zal het gebruik het minst beïnvloeden ($\bar{x}_{(DW)} = 0,42$ en $\bar{x}_{(B)} = 0,37$).

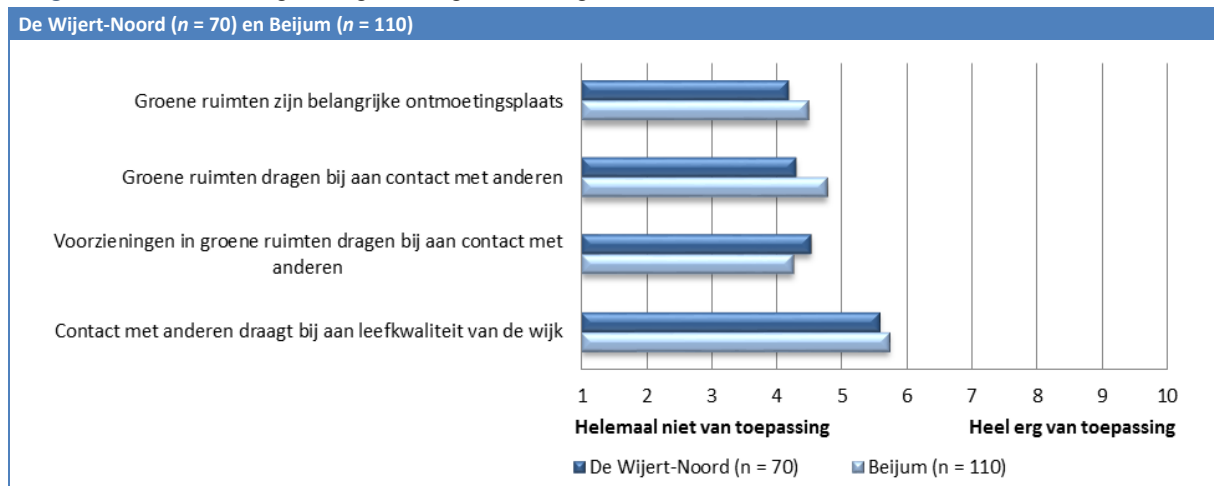
6.8 Sociale contacten in groene ruimten

In de enquête is aan iedere respondent een viertal stellingen voorgelegd die betrekking hebben op de relatie tussen het gebruik van groene ruimten en het hebben van sociale contacten met andere bezoekers van het groen in de wijk. De respondent is gevraagd voor elk van de vier stellingen te beoordelen in hoeverre de uitspraak op hem of haar van toepassing is. Er is gebruik gemaakt van een 10-punts beoordelingsschaal, waarbij het cijfer 1 staat voor *helemaal niet van toepassing* en het cijfer 10 voor *heel erg van toepassing*. Figuur 6.12 toont de gemiddelde score per stelling.

Uit figuur 6.12 blijkt dat er tussen de twee wijken geen noemenswaardige verschillen bestaan in de gemiddelde beoordeling van de stellingen. De eerste drie uitspraken, waarin wordt verondersteld dat de (inrichting van de) de groene ruimten invloed heeft op het ontstaan van sociale interacties tussen gebruikers van het groen, worden beoordeeld met een gemiddelde score tussen de cijfers 4 en 5 ($\bar{x}_{1(DW)} = 4,2$ en $\bar{x}_{1(B)} = 4,5$; $\bar{x}_{2(DW)} = 4,3$ en $\bar{x}_{2(B)} = 4,8$; $\bar{x}_{3(DW)} = 4,5$ en $\bar{x}_{3(B)} = 4,3$)⁵. De scores duiden op een relatief neutraal oordeel met een lichte neiging naar *niet van toepassing*. Het feit dat respondenten uit De Wijert-Noord een bovengemiddelde score geven op de stelling *de voorzieningen in de groene ruimten dragen bij aan contact met anderen* kan worden verklaard uit de aanwezigheid van de vele speelvoorzieningen in deze wijk, terwijl dit type voorzieningen in de grotere groene ruimten in Beijum juist afwezig is. Het valt echter op dat de laatste stelling, waarin een mogelijk effect van sociale contacten met medegebruikers van groene ruimten centraal staat, gemiddeld hoger beoordeeld wordt dan de eerste drie stellingen ($\bar{x}_{4(DW)} = 5,6$ en $\bar{x}_{4(B)} = 5,7$). Dit verschil suggereert dat de bewoners van beide wijken sociale interacties met andere mensen als relatief belangrijk onderdeel van de leefbaarheid in de wijk beschouwen, maar dat de (inrichting van de) groene ruimten hier in mindere mate toe uitnodigt. Voor Beijum wordt dit ondersteund door het feit dat deze wijk relatief veel bewoners kent die toebehoren aan de woonbelevingscategorie die het hebben van contact met andere buurtgenoten belangrijk vinden (zie paragraaf 6.1). Deze verklaring lijkt voor De Wijert-Noord minder geldend te zijn; hier is het denkbaar dat men deze stelling heeft beantwoord met een 'sociaal wenselijk' antwoord. Overigens zijn de verschillen in beoordeling tussen beide wijken voor geen enkele stelling significant (t-toets voor twee onafhankelijke steekproeven: $p_1 = 0,433$; $p_2 = 0,236$; $p_3 = 0,524$; $p_4 = 0,688$).

⁵ De cijfers in het subscript verwijzen naar de stellingen in de opmerking onder figuur 6.12.

• **Figuur 6.12** *Beoordeling stellingen over gebruik van groene ruimten in relatie tot sociale contacten*



Opmerking: Vanwege de beperkte ruimte in figuur 6.11 is de omschrijving van de vier stellingen beperkt. In de enquête zijn de stellingen als volgt omschreven:

- (1) *De groene ruimten in mijn wijk zijn voor mij een belangrijke ontmoetingsplaats.*
- (2) *De groene ruimten in mijn wijk zorgen ervoor dat ik contact maak met andere mensen die in de groene ruimten aanwezig zijn.*
- (3) *De voorzieningen die in de groene ruimten aanwezig zijn (zoals bankjes, speel- en sportvoorzieningen) zorgen ervoor dat ik contact maak met andere mensen in de groene ruimte.*
- (4) *Het hebben van contact met andere mensen die ik in groene ruimten tegenkom, draagt bij aan de leefkwaliteit van mijn wijk.*

Bron: enquête (2015)

Hoewel er tussen De Wijert-Noord en Beijum geen grote verschillen in de gemiddelde beoordeling van de stellingen naar voren komen, blijken enkele individuele eigenschappen van de respondenten en kenmerken met betrekking tot het gebruik van groene ruimten juist *wel* bepalend te zijn voor de beoordeling van de vier stellingen uit figuur 6.12. De belangrijkste verbanden zullen hieronder per stelling worden toegelicht.

Stelling 1: De groene ruimten in mijn wijk zijn voor mij een belangrijke ontmoetingsplaats

- Er bestaat in Beijum een significant verband tussen het geslacht en de mate waarin men groene ruimten als een ontmoetingsplaats beschouwt (t-toets voor twee onafhankelijke steekproeven: $p = 0,020$). Concreet betekent dit dat vrouwen de stelling hoger beoordelen dan mannen ($\bar{x} = 4,9$ versus $\bar{x} = 3,7$). In De Wijert-Noord bestaat dit verband niet.
- In De Wijert-Noord hangt de mate waarin men het groen als ontmoetingsplaats beschouwt lineair samen met de leeftijd van de bewoners (enkelvoudige lineaire regressie: $p_{(DW)} = 0,040$). Het verband is matig positief, wat erop wijst dat de score die men aan de stelling toekent hoger wordt naarmate de leeftijd toeneemt ($r = 0,247$; $R^2 = 6,1\%$). Dit verband bestaat niet in Beijum.
- De mate waarin men groene ruimten als ontmoetingsplaats ziet is in De Wijert-Noord bovendien afhankelijk van het aantal jaren dat men al in de wijk woonachtig is (een-factor variantieanalyse: $p_{(DW)} = 0,011$). Hierbij valt op dat bewoners die gedurende langere tijd in De Wijert-Noord wonen de stelling significant hoger beoordelen. De verbondenheid met de buurt vormt een waarschijnlijke verklaring voor dit verschil in beoordeling. In Beijum bestaat een dergelijk verband niet.
- Er bestaat een significant verband tussen de eigendomssituatie van de woningen in De Wijert-Noord en de mate waarin men het groen in de wijk als ontmoetingsplaats ziet (t-toets voor twee onafhankelijke steekproeven: $p_{(DW)} = 0,014$). De stelling wordt door huurders hoger beoordeeld dan door eigenaar-bewoners ($\bar{x} = 4,9$ versus $\bar{x} = 3,4$). Binnen de groep huurders in De Wijert-Noord wordt de stelling hoger beoordeeld wanneer men een eigen tuin heeft ($\bar{x} = 5,8$ versus $\bar{x} = 4,3$). Het vermoeden dat huurders het openbaar groen ter vervanging van de eigen tuin gebruiken, wordt dus ontkend (t-toets voor twee onafhankelijke steekproeven: $p_{(DW)} = 0,093$). In Beijum wordt de stelling door beide groepen echter hetzelfde beoordeeld.
- In De Wijert-Noord bestaat een verband tussen het hebben van een eigen tuin en het oordeel over de stelling *groen is een belangrijke ontmoetingsplaats* (t-toets voor twee onafhankelijke steekproeven: $p_{(DW)} =$

0,044). Bewoners die in bezit zijn van een eigen tuin beoordelen de stelling significant hoger dan de bewoners zonder eigen tuin ($\bar{x} = 4,9$ versus $\bar{x} = 3,6$). De aanwezigheid van een eigen tuin lijkt dus bepalend te zijn voor de mate waarin men groen als ontmoetingsplaats ziet (zie ook het vorige aandachtsstreepje). In Beijum is geen significant verband met deze variabele gevonden, mede doordat bijna *alle* bewoners in deze wijk de beschikbaarheid hebben over een eigen tuin.

- De mate waarin bewoners het groen in hun wijk beschouwen als ontmoetingsplaats hangt in beide wijken samen met het hebben van een (of meer) hond(en) (t-toets voor twee onafhankelijke steekproeven: $p_{(DW)} = 0,040$ en $p_{(B)} = 0,015$). Hierbij geven hondenbezitters de stelling gemiddeld een hogere score dan niet-hondenbezitters (respectievelijk $\bar{x}_{(DW)} = 5,8$ en $\bar{x}_{(B)} = 5,5$ versus $\bar{x}_{(DW)} = 3,9$ en $\bar{x}_{(B)} = 4,2$).
- In De Wijert-Noord hangt het oordeel over de stelling *groen is een belangrijke ontmoetingsplaats* zowel af van de frequentie van het gebruik van de groene ruimten als de lengte van een bezoek eraan (een-factor variantieanalyse: $p_{(DW)} = 0,009$ en $p_{(DW)} = 0,035$). Hieruit blijkt dat bewoners die het groen *dagelijks* gebruiken een significant hogere score aan de stelling toekennen dan bewoners die de groene ruimten *zelden of nooit* bezoeken (Bonferroni-toets: $p = 0,005$). Daarnaast beoordelen bewoners bij wie een bezoek *langer dan een halfuur* duurt de stelling significant hoger dan bewoners die *minder dan een kwartier* in het groen aanwezig zijn (Bonferroni-toets: $p = 0,038$).
- Er lijkt in beide wijken een verband te bestaan tussen de tevredenheid over het onderhoud van de groene ruimten enerzijds en de mate waarin men het groen als belangrijke ontmoetingsplaats beschouwt anderzijds. Het verband is echter alleen in De Wijert-Noord significant (een-factor variantieanalyse: $p_{(DW)} < 0,0005$ en $p_{(B)} = 0,107$). Binnen dit verband blijkt dat bewoners die *zeer ontevreden* of *ontevreden* zijn over het onderhoud de stelling significant hoger beoordelen dan bewoners die *tevreden* zijn over het onderhoud van de groene ruimten (Bonferroni-toets: respectievelijk $p = 0,017$ en $p = 0,001$). Het verband wordt mede verklaard door het feit dat bewoners van De Wijert-Noord die het hebben van contact met andere gebruikers van groene ruimten *belangrijk* of *zeer belangrijk* vinden in het algemeen minder tevreden zijn over het onderhoud van het groen (χ^2 : $p_{(DW)} = 0,062$; ϕ en Cramér's $V = 0,293$). Concreet zou dit kunnen betekenen dat deze mensen kritischer zijn op het onderhoud van het groen, omdat een gebrek aan onderhoud volgens hen er bijvoorbeeld voor zorgt dat het ontstaan van sociale contacten negatief beïnvloed wordt.

Stelling 2: De groene ruimten in mijn wijk zorgen ervoor dat ik contact maak met andere mensen die in de groene ruimten aanwezig zijn

- Er bestaat een significant verband tussen de eigendomssituatie van de woningen in De Wijert-Noord en de mate waarin men vindt dat het groen in de wijk bijdraagt aan het ontstaan van contacten met andere gebruikers (t-toets voor twee onafhankelijke steekproeven: $p_{(DW)} = 0,001$). Huurders beoordelen de stelling hoger dan eigenaar-bewoners ($\bar{x} = 5,3$ versus $\bar{x} = 3,2$). In Beijum bestaat een dergelijke relatie niet.
- De mate waarin bewoners van De Wijert-Noord vinden dat het groen in de wijk bijdraagt aan contact met anderen hangt samen met het hebben van kinderen jonger dan 10 jaar (t-toets voor twee onafhankelijke steekproeven: $p_{(DW)} = 0,031$). Bewoners met kinderen in deze leeftijdscategorie beoordelen de stelling significant hoger dan bewoners zonder jonge kinderen ($\bar{x} = 5,6$ versus $\bar{x} = 4,0$). Dit verband bestaat niet in Beijum, waarschijnlijk door het feit dat veel kinderen uit deze wijk in hun eigen tuin spelen; het percentage eigen tuinen ligt in Beijum namelijk fors hoger dan in De Wijert-Noord (zie figuur 6.1 en 6.2, vergelijk hierin ook de opmerking van Schram (interview, 2015) in paragraaf 7.1).
- Zowel in De Wijert-Noord als in Beijum bestaat een significant verband tussen het hebben van een (of meer) hond(en) en de mate waarin bewoners vinden dat het groen in de wijk bijdraagt aan contact met andere mensen (t-toets voor twee onafhankelijke steekproeven: $p_{(DW)} = 0,001$ en $p_{(B)} = 0,001$). Ook hier geldt dat hondenbezitters de stelling hoger beoordelen dan niet-hondenbezitters (respectievelijk $\bar{x}_{(DW)} = 6,8$ en $\bar{x}_{(B)} = 6,1$ versus $\bar{x}_{(DW)} = 4,0$ en $\bar{x}_{(B)} = 4,4$).
- De mate waarin bewoners vinden dat het groen in hun wijk bijdraagt aan contact met anderen hangt in De Wijert-Noord enerzijds samen met de frequentie van het gebruik van groene ruimten, en anderzijds met de lengte van een bezoek aan het groen (een-factor variantieanalyse: $p_{(DW)} = 0,001$ en $p_{(DW)} = 0,032$). Hieruit blijkt dat bewoners die *dagelijks* gebruik maken van het groen de stelling significant hoger beoordelen dan bewoners die er *zelden of nooit* gebruik van maken (Bonferroni-toets: $p = 0,001$). Daarnaast geeft de groep

die het groen *langer dan een halfuur* gebruikt een significant hoger oordeel over de stelling dan de groep die *minder dan een kwartier* in het groen aanwezig is (Bonferroni-toets: $p = 0,039$). Beide verbanden doen zich in Beijum niet voor.

- In De Wijert-Noord hangt het oordeel over de stelling *groen draagt bij aan contact met anderen* zowel samen met de tevredenheid over de veiligheid rondom de entrees naar de groene ruimten als met de tevredenheid over het onderhoud ervan (een-factor variantieanalyse: $p_{(DW)} = 0,010$ en $p_{(DW)} = 0,013$). Concreet houdt dit in dat bewoners die (zeer) ontevreden zijn over het onderhoud een significant hogere score aan de stelling toekennen dan bewoners die (zeer) tevreden zijn (Bonferroni-toets: $p = 0,011$)⁶. Hiervoor kan dezelfde verklaring worden aangewezen onder het laatste aandachtsstreepje van stelling 1.

Stelling 3: De voorzieningen die in de groene ruimten aanwezig zijn zorgen ervoor dat ik contact maak met andere mensen in de groene ruimte

- In De Wijert-Noord bestaat een lineair verband tussen de mate waarin bewoners vinden dat de voorzieningen in de groene ruimten bijdragen aan het ontstaan van contacten met andere gebruikers enerzijds en de leeftijd van bewoners anderzijds (enkelvoudige lineaire regressie: $p_{(DW)} = 0,029$). Het verband is matig positief, waaruit blijkt dat de score die men aan de stelling toekent hoger wordt naarmate de leeftijd toeneemt ($r = 0,266$; $R^2 = 7,1\%$). In Beijum bestaat geen verband tussen beide variabelen.
- Er bestaat eveneens een verband tussen het oordeel over de stelling *voorzieningen in groene ruimten dragen bij aan contact met anderen* en het aantal jaren dat men al in De Wijert-Noord woont (een-factor variantieanalyse: $p_{(DW)} = 0,046$). Bewoners die al langere tijd in de wijk woonachtig zijn beoordelen de stelling significant hoger dan bewoners die nog maar kort in de wijk wonen. Dit verband bestaat niet in Beijum.
- In Beijum hangt de mate waarin men vindt dat voorzieningen in groene ruimten bijdragen aan contact met anderen samen met het type woning waarin de bewoners wonen (een-factor variantieanalyse: $p_{(B)} = 0,015$). Het blijkt dat bewoners van hoekwoningen de stelling het hoogst beoordelen ($\bar{x} = 5,4$) en dat hun oordeel significant verschilt met de score die bewoners van twee-onder-een-kapwoningen aan de uitspraak toekennen ($\bar{x} = 2,8$; Bonferroni-toets: $p = 0,035$). In De Wijert-Noord bestaat geen verband met het type woning.
- De mate waarin bewoners van De Wijert-Noord vinden dat voorzieningen in groene ruimten bijdragen aan contact met andere mensen hangt samen met de eigendomssituatie van de woning (t-toets voor twee onafhankelijke steekproeven: $p_{(DW)} = 0,002$). Wederom geldt dat huurders de stelling een significant hogere score geven dan eigenaren van een koopwoning ($\bar{x}_{(DW)} = 5,5$ versus $\bar{x}_{(DW)} = 3,5$). In Beijum beoordelen kopers de stelling juist hoger dan huurders, maar dit verschil is niet significant ($p_{(B)} = 0,211$).
- Er bestaat in Beijum een significant verband tussen het oordeel dat men geeft over de stelling *voorzieningen in groene ruimten dragen bij aan contact met anderen* en het hebben van kinderen jonger dan 10 jaar (t-toets voor twee onafhankelijke steekproeven: $p_{(B)} = 0,003$). In De Wijert-Noord is dit verband echter net niet significant ($p_{(DW)} = 0,052$). Voor beide wijken geldt dat bewoners met kinderen in deze leeftijdsgroep de stelling hoger beoordelen dan bewoners zonder kinderen onder de 10 jaar. Ook het hebben van een (of meer) hond(en) lijkt de score te beïnvloeden: in De Wijert-Noord kennen hondenbezitters een significant hogere score aan de stelling toe dan niet-hondenbezitters (t-toets voor twee onafhankelijke steekproeven: $p_{(DW)} = 0,023$). In Beijum is het verband tussen deze twee variabelen niet significant ($p_{(B)} = 0,407$).
- In De Wijert-Noord bestaat een significant verband tussen de lengte van een bezoek aan het groen in de wijk en de mate waarin men vindt dat voorzieningen in groene ruimten bijdragen aan contact met andere mensen (een-factor variantieanalyse: $p_{(DW)} = 0,010$). De bewoners die het groen *langer dan een halfuur* gebruiken kennen een significant hogere score aan de stelling toe dan de groep die het groen *minder dan een kwartier* gebruikt (Bonferroni-toets: $p = 0,008$). Een dergelijk verband bestaat in Beijum niet.
- Het oordeel over de stelling *voorzieningen in groene ruimten dragen bij aan contact met anderen* hangt in De Wijert-Noord zowel samen met de tevredenheid over de hoeveelheid bomen en struiken in de groene ruimten als met de tevredenheid over het onderhoud ervan (een-factor variantieanalyse: $p_{(DW)} = 0,022$ en

⁶ Als het gevolg van het noodzakelijk samenvoegen naar twee categorieën binnen de variabele *tevredenheid met de veiligheid rondom ingangen naar groene ruimten* is het niet mogelijk geweest een Bonferroni-toets uit te voeren.

$p_{(DW)} = 0,005$). Concreet betekent dit dat bewoners die (*zeer*) *ontevreden* zijn over het aantal bomen en struiken in de groene ruimten in de wijk de stelling significant hoger beoordelen dan de bewoners die hier *niet tevreden*, maar ook *niet ontevreden* over zijn (Bonferroni-toets: $p = 0,019$). Daarnaast geldt dat bewoners die (*zeer*) *ontevreden* zijn over het onderhoud van het groen een significant hogere score aan de stelling toekennen dan bewoners die hier (*zeer*) *tevreden* over zijn (Bonferroni-toets: $p = 0,004$). Deze verbanden bestaan niet in Beijum.

Stelling 4: Het hebben van contact met andere mensen die ik in groene ruimten tegenkom, draagt bij aan de leefkwaliteit van mijn wijk

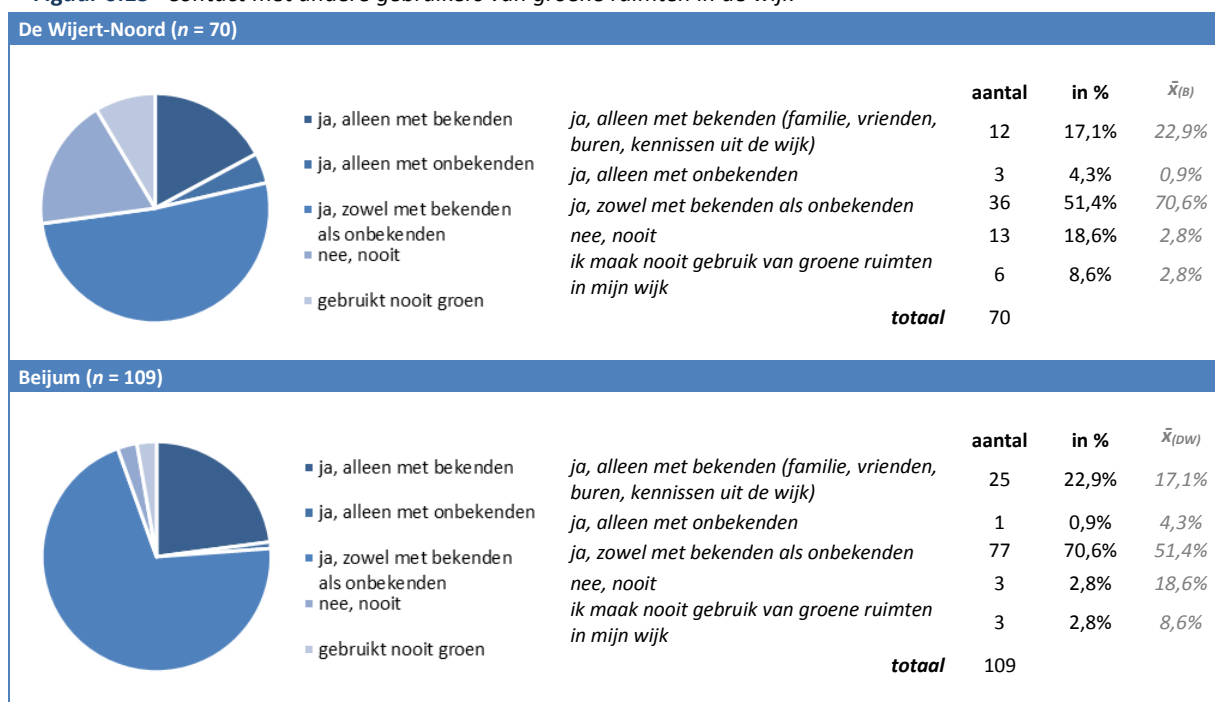
- Zowel in De Wijert-Noord als in Beijum bestaat een significant verband tussen de mate waarin men vindt dat contact met andere bezoekers van groene ruimten bijdraagt aan de leefkwaliteit van de wijk enerzijds en de eigendomssituatie van de woning anderzijds (t-toets voor twee onafhankelijke steekproeven: $p_{(DW)} = 0,022$ en $p_{(B)} = 0,043$). De stelling wordt door huurders significant hoger gewaardeerd dan door eigenaar-bewoners (respectievelijk $\bar{x}_{(DW)} = 6,3$ en $\bar{x}_{(B)} = 6,1$ versus $\bar{x}_{(DW)} = 4,8$ en $\bar{x}_{(B)} = 5,0$).
- Er bestaat in Beijum een significant verband tussen het oordeel dat bewoners geven over de stelling *contact met anderen draagt bij aan de leefkwaliteit van de wijk* en het hebben van kinderen jonger dan 10 jaar (t-toets voor twee onafhankelijke steekproeven: $p_{(B)} = 0,030$). Kennelijk hebben de contacten die de ouders van deze kinderen met elkaar hebben een positieve invloed op de leefkwaliteit, want zij beoordelen de stelling significant hoger dan bewoners zonder kinderen in deze leeftijdscategorie ($\bar{x} = 7,1$ versus $\bar{x} = 5,5$). In De Wijert-Noord lijkt deze relatie ook te bestaan, maar het verband is daar niet significant ($p_{(DW)} = 0,165$).
- In beide wijken hangt de mate waarin men vindt dat contact met andere bezoekers van groene ruimten een bijdrage levert aan de leefkwaliteit van de wijk samen met het hebben van een (of meer) hond(en) (t-toets voor twee onafhankelijke steekproeven: $p_{(DW)} = 0,007$ en $p_{(B)} < 0,0005$). Opnieuw geven hondenbezitters de stelling een hogere score dan niet-hondenbezitters, waarbij met name de hoge beoordeling in De Wijert-Noord in het oog springt (respectievelijk $\bar{x}_{(DW)} = 7,9$ en $\bar{x}_{(B)} = 7,1$ versus $\bar{x}_{(DW)} = 5,2$ en $\bar{x}_{(B)} = 5,4$).
- In De Wijert-Noord bestaat een significant verband tussen het oordeel over de stelling *contact met anderen draagt bij aan de leefkwaliteit van de wijk* en de tevredenheid over het onderhoud van de groene ruimten (een-factor variantieanalyse: $p_{(DW)} = 0,022$). Hieruit blijkt dat de bewoners die (*zeer*) *ontevreden* zijn over het onderhoud van het groen in de wijk een significant hogere score aan de stelling toekennen dan bewoners die er (*zeer*) *tevreden* over zijn (Bonferroni-toets: $p = 0,026$). Voor bijna alle andere factoren geldt overigens dat de hoogste score wordt toegekend door de groep die aangeeft (*zeer*) *ontevreden* te zijn met een bepaalde factor.

6.8.1 Contact met andere bezoekers van groene ruimten

In de enquête is aan elke deelnemer gevraagd of hij of zij wel eens contact heeft met andere mensen die in de groene ruimten in de wijk aanwezig zijn. In het geval van een positief antwoord is ook gevraagd *met wie* de respondent contact heeft, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen *bekenden*, *onbekenden* en *zowel bekenden als onbekenden*. Respondenten die de groene ruimten in hun wijk nooit gebruiken, konden dit door middel van een aparte antwoordoptie aangeven (*ik maak nooit gebruik van groene ruimten in mijn wijk*). Figuur 6.13 toont de percentages voor elk van de opties.

Uit figuur 6.13 blijkt dat de meerderheid van de respondenten wel eens contact heeft met andere bezoekers van de groene ruimten in de wijk: in De Wijert-Noord geeft 72,9% van de deelnemers aan interactie te hebben met medegebruikers, terwijl dit percentage in Beijum op 94,5% ligt. Een groot deel van de respondenten heeft zowel met bekenden als met onbekenden contact ($\bar{x}_{(DW)} = 51,4\%$ en $\bar{x}_{(B)} = 70,6\%$). Opmerkelijk genoeg geeft 18,6% van de respondenten uit De Wijert-Noord aan nooit contact te hebben met andere gebruikers van het groen; in Beijum maakt deze groep slechts 2,8% van het totaal uit. Er bestaat dan ook een significant verband tussen het al dan niet hebben van contact met anderen in een groene ruimte en de wijk waarin men woonachtig is, waarbij kan worden gesteld dat bewoners van Beijum vaker contact hebben met medegebruikers dan de bewoners uit De Wijert-Noord ($\chi^2: p < 0,001$; ϕ en Cramér's $V = 0,293$; $\tau_c = -0,134$). Het verband is matig van sterkte. De relatie is zeker opmerkelijk gezien het feit dat de oppervlakte aan groen per inwoner in Beijum anderhalf maal zo groot is als in De Wijert-Noord; de kans dat men tijdens een bezoek aan het groen iemand 'tegenkomt' is in Beijum dus kleiner.

• **Figuur 6.13** Contact met andere gebruikers van groene ruimten in de wijk



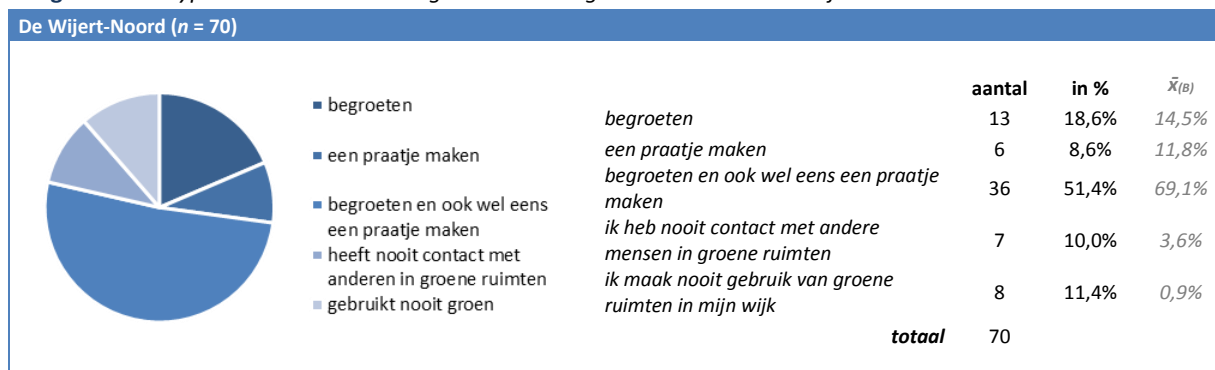
Bron: enquête (2015)

6.8.2 Type contact met andere bezoekers van groene ruimten

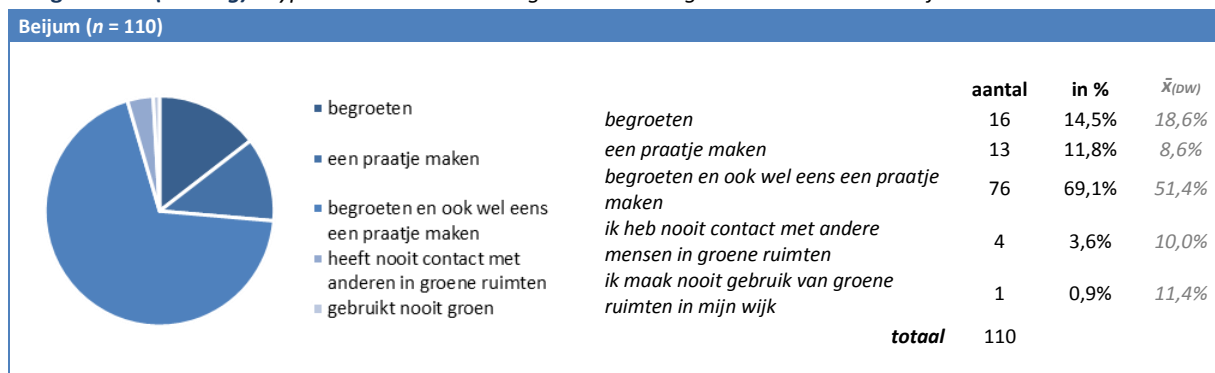
In de enquête is ook aan elke respondent gevraagd hoe het contact dat hij of zij heeft met andere bezoekers van groene ruimten het best omschreven kan worden. Hierbij konden de deelnemers kiezen uit de antwoordopties *begroeten*, *een praatje maken*, *begroeten en ook wel eens een praatje maken* en *ik heb nooit contact met andere mensen in groene ruimten*. Respondenten die het groen in hun wijk nooit gebruiken, konden dit wederom aan de hand van een aparte antwoordoptie duidelijk maken (*ik maak nooit gebruik van groene ruimten in mijn wijk*). Figuur 6.14 laat zien hoe de antwoorden in beide wijken verdeeld zijn.

De gegevens uit figuur 6.14 tonen aan dat de sociale contacten die respondenten tijdens hun bezoek aan de groene ruimten in de wijk hebben hoofdzakelijk bestaan uit een mix van *focused* en *unfocused interactions* (zie paragraaf 2.3.2). In De Wijert-Noord geeft 51,4% van de deelnemers aan dat het contact met andere gebruikers van groene ruimten zowel bestaat uit begroetingen als uit (korte) gesprekken, terwijl dit percentage in Beijum op 69,1% ligt. Slechts een op de zeven respondenten zegt alleen contact met andere bezoekers te hebben door middel van begroetingen. Bovendien valt het op dat een op de tien van de respondenten uit De Wijert-Noord aangeeft *nooit* contact met andere mensen in groene ruimten te hebben (tegenover 3,6% in Beijum).

• **Figuur 6.14** Type contact met andere gebruikers van groene ruimten in de wijk



• **Figuur 6.14 (vervolg)** Type contact met andere gebruikers van groene ruimten in de wijk



Bron: enquête (2015)

6.8.3 Oordeel over contact met andere bezoekers van groene ruimten

In de enquête is aan iedere respondent gevraagd hoe belangrijk hij of zij het vindt om tijdens een bezoek aan de groene ruimten in de wijk contact te hebben met andere mensen. Hierbij is gebruik gemaakt van een 5-punts Likertschaal met de antwoordmogelijkheden *totaal niet belangrijk*, *niet belangrijk*, *niet belangrijk, maar ook niet onbelangrijk*, *belangrijk* en *heel erg belangrijk*. In figuur 6.15 zijn voor elke wijk de scores per antwoordcategorie af te lezen.

• **Figuur 6.15** Oordeel over het hebben van contact met andere gebruikers van groen in de wijk



Bron: enquête (2015)

De gegevens uit figuur 6.15 tonen aan dat het hebben van contact met medegebruikers van groene ruimten slechts door een minderheid van de respondenten als *belangrijk* of *heel erg belangrijk* wordt ervaren ($\bar{x}_{(DW)} = 26,5\%$ en $\bar{x}_{(B)} = 24,5\%$). Het valt op dat de groep die het hebben van interacties *totaal niet belangrijk* of *niet belangrijk* vindt in beide wijken groter is, wat erop wijst dat contact met anderen zowel in De Wijert-Noord als Beijum relatief onbelangrijk wordt gevonden. Desondanks geeft het grootste deel van de deelnemers aan interacties in groene ruimten *niet belangrijk, maar ook niet onbelangrijk* te vinden ($\bar{x}_{(DW)} = 38,2\%$ en $\bar{x}_{(B)} = 45,5\%$). Er bestaat geen significant verband tussen het oordeel over het hebben van interacties met medegebruikers en in welke wijk men woont ($\chi^2: p = 0,534$).

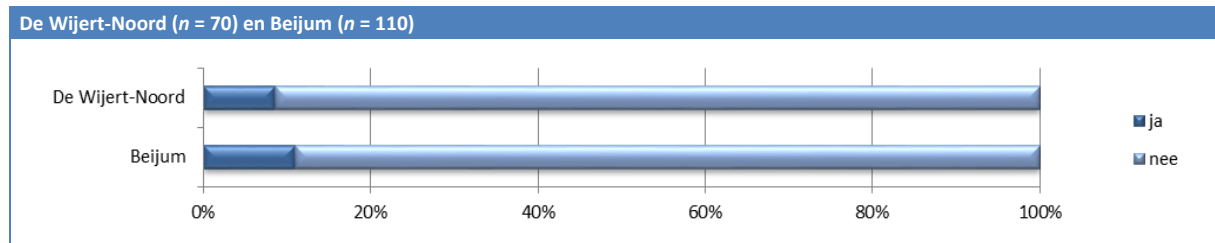
Wanneer het oordeel over het hebben van contact met andere mensen in groene ruimten wordt afgezet tegen de individuele eigenschappen van de respondenten en andere kenmerken met betrekking tot het gebruik van groene ruimten vallen de volgende aspecten op:

- In De Wijert-Noord bestaat een significant verband tussen de eigendomssituatie van de woning en het oordeel dat men heeft over het hebben van contact met medegebruikers van groene ruimten. Hieruit blijkt dat huurders meer waarde hechten aan het hebben van contact met andere mensen in groene ruimten dan eigenaar-bewoners ($\chi^2: p_{(DW)} = 0,036$; ϕ en Cramér's $V = 0,312$; $\lambda = 0,119$; $\tau_c = 0,336$). Het verband is zwak tot matig. In Beijum lijkt een omgekeerd verband te bestaan, maar dit verband is *niet* significant ($\chi^2: p_{(B)} = 0,174$).
- De lengte van een bezoek aan een groene ruimte hangt in De Wijert-Noord significant samen met het oordeel dat men heeft over het hebben van sociale interacties met andere gebruikers van het groen in de wijk ($\chi^2: p_{(DW)} = 0,005$). Bewoners die het groen *maximaal een halfuur* gebruiken vinden contact met andere gebruikers minder vaak *belangrijk* of *heel erg belangrijk* dan bewoners die het groen voor langere duur gebruiken (*langer dan een halfuur*). Dit verband bestaat niet in Beijum.
- In Beijum lijkt een verband te bestaan tussen de mate waarin bewoners het belangrijk vinden om contact met andere gebruikers van groene ruimten te hebben en het hebben van een (of meer) hond(en). Hierbij lijken hondenbezitters contact met anderen belangrijker te vinden dan niet-hondenbezitters. Hoewel het verband niet significant is ($\chi^2: p_{(B)} = 0,059$), wordt het verschil waarschijnlijk mede gevoed door het feit dat de aanwezigheid van een hond het ontstaan van contacten tussen andere bezoekers van het groen kan faciliteren. Het hebben van contact wordt daardoor mogelijk als belangrijker ervaren.
- Bovendien blijkt dat het oordeel dat bewoners van beide wijken hebben over het hebben van contact met medegebruikers van groene ruimten significant samenhangt met elk van de vier stellingen uit figuur 6.12. Voor zowel De Wijert-Noord als Beijum geldt voor iedere stelling een overschrijdingskans die kleiner is dan 0,05% (op basis van een een-factor variantieanalyse).

6.8.4 Belemmeringen sociaal contact in groene ruimten

In de enquête is aan iedere respondent gevraagd of er volgens hem of haar (delen van) groene ruimten zijn die het maken van contact met andere mensen belemmeren. In het geval van een positief antwoord kreeg de deelnemer door middel van een open vraag de mogelijkheid om aan te geven welke locatie(s) het betreft en waardoor de belemmering volgens hen gevormd wordt. Figuur 6.16 toont voor beide wijken het percentage respondenten dat de vraag met *ja* en *nee* heeft beantwoord.

• **Figuur 6.16** Aandeel respondenten dat vindt dat bepaalde locaties het ontstaan van contacten belemmeren



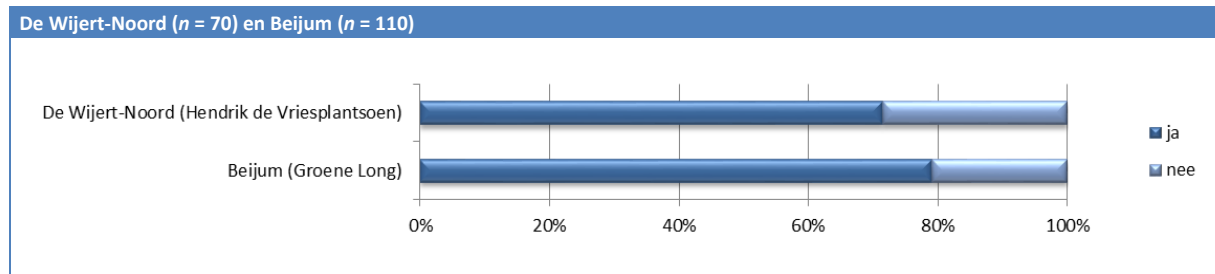
Bron: enquête (2015)

Uit figuur 6.16 blijkt dat in beide wijken slechts een klein gedeelte van de respondenten vindt dat er plekken zijn die het maken van contact met anderen belemmeren. Het grootste deel van deze respondenten noemt het gebrek aan onderhoud van de groene ruimten als belangrijkste reden. In de overige gevallen menen respondenten dat er te weinig faciliteiten aanwezig zijn die het ontstaan van sociale interacties moeten stimuleren (als voorbeeld: een respondent uit Beijum wees op het verdwijnen van “de oude leugenbank van vroeger” die ervoor zorgde dat er een vorm van “natuurlijk contact” tussen mensen ontstond). Desondanks wijzen de antwoorden niet in de richting van één specifieke groene ruimte (of een gedeelte ervan), waaruit valt op te maken dat de genoemde redenen op meerdere groene ruimten in de wijk van toepassing zijn.

6.9 Herinrichting van groene ruimten

In het laatste onderdeel van de enquête is aandacht besteed aan de herinrichting van de grootste groene ruimten van beide wijken: het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord en de Groene Long in Beijum. Allereerst is aan elke deelnemer gevraagd of hij of zij ervan afwist dat de grootste groene ruimte in de wijk onlangs een herinrichting heeft ondergaan (zie figuur 6.17).

- **Figuur 6.17** Aandeel respondenten dat afwist van de herinrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord en de Groene Long in Beijum



Bron: enquête (2015)

Uit figuur 6.17 valt af te lezen dat 71,4% van de respondenten uit De Wijert-Noord ervan afwist dat het Hendrik de Vriesplantsoen kort geleden een opknappbeurt heeft ondergaan. In Beijum ligt het aandeel respondenten dat afwist van de herinrichting van de grootste groene ruimte van de wijk iets hoger: 79,1% geeft aan op de hoogte te zijn van de herinrichting van wijkpark de Groene Long. Dit verschil kan enerzijds verklaard worden door het feit dat de herinrichting van een groot gedeelte van de Groene Long nog maar kort geleden is afgerond, terwijl de herinrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord eind 2011 heeft plaatsgevonden. Bovendien was de herinrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen minder omvangrijk. Anderzijds ligt het percentage bewoners dat al langer dan 10 jaar in de wijk woont in Beijum hoger dan in De Wijert-Noord. Vermoedelijk hebben bewoners van Beijum hierdoor een grotere binding met de buurt en zullen zij – in vergelijking met de bewoners van De Wijert-Noord – beter op de hoogte zijn van dergelijke ingrepen in de groenstructuur van de wijk.

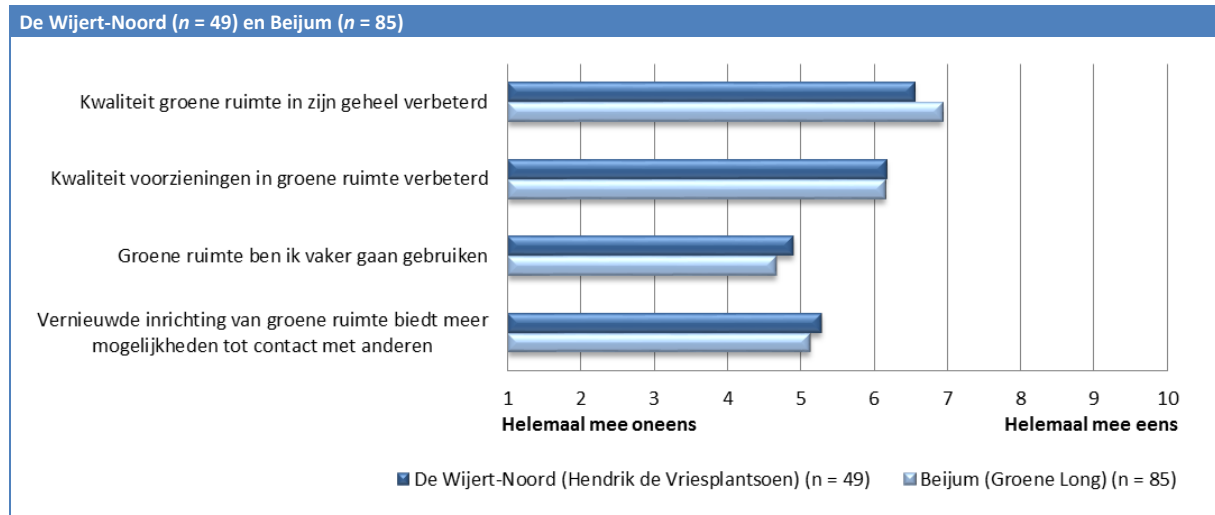
6.9.1 Oordeel over herinrichting Hendrik de Vriesplantsoen en de Groene Long

Aan iedere respondent die afwist van de herinrichting van de grootste groene ruimte in zijn of haar wijk is vervolgens een viertal stellingen voorgelegd waarin de situatie voor de herinrichting van deze groene ruimten wordt vergeleken met de situatie erna. De respondent is gevraagd om voor elk van de vier stellingen aan te geven in hoeverre hij of zij het met de uitspraak eens is. Hierbij is gebruik gemaakt van een 10-punts beoordelingschaal, waarbij het cijfer 1 staat voor *helemaal mee oneens* en het cijfer 10 voor *helemaal mee eens*. Figuur 6.18 laat de gemiddelde score per stelling zien.

De gegevens uit figuur 6.18 tonen aan dat de respondenten uit beide wijken het in grote mate eens zijn met het feit dat de herinrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen en de Groene Long heeft bijgedragen aan een algehele kwaliteitsverbetering van beide groene ruimten: deelnemers uit De Wijert-Noord kennen gemiddeld een 6,6 aan deze stelling toe, terwijl deelnemers uit Beijum de uitspraak met een 6,9 beoordelen. Bovendien zijn respondenten uit beide wijken van mening dat de kwaliteit van de voorzieningen er door de herinrichting op vooruit is gegaan ($\bar{x}_{(DW)} = 6,2$ en $\bar{x}_{(B)} = 6,2$). Toch lijkt het positieve oordeel over de kwaliteit van de groene ruimten en de bijbehorende voorzieningen niet in grote mate te hebben geleid tot een verhoogd gebruik van het groen in de wijk: van de vier stellingen scoort de stelling *na de vernieuwing ben ik het groen vaker gaan gebruiken* het minst hoog ($\bar{x}_{(DW)} = 4,9$ en $\bar{x}_{(B)} = 4,7$). Daarnaast oordeelt men relatief neutraal over de relatie tussen de nieuwe inrichting van het groen en het bieden van mogelijkheden tot sociale interacties met andere gebruikers van de groene ruimten ($\bar{x}_{(DW)} = 5,3$ en $\bar{x}_{(B)} = 5,1$). Het aandeel respondenten dat deze stelling een score van 7 of hoger geeft, ligt in De Wijert-Noord hoger dan in Beijum (38,8% versus 23,8%), waaruit kan worden opgemaakt dat de vernieuwde inrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen in grotere mate aanstuurt op het (laten) ontstaan van sociale contacten tussen gebruikers dan het nieuwe ontwerp van de Groene Long. De aanwezigheid van verschillende (speel)voorzieningen in het Hendrik de Vriesplantsoen speelt hier waarschijnlijk een belangrijke rol in. De veronderstelling dat bewoners van De Wijert-

Noord de stelling hoger waarderen doordat zij *in het algemeen* meer op sociale interacties zijn gericht kan worden ontkracht: onder de respondenten die de laatste stelling een 7 of hoger geven, bestaan er geen verschillen tussen de wijken wat betreft de mate waarin men het hebben van sociale contacten belangrijk vindt. Overigens bestaan er voor geen van de vier stellingen significante verschillen in de beoordeling per wijk (t-toets voor twee onafhankelijke steekproeven: $p_1 = 0,359$; $p_2 = 0,983$; $p_3 = 0,585$; $p_4 = 0,683$)⁷.

• **Figuur 6.18** Beoordeling stellingen over de herinrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen en de Groene Long



Opmerking: Vanwege de beperkte ruimte in figuur 6.18 is de omschrijving van de vier stellingen beperkt. In de enquête zijn de stellingen als volgt omschreven:

- (1) Door de nieuwe inrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen / de Groene Long is de kwaliteit van het groen **in zijn geheel** verbeterd.
- (2) Door de nieuwe inrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen / de Groene Long is de kwaliteit van de **voorzieningen** in de groene ruimte verbeterd.
- (3) Na de vernieuwing van het Hendrik de Vriesplantsoen / de Groene Long ben ik de groene ruimte vaker gaan gebruiken.
- (4) De vernieuwde inrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen / de Groene Long biedt meer mogelijkheden tot contact met andere mensen in de groene ruimte.

Bron: enquête (2015)

Wanneer elk van de vier stellingen wordt getoetst aan de individuele eigenschappen van de respondenten en de verschillende kenmerken met betrekking tot het gebruik van groene ruimten komen de volgende verbanden naar voren (de cijfers corresponderen met de stellingen in de opmerking onder figuur 6.18):

- Er bestaat in Beijum een significant verband tussen de mate waarin men het eens is met stelling 1 en de frequentie van het gebruik van de groene ruimten (een-factor variantieanalyse: $p_{(B)} = 0,030$). Deze stelling wordt het hoogst gewaardeerd door de groep die het groen *in enkele keren per week* gebruikt ($\bar{x}_{(B)} = 7,3$), en dit verschilt significant van de score die de wekelijkse bezoekers aan de stelling toekennen (Bonferroni-toets: $p = 0,028$). Stelling 2 vertoont een soortgelijke relatie met de frequentie van het gebruik, maar dit verband is niet significant (een-factor variantieanalyse: $p_{(B)} = 0,063$). Voor het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord gelden deze verbanden niet.
- De mate waarin men het eens is met stelling 1 hangt bovendien samen met de lengte van een bezoek aan de groene ruimten in Beijum (een-factor variantieanalyse: $p_{(B)} = 0,006$). De bewoners die *langer dan een uur* in de groene ruimten aanwezig zijn, kennen een aantoonbaar hogere score aan stelling 1 toe dan bewoners die het groen *een halfuur tot een uur* gebruiken ($\bar{x} = 8,1$ versus $\bar{x} = 6,4$). Dit verband geldt niet voor het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord.
- Er bestaat in Beijum een verband tussen de mate waarin men het eens is met stelling 2 en het hebben van kinderen jonger dan 10 jaar (t-toets voor twee onafhankelijke steekproeven: $p_{(B)} = 0,009$). Het valt op dat bewoners met kinderen in deze leeftijdscategorie het significant minder met deze stelling eens zijn dan bewoners zonder kinderen onder de 10 jaar. Deze uitkomst strookt met de werkelijkheid: de Groene Long

⁷ De cijfers in het subscript verwijzen naar de stellingen in de opmerking onder figuur 6.18.

kent nauwelijks voorzieningen voor jongere kinderen en er zijn tijdens de herinrichting ook geen speelvoorzieningen aan het park toegevoegd.

- De mate waarin men het eens is met stelling 1 hangt significant samen met de tevredenheid over de grootte van de groene ruimten in De Wijert-Noord (een-factor variantieanalyse: $p_{(DW)} = 0,006$). Stelling 2 vertoont ook een significant verband met de tevredenheid over de oppervlakte van de groene ruimten in de wijk (een-factor variantieanalyse: $p_{(DW)} = 0,031$). Hierbij geldt dat bewoners die (*zeer*) *tevreden* zijn over de grootte van het groen in de wijk deze twee stellingen hoger beoordelen dan de bewoners die aangeven (*zeer*) *ontevreden* over het groenareaal te zijn (Bonferroni-toets: respectievelijk $p = 0,007$ en $p = 0,027$)⁸.
- In Beijum bestaat een significant verband tussen de mate waarin men het eens is met stelling 3 en de tevredenheid over het onderhoud van het groen in de wijk (een-factor variantieanalyse: $p_{(B)} = 0,025$). Hieruit blijkt dat bewoners die (*zeer*) *ontevreden* of *niet tevreden*, maar ook *niet ontevreden* zijn over het onderhoud van de groene ruimten de stelling een significant hogere score geven dan bewoners die al (*zeer*) *tevreden* zijn over het onderhoud van het groen.
- Stelling 1 hangt in Beijum lineair samen met de mate waarin men de groene ruimten in de wijk als ontmoetingsplaats beschouwt (enkelvoudige lineaire regressie: $p_{1(B)} = 0,001$). Ook de stellingen 3 en 4 vertonen een lineair verband met deze variabele (enkelvoudige lineaire regressie: $p_{3,4(B)} < 0,0005$). De verbanden zijn matig tot sterk positief, waaruit blijkt dat men het meer eens is met de drie stellingen naarmate men de stelling *groen is een belangrijke ontmoetingsplaats* een hogere score geeft ($r_1 = 0,352$; $r_3 = 0,543$; $r_4 = 0,396$ en $R^2_1 = 12,4\%$; $R^2_3 = 29,5\%$; $R^2_4 = 15,7\%$). Opvallend is dat de factor *groen als ontmoetingsplaats* een derde van de variantie binnen de beoordeling van de derde stelling verklaart.
- Bovendien hangen de stellingen 1, 3 en 4 lineair samen met de mate waarin men vindt dat het groen in Beijum bijdraagt aan contact met anderen (enkelvoudige lineaire regressie: $p_{1(B)} = 0,001$; $p_{3(B)} < 0,0005$; $p_{4(B)} < 0,0005$). De verbanden zijn wederom matig tot sterk positief. Dit houdt in dat men het meer eens is met de drie genoemde stellingen naarmate men de stelling *groen draagt bij aan contact met anderen* hoger beoordeelt ($r_1 = 0,362$; $r_3 = 0,457$; $r_4 = 0,426$ en $R^2_1 = 13,1\%$; $R^2_3 = 20,9\%$; $R^2_4 = 18,1\%$).
- Tot slot bestaat er een lineair verband tussen stelling 3 en de mate waarin men vindt dat voorzieningen in groene ruimten bijdragen aan contact met anderen (enkelvoudige lineaire regressie: $p_{(B)} = 0,017$). Het verband is matig positief ($r = 0,258$; $R^2 = 6,6\%$). Net als de hierboven genoemde lineaire verbanden geldt ook dit verband niet voor het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord.

⁸ De eerste stelling wordt door alle tevredenheidscategorieën significant hoger beoordeeld dan de groep die (*zeer*) *ontevreden* is over de grootte van de groene ruimten in De Wijert-Noord.

Intermezzo: Hoe gebruiken kinderen in de basisschoolleeftijd groene ruimten in hun wijk?

Het gebruik van de groene ruimten wordt in dit hoofdstuk vooral belicht vanuit het perspectief van de volwassen gebruikers van het groen, die door middel van de enquête aan dit onderzoek hebben meegewerkt. Aangezien groene ruimten voor iedereen toegankelijk zijn – en door alle leeftijdsgroepen gebruikt worden – is het belangrijk om ook van de jongere gebruikers van het groen te weten hoe zij het groen in hun buurt gebruiken en wat zij daarbij belangrijk vinden.

Korte enquête

Om daar achter te komen heeft een groep van 30 leerlingen van C.B.S. De Tamarisk in De Wijert-Noord een korte enquête ingevuld. Alle ondervraagde leerlingen hebben een leeftijd tussen de 8 en 13 jaar en zitten in de groepen 5 tot en met 8. Er hebben (nagenoeg) evenveel jongens als meisjes aan de enquête deelgenomen (respectievelijk 14 en 16).

Uit de enquête blijkt dat:

- de ruime meerderheid van de leerlingen (87%) minstens een paar keer per week gebruik maakt van groene ruimten in zijn of haar buurt; de helft hiervan bezoekt zelfs elke dag een groene ruimte in de wijk;
- een bezoek aan een groene ruimte voor alle leerlingen minimaal een halfuur per keer duurt, waarvan twee derde van de leerlingen het groen langer dan een uur gebruikt.

Op de vraag wat voor *activiteiten* zij in het groen ondernemen wordt door veel leerlingen hetzelfde geantwoord: jongens gebruiken het groen steevast om te voetballen, terwijl meisjes ook aangeven gebruik te maken van de speeltoestellen, te picknicken en ‘te praten met vrienden en vriendinnen’. Bij alle genoemde activiteiten valt een relatie te leggen met het hebben van sociale contacten met andere (jonge) gebruikers van het groen.

Aan de kinderen is ook gevraagd wat zij *goed vinden* aan de groene ruimten in hun wijk en wat volgens hen *verbeterpunten* zijn. Vrijwel alle kinderen zijn positief over de hoeveelheid speelvoorzieningen die in de groene ruimten in hun wijk te vinden zijn. Los daarvan waarderen zij sowieso het vele (openbare) groen in hun buurt, vaak in de vorm van gras waarop de kinderen kunnen voetballen of andere activiteiten kunnen ondernemen. Andere positieve punten die zijn benoemd zijn het feit dat er diverse activiteiten in het groen worden georganiseerd (bijvoorbeeld een watergevecht of het creëren van een moestuin) en het simpele gegeven dat er ‘veel andere kinderen in het groen komen’ waarmee de kinderen samen dingen kunnen ondernemen.

“minder huizen voor meer natuur, en goede bomen laten staan!”

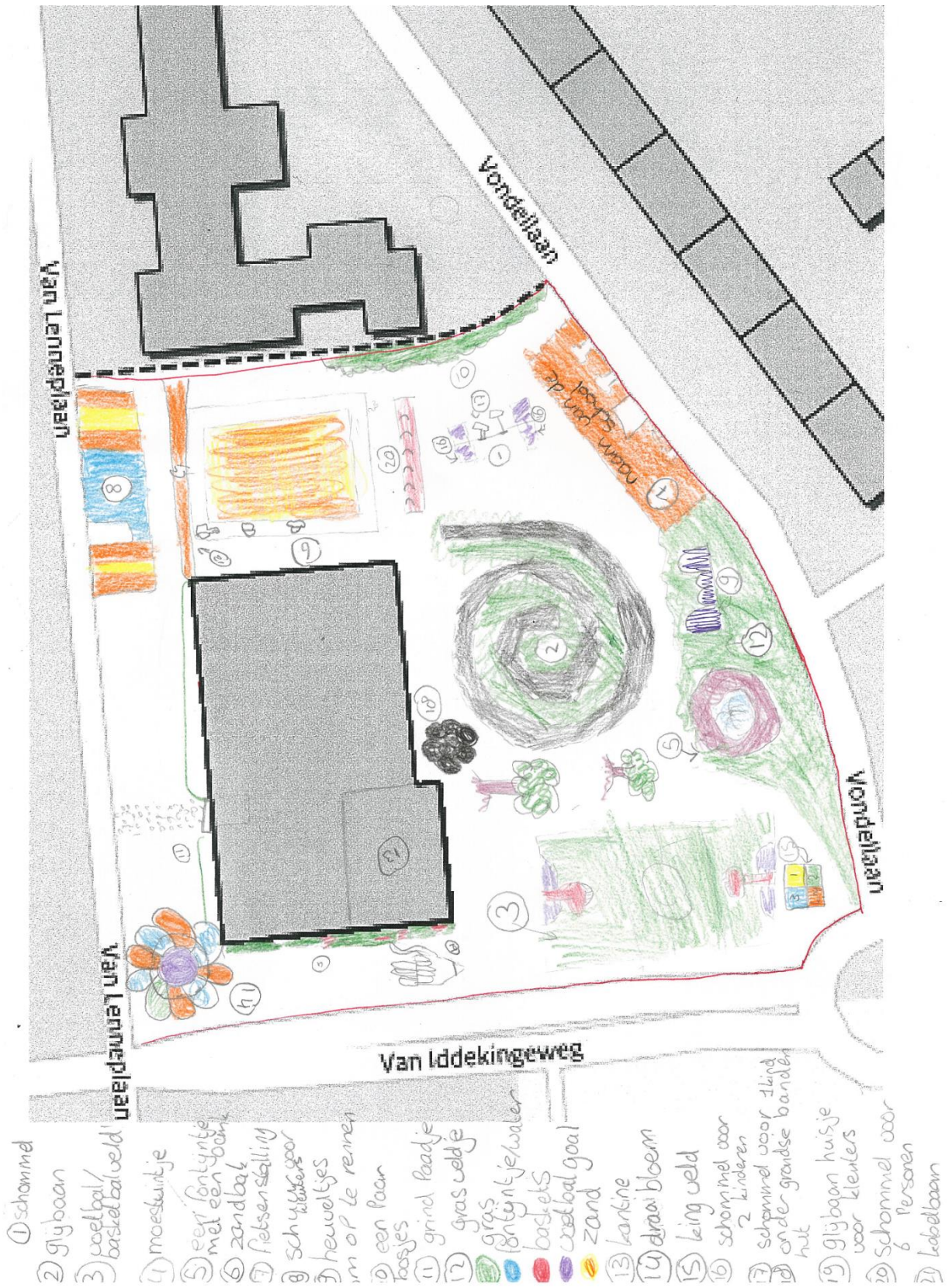
Citaat leerling C.B.S. De Tamarisk (12 jaar)

Opmerkelijk is dat de verbeterpunten die door de kinderen zijn aangedragen sterk overeenkomen met de punten die door de volwassenen (in de enquête) zijn benoemd. Met name aspecten met betrekking tot veiligheid (onder andere verlichting en het plaatsen van een reling bij bruggen) en overlast (zwerfvuil en hondenpoep) zijn door diverse kinderen genoemd. Verder merken sommige kinderen op dat er weinig voorzieningen voor de allerjongsten zijn en dat op sommige plaatsen – waarschijnlijk als onderdeel van de herinrichting – kwalitatief goede bomen zijn gekapt. Tot slot heerst onder de jongens de wens om een kunstgrasveld in de wijk aan te leggen.

Opmerkingen

De korte enquête is alleen ingevuld door leerlingen van C.B.S. De Tamarisk in De Wijert-Noord. Helaas is O.B.S. De Beijumkorf in Beijum niet ingegaan op het verzoek om de vragenlijst ook door de leerlingen van deze school in te laten vullen. Hierdoor is geen inzicht verkregen in de manier waarop kinderen uit deze wijk gebruik maken van groene ruimten.

Naast het invullen van de korte enquête hebben de leerlingen van C.B.S. De Tamarisk gewerkt aan een ontwerp voor een groen schoolplein bij de nieuwbouw van de school in het nieuwe gedeelte van het Hendrik de Vriesplantsoen. Op de volgende pagina's worden twee van deze ontwerpen getoond.



• **Figuur 6.20** Ontwerp voor het nieuwe 'groene' schoolplein bij de nieuwbouw van C.B.S. De Tamarisk in het nieuwe gedeelte van het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord, gemaakt door leerlingen van de school

Gebruik groene ruimten De Wijert-Noord



• Kaart 2 Totaal aantal respondenten dat de aangegeven groene ruimten in De Wijert-Noord gebruikt

Respons De Wijert-Noord



• Kaart 1 Respons per straat in De Wijert-Noord

Dagelijks gebruik groene ruimten De Wijert-Noord



- **Kaart 3** Totaal aantal respondenten dat de aangegeven groene ruimten in De Wijert-Noord dagelijks gebruikt

Wekelijks gebruik groene ruimten De Wijert-Noord



- **Kaart 4** Totaal aantal respondenten dat de aangegeven groene ruimten in De Wijert-Noord wekelijks gebruikt
- * optiesom van de categorieën 'enkele keren per week' en 'één keer per week'

Maandelijks gebruik groene ruimten De Wijert-Noord



* optelsom van de categorieën 'enkele keren per maand' en 'één keer per maand'

- **Kaart 5** Totaal aantal respondenten dat de aangegeven groene ruimten in De Wijert-Noord maandelijks gebruikt

Gebruik groene ruimten De Wijert-Noord (minder dan een kwartier)



- **Kaart 6** Totaal aantal respondenten dat de aangegeven groene ruimten in De Wijert-Noord minder dan een kwartier gebruikt

Gebruik groene ruimten De Wijert-Noord (tussen een kwartier en een halfuur)



- **Kaart 7** Totaal aantal respondenten dat de aangegeven groene ruimten in De Wijert-Noord tussen een kwartier en een halfuur gebruikt

Gebruik groene ruimten De Wijert-Noord (langer dan een halfuur)



- **Kaart 8** Totaal aantal respondenten dat de aangegeven groene ruimten in De Wijert-Noord langer dan een halfuur gebruikt

* optiesom van de categorieën 'tussen een halfuur en een uur' en 'langer dan een uur'

Respons Beijum



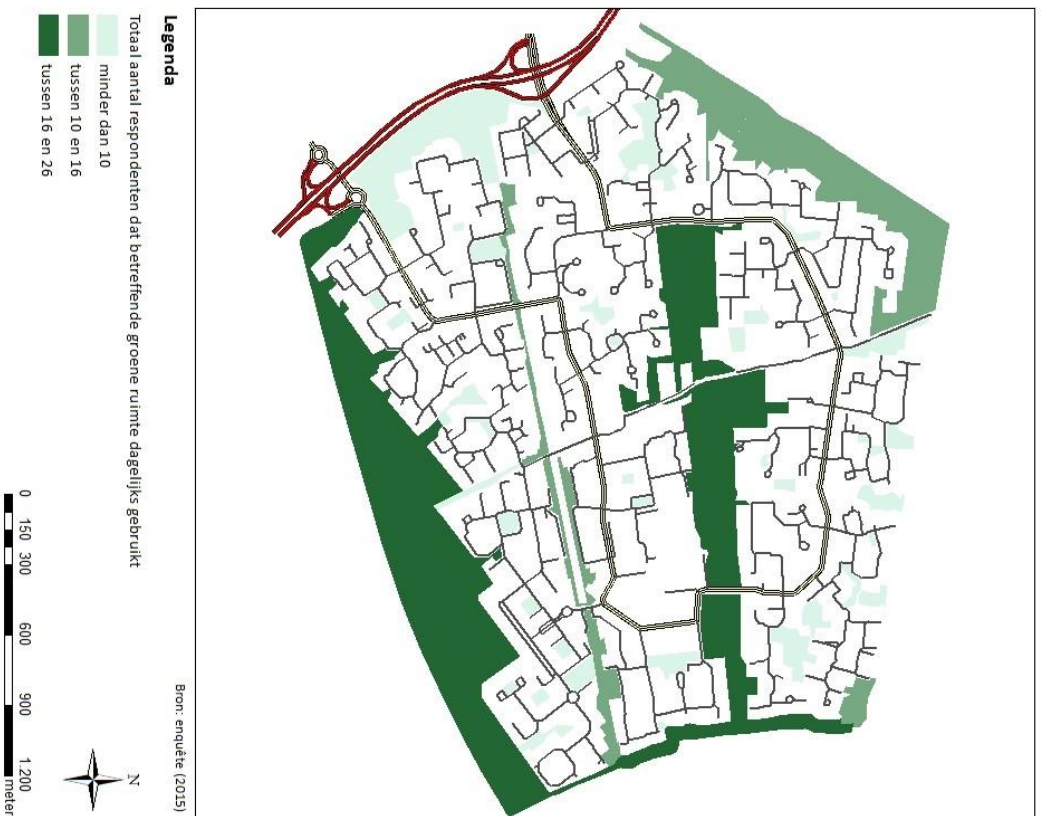
• Kaart 9 Respons per straat in Beijum

Gebruik groene ruimten Beijum



• Kaart 10 Totaal aantal respondenten dat de aangegeven groene ruimten in Beijum gebruikt

Dagelijks gebruik groene ruimten Beijum



- **Kaart 11** Totaal aantal respondenten dat de aangegeven groene ruimten in Beijum dagelijks gebruikt

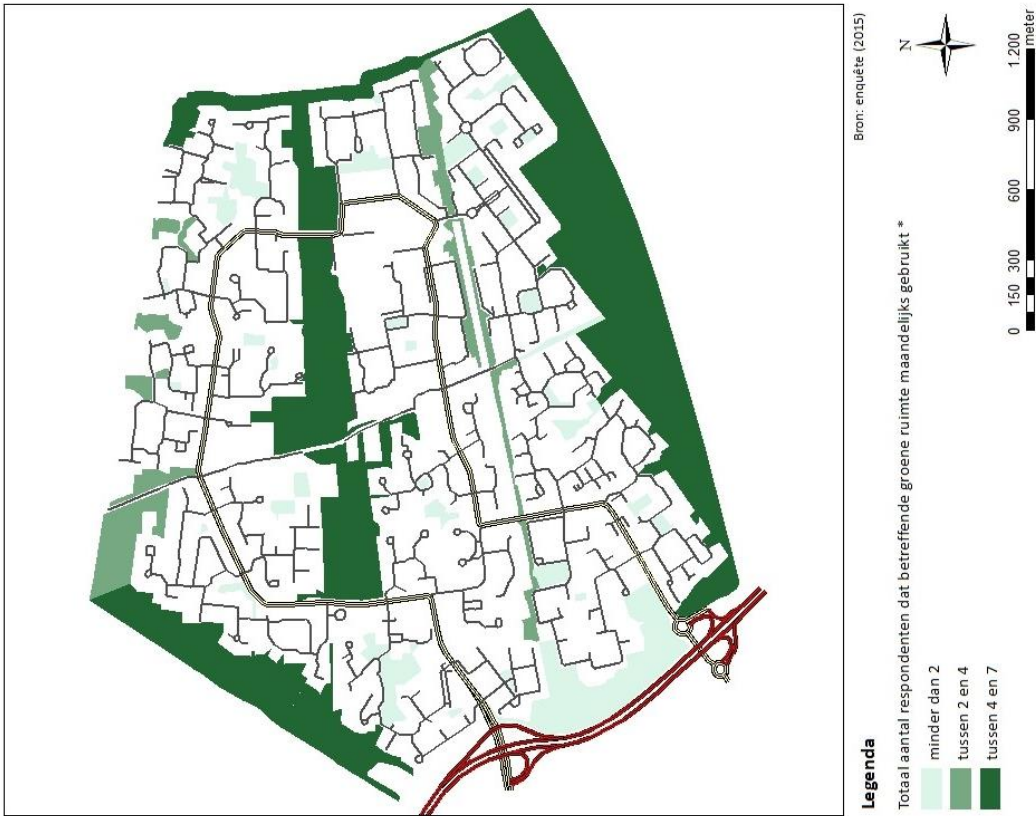
Wekelijks gebruik groene ruimten Beijum



* optelsom van de categorieën 'enkele keren per week' en 'één keer per week'

- **Kaart 12** Totaal aantal respondenten dat de aangegeven groene ruimten in Beijum wekelijks gebruikt

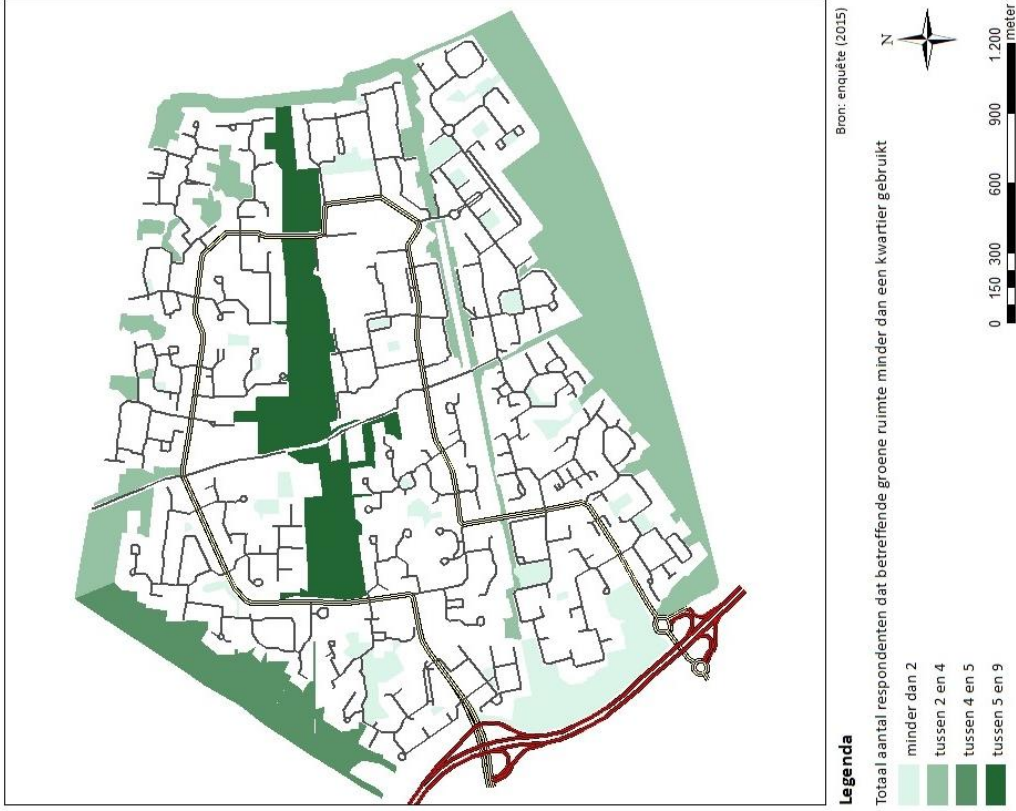
Maandlijks gebruik groene ruimten Beijum



* optelsom van de categorieën 'enkele uren per maand' en 'één keer per maand'

- **Kaart 13** Totaal aantal respondenten dat de aangegeven groene ruimten in Beijum maandelijks gebruikt

Gebruik groene ruimten Beijum (minder dan een kwartier)



- **Kaart 14** Totaal aantal respondenten dat de aangegeven groene ruimten in Beijum minder dan een kwartier gebruikt

Gebruik groene ruimten Beijum (tussen een kwartier en een halfuur)



- **Kaart 15** Totaal aantal respondenten dat de aangegeven groene ruimten in Beijum tussen een kwartier en een halfuur gebruikt

Gebruik groene ruimten Beijum (langer dan een halfuur)



- **Kaart 16** Totaal aantal respondenten dat de aangegeven groene ruimten in Beijum langer dan een halfuur gebruikt

* opelsom van de categorieën 'tussen een halfuur en een uur' en 'langer dan een uur'



Het Tijdpad langs de Beijumer Zuidwending vormt een aantrekkelijke, groene verbinding tussen Beijum en het aangrenzend landelijk gebied. Ter hoogte van de Hylkemaheerd (links) komt het Tijdpad uit op het Spakenpad dat de oostrand van de wijk vormt en langs het Beijumberbos loopt. Foto: eigen collectie (2015)

Leeswijzer

De vorige twee hoofdstukken behandelden de relatie tussen groene ruimten en sociale interacties voor de specifieke situatie van de twee onderzoekswijken. Dit hoofdstuk plaatst het thema op een abstracter niveau en kijkt vanuit de kennis van enkele experts op het gebied van groene ruimten naar factoren die de gebruikswaarde van groene ruimten en het (laten) ontstaan van sociale interacties kunnen beïnvloeden. Paragraaf 7.1 wijst allereerst op een aantal ontwikkelingen die volgens de experts de functie van een groene ruimte als ontmoetingsplaats door de tijd heen hebben veranderd. Daarna worden in paragraaf 7.2 enkele aandachtspunten benoemd die kunnen inspelen op het verbeteren van de gebruikswaarde van het groen. Tot slot geeft paragraaf 7.3 inzicht in een aantal principes die de relatie tussen groene ruimten en sociale interacties verklaren, waarna wordt afgesloten met een aantal ontwerp gerelateerde aspecten die op deze relatie kunnen inspelen. Het hoofdstuk vormt een vanuit de praktijk ingevlogen aanvulling op de theorie omtrent groene ruimten – zoals in hoofdstuk 2 is behandeld – en een niet-casusspecifieke aanvulling op de bevindingen uit de hoofdstukken 5 en 6.

7. Groene ruimten en sociale interacties: enkele aandachtspunten

7.1 De groene ruimte als ontmoetingsplaats?

Een van de belangrijkste punten die in paragraaf 1.1 naar voren is gebracht – en dit aspect komt overigens veelvuldig in de literatuur naar voren – is dat de kerngedachte achter de met precisie ontworpen groene ruimten in vroeg- en laat-naoorlogse wijken, namelijk dat het groen als ontmoetingsplaats van de wijk zou moeten functioneren, in de praktijk anders uitpakte dan van tevoren was gedacht (zie onder andere Feddes et al., 2011). Dit betekent feitelijk dat de sociale functie van de groene ruimten in naoorlogse wijken gedurende de tijd veranderd is en – gedeeltelijk of helemaal – heeft plaatsgemaakt voor andere functies. De geïnterviewde *key informants* herkennen deze transitie ook en benoemen verschillende factoren die (mogelijk) van invloed zijn geweest op deze verandering. Deze factoren kunnen grofweg onder vier thema's geplaatst worden (zie hieronder). Opvallend genoeg zijn de meeste factoren te relateren aan de ontwerpideologie die aan de vroeg-naoorlogse wijken ten grondslag ligt. Omlo (interview, 2015) stelt dan ook dat vooral het groen in stempelwijken een functieverandering heeft ondergaan, en dat dit in mindere mate voor bloemkoolwijken geldt. Deze uitspraak komt nauw overeen met die van Ubink & Van der Steeg (2011): zij menen dat met name de vroeg-naoorlogse wijken fysiek niet meer aansluiten op de hedendaagse behoeften (zie ook paragraaf 2.1). Hierbij moet worden opgemerkt dat deze ontwikkeling deels logisch te verklaren is: laat-naoorlogse wijken zijn pas later gebouwd en hebben dus een korter 'verouderingsproces' ondergaan.

Het vroeg-naoorlogse ontwerpprincipie: meer droom dan werkelijkheid

Hoewel de ontwerpers van vroeg-naoorlogse wijken hoofdzakelijk een sociale functie aan het groen in deze wijken toedichtten, plaatst Schram (interview, 2015) vraagtekens bij de manier waarop deze functie in de praktijk tot uiting kwam. Zij stelt dat de ontwerpgedachte waarmee vroeg-naoorlogse wijken zijn ontworpen te veel als theoretisch kader is gebruikt en dat het valt te betwijfelen of een concept als de wijkgedachte het gewenste resultaat op de buurt heeft gehad. Schram (interview, 2015) vraagt zich dan ook sterk af of de groene ruimten in vroeg-naoorlogse wijken überhaupt wel als ontmoetingsplaats gefunctioneerd hebben en "of mensen dat zelf [op die manier] beleefd hebben" (interview Schram, 2015). Peters & De Vries (interview, 2015) delen de mening van Schram (interview, 2015) en stellen dat er een wezenlijk verschil bestaat in hoeverre groene ruimten als ontmoetingsplaats zijn *bedoeld* en ze daadwerkelijk als ontmoetingsplaats worden *gebruikt*. Hiermee benadrukken zij dat ontwerpgedachten vaak deterministisch zijn en zelden overeenkomen met de manier waarop groen feitelijk gebruikt wordt (interview Peters & De Vries, 2015). Zowel de argumenten van Schram (interview, 2015) als de argumenten van Peters & De Vries (interview, 2015) wijzen er dus op dat 'de groene ruimte als ontmoetingsplaats' al sinds de aanleg van de vroeg-naoorlogse wijken mogelijk meer een droom dan werkelijkheid is geweest.

Hoe willen bewoners het groen achter hun woning gebruiken?

Omlo (interview, 2015) bouwt voort op de argumenten van Schram (interview, 2015) en Peters & De Vries (interview, 2015) door te stellen dat "een heel positieve ontwerpgedachte" achter de vroeg-naoorlogse wijken eraan heeft bijgedragen dat het groen in deze wijken anders werd gebruikt dan van tevoren was bedoeld. In een voorbeeld wijst hij erop dat woningen in die periode vaak met de tuin op het zuiden zijn georiënteerd, waardoor de ene woning uitzicht heeft op de achtertuin van de woning ervoor. Een dergelijke opbouw van de wijk, waarbij woningen in stroken zijn gebouwd, komt bijvoorbeeld voor in de Westelijke Tuinsteden van Amsterdam. Binnen de stempels in De Wijert-Noord komt deze opzet – op een kleinere schaal – ook voor. Deze ontwerpgedachte, die de focus legde op het principe 'licht, lucht en ruimte' en streefde naar openheid door het weglaten van afscheidingen rondom de tuinen, zorgde weliswaar voor veel groen tussen de woningen, maar hield geen rekening met de vraag *hoe* de bewoners hun tuin wilden gebruiken. Volgens Omlo (interview, 2015) heeft dit ertoe geleid dat door de tijd heen om veel tuinen alsnog hoge afscheidingen zijn geplaatst, wat een gunstig effect heeft op bijvoorbeeld privacy, maar waardoor "kwaliteit[en] die gezocht werd[en] vanuit de oorspronkelijke ontwerpgedachte [langzaam] zijn verdwenen[en]."

De noodzaak van toezicht op groene ruimten: Newmans 'defensible space'

Een belangrijke invloedsfactor op de *werking* van een groene ruimte wordt volgens Omlo (interview, 2015) gevormd door de ligging van de woningen ten opzichte van het groen. Hij stelt dat kleinschalige groene ruimten in vroeg-naoorlogse wijken met veel rijwoningen vaak liggen ingeklemd tussen woonblokken, waardoor woningen met de

achterzijde op het groen zijn georiënteerd. Mede als gevolg van het plaatsen van hoge afscheidingen rondom de aangrenzende achtertuinen is het toezicht op dit groen steeds verder afgenomen. Dit soort afgelegen groene ruimten zijn volgens Omlo (interview, 2015) juist de plekken waar negatief gedrag vertoond wordt. Indirect laat hij blijken dat deze ontwikkeling enigszins paradoxaal is, omdat het open karakter van de tuinen in vroeg-naoorlogse wijken door veel mensen als hinderlijk werd ervaren, terwijl het plaatsen van afscheidingen rondom de tuinen juist hinderlijk gedrag in publieke groene ruimten in de kaart speelt, omdat daar weinig of geen toezicht op is. Volgens Omlo (interview, 2015) is het voor het functioneren van groene ruimten dan ook cruciaal dat (op zijn minst) een deel van de woningen met de voorzijde op het groen is georiënteerd. Dit komt in grote lijnen overeen met het principe dat Newman (1972) aanduidt met de term “*defensible space*” (zie ook paragraaf 2.1.2). Overigens benadrukt Omlo (interview, 2015) dat er in laat-naoorlogse wijken “nadrukkelijker plekken zijn gemaakt waar van alle kanten meer aan gewoond wordt” en dat het geschetste probleem zich in dit type wijken in mindere mate voordoet.

De invloed van autonome ontwikkelingen

Het feit dat de sociale functie van de groene ruimten in naoorlogse wijken gedurende de tijd een verandering heeft doorgemaakt is volgens Omlo (interview, 2015) en Schram (interview, 2015) niet alleen toe te wijzen aan de ontwerpideologie die aan deze wijken ten grondslag ligt. Zij stellen dat ook andere – meer autonome – ontwikkelingen hierin een rol hebben gespeeld. Enerzijds wijzen beide *key informants* erop dat de groene ruimten steeds verder zijn afgeknabbeld als gevolg van het toenemende autobezit en de daaruit voortkomende parkeerbehoefte. Zo stelt Omlo (interview, 2015) dat veel van oorsprong groene ruimten zijn veranderd in “stenige ruimten” waarin de auto domineert. In sommige gevallen leidt dit tot het doorbreken van aaneengesloten groenstructuren, die daardoor hun verbindende functie verliezen. De stedenbouwkundige waarde van het groen – en daarmee ook de sociale functie die ermee beoogd is – wordt hierdoor aangetast. Anderzijds vermoedt Schram (interview, 2015) dat het gebruik van speelvoorzieningen in de groene ruimten in naoorlogse wijken door de jaren heen minder is geworden doordat mensen tegenwoordig “meer eigen speelattributen in de tuin [hebben] dan vroeger.” Zij benadrukt echter wel dat het hier om een niet-onderbouwde veronderstelling gaat en dat deze ontwikkeling een effect *kan* hebben. Schram (interview, 2015) geeft aan dat dit eventuele effect in laat-naoorlogse wijken sneller merkbaar zal zijn dan in vroeg-naoorlogse wijken, omdat in de bloemkoolwijken relatief meer woningen met een eigen tuin staan. In stempelwijken zijn kinderen volgens haar vaak “nog steeds aangewezen op de buurtspeeltuinen.”

Uiteraard zijn er nog tal van andere factoren die een invloed (kunnen) hebben gehad op de ontwikkeling in de functie(s) van het groen in naoorlogse wijken. In deze paragraaf zijn echter alleen de factoren behandeld die door de *key informants* naar voren zijn gebracht.

7.2 Inspelen op het gebruik van groene ruimten

In de literatuur over de relatie tussen groene ruimten en het ontstaan van sociale interacties tussen gebruikers ervan wordt vaak aangenomen dat de factor *gebruik* een belangrijke schakel in dit mechanisme vormt (zie ook paragraaf 2.3). Tijdens de diepte-interviews met de *key informants* is gevraagd welke factoren volgens hen bijdragen aan het verbeteren van de gebruikswaarde van groene ruimten en hoe hier bij het herinrichten van groen op ingespeeld kan worden. In totaal noemen zij vier algemene aandachtspunten en een aantal specifieke punten, die in deze paragraaf worden uitgewerkt.

7.2.1 Algemene aandachtspunten

Schram (interview, 2015) merkt op dat veel vroeg- en laat-naoorlogse wijken beschikken over een groot aantal groene ruimten, waarvan de kwaliteit dusdanig onder de maat is dat een herinrichting van het groen noodzakelijk is. Zij stelt dat “er [doorgaans] een laag budget is voor het onderhoud van het groen [in wijken]” en dat dit ertoe heeft geleid dat “heel veel groen [...] niet [meer] bijdraagt aan extra plezier in de wijk” (interview Schram, 2015). Hierdoor wordt ook het gebruik van deze groene ruimten negatief beïnvloed. De drie *key informants* benadrukken dat het bij een herinrichting van dergelijke groene ruimten belangrijk is om – nog voordat er wordt nagedacht over een nieuwe inrichting van het groen – bij de bewoners te peilen welke problemen zij ervaren bij de huidige inrichting, hoe zij het groen in hun buurt zouden willen gebruiken en wat zij belangrijk vinden aan het ontwerp en de inrichting van de

nieuwe groene ruimte. Op deze manier vindt het nieuwe ontwerp van de groene ruimte aansluiting op de wensen van de bewoners en wordt het (mogelijke) gebruik maximaal gefaciliteerd. Schram (interview, 2015) geeft aan dat je hier vervolgens aspecten “vanuit je [eigen] ontwerpervaring [aan] toe [kunt voegen], waarvan je denkt dat deze [...]aan [het gebruik] zouden kunnen bijdragen.” Wanneer de wensen van bewoners bij het herinrichten van groene ruimten onvoldoende gehoord worden, kan dit volgens Peters & De Vries (interview, 2015) leiden tot het creëren van ‘*dead parks*’: parken die “ontwerptechnisch heel *state-of-the-art*” zijn, maar door de beoogde gebruikers niet aantrekkelijk worden gevonden.

Zowel Schram (interview, 2015) als Omlo (interview, 2015) zijn van mening dat groene ruimten in een wijk meer en beter gebruikt worden wanneer het groen geconcentreerd wordt aangelegd. Schram (interview, 2015) ziet dat veel bestaande wijken te maken hebben met een grote hoeveelheid snippergroen dat door de beperkte omvang ervan nauwelijks bijdraagt aan het gebruik van groen. Als gevolg hiervan werkt het verwaarlozing van het openbaar groen in de hand en zorgt het voor een “onprettige aanblik” (interview Schram, 2015). Omlo (interview, 2015) sluit zich aan bij Schram door te stellen dat het spreiden van – kleinere – groene ruimten over de wijk ertoe leidt dat het gebruik afneemt, waardoor “het [groen] sneller gaat verloederen.” Bovendien is het “lastiger om het [groen] goed te onderhouden” (interview Omlo, 2015). Overigens vindt Omlo (interview, 2015) het wel belangrijk om een aantal kleinere groengebieden dichtbij de woningen te behouden, zodat jonge kinderen kunnen spelen op een plek waar hun ouders toezicht op hebben. Dit groen moet dan wel nadrukkelijk een (speel)functie hebben.

Volgens Omlo (interview, 2015) kan het “beter en scherper definiëren” van de functie van groene ruimten er ook aan bijdragen dat een groene ruimte meer gebruikt wordt. Hij merkt in de praktijk dat groene ruimten in bestaande wijken vaak “ongedefinieerd” zijn, waardoor het groen niet of op een verkeerde manier gebruikt wordt en tot overlast voor omwonenden leidt. Het scherper definiëren van de functie van het groen kan volgens Omlo (interview, 2015) bereikt worden door het groen af te stemmen op specifieke leeftijdsgroepen – is het groen bedoeld voor jonge kinderen, voor oudere kinderen of bijvoorbeeld senioren – en te kijken naar wat voor *type* groen het is – is het kijkgroen of gebruiksgroen. Uiteraard dient de functie van het groen afgestemd te worden op de samenstelling van de bevolking van de buurt en de wensen en behoeftes die de bewoners hebben ten aanzien van het gebruik van groene ruimten (zie ook interview Peters & De Vries, 2015 en Schram, 2015).

De invloed van de factor *afstand* op het gebruik van groene ruimten kan volgens Schram (interview, 2015) en Omlo (interview, 2015) niet los worden gezien van de grootte en de kwaliteit van het groen en de voorzieningen die in de groene ruimte aanwezig zijn. Tegelijkertijd hangt de afstand die men bereid is af te leggen sterk samen met de activiteit die men in een groene ruimte wil gaan ondernemen. Dit zorgt er volgens Omlo (interview, 2015) tevens voor dat de leeftijd van de gebruikers een bepalende factor vormt; jonge kinderen en senioren gebruiken vaak groen op korte afstand van hun woning (respectievelijk vanwege meer toezicht en een verminderde mobiliteit), terwijl andere doelgroepen ook groen op grotere afstand gebruiken, mits het “iets speciaals te bieden [heeft].” Schram (interview, 2015) vat dit samen door te stellen dat “grotere voorzieningen [...] niet zo dichtbij [hoeven] te liggen om goed gebruikt te worden, maar kleine voorzieningen worden meestal alleen door de directe omgeving gebruikt.” Met ‘kleine voorzieningen’ bedoelt zij voorzieningen voor jonge kinderen. Peters & De Vries (interview, 2015) wijzen er ook op dat het gebruik van groen vooral gestimuleerd kan worden wanneer het groen “iets bijzonders of speciaals” te bieden heeft.

Het gebruik van groene ruimten in naoorlogse wijken kan volgens Schram (interview, 2015) verbeterd worden door meer samenhang in de groenstructuur van een buurt te creëren. Het valt haar op dat veel verbindend groen in dit type wijken door de jaren heen is uitgegroeid of doodgegaan, waardoor “de groene sfeer in [een] wijk” is verdwenen. Schram (interview, 2015) stelt dan ook dat er bij de herstructurering van deze wijken oog moet zijn voor het versterken van de groenstructuur, bijvoorbeeld door “routes die je aflegt tussen je woning en [je] werk of school meer groen [te] geven [of] door bomenlanen toe te voegen en groenstroken te continueren.” Daarnaast kan er volgens haar “meer met bloeiende planten [gedaan worden], zodat er meer aan het groen te beleven valt” (interview Schram, 2015). Het creëren van meer samenhang in de groenstructuur draagt tevens bij aan het versterken van de stedenbouwkundige structuur in een wijk (zie ook paragraaf 2.1).

7.2.2 Enkele specifieke aandachtspunten

Behalve de vier algemene aandachtspunten noemen de geïnterviewden ook enkele specifieke – aan het ontwerp gerelateerde – punten die een positieve invloed hebben op het gebruik van groene ruimten in wijken. Deze aandachtspunten worden hieronder kort omschreven:

- *goede verhouding tussen gras en verharding* Een tekort aan verharding zorgt er volgens Omlo (interview, 2015) voor dat het groen wordt gebruikt als doorgaande loop- of fietsroute en de gewenste kwaliteit van het groen wordt aangetast. Het aanleggen van voldoende paden op slimme plekken voorkomt dat groenstroken veranderen in ‘olifantenpaadjes’ en de gebruikswaarde van het groen verloren gaat.
- *gebruik van robuuste gebruiksoBJECTEN* Om te voorkomen dat groene ruimten na verloop van tijd verloederen, is het verstandig robuuste gebruiksoBJECTEN te plaatsen die weinig onderhoud nodig hebben. Als voorbeeld noemt Omlo (interview, 2015) het plaatsen van kunststof bankjes die gemakkelijker schoon te houden zijn dan houten bankjes. Dergelijke objecten zullen gedurende een langere tijd bijdragen aan het gebruik van groen.
- *zichtbaarheid creëren* Het creëren van openheid door het gebruik van bomen, gras en laagblijvende beplanting zorgt er volgens Schram (interview, 2015) voor dat er geen gevoelens van sociale onveiligheid ontstaan. Dit probleem doet zich volgens haar met name voor in naoorlogse wijken, waar bij het inrichten van groene ruimten veelvuldig gebruik is gemaakt van snelgroeiende soorten groen. Ook Peters & De Vries (interview, 2015) zien de negatieve invloed van sociale onveiligheid op het gebruik van groene ruimten.
- *geschied maken voor spelen* De aanwezigheid van speeltoestellen en speelaanleidingen draagt volgens Schram (interview, 2015) bij aan het gebruik van groene ruimten en het “plezier dat mensen in hun wijk ervaren.” De laatste tijd komt de nadruk steeds meer te liggen op ‘natuurlijk spelen’, waarbij natuurlijke objecten aanleiding vormen om te spelen (het neerleggen van boomstammen, padenbeloop, of een klimboom). Een bijkomend voordeel hiervan is dat speelvoorzieningen tegen een lager budget gerealiseerd kunnen worden, doordat er bijvoorbeeld nauwelijks onderhoud aan gepleegd hoeft te worden.

Los van deze factoren beschouwen Peters & De Vries (interview, 2015) *het weer* als belangrijke invloedsfactor bij het gebruik van groene ruimten. Andere factoren die het gebruik beïnvloeden zijn de inrichting en de uitstraling van het groen en de mate waarin bewoners zich verbonden voelen met het gebied waarin ze wonen (vaak afhankelijk van het aantal jaren dat men al in een buurt woont).

7.3 Groene ruimten en sociale interacties

In paragraaf 7.2 is een overzicht gegeven van de factoren die volgens de *key informants* kunnen bijdragen aan het verbeteren van de gebruikswaarde van groene ruimten in wijken. De geïnterviewden is ook gevraagd hoe het gebruik van groen kan faciliteren in het ontstaan van sociale interacties tussen de gebruikers. De belangrijkste principes worden in deze paragraaf toegelicht, gevolgd door een aantal inrichtingsaspecten die het ontstaan van sociale contacten kunnen stimuleren.

7.3.1 Algemene principes

Schram (interview, 2015) vermoedt dat het gebruik van groene ruimten bij sommige groepen mensen een groter effect heeft op het ontstaan van sociale interacties dan bij andere groepen. Volgens haar hangt dit samen met de levensfase waarin men zich bevindt. Als voorbeeld noemt Schram (interview, 2015) de jeugd die gebruik maakt van de sportfaciliteiten in groene ruimten en op die manier in contact komt met andere jongeren die het groen ook regelmatig gebruiken om te sporten. Het *herkennen* van andere frequente gebruikers speelt hierbij een rol. Daarnaast veronderstelt Schram (interview, 2015) dat gezinnen met jonge kinderen en mensen met honden vaker contact hebben met medegebruikers dan bewoners die het groen gebruiken om bijvoorbeeld een ommetje te maken. Deze laatste groep ziet “het groen veel meer [als] een omgevingsaspect” (interview Schram, 2015). Uiteraard spelen ook persoonlijke eigenschappen van mensen een rol bij het ontstaan van interacties (interview Peters & De Vries, 2015).

Volgens Peters & De Vries (interview, 2015) moet er in veel gevallen een aanleiding zijn om in contact te komen met andere gebruikers van het groen. Zij noemen het gebruik van een bal als voorbeeld. Omlo (interview, 2015) herkent dit ook en ziet een vergelijkbaar effect bij ouders met spelende kinderen en mensen die hun hond uitlaten. In die situaties ontstaat er volgens hem “veel sneller een kans op interactie.” Overigens plaatst Omlo (interview, 2015) hier wel een belangrijke kanttekening bij door te stellen dat de interactie wel passend moet zijn; wanneer het gebruik door twee of meer groepen wrijving oplevert, kan dit leiden tot “negatieve interacties” die het ontstaan van sociale cohesie niet ten goede komen. Het is volgens Omlo (interview, 2015) dan ook belangrijk dat ontwerpers zich hier bewust van zijn tijdens het ontwerpen van een groene ruimte, bijvoorbeeld door rekening te houden met het formaat van verschillende deelgebieden binnen een groene ruimte, de dichtheid van de voorzieningen in het groen af te stemmen op de functie ervan en te zorgen voor ruimtelijke buffers tussen deze voorzieningen, zodat het ontstaan van negatieve interacties voorkomen kan worden.

Het ontstaan van sociale interacties kan zich volgens Omlo (interview, 2015) en Schram (interview, 2015) vrijwel alleen voordoen wanneer een groene ruimte uitnodigt tot verblijf. Hierbij is het wederom belangrijk om te kijken naar de behoeften van de verschillende groepen in een buurt: naast ‘standaard’ verblijfsmogelijkheden als zit- en sportvoorzieningen noemt Schram (interview, 2015) als mogelijkheid het aanleggen van verzorgingstuinen in buurten waar veel ouderen wonen. Tijdens het gebruik van deze groene ruimten kunnen korte, vluchtige gesprekken ontstaan, die bij kunnen dragen aan het versterken van de sociale cohesie op buurtniveau. Peters & De Vries (interview, 2015) benadrukken dat deze gesprekken door het herkennen van andere gebruikers tot *weak ties* kunnen leiden, maar zij geloven er niet in dat dit uiteindelijk ook tot *strong ties* leidt. Het organiseren van activiteiten kan volgens Peters & De Vries (interview, 2015) ook bijdragen aan het ontstaan van *weak ties* en het verbeteren van de buurtgebonden sociale cohesie.

Hoewel de ontwerpgedachte waarmee vroeg-naoorlogse wijken zijn ontworpen ervan uitging dat alle groene ruimten in de wijk een sociale functie zouden vervullen, stellen Peters & De Vries (interview, 2015) dat niet alle groene ruimten in de wijk in even grote mate als ontmoetingsplaats functioneren. In hun redenering maken zij onderscheid tussen twee typen groene ruimten: enerzijds de grotere – vaak centraal in een wijk gelegen – groene ruimten, zoals het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord, en anderzijds het meer kleinschalige buurtgroen, zoals groene ruimten tussen of achter de woningen. Volgens Peters & De Vries (interview, 2015) levert het gebruik van kleinschalig buurtgroen een grotere bijdrage aan het ontstaan van sociale interacties en het versterken van de buurtgebonden sociale cohesie dan het gebruik van een centrale groene ruimte, omdat “[in een centraal park] steeds verschillende – andere – mensen komen [waardoor] de sociale verbondenheid niet hoog [is].” Zeker wanneer het buurtgroen goed ontworpen is en “meer is dan alleen kijkgroen” zullen bewoners deze groene ruimten belangrijker vinden dan de aanwezigheid van een centrale groene ruimte. De betekenis van buurtgroen wordt vergroot door factoren als *nabijheid, zicht hebben op het groen* en *een praatje kunnen maken met bekenden* (interview Peters & De Vries, 2015). Overigens geven zij aan dat een centrale groene ruimte wél een belangrijke functie kan hebben bij de identificatie met de buurt en dat de mate van gebruik sterk afhangt van de voorzieningen die in een dergelijk park aanwezig zijn.

7.3.2 Enkele inrichtingsaspecten

Het ontstaan van sociale interacties in groene ruimten kan volgens de *key informants* gefaciliteerd worden door de inrichting van het groen. De belangrijkste inrichtingsaspecten uit de door hen genoemde voorbeelden worden hieronder omschreven:

- *aanbrengen van glooiingen in grasvelden* Een specifieke maatregel om ontmoetingen tussen gebruikers van groene ruimten te stimuleren, is het aanleggen van een helling in het gras (interview Peters & De Vries, 2015). Als voorbeeld noemen zij een kleine groene ruimte in Nijmegen, waar deze maatregel is toegepast om ongewenst gedrag (zoals voetballen) te ontmoedigen en informeel contact tussen gebruikers juist te stimuleren (zie ook paragraaf 2.3.3).
- *zitgelegenheden in informele setting* De kans op sociale interacties wordt volgens Schram (interview, 2015) vergroot door te zorgen voor zitvoorzieningen in een informele setting. Ze bedoelt hiermee niet “op een bankje [zitten], want dat is dan al te intiem, maar [...] zitten op een randje of ergens tegenaan leunen.” Een voorbeeld is het plaatsen van een laag muurtje in de buurt van speelvoorzieningen. Peters & De Vries

(interview, 2015) zien het plaatsen van bankjes echter wel als mogelijkheid om het ontmoeten te stimuleren.

- *aantrekkelijke groeninrichting* Het aantrekkelijk inrichten van restgroen kan er volgens Schram (interview, 2015) voor zorgen dat het groen een verblijfsgebied wordt voor mensen die in de omgeving van dat groen wonen. Zij noemt als voorbeeld een stuk restgroen in Winschoten dat is getransformeerd tot *pocketpark* met een pad, een tweetal bankjes en een aantrekkelijke groeninrichting. Dit groen wordt nu gebruikt “om doorheen te lopen [of] om daar even te zitten en een praatje te maken” (interview Schram, 2015). Hierdoor draagt het bij aan het versterken van de buurtgebonden sociale cohesie.



Discussie van de resultaten

8

Tijdens de herstructurering van De Wijert-Noord is een aantal collectieve tuinen binnen de 'stempels' in de wijk opnieuw ingericht, zoals hier tussen de De Genestetstraat (links) en de Potgieterstraat (rechts). Door het groen een gevarieerde inrichting te geven, bijvoorbeeld door een combinatie van grasvlakken, bloemperken en lage struiken, heeft het groen een grotere gebruikswaarde gekregen en is het opgenomen in de rest van de groenstructuur in de wijk. Foto: eigen collectie (2015)

Leeswijzer

In dit hoofdstuk wordt een aantal theoretische aannames getoetst aan de resultaten van het empirisch onderzoek. Het hoofdstuk richt zich specifiek op de derde paragraaf uit hoofdstuk 2, waar de theorie rondom vroeg- en laat-naoorlogse wijken in verband wordt gebracht met de term '(buurtgebonden) sociale cohesie'. Hoofdstuk 8 gaat niet alleen in op de vraag of de desbetreffende theorieën door dit onderzoek ondersteund worden, maar komt ook met voorstellen tot aanvulling of nuancering van de bestaande theorieën die gefundeerd zijn op de resultaten van dit onderzoek.

8. Discussie van de resultaten

Het gebruik van groene ruimten: de invloed van fysieke en individuele eigenschappen

In paragraaf 2.3.1 zijn door verschillende auteurs factoren benoemd die invloed uitoefenen op het gebruik van groene ruimten. De fysieke afstand tot een groene ruimte wordt door Schipperijn et al. (2010a) als belangrijkste factor in het verklaren van het gebruik van een groene ruimte in een stedelijk gebied beschouwd. Zij richten zich in hun onderzoek op de afstand tussen de woning van de respondent en de rand van de *dichtstbijzijnde* groene ruimte en stellen dat het gebruik van deze groene ruimte significant toeneemt naarmate de afstand tot deze groene ruimte afneemt. In het onderzoek naar het gebruik van groene ruimten in De Wijert-Noord en Beijum is de invloed van de fysieke afstand op een vergelijkbare manier onderzocht. Hieruit blijkt dat er voor geen van beide wijken een significant verband bestaat tussen de afstand tot de dichtstbijzijnde – door de respondent gebruikte – groene ruimte en de frequentie waarmee bewoners het groen gebruiken. Het verband tussen de afstand tot het dichtstbijzijnde groen en de lengte van een bezoek aan het groen is evenmin significant. De factor *afstand* lijkt op buurtniveau dus niet doorslaggevend te zijn.

Kaczynski et al. (2008) stellen dat – naast de factor *afstand* – ook de grootte van een groene ruimte invloed uitoefent op het gebruik van het groen. Zij geven aan dat het niet ondenkbaar is dat grotere parken op een grotere afstand van de woning doorgaans vaker gebruikt worden dan kleinere groene ruimten dichtbij de woning. Schipperijn et al. (2013) vullen aan dat dit sterk samenhangt met de fysieke activiteiten die men in deze groene ruimten onderneemt. Bovendien beschikken grotere groene ruimten bijna altijd over meer *park features*, waardoor het groen vaak meer gebruikt wordt (Kaczynski et al., 2008). De genoemde theorieën lijken overeen te komen met het werkelijke gebruik van de groene ruimten in beide wijken: bewoners van De Wijert-Noord die frequent een bezoek brengen aan het groen in hun wijk gebruiken een significant groter oppervlak dan bewoners die minder vaak gebruik maken van groene ruimten. Verder blijkt uit het onderzoek dat de grootste groene ruimten in beide wijken het meest gebruikt worden. In lijn met de conclusie van Schipperijn et al. (2013) lijkt de factor *grootte* voor de bewoners dus zwaarder te wegen dan de afstand die men moet afleggen om de dichtstbijzijnde groene ruimte te bereiken. De invloed van de factor *grootte* is met name in Beijum terug te zien in het praktische gebruik van het groen: activiteiten als *fietsen* vinden vooral plaats in de grotere groene ruimten, waar een grotere reikwijdte voor deze activiteit beschikbaar is.

Coley et al. (1997) stellen in hun onderzoek dat de aanwezigheid van natuurlijke elementen, zoals bomen en gras, een positieve invloed uitoefent op het gebruik van groene ruimten. Het verband tussen het aantal bomen en het gebruik van groen is volgens hen positief recht evenredig. Daarnaast stellen Kuo et al. (1998a) dat ook het onderhoud van het groen kan bijdragen aan de aantrekkelijkheid – en dus het gebruik – van groene ruimten. Het argument van Coley et al. (1997) is niet *letterlijk* in het onderzoek naar het gebruik van groene ruimten in De Wijert-Noord en Beijum meegenomen, omdat de invloed van het aantal bomen in dergelijke – van zichzelf al – groene wijken lastig te meten is. De bewoners is echter wel gevraagd naar het *mogelijke effect* van het toevoegen van extra bomen en struiken op het gebruik van groene ruimten in hun wijk. Hieruit blijkt dat het toevoegen van groen in beide wijken gemiddeld een licht positief effect op het gebruik van het groen zal hebben, maar tegelijkertijd valt op dat bewoners van Beijum relatief vaker verwachten dat hun gebruik hier *negatief* door wordt beïnvloed dan bewoners van De Wijert-Noord. Dit verschil kan worden verklaard door het feit dat de dichtheid van het groen in Beijum hoger is, waardoor het toevoegen van meer groen een negatieve invloed heeft op bijvoorbeeld de sociale veiligheid van groene ruimten. De bewoners van beide wijken zijn op dezelfde manier bevraagd over de mogelijke invloed van een verbetering van het onderhoud van de groene ruimten. De invloed van deze factor is ook licht positief, terwijl men doorgaans juist relatief ontevreden is over het daadwerkelijke onderhoud van het groen in de wijk.

Uit het onderzoek van Kaczynski et al. (2008) blijkt dat het gebruik van groene ruimten wordt beïnvloed door de hoeveelheid *park features* die in een groene ruimte aanwezig zijn. Zij stellen bovendien dat *park facilities* een grotere bijdrage leveren aan het gebruik van groene ruimten dan *park amenities*. Wederom geldt dat het lastig is om exact te bepalen hoe groot het effect van een bepaalde *park feature* is op het gebruik van groene ruimten. Daarom is bewoners tijdens het onderzoek gevraagd in hoeverre zij de aanwezigheid van bepaalde *park features* in groene ruimten belangrijk vinden, waarbij de aanname is gedaan dat groene ruimten minder gebruikt worden als ze niet

beschikken over de *park features* die de bewoners van beide wijken belangrijk vinden. Hieruit blijkt dat de *park features* die door de bewoners het minst belangrijk worden gevonden doorgaans tot de categorie *park amenities* behoren, maar tegelijkertijd valt op dat *park amenities* niet per se een minder grote bijdrage leveren aan het gebruik van groene ruimten. Op basis van het onderzoek naar het gebruik van groene ruimten in De Wijert-Noord en Beijum kan gesteld worden dat zitvoorzieningen en vrijliggende voetpaden – die volgens Kaczynski et al. (2008) onder de categorie *park amenities* geplaatst kunnen worden – dermate belangrijk worden gevonden dat ze beter tot de *park facilities* gerekend kunnen worden. Het belang van zitvoorzieningen bij het gebruik van groen wordt ondersteund door het feit dat verschillende bewoners aangeven dat er te weinig bankjes in de groene ruimten aanwezig zijn.

Schipperijn et al. (2013) tonen met behulp van hun onderzoek aan dat straatverlichting een dusdanige invloed op het gebruik van groene ruimten uitoefent, dat deze voorziening het best onder de categorie *park facilities* geplaatst kan worden. De resultaten van het onderzoek naar het gebruik van groene ruimten in De Wijert-Noord en Beijum nuanceren deze bewering enigszins. Hieruit blijkt namelijk dat bewoners van De Wijert-Noord de aanwezigheid van straatverlichting in groene ruimten vaak (heel erg) belangrijk vinden, terwijl deze voorziening door de bewoners van Beijum veel minder belangrijk wordt gevonden. Het verschil wordt mogelijk verklaard door het feit dat het groen in Beijum een ecologisch karakter heeft, waardoor men straatverlichting als versturende factor ervaart. De inrichting van het groen bepaalt dus mede of straatverlichting onder de categorie *park facilities* of *park amenities* geplaatst kan worden en in welke mate bewoners de voorziening belangrijk vinden tijdens het gebruik van groene ruimten.

Het gebruik van groene ruimten wordt volgens Schipperijn et al. (2010b) niet alleen beïnvloed door de fysieke eigenschappen van het groen, maar ook eigenschappen van de gebruikers zelf spelen een rol. Lin et al. (2014) vermoeden bijvoorbeeld dat de mate waarin men op natuur georiënteerd is een grotere invloed heeft op het gebruik van groen dan de beschikbaarheid van groene ruimten. In het onderzoek naar het gebruik van groene ruimten in De Wijert-Noord en Beijum is gekeken naar de invloed van diverse individuele eigenschappen op de frequentie waarmee men groene ruimten gebruikt en de lengte van een bezoek aan het groen. Hoewel er uiteraard verschillen bestaan tussen de twee wijken, kan op hoofdlijnen gesteld worden dat het gebruik van groene ruimten wordt beïnvloed door twee groepen individuele eigenschappen.

Enerzijds valt op dat bewoners van De Wijert-Noord die al meer dan vijf jaar in de wijk wonen het groen in hun wijk gedurende een significant langere tijd bezoeken dan bewoners die er nog geen vijf jaar wonen. Daarnaast geeft een groot gedeelte van deze laatste groep aan nooit gebruik te maken van het groen in de wijk. De factor *buurtbinding* speelt mogelijk een sleutelrol in dit verband, waarbij een grotere verbondenheid met de buurt leidt tot het langduriger bezoeken van groene ruimten. Het feit dat bewoners van Beijum – in vergelijking met bewoners van De Wijert-Noord – significant vaker én langer gebruik maken van het groen ondersteunt dit vermoeden: een ruime meerderheid van de bewoners van deze wijk woont namelijk al langer dan vijf jaar in de wijk en heeft dus naar alle waarschijnlijkheid een grotere binding met de buurt. Opmerkelijk is dat de factor *buurtbinding* nergens in de theorie als invloedsfactor wordt benoemd.

Anderzijds valt op dat het gebruik van groene ruimten wordt beïnvloed door het hebben van kinderen jonger dan tien jaar en de aanwezigheid van een (of meer) honden. Het onderzoek toont aan dat hondenbezitters in beide wijken significant vaker een bezoek brengen aan het groen in hun wijk, wat hoogstwaarschijnlijk samenhangt met het feit dat het uitlaten van de hond een *necessary activity* is (zie paragraaf 2.3.2). Verder geldt in De Wijert-Noord dat ouders van kinderen onder de tien jaar niet alleen vaker – maar vooral significant langer – gebruik maken van het groen in hun wijk. Dit is niet alleen in lijn met de uitspraak van Schram (interview, 2015), die stelt dat ouders met jonge kinderen een van de belangrijkste gebruikersgroepen zijn van groene ruimten, maar ook met de uitspraak van Huijsmans (interview, 2015), die aangeeft dat met name in De Wijert-Noord relatief veel groen met een speelfunctie te vinden is. De aanwezigheid van een eigen tuin lijkt ook in verband te staan met de mate waarin men het groen in de wijk gebruikt: deze relatie bestaat echter alleen voor de groep die het groen ook als belangrijke ontmoetingsplaats beschouwt.

Het gebruik van groene ruimten als brug naar sociale interacties en sociale cohesie

In paragraaf 2.3.2 is aan de hand van argumenten van verschillende auteurs beschreven hoe het gebruik van groene ruimten uiteindelijk kan bijdragen aan het ontstaan van sociale interacties en het versterken van de sociale cohesie in een buurt. Kaźmierczak (2013) maakt in dit verband onderscheid tussen drie typen activiteiten die in groene ruimten kunnen plaatsvinden en een bijdrage kunnen leveren aan het ontstaan van *social ties* tussen mensen die het groen gebruiken. Zij omschrijft deze drie typen activiteiten als *necessary activities*, *optional activities* en *social activities*, waarbij de *social activities* de grootste bijdrage leveren aan de sociale cohesie in een wijk of buurt. De andere twee typen activiteiten leiden volgens Kaźmierczak (2013) in geringe mate tot het ontstaan van sociale interacties, waardoor het effect op de sociale cohesie in een buurt ook minder groot zal zijn. In het onderzoek naar het gebruik van groene ruimten in De Wijert-Noord en Beijum is onderzocht welke activiteiten bewoners het meest in het groen in hun wijk ondernemen. Hieruit blijkt dat het groen in beide wijken het vaakst wordt gebruikt voor *necessary activities* en *optional activities*, terwijl de groene ruimten in veel mindere mate voor *social activities* bezocht worden. Het feit dat het groen in beide wijken betrekkelijk weinig voor *social activities* wordt gebruikt betekent echter niet dat bewoners weinig interactie hebben met andere gebruikers van het groen: het onderzoek laat zien dat ruim 70% van de bewoners van De Wijert-Noord aangeeft wel eens contact te hebben met andere bezoekers van groene ruimten, terwijl dit percentage in Beijum met ruim 90% nog hoger ligt. Dit wijst erop dat *necessary activities* en *optional activities* evengoed een bijdrage kunnen leveren aan het genereren van voldoende sociale interacties om de sociale cohesie in een buurt te versterken en dat de driedeling in typen activiteiten – en het bijbehorende effect op het ontstaan van *social ties* – dus minder zwart-wit opgevat moet worden dan Kaźmierczak (2013) voorstelt.

Volgens Anquetil (2009) kunnen sociale interacties tussen bezoekers van groene ruimten in twee categorieën worden ondergebracht: *active interactions* en *passive interactions*. Binnen de eerste groep onderscheidt zij bovendien de *focused interactions* (zoals conversaties tussen individuen) en de *unfocused interactions* (zoals begroetingen), waarbij het verschil wordt gevonden in de duur van het contact. Het onderzoek naar het gebruik van groene ruimten in De Wijert-Noord en Beijum toont aan dat ongeveer een op de zes bewoners louter *focused interactions* heeft, terwijl de meerderheid het contact met anderen typeert als een mix van zowel *focused* als *unfocused interactions*. Extra opvallend is dat een relatief grote groep bewoners van De Wijert-Noord aangeeft nooit contact te hebben met andere bezoekers van groene ruimten. Het lijkt er dan ook op dat – naast het gebruik van groene ruimten – ook de mate waarin men contact heeft met andere bezoekers van groene ruimten wordt beïnvloed door de factor *buurtbinding* (zie eerder). Overigens lijkt de theorie van Peters et al. (2010) – die stelt dat bezoekers van groene ruimten doorgaans weinig sociale interacties hebben met mensen die zij niet kennen – niet door dit onderzoek ondersteund te worden: in beide wijken geven veel bewoners aan contact te hebben met bekenden én onbekenden.

Blokland-Potters (1998) stelt dat het ontstaan van sociale cohesie afhankelijk is van het gedrag van individuen en hun bijbehorende kenmerken. Zij geeft aan dat er verschillende manieren zijn waarop bewoners hun buurt willen (of moeten) gebruiken en dat de sociale cohesie die in een buurt aanwezig is voor elk van deze manieren een andere rol speelt. Het feit dat de mate waarin bewoners het groen in hun wijk gebruiken en het type – en ook de hoeveelheid – sociale interacties die zij hebben sterk verschilt tussen beide wijken kan aan de hand van de theorie van Blokland-Potters (1998) goed verklaard worden. Het onderzoek laat namelijk zien dat bewoners van Beijum – in vergelijking met bewoners uit De Wijert-Noord – in het algemeen vaker en langer gebruik maken van groene ruimten in hun wijk, dat zij gemiddeld al gedurende langere tijd woonachtig zijn in de wijk, dat zij vaker contact hebben met andere bezoekers van groene ruimten en dat zij – naar alle waarschijnlijkheid – een grotere verbondenheid hebben met de buurt. Wanneer deze kenmerken worden losgelaten op de vierdeling van Blokland-Potters (1998) lijkt Beijum door de meeste bewoners vooral ‘gebruikt’ te worden als *locatie met een praktische en symbolische gebruikswaarde* waar de buurtgebonden sociale cohesie van groot belang is, terwijl De Wijert-Noord door een grotere groep ‘gebruikt’ lijkt te worden als *locatie zonder specifieke waarde*, waarbij de sociale cohesie in een buurt geen rol van betekenis speelt. Hierbij moet echter wel opgemerkt worden dat het gaat om een gemiddeld beeld van de wijk, en dat bijvoorbeeld in Beijum ongetwijfeld ook mensen wonen voor wie de wijk geen specifieke waarde heeft. Desondanks valt er een duidelijke parallel te trekken met de dominante woonbelevingsgroepen in beide wijken (zie paragraaf 6.1): de groep *Gezellig in de Buitenwijk* – die in Beijum het grootst is – hecht veel waarde aan de praktische bruikbaarheid van de woonomgeving en is erg verbonden met de buurt, terwijl de grootste groep bewoners van De Wijert-Noord zich

kenmerkt door een lage verbondenheid met de buurt die – behalve als (voordelige) woonplek – geen verdere waarde heeft (een *non-descript* of *grijs* woonmilieu).



Het Spakenpad – hier ter hoogte van de Scheltemaheerd – vormt de noordelijke en oostelijke rand van Beijum en loopt direct langs het aangrenzend landelijk gebied. Foto: eigen collectie (2015)

Leeswijzer

In dit hoofdstuk worden de conclusies van het onderzoek gepresenteerd. Paragraaf 9.1 formuleert aan de hand van de verschillende subvragen binnen het onderzoek een antwoord op de onderzoeksvraag. Hieruit volgt onder andere een algemeen te gebruiken raamwerk dat kan bijdragen aan het vergroten van het 'sociale effect' van groene ruimten. Vervolgens worden in paragraaf 9.2 enkele aanbevelingen voor vervolgonderzoek gedaan. In paragraaf 9.3 wordt tot slot teruggeblikt op het gehele onderzoeksproces, waarbij wordt gewezen op mogelijke verbeterpunten van het onderzoek. Bovendien wordt ingegaan op de mate waarin de conclusies van dit onderzoek toegepast kunnen worden op andere vraagstukken omtrent (het gebruik van) groene ruimten en het ontstaan van sociale interacties daarin.

9. Conclusie

9.1 Conclusie

Een groot aantal vroeg- en laat-naoorlogse wijken in Nederland heeft de afgelopen jaren een herstructurering ondergaan waarbij niet alleen aandacht is besteed aan het toekomstbestendig maken van de woningvoorraad en de infrastructuur in een buurt, maar waarbij ook het groen in de wijk opnieuw is vormgegeven. Groene ruimten in naoorlogse wijken kregen vanuit de oorspronkelijke ontwerpgedachte een belangrijke functie toebedeeld: het groen moest functioneren als ontmoetingsplaats van de buurt en werd beschouwd als katalysator achter de sociale cohesie (Feddes et al., 2011 en Van Merriënboer, 2011). De praktijk leerde echter dat bewoners het groen in hun wijk op een andere manier wensten te gebruiken dan de ontwerpers van tevoren hadden gedacht, waardoor de groene ruimten minder gebruikt werden en langzamerhand hun sociale kracht verloren. De herstructureringsopgave in de naoorlogse wijken biedt daarom een goed aangrijpingspunt om de sociale betekenis van groene ruimten te versterken.

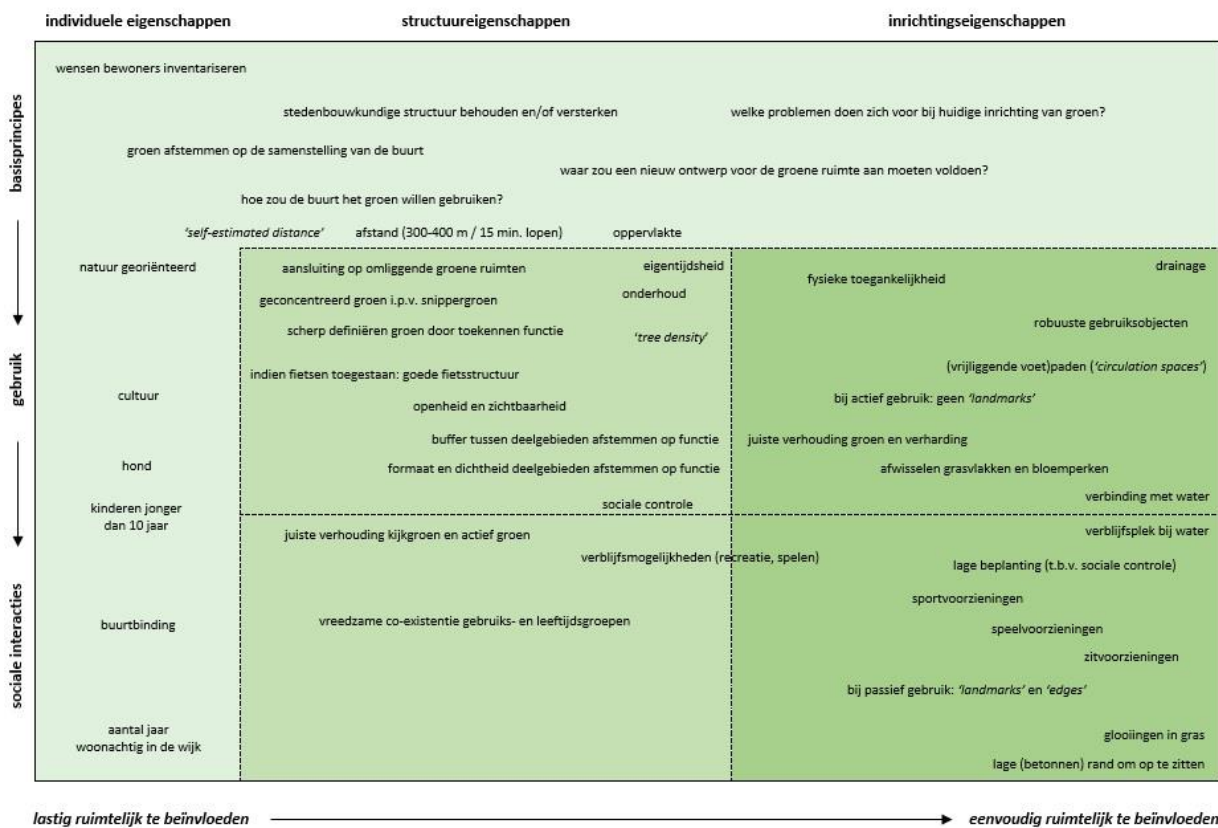
Hieronder wordt aan de hand van de verschillende subvragen een antwoord gegeven op de onderzoeksvraag die gedurende het gehele onderzoek centraal stond (zie ook paragraaf 1.4). De eerste (theoretische) subvraag is al in paragraaf 2.2 beantwoord en zal in dit hoofdstuk niet nogmaals aan de orde komen. De onderzoeksvraag luidde:

Wat is het effect van groene ruimten op het ontstaan van sociale contacten tussen bewoners van vroeg-naoorlogse wijken en laat-naoorlogse wijken en op welke manier wordt er bij het maken van herinrichtingsplannen voor groene ruimten ingespeeld op het versterken van de sociale cohesie door middel van het faciliteren van sociale contacten in groene ruimten?

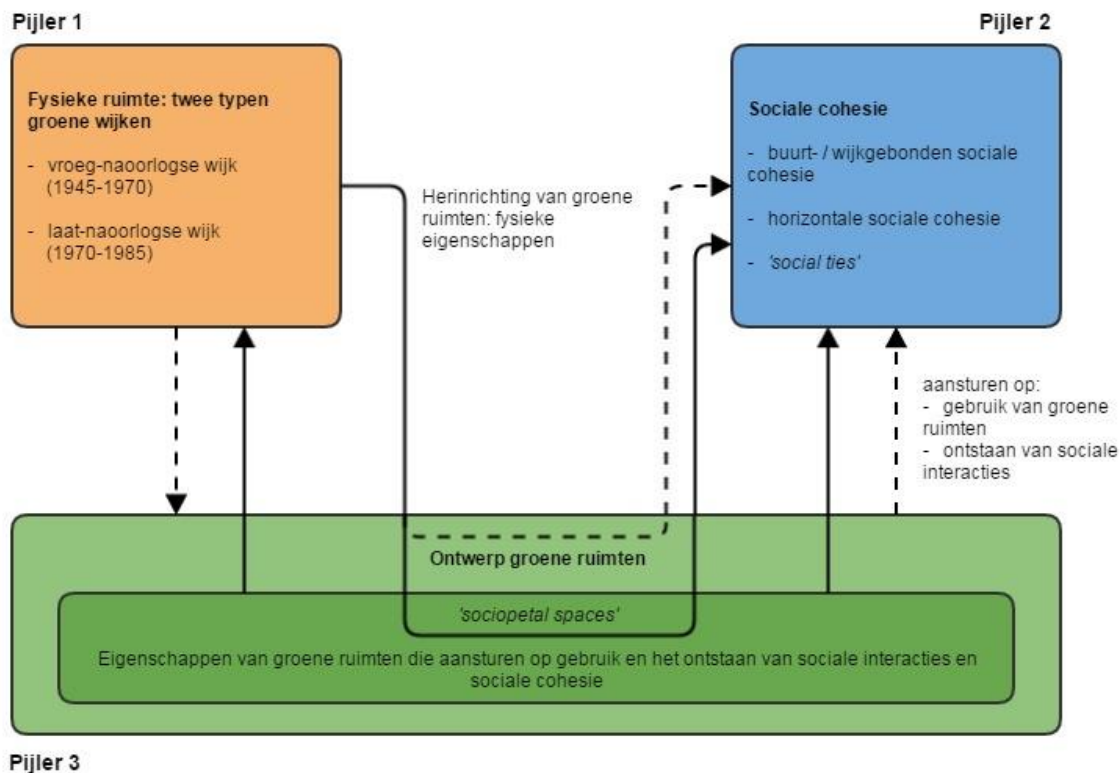
Wanneer het groen opnieuw wordt ingericht is het allereerst belangrijk om inzicht te hebben in de relatie tussen groene ruimten en het ontstaan van sociale interacties en – als te verwachten gevolg ervan – sociale cohesie. Daarom is aan de hand van de tweede subvraag onderzocht *welke eigenschappen van groene ruimten van invloed zijn op het gebruik van groene ruimten en het genereren van sociale contacten tussen buurtbewoners die de groene ruimten gebruiken*. Al deze eigenschappen zijn vervolgens omgezet in een raamwerk dat kan bijdragen aan het vergroten van het ‘sociale effect’ van een groene ruimte (zie figuur 9.1). Dit raamwerk vormt feitelijk de concrete invulling van de donkergroene balk van het conceptueel model dat aan het onderzoek ten grondslag ligt (voor de leesbaarheid wordt het conceptueel model uit paragraaf 2.6 opnieuw weergegeven in figuur 9.2 op pagina 129).

Uit het literatuuronderzoek en het empirisch onderzoek blijkt dat er tal van eigenschappen zijn die een positieve bijdrage leveren aan het gebruik van groene ruimten enerzijds en het (laten) ontstaan van sociale interacties en – als te verwachten gevolg daarvan – sociale cohesie tussen bewoners die het groen gebruiken anderzijds. Ondanks de grote spreiding in het *type* eigenschappen kunnen de eigenschappen op hoofdlijnen gereduceerd worden tot een drietal categorieën, dat tevens de horizontale as van het raamwerk vormt. De eerste categorie wordt gevormd door de *individuele eigenschappen* van mensen, zoals de mate waarin men zich verbonden voelt met de buurt en het hebben van een hond of jonge kinderen. Deze eigenschappen zijn niet of nauwelijks te beïnvloeden – en daarom wordt er door ontwerpers en planologen vaak weinig aandacht aan besteed – maar ze zijn wel in sterke mate bepalend voor de mate waarin het groen in een wijk wordt gebruikt. De tweede categorie bestaat uit de *structurele eigenschappen* van zowel de groene ruimte zelf als de wijk of buurt waarin een het groen gelegen is. Voorbeelden hiervan zijn de ligging van het groen ten opzichte van woningen, de manier waarop een groene ruimte in verbinding staat met andere groene ruimten in de wijk en de ruimtelijke indeling van het groen. Het beïnvloeden van het gebruik van groene ruimten en het (laten) ontstaan van sociale interacties en sociale cohesie op basis van structurele eigenschappen gaat vaak gepaard met relatief grootschalige ingrepen, zoals meestal het geval is bij het herinrichten van een groene ruimte. De derde categorie bestaat uit de *inrichtingseigenschappen* van een groene ruimte. Deze eigenschappen zijn zeer bepalend voor het gebruik van groene ruimten en richten zich vaak specifiek op bepaalde groepen gebruikers. Voorbeelden zijn de aanwezigheid van speel- en sportvoorzieningen (over het algemeen voor jongeren) of de fysieke toegankelijkheid van een groene ruimte (over het algemeen voor de oudere doelgroep, maar het kan ook gelden voor jonge kinderen). De inrichtingseigenschappen van groene ruimten zijn vaak met redelijk eenvoudige ingrepen te beïnvloeden.

Naast de driedeling in *individuele eigenschappen* en *structuur- en inrichtingseigenschappen* – die de horizontale as van het raamwerk vormt – kunnen alle eigenschappen die uit het onderzoek naar voren zijn gekomen ook worden onderverdeeld naar (1) enkele *basisprincipes* waaraan elke (herinrichting van een) groene ruimte zou moeten voldoen, (2) eigenschappen die (vooral) bijdragen aan het vergroten van de gebruikswaarde van het groen – aangeduid met de term *gebruik* – en (3) eigenschappen die (vooral) bijdragen aan het genereren van sociale interacties tussen bewoners die het groen gebruiken – aangeduid met de term *sociale interacties* (zie figuur 9.1). Deze driedeling vormt de verticale as van het raamwerk. Hierbij vormen de basisprincipes een belangrijke voorwaarde voor het succes van de volgende twee categorieën. Voorbeelden van deze basisprincipes zijn het inventariseren van de wensen van buurtbewoners met betrekking tot het groen in de buurt ('hoe zou men het groen willen gebruiken?' – zie hoofdstuk 7) en het intact houden of versterken van de stedenbouwkundige opzet van de groene ruimte in relatie tot de directe omgeving ('sluit het ontwerp aan op de bestaande stedenbouwkundige structuren in een wijk of buurt?' – zie hoofdstuk 2, ook voor de kanttekening hierbij). Alle eigenschappen die in het onderzoek naar voren zijn gekomen zijn vervolgens op de meest aangewezen plaats binnen het raamwerk gepositioneerd. Als voorbeeld: het onderhoud van het groen is een structureigenschap die meer invloed uitoefent op het gebruik van een groene ruimte dan op de sociale interacties die in het groen ontstaan, terwijl de aanwezigheid van bijvoorbeeld een betonnen rand om op te zitten een inrichtingseigenschap is die vooral van invloed is op het ontstaan van sociale interacties in een groene ruimte (zie de toelichting onder figuur 9.1 voor meer uitleg).



• **Figuur 9.1** Categorisering van eigenschappen van groene ruimten die van invloed zijn op het gebruik van groen en het genereren van sociale contacten en – als te verwachten gevolg daarvan – sociale cohesie tussen bewoners die het groen gebruiken. De horizontale as geeft de driedeling in individuele eigenschappen en structuur- en inrichtingseigenschappen weer (inclusief de mate waarin deze ruimtelijk te beïnvloeden zijn), de verticale as toont de driedeling in basisprincipes, eigenschappen die (vooral) van invloed zijn op het vergroten van het gebruik van groen en eigenschappen die (vooral) bijdragen aan het genereren van sociale contacten tussen gebruikers van het groen. De lichtste kleur groen vormt de basis voor (het gebruik van) groene ruimten, de andere groentinten geven de mate van ruimtelijke beïnvloedbaarheid weer (hoe donkerder, hoe eenvoudiger beïnvloedbaar). De plaats van elke eigenschap in het raamwerk geeft de positie ten opzichte van de andere categorieën weer. Voorbeeld: alle eigenschappen in het donkergroene vlak rechtsonder zijn inrichtingseigenschappen die vooral van invloed zijn op het ontstaan van sociale interacties, maar eigenschappen bovenin het vlak vertonen meer raakvlakken richting gebruik dan eigenschappen onderin het vlak, en eigenschappen links in het vlak vertonen meer raakvlakken met een structureigenschap dan eigenschappen geheel rechts in het vlak. Het raamwerk is gebaseerd op de theoretische en empirische resultaten van het onderzoek.



Pijler 3

• **Figuur 9.2** Conceptueel model (herhaling van figuur 2.6 in paragraaf 2.6)

Vervolgens is aan de hand van de herinrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord en de Groene Long in Beijum geïnventariseerd op welke manier er bij het maken van herinrichtingsplannen en -ontwerpen voor groene ruimten wordt ingespeeld op het versterken van de sociale cohesie door middel van het faciliteren van sociale contacten in groene ruimten. Dit is de derde subvraag binnen het onderzoek. Aan de hand van het raamwerk dat voortkomt uit de tweede subvraag wordt gekeken naar het sociale effect van de maatregelen die tijdens de herinrichting van het groen in beide wijken zijn genomen.

Uit het empirisch onderzoek komt naar voren dat er een groot aantal overeenkomsten bestaat in de manier waarop de herinrichting van de groene ruimten in beide wijken gestalte heeft gekregen. Vooral de wijze waarop de sociale kant van groene ruimten (g)een plaats heeft gekregen bij het formuleren van de doelstellingen en de bijbehorende maatregelen voor de herinrichting van het groen vertoont sterke gelijkenissen. Het meest opvallend hierin is dat de herinrichting van zowel het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord als de Groene Long in Beijum primair is gericht op het vergroten van de gebruikswaarde van het groen en dat de sociale rol van groene ruimten in geen van de doelstellingen die ten grondslag liggen aan de herinrichting *expliciet* wordt benoemd. Deze constatering wordt bevestigd wanneer de doelstellingen worden gezien in het licht van het raamwerk dat het sociale effect van groene ruimten in beeld brengt (zie figuur 9.1). Het grootste deel van de doelstellingen die bij de herinrichting van het groen zijn gehanteerd kan worden geplaatst onder de groep eigenschappen die vooral van invloed zijn op het gebruik van groene ruimten en in mindere mate bijdragen aan het (laten) ontstaan van sociale interacties tussen bewoners die het groen gebruiken (zoals het vergroten van de *openheid en zichtbaarheid* van een groene ruimte of het *beter toegankelijk maken* van het groen). Desondanks zijn aan sommige doelstellingen concrete maatregelen gekoppeld die de sociale functie wel in zich dragen en een bijdrage *kunnen* leveren aan het genereren van sociale contacten in groene ruimten. Een voorbeeld van een dergelijke maatregel is het bieden van een verblijfsplek voor verschillende leeftijdsgroepen, waardoor wordt aangestuurd op een gemengd gebruik en het ontstaan van interacties binnen én tussen de leeftijdsgroepen wordt gestimuleerd. Hieruit kan worden opgemaakt dat de sociale functie van groene ruimten bij het maken van een herinrichtingsplan voor beide groene ruimten geen primaire rol heeft gespeeld, maar dat er door middel van het herinrichtingsontwerp wel bepaalde voorwaarden zijn geschapen die het ontstaan van sociale interacties en – als te verwachten gevolg daarvan – sociale cohesie bevorderen (als 'bijkomend effect' van de

herinrichting). De facto is hier sprake van een vorm van ‘sociaal faciliterend’ ontwerpen. Dit sluit naadloos aan op wat Patricios (2002) aanduidt als de “*opportunistic approach*”, waarbij een ruimtelijk ontwerp mogelijkheden tot sociale interactie biedt (zie paragraaf 2.4 en figuur 2.5).

Ondanks het feit dat de herinrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord en de Groene Long in Beijum een groot aantal gemeenschappelijke kenmerken vertoont, zijn er ook enkele verschillen aan te wijzen. Een van de opvallendste verschillen is dat er bij de herinrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen meer maatregelen zijn genomen die het ontstaan van sociale contacten en sociale cohesie kunnen stimuleren dan bij de herinrichting van de Groene Long. Een mogelijke verklaring voor het verschil wordt gevormd door het feit dat de gemeente er in Beijum van uitgaat dat de meeste sociale interacties in het buurtgroen binnen de ‘heerden’ ontstaan en dat een grotere groene ruimte op wijkniveau – zoals de Groene Long – hier in mindere mate aan bijdraagt. Dit is ook terug te zien in het feit dat de Groene Long geen speelvoorzieningen voor jonge kinderen aanbiedt, waardoor ouders met kinderen – die doorgaans significant vaker interactie met andere mensen hebben – daadwerkelijk minder snel een bezoek aan het park zullen brengen. De inrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen kent juist wel veel voorzieningen die een sociale functie vervullen – en zich tegelijkertijd richten op *alle* leeftijdsgroepen – waardoor de kans op onderlinge interacties groter is. Daarnaast kan het verschil verklaard worden door het feit dat de herinrichting van de Groene Long in grotere mate gefocust is op termen als *duurzaamheid* en *ecologie*, terwijl de herinrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen veel meer is gericht op het vergroten van de gebruikswaarde van het groen, wat als gevolg daarvan meer invloed zal hebben op het (laten) ontstaan van sociale interacties en sociale cohesie.

Concluderend kan dus worden gesteld dat voor beide wijken geldt dat de sociale rol van groene ruimten niet expliciet in de doelstellingen voor de herinrichting wordt benoemd, maar dat er met het ontwerp wel bepaalde voorwaarden zijn geschapen die – via het gebruik van groen – het ontstaan van sociale interacties en sociale cohesie bevorderen, en dat deze voorwaarden in het nieuwe ontwerp van het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord duidelijker naar voren komen dan in het nieuwe ontwerp van de Groene Long in Beijum. Wanneer deze bevindingen worden gekoppeld aan het conceptueel model dat aan het onderzoek ten grondslag ligt (zie figuur 9.2), kan gesteld worden dat het herinrichtingsontwerp van het Hendrik de Vriesplantsoen verschillende maatregelen omvat die als ‘sociaal versterkend’ kunnen worden getypeerd – en het ontwerp dus raakvlakken heeft met de donkergroene balk binnen pijler 3 – terwijl dit voor het herinrichtingsontwerp van de Groene Long in mindere mate het geval is en het te betwijfelen valt of het ontwerp raakvlakken vertoont met de donkergroene balk binnen pijler 3.

Aan de hand van de vierde subvraag wordt tot slot onderzocht *op welke manier de groene ruimten in wijken door bewoners gebruikt worden en welk effect de herinrichting van groene ruimten heeft op het gebruik van het groen en het genereren van sociale contacten in dit groen*. Deze subvraag combineert de kennis uit de tweede en de derde subvraag en vormt de praktische uitwerking van de invloed van (het ontwerp van) een groene ruimte op het gebruik ervan en het (laten) ontstaan van sociale interacties en sociale cohesie in een buurt (in het conceptueel model zijn dit de pijlen tussen respectievelijk de pijlers 3 en 2).

Uit het empirisch onderzoek naar het gebruik van groene ruimten in De Wijert-Noord en Beijum blijkt dat de wijze waarop het groen in de wijk gebruikt wordt in sterke mate wordt bepaald door een viertal individuele eigenschappen van bewoners. Hiermee wordt tevens de conclusie bevestigd dat de invloed van individuele eigenschappen – die vaak niet of nauwelijks ruimtelijk te beïnvloeden zijn – een cruciale rol speelt in het verklaren van het gebruik van groene ruimten in een wijk. Ten eerste blijkt uit het onderzoek dat de mate waarin men zich verbonden voelt met een buurt een sleutelrol binnen deze verklaring speelt. Bij de groep bewoners van De Wijert-Noord die al langer dan vijf jaar in de wijk woont – en daardoor waarschijnlijk een grotere binding hebben met de buurt – duurt een bezoek aan een groene ruimte namelijk significant langer dan bij de bewoners die nog maar relatief kort in de wijk woonachtig zijn. Tevens ligt het aandeel bewoners dat het groen *nooit* gebruikt in deze relatief honkvaste groep lager. Het feit dat bewoners van Beijum het groen in hun wijk – in vergelijking met De Wijert-Noord – significant vaker én langer bezoeken past ook in dit plaatje: de overgrote meerderheid van de Beijumers woont al langer dan vijf jaar in de wijk en zal hoogstwaarschijnlijk een grotere binding met de buurt ervaren. Ten tweede lijkt een verschil in woonbeleving van mensen het waargenomen contrast in het gebruik van groene ruimten mede te verklaren: bewoners van Beijum

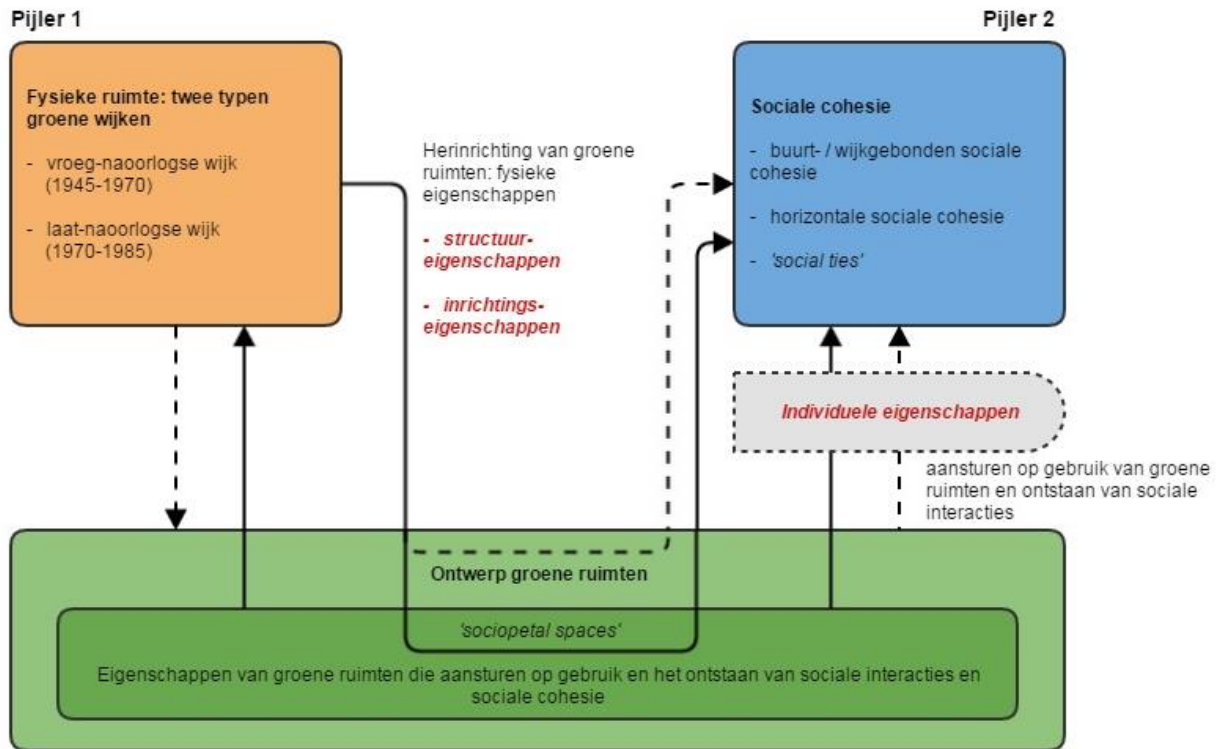
zijn doorgaans sterker gericht op verbondenheid met hun buurt(genoten) en sociale contacten – de aanwezigheid van buurtgroen zien zij als belangrijk middel hierin – terwijl bewoners van De Wijert-Noord vaak om praktische of prijstechnische redenen in de wijk wonen en de binding met de buurt beperkter zal zijn. Hierdoor maken zij minder gebruik van het groen in de buurt en dragen de groene ruimten in mindere mate bij aan het ontstaan van sociale contacten tussen bewoners. Ten derde blijkt uit het onderzoek – en dit is in lijn met de theorie – dat het hebben van een (of meer) hond(en) ertoe leidt dat men het groen vaker gebruikt en dat hondenbezitters vaker de sociale waarde van groene ruimten erkennen. Frequentie contacten met (waarschijnlijk vaak dezelfde) mensen lijken hier mede de verklaring voor te zijn. Ten vierde geldt in De Wijert-Noord dat bewoners met kinderen jonger dan 10 jaar het groen in hun wijk significant langer gebruiken dan bewoners zonder jonge kinderen. Deze factor is over het algemeen echter alleen interessant bij groene ruimten die beschikken over een *speelfunctie*, zoals het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord, en is dus in mindere mate van toepassing op een groene ruimte zonder (speel)voorzieningen voor jonge kinderen, zoals de Groene Long in Beijum.

Het empirisch onderzoek laat tevens zien dat de fysieke afstand tot de dichtstbijzijnde groene ruimte – die in de theorie als een van de belangrijkste verklaringen voor het gebruik van groene ruimten wordt gezien – in De Wijert-Noord en Beijum op buurtniveau niet doorslaggevend is. De grootte van een groene ruimte lijkt echter in grotere mate bepalend te zijn, waaruit blijkt dat de ruimte waarin bepaalde activiteiten ondernomen kunnen worden een doorslaggevend factor is bij het gebruik van groen dan de afstand die men daarvoor moet afleggen. Hoewel het groen vooral gebruikt wordt voor *necessary* en *optional activities* – die volgens de theorie slechts in beperkte mate bijdragen aan het ontstaan van sociale contacten en sociale cohesie – toont het onderzoek aan dat dit type activiteiten wel degelijk bijdraagt aan het ontstaan van sociale contacten. Daarbovenop komt dat het ontstaan van sociale interacties in sterkere mate bepaald wordt door de individuele eigenschappen van bewoners dan door fysieke kenmerken van het groen of de activiteiten die men onderneemt. Dit houdt echter niet in dat de invloed van fysieke kenmerken of het type activiteiten geheel afwezig is. Teruggrijpend op de theorie van Patricios (2002) betekent dit dat het ontwerp van een groene ruimte een faciliterende rol toebedeeld dient te worden en dat men bij de vormgeving van dergelijke plannen rekening moet houden met individuele eigenschappen van buurtbewoners die niet of nauwelijks door de planologie beïnvloedbaar zijn, maar wel van invloed zijn op het daadwerkelijke gebruik van groen en de mate waarin het groen bijdraagt aan het ontstaan van sociale interacties.

Op basis van de vergelijking tussen de situatie voor de herinrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen en de Groene Long en de situatie erna kan geconcludeerd worden dat bewoners van mening zijn dat de kwaliteit van het groen en de voorzieningen door de herinrichting is verbeterd, maar dat zij het groen hierdoor niet overtuigend vaker gaan gebruiken. Vooral bewoners uit Beijum die het groen frequent en gedurende langere tijd gebruiken, zijn aantoonbaar tevredener over de kwaliteitsverbetering van de Groene Long in zijn geheel. De stelling *de vernieuwde inrichting van het groen biedt meer mogelijkheden tot contact met anderen* wordt door bewoners van De Wijert-Noord echter hoger beoordeeld dan door de bewoners van Beijum, wat grotendeels verklaard kan worden doordat het in de Groene Long ontbreekt aan voorzieningen voor jongere kinderen, terwijl hier tijdens de herinrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen juist een belangrijke focus op is gelegd. Dit sluit aan op het feit dat de sociale functie van groene ruimten bij de herinrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord een nadrukkelijker rol heeft gespeeld dan in de Groene Long in Beijum. Bovenal valt het op dat Beijumers die veel waarde hechten aan het hebben van sociale interacties – en die bovendien van mening zijn dat het groen in hun wijk daadwerkelijk bijdraagt aan het ontstaan van contacten met andere bezoekers – op een groot aantal vlakken significant tevredener zijn over het effect van de herinrichting van de Groene Long dan Beijumers die het hebben van sociale contacten in groene ruimten niet of in mindere mate belangrijk vinden. Daarnaast is deze groep het park significant vaker gaan gebruiken dan de overige bewoners van Beijum. Factoren die het meest effectief zijn in het stimuleren van het groengebruik door alle groepen zijn het vergroten van het groenareaal – wat overigens binnen het bestaand stedelijk gebied weinig realistisch is – en het verbeteren van het onderhoud van het groen.

Wanneer de conclusies van dit onderzoek worden gekoppeld aan het conceptueel model dat eraan ten grondslag ligt (zie figuur 9.2), blijkt dat er achteraf enkele factoren aan het model toegevoegd kunnen worden zodat het mechanisme tussen groene ruimten en (het laten ontstaan van) sociale interacties en sociale cohesie meer vanuit de werkelijkheid wordt benaderd. Daarom is de pijl tussen de pijlers 1 en 2 aangevuld met de – ruimtelijk beïnvloedbare

– tweedeling tussen structuur- en inrichtingseigenschappen en is tussen de pijlers 3 en 2 een ‘voorwaarde’ geplaatst die het werkelijke effect van de herinrichting en bijbehorende sociaal versterkende eigenschappen mede bepaalt (zie de rode tekst en het grijze blok in figuur 9.3).



Pijler 3

• **Figuur 9.3** Conceptueel model met aanvullingen op basis van het onderzoek

9.2 Aanbevelingen voor verder onderzoek

Een van de conclusies van het onderzoek naar het sociale effect van groene ruimten en de herinrichting hiervan luidt dat het gebruik van groene ruimten en de mate waarin het groen faciliteert bij het ontstaan van sociale interacties en sociale cohesie niet alleen wordt bepaald door het ontwerp en de inrichting van de groene ruimten in een wijk, maar dat de individuele eigenschappen van bewoners hier ook een belangrijke invloed op hebben. Gezien het feit dat er in de literatuur nog weinig aandacht is voor dit verband – mede doordat het lastig is dergelijke factoren te beïnvloeden – is het interessant te onderzoeken in welke mate andere individuele kenmerken van invloed zijn op het gebruik van groene ruimten en het ontstaan van sociale interacties en sociale cohesie. Dergelijke wetenschappelijke inzichten kunnen vervolgens in de praktijk aangevuld worden met kennis uit bijvoorbeeld gemeentelijke wijkanalyses en leefstijlonderzoeken (zoals die worden uitgevoerd door onderzoeksbureaus als SmartAgent en Motivaction), waardoor een per wijk een helder beeld ontstaat van factoren die van invloed kunnen zijn op het succes van ruimtelijke ingrepen in een wijk, zoals het herinrichten van een groene ruimte.

Het is bovendien interessant om te onderzoeken wat het *daadwerkelijke* effect van een herinrichting van een groene ruimte is op het gebruik ervan en de mate waarin het groen bijdraagt aan het ontstaan van sociale contacten en sociale cohesie. Dit betekent dat verschillende factoren niet alleen na afloop van een herinrichting in kaart moeten worden gebracht – zoals in dit onderzoek is gebeurd – maar dat er voorafgaand aan het onderzoek ook een ‘startmeting’ moet worden verricht. Hierdoor kan de invloed van een herinrichting op een meer kwantitatieve manier worden gemeten en kan het onderzoek worden gebruikt ter evaluatie van een ruimtelijke ingreep (met name op het gebied van gebruik van groene ruimten; de ‘zachte’ sociale aspecten zullen lastiger in getallen gemeten kunnen worden). Deze benaderingswijze was bij het onderzoek naar het gebruik van groene ruimten in De Wijert-Noord en Beijum niet mogelijk, omdat de herinrichting van het groen in deze wijken al (nagenoeg) voltooid was op het moment dat er met het onderzoek werd begonnen. Het is bij een dergelijk evaluatieonderzoek echter wel

cruciaal om ook de individuele eigenschappen van bewoners bij het onderzoek te betrekken; de kennis die uit dit onderzoek naar voren is gekomen kan als basis daarvoor worden gebruikt.

Tot slot is het interessant om te inventariseren wat de rol is van groene ruimten op de sociale cohesie in wijken waar het totale aandeel openbaar groen lager ligt dan in naoorlogse wijken als De Wijert-Noord en Beijum (bijvoorbeeld in de vooroorlogse schil tussen het centrum en de naoorlogse uitbreidingswijken) of in wijken waar groene ruimten meer geconcentreerd zijn aangelegd (bijvoorbeeld in VINEX-wijken aan de stadsranden). Wordt het groen in dit type wijken nog belangrijker gevonden, omdat de beschikbaarheid ervan doorgaans lager is, of wordt het groen juist minder gebruikt omdat deze wijken een andere bevolkingssamenstelling hebben en er bijvoorbeeld andere leefstijlen dominant zijn? Dergelijke vragen zijn het onderzoeken waard, doordat ze ervoor zorgen dat algemene kennis over groene ruimten specifiek toegepast kan worden op de verschillende typen wijken in een stad.

9.3 Reflectie op het onderzoeksproces

Ter afronding van dit concluderende hoofdstuk – en tevens tot slot van het gehele onderzoek naar het sociale effect van groene ruimten en de herinrichting hiervan – wordt in deze paragraaf kort teruggeblikt op het verloop van het onderzoeksproces. Hoewel het onderzoek op hoofdlijnen naar alle tevredenheid is verlopen, valt er een aantal aspecten te benoemen die achteraf anders uitgevoerd hadden kunnen worden en het onderzoek hierdoor mogelijk een krachtiger resultaat hadden kunnen geven.

Het onderzoeksproces heeft allereerst enige vertraging opgelopen doordat het lastig was de onderzoeksvragen en het opgestelde theoretisch kader te vertalen naar heldere en begrijpbare vragen voor in de enquête die onder de bewoners van De Wijert-Noord en Beijum is verspreid. Dit heeft geleid tot meerdere versies van de enquête die telkens – op basis van de feedback van de ‘testrespondenten’ – op een aantal punten zijn bijgeschaafd. Vooral de feedback die Karin Peters en Sjerp de Vries van de Wageningen Universiteit gaven, voorafgaand aan het interview dat met hen is afgenomen, zorgde ervoor dat de enquête op een groot aantal punten herzien moest worden: zij gaven bijvoorbeeld aan dat de vraagstelling te ingewikkeld was voor een enquête onder bewoners en dat het onderzoek zich richtte op een te hoog schaalniveau (de wijk), waardoor het effect van groene ruimten op de *buurt*gebonden sociale cohesie onvoldoende uit het onderzoek naar voren zou komen. Doordat de focus van het onderzoek lag op de herinrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord en de Groene Long in Beijum en de invloed ervan op het groengebruik door bewoners van de *hele* wijk, is ervoor gekozen om alleen de kritiek op de formulering van de vragen in de definitieve versie van de enquête te verwerken en de rest voor kennisgeving aan te nemen. Bovendien hebben de respondenten in het slotgedeelte van de enquête aangegeven *welke* groene ruimten zij gebruiken, waaruit naar voren is gekomen dat men niet alleen gebruik maakt van het groen in de nabijheid van de woning, maar ook bezoeken brengt aan groene ruimten op grotere afstand. Het hoge schaalniveau heeft daardoor niet voor problemen gezorgd bij het interpreteren van de resultaten. Wel moet worden opgemerkt dat scores met betrekking tot de relatie tussen het hebben van sociale contacten en de leefkwaliteit als gevolg van deze aanpak zijn uitgemiddeld, waardoor verschillen binnen de wijken niet traceerbaar zijn (uit de statistieken blijkt bijvoorbeeld dat de leefkwaliteit tussen de ‘herden’ in Beijum sterk verschilt). Een onderzoek op een lager schaalniveau – mits het een hogere *n*-waarde per straat heeft – had hier waarschijnlijk beter inzicht in gegeven.

Het grootste knelpunt tijdens het veldwerk werd gevormd door het feit dat de hoogte van de respons op de enquête in beide wijken aanvankelijk sterk verschilde: drie weken na het lanceren van de enquête lag het aantal reacties uit Beijum ruim tweeënhalve maal zo hoog als uit De Wijert-Noord (88 versus 33). Hierdoor was het enerzijds noodzakelijk om een extra hoeveelheid uitnodigingen onder de resterende adressen in De Wijert-Noord te verspreiden en anderzijds is ervoor gekozen om een ochtend fysiek in het buurtcentrum van de wijk aanwezig te zijn, zodat men ter plaatse de gelegenheid had om de enquête in te vullen. Deze aanpak heeft er weliswaar voor gezorgd dat er pas later gestart kon worden met het analyseren van de enquêteresultaten, maar tegelijkertijd is voorkomen dat de resultaten van het onderzoek onbetrouwbaar zouden zijn door een te grote ongelijkheid in de responsverdeling. Bovendien heeft het langer openstellen van de enquête in beide wijken extra ‘verlate’ respons opgeleverd waardoor de conclusies op een nog grotere steekproef gebaseerd konden worden (110 versus 70). Desondanks is het belangrijk

om bij een eventueel volgend onderzoek *direct* zelf in de wijk aanwezig te zijn om mensen persoonlijk te kunnen betrekken bij (deelname aan) het onderzoek.

Het feit dat bepaalde groepen bewoners sneller bereid zijn deel te nemen aan een enquêteonderzoek dan andere groepen heeft er bovendien voor gezorgd dat niet alle groepen uit de populatie in even grote mate zijn vertegenwoordigd in het onderzoek. Dit heeft ertoe geleid dat bij enkele variabelen de verdeling in de steekproef afwijkt van de werkelijke verdeling in de wijk, waardoor het mogelijk is dat sommige conclusies van het onderzoek in mindere mate van toepassing zijn op de non-responsgroep en juist in grotere mate geldend zijn voor de responsgroep. Achteraf had dit gecompenseerd kunnen worden door aan de respons een weging toe te kennen die ervoor zorgt dat de verhoudingen tussen de groepen hersteld worden. Bij een eventueel volgend onderzoek is het echter belangrijk de respons *direct* te vergelijken met de verdeling in de populatie en op basis daarvan bijvoorbeeld te kiezen voor het organiseren van een tweede enquêteronde die specifiek op deze ‘ontbrekende’ groepen gericht is, zodat de algemene toepasbaarheid van de conclusies vergroot wordt. Het vergroten van de hoeveelheid respons kan in dit verband ook werken, omdat een grotere *n*-waarde de kans vergroot dat de verdeling in de steekproef dichter bij de werkelijke verdeling komt.

Daarnaast is het voornemen om – naast de volwassenen gebruikers van groene ruimten – ook jongere gebruikers bij het onderzoek te betrekken slechts gedeeltelijk ten uitvoer gebracht. Doordat alleen C.B.S. De Tamarisk in De Wijert-Noord is ingegaan op het verzoek om leerlingen te laten deelnemen aan het onderzoek is uitsluitend voor deze wijk inzicht verkregen in de manier waarop kinderen het groen in hun wijk gebruiken. Hierdoor is het niet mogelijk geweest om de uitkomsten te spiegelen aan de situatie in Beijum. Daarbij komt dat in De Wijert-Noord een relatief kleine groep leerlingen mee heeft gedaan aan het onderzoek, waardoor er alleen kwalitatieve uitspraken over de jongeren in deze wijk gedaan kunnen worden (die met name als input dienen voor het ontwerp voor het nieuwe gedeelte van het Hendrik de Vriesplantsoen). Het benaderen van meerdere scholen in zowel De Wijert-Noord als Beijum had deze tekortkoming kunnen oplossen. Bij een eventueel volgend onderzoek verdient het dan ook aanbeveling om dit punt anders op te pakken.

Het onderzoek had meer kracht bijgezet kunnen worden door – in plaats van een lokale vergelijking tussen twee *cases* in de stad Groningen – een bovenlokale vergelijking te maken, waarbij op zijn minst wijken in verschillende gemeenten tegenover elkaar gezet worden. Het nadeel van een vergelijking binnen één gemeente is dat de visie op groene ruimten die in een gemeente gehanteerd wordt ervoor kan zorgen dat in beide wijken sterke overeenkomsten waar te nemen zijn, bijvoorbeeld wanneer het gaat om het maken van herinrichtingsplannen voor het groen. Bij een bovenlokale vergelijking wordt dit vermeden en kunnen er juist lessen worden getrokken uit de verschillende visies die er tussen gemeenten bestaan. Desalniettemin zijn er uit dit onderzoek *binnen* de gemeente Groningen voldoende nieuwe inzichten naar voren gekomen die weinig in de literatuur worden besproken, wat het onderzoek zeker relevant maakt voor de kennisontwikkeling rondom het ‘sociale effect’ van groene ruimten. De conclusies van het onderzoek zijn met name valide in de volgende contexten:

1. de context van de stad Groningen. De resultaten van het onderzoek naar het ‘sociale effect’ van groene ruimten en de herinrichting hiervan zijn mede gevormd door de manier waarop de gemeente Groningen aankijkt tegen de relatie tussen groene ruimten en het (laten) ontstaan van sociale interacties en sociale cohesie (zoals uitgewerkt in hoofdstuk 5). Dit zorgt ervoor dat de conclusies waarschijnlijk ook in grote mate geldend zijn voor andere wijken in de stad Groningen, aangezien daar op hoofdlijnen hetzelfde beleid met betrekking tot groene ruimten wordt gevoerd (de enquêteresultaten kunnen uiteraard niet gegeneraliseerd worden; deze zullen voor elke willekeurige wijk anders zijn). Dit betekent dat de bevindingen uit het onderzoek als belangrijke input kunnen dienen bij eventuele toekomstige herinrichtingen van groene ruimten in de overige stad-Groninger wijken, zodat de sociale factor van groene ruimten daar een explicietere rol in kan spelen.
2. in de context van andere kenmerkende vroeg- en laat-naoorlogse wijken in Nederland. Bij de selectie van *cases* voor het onderzoek is specifiek gezocht naar schoolvoorbeelden van stempel- en bloemkoolwijken met bijbehorende ruimtelijke karakteristieken (onder andere veel groen en een centraal in de wijk gelegen groene ruimte). Deze strategische selectie zorgt ervoor dat bepaalde conclusies met betrekking tot het gebruik van groene ruimten breder toepasbaar zijn dan alleen op De Wijert-Noord en Beijum en in zekere

zin ook toegepast kunnen worden op dergelijke wijken elders in Nederland. Desondanks blijft de lokale context cruciaal en zullen factoren als de samenstelling van de bevolking mede bepalend zijn voor de externe validiteit van de conclusies van dit onderzoek.

Het raamwerk met sociale eigenschappen van groene ruimten kan daarentegen op een veel groter scala aan wijken worden toegepast en vormt een instrument dat gebruikt kan worden om toekomstige (herinrichtings)ontwerpen van groene ruimten beter af te stemmen op de wensen van de bewoners van de wijk en – vooral – om meer richting te geven aan het sociale effect dat de herinrichting van het groen (mede) voor ogen heeft. De invulling van dit raamwerk is gebaseerd op zowel theoretische als empirische elementen die verder reiken dan de (naoorlogse) context van De Wijert-Noord en Beijum, waardoor het model een bredere basis en een hoger generalisatieniveau kent. Het raamwerk vormt zowel een aanvulling op de planningstheorie rondom (het gebruik van) groene ruimten en het stimuleren van sociale contacten en sociale cohesie als een instrument dat ingezet kan worden in de planningspraktijk, niet alleen op het gebied van het herinrichten van bestaande groene ruimten, maar ook bij het inrichten van nieuwe groene ruimten.



De vijvers rondom het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord, met op de achtergrond het winkelhart aan de Van Lennepaan. Over het water ligt een nieuw vlonderpad dat het plantsoen verbindt met de P.C. Hooftlaan en de groenzone ten zuiden daarvan. Foto: eigen collectie (2015)

Leeswijzer

Op basis van de resultaten en conclusies van het onderzoek is voor een tweetal groene ruimten in De Wijert-Noord en Beijum een nieuw ontwerp gemaakt. Bij het ontwerpen is rekening gehouden met aspecten die bijdragen aan het vergroten van de gebruikswaarde van het groen en het ontstaan van sociale interacties tussen gebruikers van het groen faciliteren. Daarnaast is aandacht besteed aan stedenbouwkundige principes. Paragraaf 10.1 presenteert een ontwerp voor het nieuw aan te leggen gedeelte van het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord, waarbij het integreren van het nieuwe groene schoolplein van C.B.S. De Tamarisk in het plantsoen als vereiste heeft gediend (zie ook paragraaf 3.2.6). Paragraaf 10.2 laat een nieuw ontwerp zien voor een gedeelte van de Groene Long in Beijum. Beide paragrafen beginnen met een korte omschrijving van de ontwerpplocatie, gevolgd door een overzicht van de aspecten die in het ontwerp voor de groene ruimte verwerkt zijn. Vervolgens wordt het ontwerp met behulp van 3D-impresies gevisualiseerd.

10. Visualisatie

10.1 Ontwerp De Wijert-Noord: Integreren schoolplein De Tamarisk in nieuw aan te leggen gedeelte Hendrik de Vriesplantsoen

Het Hendrik de Vriesplantsoen – dat centraal in De Wijert-Noord ligt en door de nabijheid van winkelvoorzieningen het hart van de wijk vormt – grenst aan de noordzijde aan de huidige bibliotheek- en sporthallocatie. Deze locatie wordt naar verwachting vanaf september 2016 getransformeerd tot een nieuwe groenzone waarin de nieuwe multifunctionele accommodatie voor De Wijert-Noord en omliggende wijken een plek zal krijgen. Het hart van De Wijert-Noord zal hierdoor met een aantal belangrijke functies uitgebreid worden. De nieuwe accommodatie zal onder andere onderdak bieden aan de hoofdvestiging van C.B.S. De Tamarisk, een sport-en-spelhal en een kinderopvang (website gemeente Groningen, 2016). Een belangrijk onderdeel van het plan is dat het nieuwe schoolplein van De Tamarisk geïntegreerd wordt in het nieuw aan te leggen gedeelte van het Hendrik de Vriesplantsoen, zodat het groen en de speelvoorzieningen niet alleen gebruikt kunnen worden door de leerlingen van de school en bezoekers van de multifunctionele accommodatie, maar dat ook de andere bewoners van De Wijert-Noord in de nieuwe groene ruimte terecht kunnen. Tegelijkertijd biedt dit kansen om de ontmoetingsfunctie van het Hendrik de Vriesplantsoen uit te breiden.

Aangezien dit onderzoek zich richt op (de herinrichting van) het groen in De Wijert-Noord heeft de school aan de onderzoeker gevraagd een ontwerp voor het nieuwe schoolplein te maken, waarin zowel de onderzoeksresultaten als de resultaten van de ontwerpsessie met de leerlingen van C.B.S. De Tamarisk tot uiting komen. Uiteindelijk is ervoor gekozen om het ontwerp breder te trekken dan het schoolplein alleen en is er een ontwerp gemaakt voor het hele nieuwe gedeelte van het Hendrik de Vriesplantsoen. De 3D-impressies in de figuren 10.3 tot en met 10.12 laten dit ontwerp vanuit verschillende standpunten zien (zie hiervoor ook figuur 10.1).

De volgende aspecten zijn in het ontwerp voor het nieuwe gedeelte van het Hendrik de Vriesplantsoen verwerkt (de aspecten zijn als contour ingetekend in het raamwerk dat in hoofdstuk 9 is gepresenteerd – zie figuur 10.2):

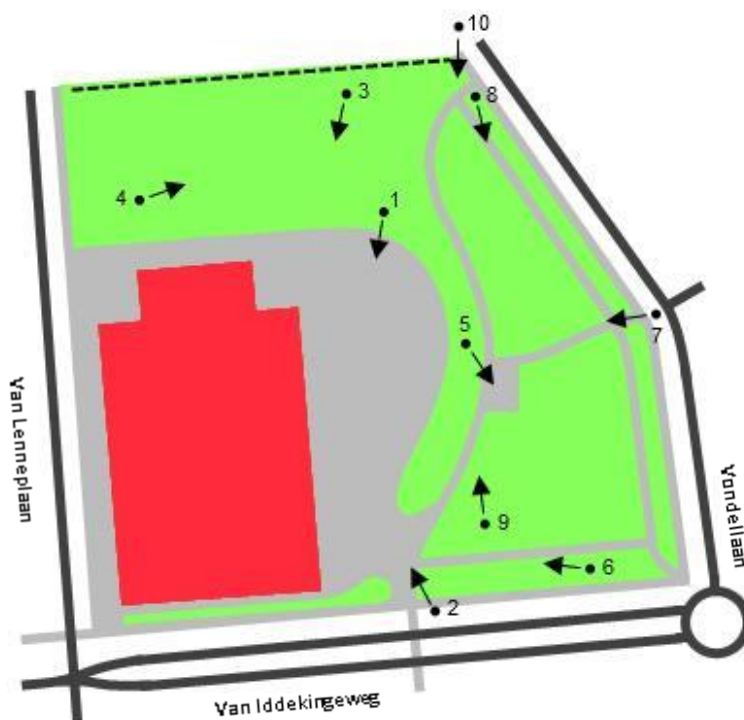
- Bij het inrichten van de groene ruimte zijn drie verschillende functiegebieden gedefinieerd:
 1. Het gebied dichtbij de multifunctionele accommodatie (en dus dichtbij C.B.S. De Tamarisk) is sterk gericht op spelen en heeft de uitstraling van een open schoolplein met diverse speelobjecten (onder andere een zandbak, glijbaan en klim- en duikelrek). Hiermee richten de voorzieningen op het plein zich vooral op de jongere kinderen (tot ongeveer 8 jaar). Een verhoogde border zorgt ervoor dat het schoolplein wordt afgescheiden van de rest van het plantsoen.
 2. Het gebied aan de achterzijde van de multifunctionele accommodatie is gericht op sport en spel en kenmerkt zich door de aanwezigheid van een trapveld met goals en een basketbalpleintje. Deze voorzieningen liggen ook dichtbij de school en zullen daarom vaak door de oudere leerlingen gebruikt worden (vanaf ongeveer 8 á 10 jaar). Bovendien vormen de voorzieningen een aanvulling op de sport-en-spelhal in de multifunctionele accommodatie (bijvoorbeeld voor buitensport-activiteiten in de zomer). De sportvoorzieningen worden door middel van ruime bufferzones van elkaar gescheiden.
 3. Het gebied op grotere afstand van de multifunctionele accommodatie (grofweg tussen het schoolplein en de Vondellaan) is ingericht als plantsoen en lijkt qua opzet en invulling erg op het bestaande Hendrik de Vriesplantsoen. Het groen is divers ingericht en biedt naast verschillende paden ook enkele kleinschalige sport- en speelvoorzieningen, waaronder een zogenaamd 'KING-veld' (deze voorziening wilde een groot aantal leerlingen van C.B.S. De Tamarisk terugzien in het ontwerp). Centraal in het plantsoen is een pleintje met zitgelegenheden aangelegd, waarbij de stenen muurtjes rondom zijn ingevuld met lage soorten groen. Hiermee wordt meer kleur aan het plantsoen gegeven en blijft de openheid van het groen gehandhaafd, waardoor de sociale veiligheid in het plantsoen niet in gevaar komt.
- De padenstructuur kenmerkt zich door een afwisseling van rechtlijnige wandelpaden langs de rand van het plantsoen en slingerpaden centraal in het gebied, die de contouren van de border langs het schoolplein volgen. Langs deze paden is een groot aantal bankjes geplaatst die de verblijfsfunctie van het groen

versterken en tevens mogelijkheid bieden tot sociale interacties met andere bezoekers van het plantsoen. Rondom de speelvoorzieningen en op het schoolplein zijn bovendien betonnen blokken geplaatst die door ouders van spelende kinderen gebruikt kunnen worden als zitgelegenheid. Hierdoor richt de inrichting van het gehele plantsoen zich meer op ontmoeting én activiteit.

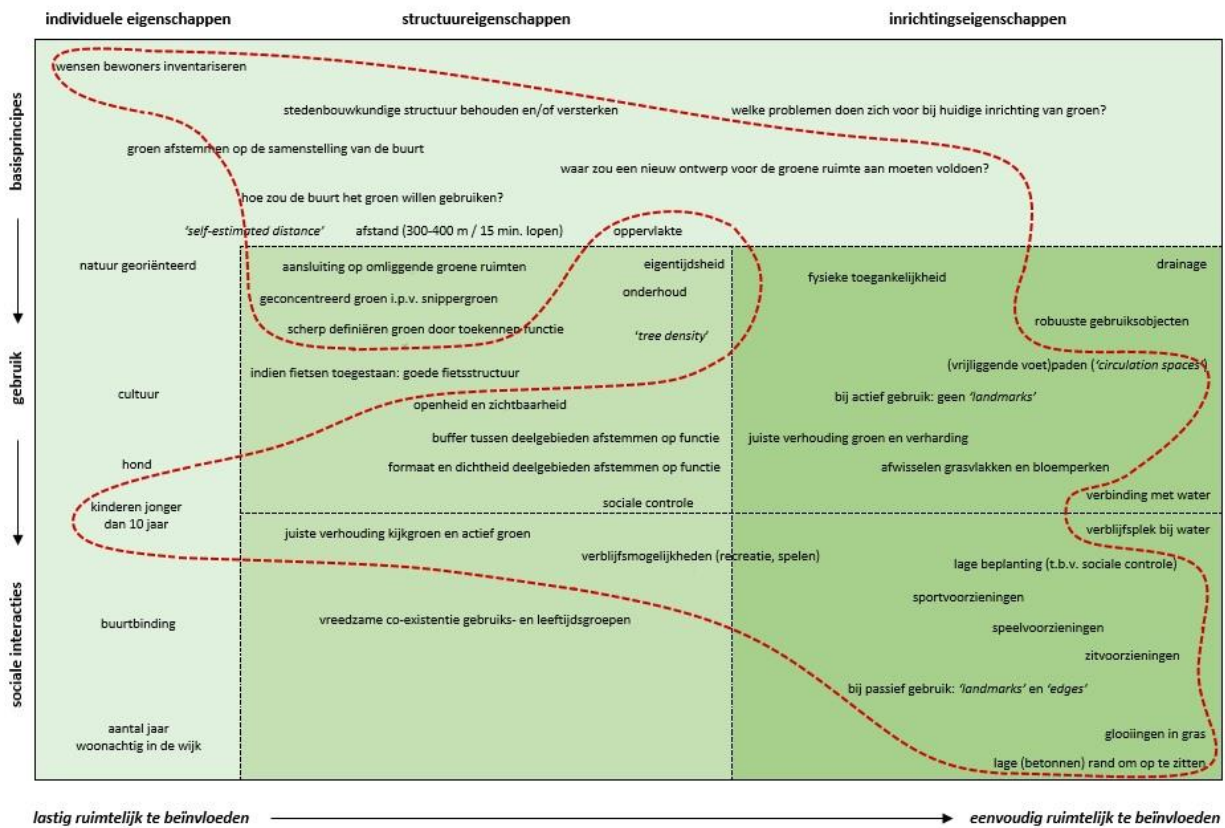
- Een groot aantal bewoners van De Wijert-Noord liet in de enquête over het gebruik van groene ruimten weten dat de hoeveelheid straatverlichting in het huidige Hendrik de Vriesplantsoen onder de maat is. Het ontwerp voor het nieuwe gedeelte van het plantsoen speelt hierop in door zowel langs de paden als rondom de voorzieningen meer verlichting aan te brengen. Daarnaast is ook een aantal andere wensen van bewoners ingewilligd: palen bij de verschillende entrees van de groene ruimte wijzen mensen erop dat het verboden is honden los te laten lopen en hun behoefte te laten doen, de hoeveelheid prullenbakken is verhoogd naar minimaal één per zitgelegenheid, verspreid over het plantsoen zijn bloembakken geplaatst die meer kleur aan het gebied moeten geven en er zijn – net als op enkele plaatsen in het huidige Hendrik de Vriesplantsoen – fietssluisen bij de ingangen naar het plantsoen geplaatst.
- Andere aspecten waar tijdens het ontwerpen aandacht aan is besteed zijn het intact laten van een groot deel van de bomenstructuur in het gebied (vooral langs de rand van het plantsoen) en het verbeteren van de verbinding tussen het oude en het nieuwe gedeelte van het Hendrik de Vriesplantsoen door de aanleg van een verhoogde oversteekplaats in de Van Iddekingeweg.

Een aantal aspecten dat in het ontwerp is verwerkt is direct afkomstig uit de ontwerpen die de leerlingen van C.B.S. De Tamarisk tijdens de ontwerpessie hebben gemaakt, waaronder het eerdergenoemde KING-veld. Daarnaast zijn dit: het trapveld met goals, het basketbalpleintje, een heuvel met een kruipbuis, diverse zit- en speelvoorzieningen (zoals een glijbaan, klimrek, zandbak en bankjes), struiken langs de noordrand van het nieuwe plantsoen en een mix aan voorzieningen voor jongere én oudere leerlingen.

De kaart in figuur 10.1 geeft aan vanuit welke standpunten de 3D-impresies op de volgende pagina's zijn genomen: de cijfers in de kaart corresponderen met de standpuntnummers in de toelichtende tekst bij de 3D-impresie en de pijl geeft aan in welke richting het beeld genomen is.



• **Figuur 10.1** Standpunten 3D-impresies nieuwe gedeelte Hendrik de Vriesplantsoen De Wijert-Noord. De cijfers in de kaart verwijzen naar standpuntnummers in de toelichtende tekst onder elke 3D-impresie; de pijlen geven aan in welke richting de beelden genomen zijn.



• **Figuur 10.2** Eigenschappen van groene ruimten waaraan aandacht is besteed in het ontwerp voor het nieuwe van het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord (binnen de rode stippellijn)



- **Figuur 10.3 (standpunt 1)** Het nieuwe gebouw van de multifunctionele accommodatie De Wijert-Noord met daarin onder andere het hoofdgebouw van C.B.S. De Tamarisk. Het schoolplein is ingericht met diverse speelvoorzieningen (geplaatst in zandvlakken), zitvoorzieningen en groen, waaronder enkele bomen en plantenbakken. Ontwerp multifunctionele accommodatie is gebaseerd op bestaand ontwerp; inrichting groen is eigen ontwerp (2016).



- **Figuur 10.4 (standpunt 2)** De ingang van het nieuwe gedeelte van het Hendrik de Vriesplantsoen vanaf de Van Iddekingeweg met daarachter het nieuwe gebouw van de multifunctionele accommodatie De Wijert-Noord waarin onder andere het hoofdgebouw van C.B.S. De Tamarisk wordt gevestigd. Net als in het oude gedeelte van het Hendrik de Vriesplantsoen zijn bij de entrees fietsluizen geplaatst die het fietsgebruik in het plantsoen moeten ontmoedigen. De bestaande bomenlijn langs de Van Iddekingeweg is behouden en aangevuld met een lage haag die het plantsoen scheidt van de weg en het naastgelegen voetpad.

Ontwerp multifunctionele accommodatie is gebaseerd op bestaand ontwerp; inrichting groen is eigen ontwerp (2016).



- **Figuur 10.5 (standpunt 3)** Het gebied aan de achterzijde van de nieuwe multifunctionele accommodatie in De Wijert-Noord is gericht op sport en spel en biedt onder andere een basketbalveldje. Een ruime bufferzone (inclusief zitgelegenheden die interactie met andere gebruikers moeten stimuleren) scheidt het veld van het trapveld rechts ervan. Links wordt het gebied door middel van plantenvakken van de rest van het plantsoen afgescheiden. De voorzieningen kunnen zowel door leerlingen van de basisschool gebruikt worden als door andere bezoekers van het nieuwe gedeelte van het Hendrik de Vriesplantsoen.

Ontwerp multifunctionele accommodatie is gebaseerd op bestaand ontwerp; inrichting groen is eigen ontwerp (2016).



- **Figuur 10.6 (standpunt 4)** Het gebied aan de achterzijde van de nieuwe multifunctionele accommodatie in De Wijert-Noord is gericht op sport en spel en biedt onder andere een trapveldje met goals. Een ruime bufferzone scheidt het veld van het basketbalveldje ernaast. Rondom het trapveld zijn diverse zitgelegenheden met prullenbakken geplaatst, evenals enkele betonnen blokken die als zitgelegenheden gebruikt kunnen worden en het contact met andere gebruikers stimuleren. De sportvoorzieningen kunnen zowel door leerlingen van de basisschool gebruikt worden als door andere bezoekers van het nieuwe gedeelte van het Hendrik de Vriesplantsoen.

Inrichting groen: eigen ontwerp (2016).



- **Figuur 10.7 (standpunt 5)** Centraal in het nieuwe gedeelte van het Hendrik de Vriesplantsoen is een pleintje met zitgelegenheden aangelegd. Rondom het pleintje staat een stenen muurtje dat is ingevuld met lage beplanting, zodat het plantsoen meer kleur krijgt. Het lage groen zorgt er tevens voor dat de openheid van het groen – en daarmee de sociale veiligheid – gehandhaafd blijft. De bankjes, de betonnen blokken en het muurtje kunnen gebruikt worden om op te zitten en dragen dus bij aan het ontstaan van interacties tussen bezoekers.

Inrichting groen: eigen ontwerp (2016).



- **Figuur 10.8 (standpunt 6)** De randen van het nieuwe gedeelte van het Hendrik de Vriesplantsoen (langs de Vondellaan en – zoals hier – langs de Van Iddekingeweg) worden begeleid door rechthoekige paden en een groenstructuur met afwisselend plantenvakken, een lage haag en de oude – bestaande – bomenstructuur. Langs de paden zijn verschillende bankjes geplaatst, evenals straatlantaarns die ervoor zorgen dat het plantsoen goed verlicht is. Om de gebruikswaarde te vergroten zijn op een aantal plaatsen doorsteekjes gemaakt naar de voetpaden buiten het Hendrik de Vriesplantsoen. Centraal in de groene ruimte is een helling aangelegd met daaronderdoor een kruipbuis.

Ontwerp multifunctionele accommodatie is gebaseerd op bestaand ontwerp; inrichting groen is eigen ontwerp (2016).



- **Figuur 10.9 (standpunt 7)** De ingang van het nieuwe gedeelte van het Hendrik de Vriesplantsoen vanaf de Vondellaan. Om de gebruikswaarde van het plantsoen te vergroten, is de padenstructuur op een aantal plaatsen in verbinding gesteld met de voetpaden buiten het plantsoen. Hierdoor is het groen beter geworden voor de bewoners van de omliggende straten. Het fietsgebruik in het plantsoen wordt ontmoedigd door het plaatsen van fietssluisen bij de entrees naar het Hendrik de Vriesplantsoen.

Ontwerp multifunctionele accommodatie is gebaseerd op bestaand ontwerp, inrichting groen is eigen ontwerp (2016).



- **Figuur 10.10 (standpunt 8)** De randen van het nieuwe gedeelte van het Hendrik de Vriesplantsoen (langs de Van Iddekingeweg en – zoals hier – langs de Vondellaan) worden begeleid door rechtlijnige paden en een groenstructuur met een lage haag en de oude – bestaande – bomenstructuur. Langs de paden zijn verschillende bankjes geplaatst, evenals straatlantaarns die ervoor zorgen dat het plantsoen goed verlicht is. Het noordelijke deel van het plantsoen kent bovendien een aantal kleinschalige speelvoorzieningen, zoals een zogenaamd KING-veld (een groot aantal leerlingen van C.B.S. De Tamarisk wilde deze voorziening terugzien in het ontwerp), die behalve door de leerlingen van de basisschool ook door andere kinderen uit de wijk gebruikt kunnen worden.

Inrichting groen: eigen ontwerp (2016).



• **Figuur 10.11 (standpunt 9)** Een verhoogde border in het midden van het plantsoen zorgt voor een scheiding tussen het schoolplein en de rest van het groen. De border brengt tevens meer kleur aan het plantsoen. De bankjes langs de paden zorgen voor mogelijkheden tot sociale interactie met andere bezoekers van het groen. Ontwerp multifunctionele accommodatie is gebaseerd op bestaand ontwerp; inrichting groen is eigen ontwerp (2016).



- **Figuur 10.12 (standpunt 10)** Het nieuwe gedeelte van het Hendrik de Vriesplantsoen met vooraan een van de entrees vanaf de Vondellaan en rechts de nieuwe multifunctionele accommodatie van De Wijert-Noord. De indeling van het plantsoen wordt bepaald door een afwisseling van plantvakken, speel-, sport- en zitvoorzieningen en een fietsvrije padenstructuur. Verspreid over de groene ruimte objecten geplaatst die het ontstaan van sociale contacten tussen gebruikers van het Hendrik de Vriesplantsoen moeten stimuleren.

Ontwerp multifunctionele accommodatie is gebaseerd op bestaand ontwerp; inrichting groen is eigen ontwerp (2016).

10.2 Ontwerp Beijum: Versterken speel- en ontmoetingsfunctie centraal gebied de Groene Long

De groenstructuur van de Groene Long wordt halverwege het park doorkruist door twee routes voor 'langzaam verkeer': van west naar oost vormt het Pedaalpad de fiets- en wandelroute tussen het westelijke en het oostelijke deel van Beijum, en van noord naar zuid verbindt de route tussen de Bentismaheerd en de Eilardaheerd het noordelijke deel met het zuidelijke gedeelte van de wijk. In de oksel van beide doorgaande routes ligt een grasveld dat – ondanks de herinrichting van de gehele Groene Long – weinig gebruikswaarde kent (zie figuur 10.13). Behalve een pad langs de oever van de vijvers bij de Ypemaheerd staan er verspreid over de groene ruimte enkele verouderde (speel)voorzieningen en een tweetal bankjes. De woningen langs de Galkemaheerd staan weliswaar met de voorzijde naar het groen gericht, maar de aanwezigheid van bomen en hoge struiken belemmeren het zicht op het groen, waardoor er weinig sociale controle op het gebied is. De ligging van het grasveld ten opzichte van de woningen én de doorgaande fiets- en wandelstructuur evenals de grootte van de locatie zorgen er echter voor dat het gebied uitermate geschikt is om tegemoet te komen aan de vraag naar meer voorzieningen voor jonge kinderen in de Groene Long, die nu alleen aanwezig zijn in de 'heerden' in Beijum. Het ontwerp dat in deze paragraaf



gepresenteerd wordt richt zich hierop en probeert bovendien de (sociale) ontmoetingsfunctie van de Groene Long verder naar boven te halen (zie hiervoor de 3D-impressies in de figuren 10.16 tot en met 10.22).

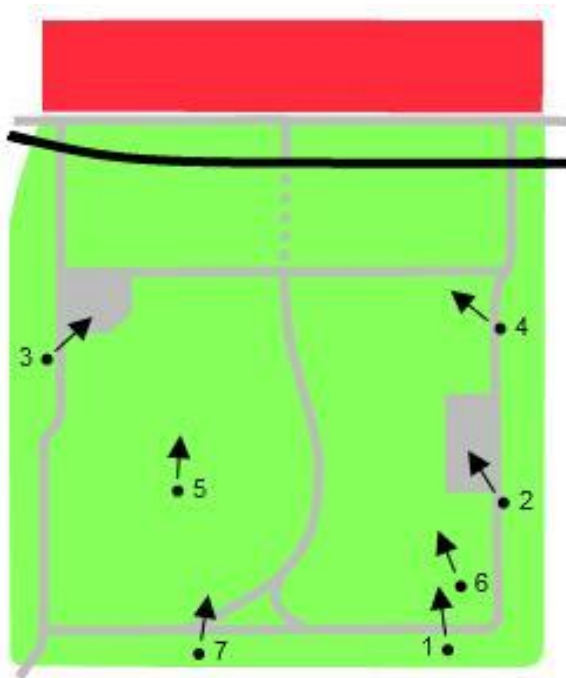
- **Figuur 10.13** *Ontwerplocatie in de Groene Long in Beijum: het grasveld ter hoogte van de woningen langs de Galkemaheerd*

Foto: eigen collectie (2015)

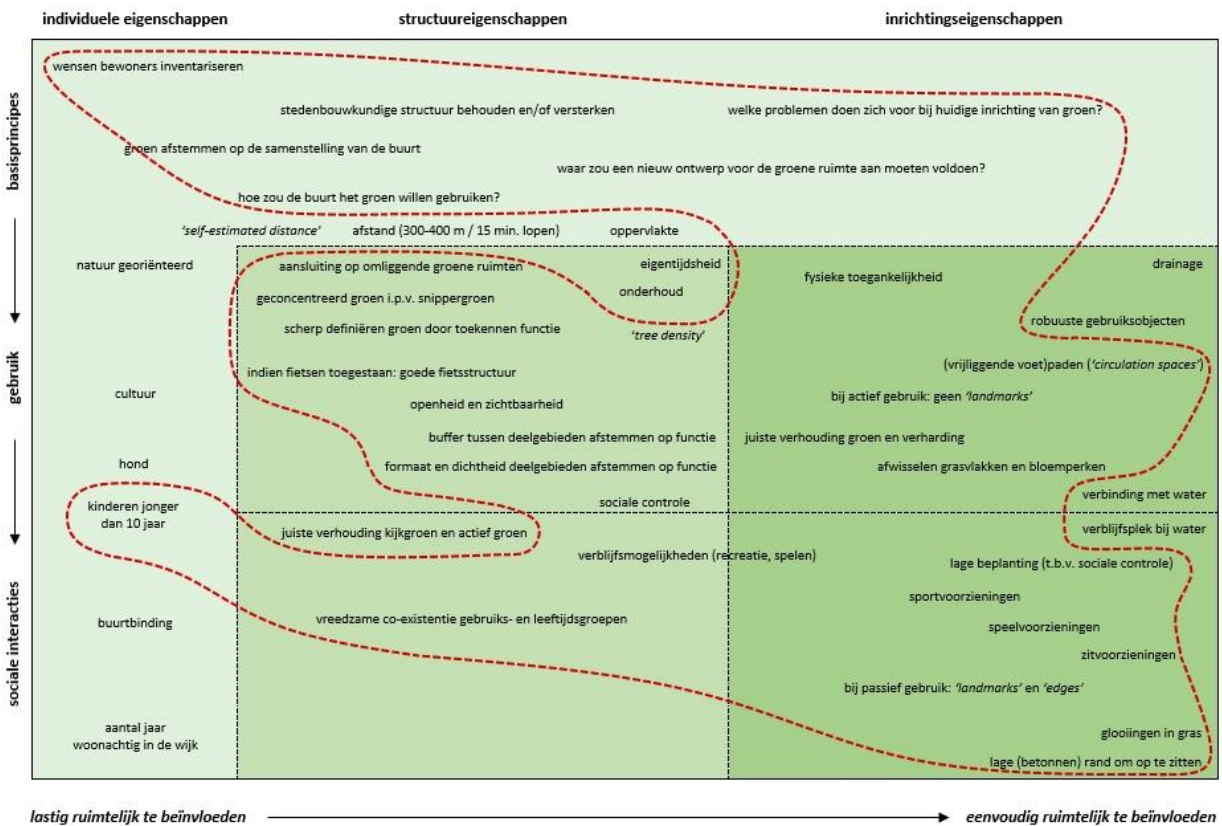
In het alternatieve ontwerp voor de groene ruimte ter hoogte van de woningen aan de Galkemaheerd – centraal in wijkpark de Groene Long – zijn de volgende aandachtspunten verwerkt (de aspecten zijn als contour ingetekend in het raamwerk dat in hoofdstuk 9 is gepresenteerd – zie figuur 10.15):

- In de groene ruimte zijn drie verschillende functiegebieden gedefinieerd die elk van toepassing zijn op verschillende leeftijdsgroepen uit de wijk: het voorste gedeelte van de groene ruimte – dus dichtbij het Pedaalpad en de woningen aan de Galkemaheerd – kent voorzieningen voor kinderen *tot 6 jaar* (onder andere een zandbak) en kinderen *tot ongeveer 10 jaar* (diverse speeltoestellen zoals een schommel, klimrek en een glijbaan), terwijl het achterste gedeelte van de groene ruimte gebruikt kan worden door kinderen *tot ongeveer 12 jaar* (een trapveld met minigoals en speeltoestellen in combinatie met water). Hierbij is ervan uitgegaan dat de aanwezigheid van sociale controle cruciaal is voor kinderen in de leeftijd tot ongeveer 10 jaar.
- De functiegebieden worden gescheiden door ruime bufferzones (bijvoorbeeld rondom het trapveld) en een extra pad dat ervoor zorgt dat de groene ruimte van noord naar zuid in tweeën is gedeeld. Daarnaast is het aantal verbindingen met het Pedaalpad uitgebreid, waardoor het groen voor de aangrenzende woningen beter bereikbaar wordt. Een lage haag zorgt voor een heldere scheiding tussen de groene ruimte en het Pedaalpad, waardoor het groen open en zichtbaar blijft. De overige plantenvakken zijn ook ingevuld met lage soorten groen, die hoofdzakelijk dienen ter aankleding van het verblijfsgebied.
- Het aantal zitvoorzieningen in het centrale gedeelte van de Groene Long is flink uitgebreid: naast 'gewone' bankjes langs de paden zijn rondom de speelvoorzieningen extra bankjes geplaatst, waardoor interactie met andere aanwezigen gestimuleerd wordt. In de buurt van de voorzieningen voor kinderen *tot 6 jaar* is een laag muurtje geplaatst dat functioneert als zitgelegenheid, zodat ouders rondom het speelgebied kunnen zitten en contact met elkaar kunnen hebben. Verder is een tweetal pleintjes met zitgelegenheden aangelegd; het gebruik van lage muurtjes sluit aan bij de stijl die bij de aanleg van bloemkoolwijken in de jaren '70 werd gebruikt. De groene ruimte richt zich door deze inrichting meer op ontmoeting én activiteit.
- Andere aspecten waar tijdens het ontwerp aandacht aan is besteed zijn het plaatsen van extra prullenbakken, het aanbrengen van verlichting alleen op die plekken waar het een toegevoegde waarde heeft – en het dus de ecologie van het park respecteert – en het planten van een beperkt aantal bomen, waardoor factoren als sociale veiligheid ook in de toekomst in stand kunnen worden gehouden.

De kaart in figuur 10.14 geeft aan vanuit welke standpunten de 3D-impresies op de volgende pagina's zijn genomen: de cijfers in de kaart corresponderen met de standpuntnummers in de toelichtende tekst bij de 3D-impresie en de pijl geeft aan in welke richting het beeld genomen is.



• **Figuur 10.14** Standpunten 3D-impresies groene ruimte ter hoogte van Galkemaheerd Beijum. De cijfers in de kaart verwijzen naar standpuntnummers in de toelichtende tekst onder elke 3D-impresie; de pijlen geven aan in welke richting de beelden genomen zijn.



• **Figuur 10.15** Eigenschappen van groene ruimten waaraan aandacht is besteed in het ontwerp voor de groene ruimte ter hoogte van de Galkemaheerd in Beijum (binnen de rode stippellijn)



• **Figuur 10.16 (standpunt 1)** De padenstructuur van de groene ruimte ter hoogte van de woningen aan de Galkemaheerd is in het nieuwe ontwerp grotendeels intact gelaten en aangevuld met pad dat van noord naar zuid door het parkje loopt. Vooraan (dus het verst van de woningen) ligt een trapveld met minigoals, daarachter – dichtbij het Pedaalpad – liggen speelvoorzieningen voor jongere kinderen. Door het gebruik van laag groen in de vorm van borders en plantvakken heeft het gebied een open karakter. Bovendien is het aantal zitvoorzieningen flink uitgebreid, zowel langs de paden als rondom de speelvoorzieningen.

Eigen ontwerp (2016).



• **Figuur 10.17 (standpunt 2)** Het aantal zitvoorzieningen in het centrale gedeelte van de Groene Long is flink uitgebreid: naast het plaatsen van extra bankjes is in de groene ruimte een tweetal pleintjes met zitgelegenheden aangelegd. De pleintjes zijn omringd door lage muren van baksteen die aansluiten op de stijl die tijdens de aanleg van Beijum in de jaren 70 dominant was. Bovendien is er verlichting rondom de pleintjes aangebracht. De situering van de pleintjes ten opzichte van de speelvoorzieningen in de groene ruimte zorgt er tevens voor dat het ontstaan van sociale contacten tussen gebruikers van het groen (bijvoorbeeld tussen ouders van spelende kinderen) wordt gestimuleerd.

Eigen ontwerp (2016).



• **Figuur 10.18 (standpunt 3)** Het aantal zitvoorzieningen in het centrale gedeelte van de Groene Long is flink uitgebreid: naast het plaatsen van extra bankjes is in de groene ruimte een tweetal pleintjes met zitgelegenheden aangelegd. De pleintjes zijn omringd door lage muurtjes van baksteen die aansluiten op de stijl die tijdens de aanleg van Beijum in de jaren 70 dominant was. Bij het pleintje dat het dichtst bij de woningen aan de Galkemahoeerd ligt, is het muurtje ingevuld met lage soorten groen, zodat de sociale veiligheid niet negatief beïnvloed wordt. Bovendien is er verlichting rondom de pleintjes aangebracht. De situering van de pleintjes ten opzichte van de speelvoorzieningen in de groene ruimte zorgt er tevens voor dat het ontstaan van sociale contacten tussen gebruikers van het groen (bijvoorbeeld tussen ouders van spelende kinderen) wordt gestimuleerd.

Eigen ontwerp (2016).



• **Figuur 10.19 (standpunt 4)** Het voorste (oostelijke) gedeelte van de groene ruimte ter hoogte van de woningen aan de Galkemaheerd is ingevuld met speelvoorzieningen voor kinderen tot 6 jaar (onder andere een zandbak). De nabijheid van de doorgaande fiets- en wandelroute over het Pedaalpad en de ligging van de woningen ten opzichte van het groen zorgen ervoor dat de sociale controle in dit gedeelte van het park groot is. Bij de voorzieningen een laag muurtje geplaatst, zodat ouders rondom het speelgebied kunnen zitten en op een informele manier contact met andere ouders kunnen hebben. Daarnaast is een extra pad parallel aan het Pedaalpad aangelegd met haaks daarop een extra doorgang naar deze fiets- en wandelroute vormt, zodat de toegankelijkheid van de groene ruimte is vergroot.

Eigen ontwerp (2016).



- **Figuur 10.20 (standpunt 5)** *Het voorste (westelijke) gedeelte van de groene ruimte ter hoogte van de woningen aan de Galkemadheerd is ingevuld met speelvoorzieningen voor kinderen tot ongeveer 10 jaar (zodis een schommel, een klimrek en een glijbaan). De nabijheid van de doorgaande fiets- en wandelroute over het Pedaalpad en de ligging van de woningen ten opzichte van het groen zorgen ervoor dat de sociale controle in dit gedeelte van het park groot is. Rondom de toestellen zijn bankjes geplaatst, zodat ouders rondom het speelgebied kunnen zitten en interactie met andere ouders kunnen hebben. .*

Eigen ontwerp (2016).



- **Figuur 10.21 (standpunt 6)** Het achterste gedeelte van de groene ruimte ter hoogte van de woningen aan de Galkemaheerd kent voorzieningen voor de oudere kinderen tot ongeveer 12 jaar (onder andere een trapveldje met minigoals). Het trapveld wordt door middel van een ruime bufferzone en een extra pad gescheiden van de overige speelvoorzieningen in het park. Daarnaast is rondom het veld een aantal bankjes geplaatst zodat verschillende leeftijdsgroepen met elkaar in contact kunnen komen.

Eigen ontwerp (2016).



- **Figuur 10.22 (standpunt 7)** De padenstructuur in de groene ruimte ter hoogte van de woningen aan de Galkemaheerd is uitgebreid met een pad dat van noord naar zuid door het gebied loopt. Enerzijds zorgt dit pad voor een scheiding tussen de verschillende deelgebieden binnen het parkje, anderzijds creëert het een extra verbinding met het Pedaalpad, waardoor de toegankelijkheid van het gebied is vergroot. Er zijn slechts een klein aantal nieuwe bomen aan de groene ruimte toegevoegd, zodat de openheid van het gebied gehandhaafd blijft.

Eigen ontwerp (2016).



Een groene ruimte met speelvoorzieningen ter hoogte van de Jensemaheerd in Beijum. Foto: eigen collectie (2015)

Referenties

Boeken

Baarda, B. (2014). *Dit is onderzoek! Handleiding voor kwantitatief en kwalitatief onderzoek*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.

Blokland-Potters, T.V. (1998). *Wat stadsbewoners bindt: sociale relaties in een achterstandswijk*. Kampen: Kok Agora.

Bos, A. (1946). *De stad der toekomst, de toekomst der stad: een stedenbouwkundige en sociaal-culturele studie over de groeiende stadsgemeenschap*. Rotterdam: Voorhoeve.

Cammen, H. van der & Klerk, L. de (2003). *Ruimtelijke ordening. Van grachtengordel tot VINEX-wijk*. Houten: Unieboek | Het Spectrum bv.

Doevendans, C.H. & Stolzenburg, R. (1988). *De wijkgedachte in Nederland: gemeenschapsstreven in een stedenbouwkundige context*. Eindhoven: Technische Universiteit Eindhoven.

Eijk, P. van (2003). *Vernieuwen mét water. Een participatieve strategie voor de gebouwde omgeving*. Delft: Eburon.

Feddes, Y.C., Hellemond, I. van, Hinz, A., Leeuwen, A. van & Witsen, P.P. (2011). *De groene kracht. De transformatie van de Westelijke Tuinsteden Amsterdam*. Amsterdam: SUN Trancity.

Fink, A. (2005). *Conducting research literature reviews: from the Internet to paper*. Los Angeles: Sage.

Flyvbjerg, B. (2001). *Making social science matter: why social inquiry fails and how it can succeed again*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hay, I. (2010). *Qualitative research methods in human geography*. Oxford: Oxford University Press.

Hereijgers, A. & Velzen, E. van (2001). *De naoorlogse stad: een hedendaagse ontwerpogave*. Rotterdam: NAI Uitgevers.

Karbaat, A., Knibbeler, T., Meurs, P., Provoost, M. & Tol, B. van (Red.) (2005). *Van Pendrecht tot Ommoord. Geschiedenis en toekomst van de naoorlogse wijken in Rotterdam*. Bussum: Uitgeverij THOTH.

Kemp, R. van & Priemus, H. (1999). *Stadswijken en herstructurering*. Assen: Van Gorcum.

Klein, R. van & Slob, A. (2008). Herhuisvesting en het waterbed: probleem opgelost of verplaatst? In: Ouweland, A., Kemp, R. van, Klein, R. van & Visscher, H. (Red.) (2008). *Van wijken weten. Beleid en praktijk in de stedelijke vernieuwing* (pp. 116-127). Amsterdam: IOS Press Bv.

Miles, M.B. & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis*. Los Angeles: Sage.

Newman, O. (1972). *Defensible space: crime prevention through urban design*. New York: MacMillan.

Nio, I., Reijndorp, A. & Veldhuis, W. (2009). *Atlas Westelijke Tuinsteden Amsterdam. De geplande en de geleefde stad*. Amsterdam: SUN Trancity.

O'Leary, Z. (2010). *The Essential Guide to Doing Your Research Project*. Londen: Sage.

Reijndorp, A. & Reinders, L. (Red.) (2010). *De alledaagse en de geplande stad: over identiteit, plek en thuis*. Amsterdam: SUN Trancity.

Saunders, M., Lewis, P. & Thornhill, A. (2004). *Methoden en technieken van onderzoek*. Amsterdam: Pearson Education Benelux.

Schendelen, M.C. van (1997). *Natuur en ruimtelijke ordening in Nederland: een symbiotische relatie*. Rotterdam: NAI Uitgevers.

Schroor, M. (2009). *Historische atlas van de stad Groningen: van esdorp tot moderne kennisstad*. Amsterdam: SUN.

Smit, G., Holstein, K. & Pelt, J. van (1995). *Stempel in het schootsveld. Een uitgave ter gelegenheid van de reünie (op 21 oktober 1995) van eerste bewoners van de Da Costastraat in de Wijert, Groningen*. Groningen: Holstein-Team 4.

Tellinga, J. (2004). *De grote verbouwing: verandering van naoorlogse woonwijken*. Rotterdam: Uitgeverij 010.

Ubink, M. & Steeg, T. van der (2011). *Bloemkoolwijken: analyse en perspectief*. Amsterdam: SUN.

Voogd, H., Woltjer, J. & Dijk, T. van (2011). *Facetten van de planologie*. Alphen aan den Rijn: Kluwer.

Yin, R.K. (2009). *Case study research: design and methods*. Los Angeles: Sage.

Ziegler, F. & Bouma, T. (2010). Analyseren is omgekeerd ontwerpen. In: Edens, C., Franke, S., Jansen, B., Oosterheerd, I., Lengkeek, A., Schuitemaker, A. & Wal, O. van de (Red.) (2010). *Stedenbouw als strategie. De transformatie van de bestaande stad* (pp. 24-35). Amsterdam: SUN Trancity.

Zonneveld, W. & Verwest, F. (2005). *Tussen droom en retoriek: de conceptualisering van ruimte in de Nederlandse planning*. Rotterdam: NAI Uitgevers.

Artikelen

Baur, J.W.R. & Tynon, J.F. (2010). Small-Scale Urban Nature Parks: Why Should We Care? *Leisure Sciences*, 32, 195-200.

Beatley, T. (1995). Planning and Sustainability: The Elements of a New (Improved?) Paradigm. *Journal of Planning Literature*, 9(4), 383-395.

Beckhoven, E. van & Kempen, R. van (2006). Towards more Social Cohesion in Large Post-Second World War Housing Estates? A Case Study in Utrecht, the Netherlands. *Housing Studies*, 21(4), 477-500.

Blom, A. (2012). Erfgoed van de wederopbouw wijken. *AGORA: Magazine voor sociaalruimtelijke vraagstukken*, 28(2), 17-19.

Boelens, L. (2010). Theorizing practice and practising theory: outlines for an actor-relational approach in planning. *Planning theory*, 9(1), 28-62.

Chiesura, A. (2004). The role of urban parks for a sustainable city. *Landscape and Urban Planning*, 68, 129-138.

Coley, R.L., Kuo, F.E. & Sullivan, W.C. (1997). Where does community grow? The Social Context Created by Nature in Urban Public Housing. *Environment and Behaviour*, 29(4), 468-494.

- Dekker, K. & Bolt, G. (2005). Social cohesion in Post-war Estates in the Netherlands: Differences between Socioeconomic and Ethnic Groups. *Urban Studies*, 42(13), 2447-2470.
- Forrest, R. & Kearns, A. (2001). Social Cohesion, Social Capital and the Neighbourhood. *Urban Studies*, 38(12), 2125-2143.
- Goličnik, B. & Ward Thompson, C. (2010). Emerging relationships between design and use of urban park spaces. *Landscape and Urban Planning*, 94, 38-53.
- Henning, C. & Lieberg, M. (1996). Strong ties or weak ties? Neighbourhood networks in a new perspective. *Scandinavian Housing & Planning Research*, 13, 3-26.
- Kaczynski, A.T., Potwarka, L.R. & Saelens, B.E. (2008). Association of Park Size, Distance, and Features With Physical Activity in Neighborhood Parks. *American Journal of Public Health*, 98(8), 1451-1456.
- Kaźmierczak, A. (2013). The contribution of local parks to neighbourhood social ties. *Landscape and Urban Planning*, 109, 31-44.
- Kearns, A. & Forrest, R. (2000). Social Cohesion and Multilevel Urban Governance. *Urban Studies*, 37(5-6), 995-1017.
- Kempen, R. van & Bolt, G. (2009). Social cohesion, social mix, and urban policies in the Netherlands. *Journal of Housing and the Built Environment*, 24(4), 457-475.
- Kuo, F.E., Bacaicoa, M. & Sullivan, W.C. (1998a). Transforming Inner-City Landscapes. Trees, Sense of Safety, and Preference. *Environment and Behaviour*, 30(1), 28-59.
- Kuo, F.E., Sullivan, W.C., Coley, R.L. & Brunson, L. (1998b). Fertile Ground for Community: Inner-City Neighborhood Common Spaces. *American Journal of Community Psychology*, 26(6), 823-851.
- Lawhon, L.L. (2009). The Neighborhood Unit: Physical Design or Physical Determinism? *Journal of Planning History*, 8(2), 111-132.
- Leyden, K.M. (2003). Social Capital and the Built Environment: The Importance of Walkable Neighborhoods. *American Journal of Public Health*, 93(9), 1546-1551.
- Lin, B.B., Fuller, R.A., Bush, R., Gaston, K.J. & Shanahan, D.F. (2014). Opportunity or Orientation? Who Uses Urban Parks and Why. *PLoS ONE*, 9(1), 1-7.
- Maas, J., Dillen, S.M.E. van, Verheij, R.A. & Groenewegen, P.P. (2009). Social contacts as a possible mechanism behind the relation between green space and health. *Health & Place*, 15, 586-595.
- Marissing, E. van, Bolt, G. & Kempen, R. van (2005). Onbedoelde vormen van sociale cohesie. *Rooilijn*, 38(5), 213-218.
- Morrison, N. (2000). Introduction: Social exclusion and community initiatives. *GeoJournal*, 51, 277-279.
- Overkamp, M. (2012). Pioniers of mislukking? *AGORA: Magazine voor sociaalruimtelijke vraagstukken*, 28(2), 7-9.
- Patricios, N.N. (2002). The Neighborhood Concept: A Retrospective of Physical Design and Social Interaction. *Journal of Architectural and Planning Research*, 19(1), 70-90.
- Peschardt, K.K., Schipperijn, J. & Stigsdotter, U.K. (2012). Use of Small Public Urban Green Spaces (SPUGS). *Urban Forestry & Urban Greening*, 11, 235-244.

Peters, K., Elands, B. & Buijs, A. (2010). Social interactions in urban parks: Stimulating social cohesion? *Urban Forestry & Urban Greening*, 9, 93-100.

Posthumus, H. & Beek, A. (2012). Wederopbouw wijken verdienen beter. *AGORA: Magazine voor sociaalruimtelijke vraagstukken*, 28(2), 4-6.

Robinson, D. (2005). The search for community cohesion: Key themes and dominant concepts of the public policy agenda. *Urban Studies*, 42(8), 1411-1427.

Schipperijn, J., Bentsen, P., Troelsen, J., Toftager, M. & Stigsdotter, U.K. (2013). Associations between physical activity and characteristics of urban green space. *Urban Forestry & Urban Greening*, 12, 109-116.

Schipperijn, J., Ekholm, O., Stigsdotter, U.K., Toftager, M., Bentsen, P., Kamper-Jørgensen, F. & Randrup, T.B. (2010a). Factors influencing the use of green space: Results from a Danish national representative survey. *Landscape and Urban Planning*, 95, 130-137.

Schipperijn, J., Stigsdotter, U.K., Randrup, T.B. & Troelsen, J. (2010b). Influences on the use of urban green space – A case study in Odense, Denmark. *Urban Forestry & Urban Greening*, 9, 25-32.

Sullivan, W.C., Kuo, F.E. & Depooter, S.F. (2004). The Fruit of Urban Nature. Vital Neighborhood Spaces. *Environment and Behaviour*, 36(5), 678-700.

Vries, S. de, Dillen, S.M.E. van, Groenewegen, P.P. & Spreeuwenberg, P. (2013). *Social Science & Medicine*, 94, 26-33.

Documenten

Anquetil, V. (2009). *Neighbourhood social cohesion through the collective use of green spaces. A case study of EVA-Lanxmeer neighbourhood, Culemborg, the Netherlands*. Wageningen: Universiteit van Wageningen.

Bergeijk, E. van, Kokx, A., Bolt, G. & Kempen, R. van (2008). *Helpt herstructurering? Effecten van stedelijke herstructurering op wijken en bewoners*. Utrecht: Universiteit van Utrecht.

Bolt, G. & Torrance, M.I. (2005). *Stedelijke herstructurering en sociale cohesie*. Zeist: A-D Druk BV.

Breejen, F. den, Huigsloot, P., Korteweg, J.A.C., Leerdam, J. van, Lieshout, R.B.T., Rosenberg, F.A. & Wildt, R. de (2006). *Stedelijke vernieuwing: Kosten en baten*. Amsterdam: SEO.

Eenink, P. (2007). *De bloemkoolwijk een getto? Onderzoek naar de kwaliteit van de bloemkoolwijken in Nederland*. Masterscriptie Stadsgeografie. Utrecht: Universiteit van Utrecht.

Engbersen, R. & Engbersen, G. (2008). Voorbij de wijk. Over oude vragen en nieuwe antwoorden voor de aanpak van vroeg-naoorlogse wijken. In: Argioli, R., Dijken, K. van & Koffijberg, J. (Red.) (2008). *Bloei en verval van naoorlogse wijken* (pp. 47-78). Den Haag: Nicis Institute.

Gemeente Groningen (2010a). *Beijum: groene gezinswijk*. Groningen: Gemeente Groningen.

Gemeente Groningen (2010b). *Bestemmingsplan Beijum*. Groningen: Gemeente Groningen.

Gemeente Groningen (2010c). *Bestemmingsplan de Wijert*. Groningen: Gemeente Groningen.

Gemeente Groningen (2010d). *De Wijert(-Noord): het begin is er, nog veel er doen!* Groningen: Gemeente Groningen.

Gemeente Groningen (2010e). *Wijkperspectief De Wijert Noord. Daar wil je wonen*. Groningen: Gemeente Groningen.

Gemeente Groningen (2014). *Collegevoorstel. Beijum, wijkpark De Groene Long fase 3*. Groningen: niet gepubliceerd.

Hart, J. de (Red.) (2002). *Zekere banden. Sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Heins, G.H. (2012). *Wonen en volkshuisvesting*. Groningen: niet gepubliceerd.

Jager-Vreugdenhil, M. (2012). *Nederland participatieland? De ambitie van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) en de praktijk in buurten, mantelzorgrelaties en kerken*. Amsterdam: Vossiuspers UvA – Amsterdam University Press.

Kam, G. de & Needham, B. (2003). *Een hele opgave. Over sociale cohesie als motief bij stedelijke herstructurering*. Zeist: A-D Druk BV.

KAW & SmartAgent (2011). *Woonmilieus in Stad. Match en mismatch op de Groninger woningmarkt*. Groningen: KAW.

Lans, S. (2003). *De herstructureringswijk: een beleving om te wonen?* Scriptie Sociale Geografie. Nijmegen: Radboud Universiteit.

Merriënboer, J.A.A.T. van (2011). *Vorm, inhoud en betekenisgeving van openbaar groen in de naoorlogse stedenbouw. Een queeste naar het wezen van openbaar groen in de stad*. Velp: Repro Van Hall Larenstein.

Steeg, T. van der & Ubink, M. (2008). *Bloemkoolwijken: gereedschapskist voor de doorontwikkeling van laat-naoorlogse woonwijken*. Oosterhout: GTV Drukwerk.

Vreke, J., Salverda, I.E. & Langers, F. (2010). *Niet bij rood alleen: Buurtgroen en sociale cohesie*. Wageningen: Alterra.

Worpole, K. & Knox, K. (2007). *The social value of public spaces*. York: Joseph Rountree Foundation.

Interviews

Bohemen, K. van (2015). *Interview over de herinrichting van wijkpark de Groene Long in Beijum*. Ongeveer 90 minuten. 12 februari 2015. Gemeente Groningen: Dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken, Groningen. Transcript opvraagbaar.

Huijsmans, F. (2015a). *Interview over de herinrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord*. Ongeveer 45 minuten. 4 februari 2015. Gemeente Groningen: Dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken, Groningen. Transcript opvraagbaar.

Huijsmans, F. (2015b). *Interview over de herinrichting van wijkpark de Groene Long in Beijum*. Ongeveer 25 minuten. 12 februari 2015. Gemeente Groningen: Dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken, Groningen. Transcript opvraagbaar.

Omlo, P. (2015). *Interview over het effect van groene ruimten op het ontstaan van sociale interacties (in relatie tot het ontwerpen van groene ruimten)*. Ongeveer 60 minuten. 4 maart 2015. KAW architecten en adviseurs: kantoor KAW Groningen, Groningen. Transcript opvraagbaar.

Peters, K. & Vries, S. de (2015). *Interview over het effect van groene ruimten op het ontstaan van sociale interacties*. Ongeveer 60 minuten. 12 januari 2015. Wageningen Universiteit, Wageningen. Transcript opvraagbaar.

Schram, S. (2015). *Interview over het effect van groene ruimten op het ontstaan van sociale interacties*. Ongeveer 40 minuten. 5 maart 2015. HKB Stedenbouwkundigen, Groningen. Transcript opvraagbaar.

Overige

Dijk, T. van (2012). *Hoorcollege Case Study Research*. In de reeks 'Methoden van Wetenschappelijk Onderzoek'. Groningen: niet gepubliceerd.

De Nijl Architecten (2015). *Stedenbouwkundig plan De Wijert*. Geraadpleegd op 15 april 2015 via denijl.nl/project/de-wijert/. Rotterdam: De Nijl Architecten.

Gemeente Groningen (2016). *Groningen stelt krediet beschikbaar voor bouw multifunctionele accommodatie De Wijert*. Geraadpleegd op 12 februari 2016 via <https://gemeente.groningen.nl/actueel/nieuws/groningen-stelt-krediet-beschikbaar-voor-bouw-multifunctionele-accommodatie-de-wijert>. Groningen: Gemeente Groningen.

Meijering, L. (2013). *Hoorcollege 3: Kwantitatief en kwalitatief onderzoek in het Bachelorproject*. Groningen: niet gepubliceerd.



Een van de historische lijnen in Beijum wordt gevormd door de omgeving van de Beijumerweg. Deze oude landweg doorkruist de Groene Long en verbindt de wijk met Zuidwolde (richting het noorden) en Lewenborg (richting het zuiden). Foto: eigen collectie (2015)

Bijlage 1

Interviewguides

Interview: Het effect van groene ruimten op het ontstaan van sociale interacties

Geïnterviewden: K. Peters & S. de Vries (Wageningen Universiteit), P. Omlo (KAW architecten en adviseurs) en S. Schram (HKB Stedenbouwkundigen) (niet casusspecifiek)

Primaire functie

Groene ruimten in vroeg- en laat-naoorlogse wijken zijn ontworpen vanuit een duidelijk sociaal gerichte ontwerpideologie, waarbij groen onder andere de functie van ontmoetingsplaats in een wijk had.

- In hoeverre geldt deze functie nog voor de hedendaagse groene ruimten en in hoeverre hebben zij een andere – waarschijnlijk bredere – functie gekregen?

Gebruik

Een van de manieren om de sociale functie van groene ruimten te versterken, is aan te sturen op een verhoogd gebruik van groen.

- Welke factoren hebben invloed op het gebruik van groen? Wordt het gebruik van groen hoofdzakelijk door het groen zelf beïnvloed, of spelen ook externe factoren, zoals de buurt waarin het groen ligt of de mensen die er wonen, een rol?
- Welke transformaties zouden groene ruimten die te maken hebben met een (te) lage gebruikswaarde kunnen / moeten ondergaan om de gebruikswaarde ervan te vergroten?
- Wat is de invloed van de afstand tot en de grootte van een groene ruimte op het gebruik ervan? Kunnen bijvoorbeeld kleine groene ruimten een hogere gebruikswaarde hebben dan grote? Zo ja, welke factoren beïnvloeden dit?

Sociale interacties (en cultuurinvloeden)

In de theorie over de relatie tussen het gebruik van groene ruimten en sociale cohesie wordt expliciet gewezen op het positieve verband tussen het gebruik van groene ruimten en het ontstaan van sociale interacties tussen de gebruikers.

- In hoeverre leidt het gebruik van groene ruimten tot het ontstaan van sociale interacties tussen de bezoekers van groene ruimten? Wat zijn factoren die sociale interacties in het groen faciliteren, dan wel tegenhouden?
- Welke fysieke inrichtingsaspecten of -maatregelen hebben een positieve invloed op het ontstaan van sociale interacties in groene ruimten? Zijn er specifieke aspecten die vaak worden toegepast om sociale interacties in het groen te stimuleren? (met als theoretische voorbeelden: *park facilities*, *park amenities*, hoeveelheid groen)

Uit onderzoek blijkt dat sociale interacties tussen verschillende groepen, bijvoorbeeld cultuurgroepen, lastig te beïnvloeden zijn.

- Welke fysieke (inrichtings)aspecten van groene ruimten kunnen bijdragen aan het faciliteren van interculturele sociale interacties? Zijn interculturele sociale interacties überhaupt te beïnvloeden?

Herstructurering

Bij de herstructurering van naoorlogse wijken speelt de sociale factor vaak een grote rol (sociale herstructurering). Uit de literatuur blijkt dat het groen vaak achterblijft in deze sociale herstructurering – d.w.z. dat de effecten van groene ruimten op bijvoorbeeld sociale cohesie vaak onderschat worden – terwijl groen in deze wijken een belangrijke sociale rol speelt.

- In hoeverre wordt er bij het herstructureren van groene ruimten rekening gehouden met de functie van groen in het faciliteren van sociale contacten?
- Hoe kan bij de herstructurering van groene ruimten het best rekening worden gehouden met de toekomstbestendigheid van het groen, en dan met name in het genereren van sociale contacten?

Interview: De herinrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord

Geïnterviewde: F. Huijsmans (gemeente Groningen) (casusspecifiek)

Doelen herstructurering De Wijert-Noord

Eind jaren '90 is een begin gemaakt met het maken van een plan voor de herstructurering van delen van De Wijert-Noord.

- Welke doelen zijn er gesteld alvorens met de ontwerpogave voor de herstructurering van De Wijert-Noord is begonnen?
- Welke rol speelt het groen in het nieuwe stedenbouwkundig plan voor De Wijert-Noord (alleen fysiek / stedenbouwkundig, of ook sociaal / sociale cohesie / interactie)?

Structuren en functies

De Wijert-Noord is ontworpen vanuit een functioneel principe ('scheiding van functies' en 'wijkgedachte').

- Welke *ruimtelijke* functies herkent u in de groene ruimten van De Wijert-Noord?

Uit de theorie over vroeg-naoorlogse wijken blijkt dat groene ruimten vaak drie fysiek-ruimtelijke functies vervullen: herkenning, verbinding en geleiding. Dit lijkt zeker te gelden voor het groen in De Wijert-Noord, gezien de structuur van het groen in deze wijk.

- In hoeverre herkent u deze drie ruimtelijke functies in het groen in De Wijert-Noord? Op welke manier hebben deze drie functies een rol gespeeld bij de herinrichting van het groen?
- In hoeverre is er bij de herinrichting van het groen in de wijk voor gekozen deze structuur te handhaven en/of aan te passen, en waarom?

Het nieuwe stedenbouwkundig plan van De Wijert-Noord uit 1996 stelt dat "[d]e latente 'groene' kwaliteit van de woonomgeving moet worden uitgebuit door de gemeenschappelijke tuinen te laten meespelen in een gevarieerd stelsel van openbare ruimtes" (website De Nijl Architecten, geraadpleegd op 12 november 2014).

- Op welke manier is deze doelstelling bewerkstelligd, en hoe is geprobeerd om de gebruikswaarde van deze groenstructuur te vergroten (bijvoorbeeld onderdeel te laten uitmaken van doorgaande looproutes tussen wijkhart en verschillende woonbuurten in De Wijert-Noord)?

Functie: gebruik en gebruikswaarde

Groene ruimten in vroeg-naoorlogse wijken zijn ontworpen vanuit een duidelijk sociaal gerichte ontwerpideologie, waarbij groen onder andere de functie van ontmoetingsplaats in een wijk had.

- In hoeverre voldeed het ontwerp van het groen in De Wijert-Noord, en dan met name de inrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen, nog aan deze functie (vóór de herinrichting van het groen)? Waarvoor wordt het groen tegenwoordig hoofdzakelijk gebruikt?
- Welke bijdrage heeft de herstructurering van het Hendrik de Vriesplantsoen en de daar naartoe leidende groene ruimten geleverd aan het verhogen van de gebruikswaarde van het groen in De Wijert-Noord (ná de herstructurering)?
- Welke aanpassingen aan de groene ruimten zijn tijdens de herinrichting van het groen gemaakt om de gebruikswaarde van het groen te vergroten?

Functie: sociale interacties faciliteren

Een van de ambities van de gemeente Groningen – en overigens ook van veel andere Nederlandse gemeenten – is het versterken van de sociale cohesie in buurten. Het groen in een wijk kan hier een rol in spelen.

- Welke rol zou het groen kunnen spelen in het versterken van de sociale cohesie in een buurt?
- Is er in de ontwerpfase van de herinrichting van het groen in De Wijert-Noord nagedacht over de *sociale* rol van groene ruimten, met andere woorden het faciliteren van sociale interacties tussen de gebruikers / buurtbewoners?
- **Zo ja**, welke fysieke inrichtings- of ontwerpmaatregelen, die het ontstaan van sociale interacties tussen gebruikers faciliteren, zijn tijdens de herinrichting van het groen in De Wijert-Noord aangebracht /

verbeterd? Waarom deze specifieke maatregelen? Is er iets bekend over het effect van deze maatregelen (dus na de herinrichting)?

- In hoeverre hebben de maatregelen die sociale interacties faciliteren in de praktijk invloed op de algehele sociale cohesie in de buurt (bij geen bewijs: beredeneren waarom wel of geen invloed)?
- **Zo nee**, waarom is er geen rekening mee gehouden? In hoeverre zou een ontwerp de sociale interacties tussen gebruikers kunnen faciliteren? Is dit geen gemiste kans voor het versterken van de sociale cohesie in de buurt?

Interview: De herinrichting van wijkpark de Groene Long in Beijum

Geïnterviewden: F. Huijsmans (gemeente Groningen) en K. van Bohemen (Land & Stad Design) (casusspecifiek)

Doelen herstructurering Beijum

In de beginjaren 2000 is een begin gemaakt met het maken van een plan voor de wijkvernieuwing van delen van Beijum.

- Welke doelen zijn er gesteld alvorens met de ontwerppoging voor de wijkvernieuwing van Beijum is begonnen?
- Welke rol speelt het groen in het nieuwe stedenbouwkundig plan voor Beijum (alleen fysiek / stedenbouwkundig, of ook sociaal / sociale cohesie / interactie)?

Structuur

Beijum is een van de groenste wijken van de stad Groningen en het groen speelt dan ook een belangrijke rol binnen de wijk.

- Welke *ruimtelijke* functies herkent u in de groene ruimten van Beijum?

Uit de theorie over laat-naoorlogse wijken blijkt dat groene ruimten vaak zorgen voor verbinding tussen afzonderlijke buurten en het aanbrengen van structuur in de wijk. Dit lijkt zeker te gelden voor het groen in een wijk als Beijum, en deze wijk wordt ook vaak als voorbeeld van dit type wijk in Groningen aangedragen.

- In hoeverre herkent u deze ruimtelijke functies in het groen in Beijum? Op welke manier hebben deze functies een rol gespeeld bij de herinrichting van het groen?
- In hoeverre is er bij de herinrichting van het groen in de wijk voor gekozen om de structuur ervan te handhaven en/of aan te passen, en waarom?

Functie: gebruik en gebruikswaarde

Groene ruimten in laat-naoorlogse wijken zijn ontworpen vanuit een duidelijk functioneel-sociale ontwerpideologie, waarbij groen naast het scheiden van verschillende woonbuurtjes ook de meer traditionele functie van ontmoetingsplaats in een wijk had.

- In hoeverre voldeed het ontwerp van het groen in Beijum, en dan met name de inrichting van wijkpark De Groene Long, nog aan deze functie (vóór de herinrichting van het groen)? Waarvoor wordt het groen tegenwoordig hoofdzakelijk gebruikt?
- Welke bijdrage heeft de herstructurering van De Groene Long en de daar naartoe leidende groene ruimten geleverd aan het verhogen van de gebruikswaarde van het groen in het centrale deel van Beijum (ná de herstructurering)?
- Welke aanpassingen aan de groene ruimten zijn tijdens de herinrichting van het groen gemaakt om de gebruikswaarde van het groen te vergroten? Hoe zijn de bereikbaarheid en de eigenheid van De Groene Long behouden of verbeterd?

In het toekomstperspectief voor de wijk Beijum (Gemeente Groningen, 2010) staat dat het wijkpark De Groene Long in 2020 “de trots van Beijum” is en dat “bereikbaarheid, recreatie en ontspanning [en] ecologie [...] in dit wijkpark hand in hand [gaan]” (Wijkperspectief Beijum: Kleurrijke wijk, 2010).

- Op welke manier heeft de herinrichting van De Groene Long ingespeeld op het verbeteren van de bereikbaarheid van het wijkpark en het in stand houden / vergroten van de eigenheid van het wijkpark?

Functie: sociale interacties faciliteren

Een van de ambities van de gemeente Groningen – en overigens ook van veel andere Nederlandse gemeenten – is het versterken van de sociale cohesie in buurten. Het groen in een wijk kan hier een rol in spelen.

- Welke rol zou het groen kunnen spelen in het versterken van de sociale cohesie in een buurt?

- Is er in de ontwerpfase van de herinrichting van het groen in Beijum nagedacht over de *sociale* rol van groene ruimten, met andere woorden het faciliteren van sociale interacties tussen de gebruikers / buurtbewoners?
- **Zo ja**, welke fysieke inrichtings- of ontwerpmaatregelen, die het ontstaan van sociale interacties tussen gebruikers faciliteren, zijn tijdens de herinrichting van het groen in Beijum aangebracht / verbeterd? Waarom deze specifieke maatregelen? Is er iets bekend over het effect van deze maatregelen (dus na de herinrichting)?
- In hoeverre hebben de maatregelen die sociale interacties faciliteren in de praktijk invloed op de algehele sociale cohesie in de buurt (bij geen bewijs: beredeneren waarom wel of geen invloed)?
- **Zo nee**, waarom is er geen rekening mee gehouden? In hoeverre zou een ontwerp de sociale interacties tussen gebruikers kunnen faciliteren? Is dit geen gemiste kans voor het versterken van de sociale cohesie in de buurt?

Integratie 'groen' en 'sociaal'

In beleidsstukken van de gemeente Groningen wordt veel gesproken over het groene karakter van Beijum, dat gezien wordt als een kwalitatief sterk punt van de wijk, en over de sociale wijkvernieuwing van Beijum (onder andere versterken sociale samenhang, zoals in de wijkanalyse van Beijum wordt aangegeven).

- In hoeverre zijn de factoren 'groen' en 'sociaal' in de (ontwerp)plannen voor Beijum met elkaar verbonden?
- **Indien dit is gebeurd**, welke kwaliteitsverbetering is met de integratie van deze twee factoren beoogd?
- **Indien dit niet is gebeurd**, waarom zijn de factoren 'groen' en 'sociaal' (blijkbaar) niet of nauwelijks samengepakt tijdens de herstructurering van Beijum?

Bijlage 2

Uitnodigingsbrief online enquête De Wijert-Noord



rijksuniversiteit
 groningen

faculteit ruimtelijke
 wetenschappen

Beste bewoner van De Wijert-Noord,

In het kader van mijn afstudeeronderzoek voor de opleiding Sociale Planologie aan de Rijksuniversiteit Groningen doe ik onderzoek naar het gebruik van groene ruimten in een tweetal wijken in de stad Groningen. Uw wijk, De Wijert-Noord, is één van deze twee wijken. Door middel van het onderzoek probeer ik erachter te komen op welke manier bewoners van De Wijert-Noord gebruik maken van de groene ruimten in hun wijk. Hierbij kunt u denken aan het gebruik van parken, plantsoenen, groenstroken, grasvelden, speelveldjes voor kinderen en andere openbare groene ruimten in de wijk. Uiteindelijk probeer ik met mijn onderzoek te komen tot een aantal verbeterpunten voor de groene ruimten in uw wijk, zodat het groen beter aansluit bij de manier waarop u het groen in uw wijk gebruikt.

Graag zou ik u willen vragen of u mij wilt helpen bij het onderzoek. U kunt dit doen door de enquête voor dit onderzoek in te vullen. Het invullen van de enquête kost u ongeveer 15 minuten. De resultaten van de enquête worden geheel anoniem behandeld en alleen gebruikt voor wetenschappelijk onderzoek.

Ga voor het invullen van de enquête naar www.emielheuff.jimdo.com en klik op de link naar de enquête. Indien u geïnteresseerd bent in de resultaten van dit onderzoek, kunt u dit aan het einde van de enquête aangeven. U krijgt dan nadat het onderzoek is afgerond de resultaten toegestuurd.

Bij voorbaat hartelijk dank voor uw medewerking.

Met vriendelijke groet,

Emiel Heuff
student Sociale Planologie, Rijksuniversiteit Groningen

Bijlage 3

Uitnodigingsbrief online enquête Beijum



rijksuniversiteit
 groningen

faculteit ruimtelijke
 wetenschappen

Beste bewoner van Beijum,

In het kader van mijn afstudeeronderzoek voor de opleiding Sociale Planologie aan de Rijksuniversiteit Groningen doe ik onderzoek naar het gebruik van groene ruimten in een tweetal wijken in de stad Groningen. Uw wijk, Beijum, is één van deze twee wijken. Door middel van het onderzoek probeer ik erachter te komen op welke manier bewoners van Beijum gebruik maken van de groene ruimten in hun wijk. Hierbij kunt u denken aan het gebruik van parken, plantsoenen, groenstroken, grasvelden, speelveldjes voor kinderen en andere openbare groene ruimten in de wijk. Uiteindelijk probeer ik met mijn onderzoek te komen tot een aantal verbeterpunten voor de groene ruimten in uw wijk, zodat het groen beter aansluit bij de manier waarop u het groen in uw wijk gebruikt.

Graag zou ik u willen vragen of u mij wilt helpen bij het onderzoek. U kunt dit doen door de enquête voor dit onderzoek in te vullen. Het invullen van de enquête kost u ongeveer 15 minuten. De resultaten van de enquête worden geheel anoniem behandeld en alleen gebruikt voor wetenschappelijk onderzoek.

Ga voor het invullen van de enquête naar www.emielheuff.jimdo.com en klik op de link naar de enquête. Indien u geïnteresseerd bent in de resultaten van dit onderzoek, kunt u dit aan het einde van de enquête aangeven. U krijgt dan nadat het onderzoek is afgerond de resultaten toegestuurd.

Bij voorbaat hartelijk dank voor uw medewerking.

Met vriendelijke groet,

Emiel Heuff
student Sociale Planologie, Rijksuniversiteit Groningen

Bijlage 4

Verspreiding uitnodigingsbrief enquête

De onderstaande tabellen laten per wijk zien welke adressen een uitnodigingsbrief voor de enquête hebben ontvangen (voor de wijk De Wijert-Noord verdeeld over twee verspreidingsrondes).

De Wijert-Noord (verspreidingsronde 1 op 12 februari 2015)

Straat	Huisnummers	Aantal brieven
Aagje Dekenstraat	oneven 1 t/m 29 even 2 t/m 16	23
Betje Wolffstraat	even 2 t/m 46	23
Bilderdijklaan	oneven 1 t/m 25 even 2 t/m 24	23
Bosboom-Toussaintstraat	oneven 1 t/m 25 even 2 t/m 24	23
Brederostraat	oneven 81 t/m 85 even 2 t/m 40	23
Camphuysenstraat	oneven 1 t/m 11 en 149 t/m 159 even 2 t/m 12 en 86 t/m 90	23
Couperusstraat	oneven 1 t/m 11 en 129 t/m 141 even 2 t/m 20	23
Da Costastraat	oneven 1 t/m 23 even 8 t/m 28	23
De Genestetstraat	oneven 1 t/m 23 even 2 t/m 22	23
Henriëtte Roland Holststraat	even 2 t/m 22	11
Hora Siccamasingel	oneven 1 t/m 11 en 69 t/m 79 en 191 t/m 211	23
Jacques Perkstraat	oneven 1 t/m 23 even 2 t/m 22	23
Luykenstraat	even 2 t/m 28	14
Multatulistraat	oneven 3 t/m 13 en 63 t/m 75 even 2 t/m 12 en 124 t/m 130	23
Nicolaas Beetsstraat	oneven 1 t/m 23 even 2 t/m 22	23
P.C. Hoofthooflaan	oneven 3 t/m 25 even 14 t/m 34	23
Potgieterstraat	oneven 5 t/m 49*	23
Reviusstraat	oneven 1 t/m 11 en 149 t/m 159 even 2 t/m 12 en 86 t/m 94	23
Spieghelstraat	oneven 1 t/m 23 even 16 t/m 36	23
Staringstraat	oneven 1 t/m 23 even 2 t/m 22	23
Van Eedenstraat	oneven 1 t/m 23 even 2 t/m 22	23
Van Iddekingeweg (incl. De Rederijker)	even 142 t/m 172 en 192 t/m 204 even 138-41 t/m 138-64	46
Van Ketwich Verschuurlaan	oneven 27 t/m 33 en 41 t/m 47 oneven 89 t/m 95 oneven 157 t/m 165 en 227 t/m 237	23
Van Lennepaan	oneven 349 t/m 385	23
Van Schendelstraat	oneven 5 en 5a t/m d en 7 en 7a t/m d even 22 t/m 42 en 62 en 64	23
Verweystraat	oneven 1 t/m 45	23
Vondellaan	even 2 t/m 16 en 298 t/m 326	23
Werumeus Buningstraat	oneven 3 t/m 9 en 15 t/m 19	7
		totaal: 630

De Wijert-Noord (verspreidingsronde 2 op 3 april 2015)

Straat	Huisnummers	Aantal brieven
Couperusstraat	even 66 t/m 172	54
Hora Siccamasingel	oneven 69 t/m 127	30
Jacques Perkstraat	oneven 25 t/m 35 even 28 t/m 38	12
Van Lennepaan	oneven 17 t/m 95 en 179 t/m 215 en 267 t/m 347	84
Verweystraat	oneven 49 t/m 71	12
Vondellaan	even 66 t/m 184 en 186 t/m 312	106
		totaal: 300

Beijum (op 9 en 10 februari 2015)

Straat	Huisnummers	Aantal brieven
Albrondaheerd	oneven 1 t/m 29	15
Atensheerd	even 2 t/m 30	15
Barmaheerd	oneven 31 t/m 59	15
Bekemaheerd	even 32 t/m 60	15
Bentismaheerd	oneven 61 t/m 89	15
Boelemaheerd	even 62 t/m 90	15
Bottemaheerd	oneven 91 t/m 119	15
Bunnemaheerd	even 92 t/m 120	15
Doornbosheerd	oneven 61 t/m 89	15
Edzemaheerd	even 2 t/m 30	15
Eilardaheerd	oneven 29 t/m 57	15
Framaheerd	even 32 t/m 60	15
Fossemaheerd	oneven 61 t/m 89	15
Froukemaheerd	even en oneven 151 t/m 165	15
Fultsemaheerd	oneven 31 t/m 59	15
Galkemaheerd	even 32 t/m 60	15
Godekenheerd	oneven 61 t/m 89	15
Grevingaheerd	even 92 t/m 120	15
Heratemaheerd	oneven 1 t/m 29	15
Hiddemaheerd	even 2 t/m 30	15
Holmsterheerd	oneven 31 t/m 59	15
Hylkemaheerd	even 32 t/m 60	15
Isebrandtsheerd	oneven 61 t/m 89	15
Jaltadaheerd	even 62 t/m 90	15
Jensemaheerd	oneven 91 t/m 119	15
Kremersheerd	even 92 t/m 120	15
Menkemaheerd	oneven 1 t/m 29	15
Mudaheerd	even 82 t/m 96	15
Munsterheerd	oneven 31 t/m 59	15
Nijensteinheerd	even 32 t/m 60	15
Onnemaheerd	oneven 59 t/m 87	15
Rensumaheerd	even 62 t/m 90	15
Scheltemaheerd	oneven 91 t/m 119	15
Sibrandaheerd	even 2 t/m 30	15
Sijgersmaheerd	oneven 1 t/m 29	15
Wibenaheerd	even en oneven 201 t/m 215	15
Wilkemaheerd	even 32 t/m 60	15
		totaal: 555

Bijlage 5
Enquête De Wijert-Noord



**rijksuniversiteit
 groningen**

faculteit ruimtelijke
 wetenschappen

Beste bewoner van De Wijert-Noord,

In het kader van mijn afstudeeronderzoek voor de opleiding Sociale Planologie aan de Rijksuniversiteit Groningen doe ik onderzoek naar het gebruik van groene ruimten in een tweetal wijken in de stad Groningen. Uw wijk, De Wijert-Noord, is één van deze twee wijken. Door middel van het onderzoek probeer ik erachter te komen op welke manier bewoners van De Wijert-Noord gebruik maken van de groene ruimten in hun wijk. Hierbij kunt u denken aan het gebruik van parken, plantsoenen, groenstroken, grasvelden, speelveldjes voor kinderen en andere openbare groene ruimten in de wijk. Uiteindelijk probeer ik met mijn onderzoek te komen tot een aantal verbeterpunten voor de groene ruimten in uw wijk, zodat het groen beter aansluit bij de manier waarop u het groen in uw wijk gebruikt.

Graag zou ik u willen vragen of u mij wilt helpen bij het onderzoek. U kunt dit doen door de bijgevoegde enquête in te vullen. Het invullen van de enquête kost u ongeveer 15 minuten. De resultaten van de enquête worden geheel anoniem behandeld en alleen gebruikt voor wetenschappelijk onderzoek.

De enquête bestaat uit vijf onderdelen. Bij elke vraag kunt u uw keuze duidelijk maken door slechts één van de antwoordmogelijkheden te kiezen, tenzij anders is aangegeven. Indien u geïnteresseerd bent in de resultaten van dit onderzoek, kunt u dit aan het einde van de enquête aangeven. U krijgt dan nadat het onderzoek is afgerond de resultaten toegestuurd.

Bij voorbaat hartelijk dank voor uw medewerking.

Met vriendelijke groet,

Emiel Heuff
student Sociale Planologie, Rijksuniversiteit Groningen

1 | Algemeen

1.1 Wat is uw geslacht?

- man
- vrouw

1.2 Wat is uw leeftijd?

 jaar

1.3 Hoe lang woont u al in De Wijert-Noord?

- korter dan 1 jaar
- tussen 1 en 5 jaar
- tussen 5 en 10 jaar
- langer dan 10 jaar

1.4 In wat voor type woning woont u?

- portiekwoning
- tussenwoning in rij
- hoekwoning in rij
- twee-onder-één-kapwoning
- vrijstaande woning
- appartement (bijv. in een seniorencomplex)
- anders, namelijk:

1.5 Woont u in een koopwoning of in een huurwoning?

- koopwoning
- huurwoning

1.6 Heeft u een eigen tuin?

- ja
- nee

1.7 Heeft u een of meer kinderen die jonger zijn dan 10 jaar en in De Wijert-Noord opgroeien?

- ja
- nee

1.8 Heeft u een hond?

- ja
- nee

1.9 Wat is uw postcode (bijv. 1234 AB)?

2 | Gebruik van groene ruimten

2.1 Hoe vaak maakt u normaal gesproken gebruik van groene ruimten in De Wijert-Noord?

- dagelijks
- enkele keren per week
- één keer per week
- enkele keren per maand
- één keer per maand
- zelden of nooit

2.2 Hoe lang duurt een bezoek aan een groene ruimte in De Wijert-Noord normaal gesproken?

- minder dan een kwartier
- een kwartier tot een halfuur
- een halfuur tot een uur
- langer dan een uur
- ik maak nooit gebruik van groene ruimten in De Wijert-Noord

2.3 Kunt u aangeven wat u meestal doet wanneer u gebruik maakt van de groene ruimten in De Wijert-Noord?

Kies de opties die het meest op u van toepassing zijn. U kunt meerdere antwoorden kiezen.

- hond uitlaten
- doorkruisen onderweg van A naar B (bijv. van huis naar de supermarkt)
- uitrusten na het doen van boodschappen
- tot rust komen / relaxen / ontsnappen aan de dagelijkse drukte
- een frisse neus halen
- genieten van de (groene) omgeving
- genieten van het weer
- wandelen
- hardlopen (of als onderdeel van de hardlooproute)
- fietsen (of als onderdeel van de fietsroute)
- 'onder de mensen zijn'
- ontmoeten van vrienden of bekenden
- deelnemen aan (sport)activiteiten in een groep
- met kinderen de speeltuin bezoeken
- tijd doorbrengen met familie (bijv. met kinderen)
- ik maak nooit gebruik van groene ruimten in De Wijert-Noord
- anders, namelijk:

2.4 Hoe tevreden bent u over de grootte van de groene ruimten in De Wijert-Noord?

zeer ontevreden	ontevreden	niet tevreden, maar ook niet ontevreden	tevreden	zeer tevreden	ik bezoek nooit groene ruimten in De Wijert- Noord
<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

2.5 Een toename in de oppervlakte van het groen in De Wijert-Noord (bijv. grotere groene ruimten) beïnvloedt mijn gebruik...

- zeer negatief (ik zou het groen minder vaak gaan gebruiken)
- negatief
- niet (het is niet van invloed op mijn gebruik)
- positief
- zeer positief (ik zou het groen vaker gaan gebruiken)

2.6 Hoe tevreden bent u over de bereikbaarheid en toegankelijkheid van de groene ruimten in De Wijert-Noord (bijv. het aantal ingangen naar een groene ruimte)?

zeer ontevreden		ontevreden		niet tevreden, maar ook niet ontevreden		tevreden		zeer tevreden		ik bezoek nooit groene ruimten in De Wijert-Noord
<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

2.7 Een verbetering van de bereikbaarheid en toegankelijkheid van de groene ruimten in De Wijert-Noord (bijv. meer ingangen naar een groene ruimte) beïnvloedt mijn gebruik...

- zeer negatief (ik zou het groen minder vaak gaan gebruiken)
- negatief
- niet (het is niet van invloed op mijn gebruik)
- positief
- zeer positief (ik zou het groen vaker gaan gebruiken)

2.8 Hoe tevreden bent u over de veiligheid rondom de ingangen naar de groene ruimten in De Wijert-Noord (bijv. de veiligheid van oversteekpunten naar een groene ruimte)?

zeer ontevreden		ontevreden		niet tevreden, maar ook niet ontevreden		tevreden		zeer tevreden		ik bezoek nooit groene ruimten in De Wijert-Noord
<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

2.9 Een verbetering van de veiligheid rondom de ingangen naar de groene ruimten in De Wijert-Noord (bijv. veiligere oversteekpunten naar een groene ruimte) beïnvloedt mijn gebruik...

- zeer negatief (ik zou het groen minder vaak gaan gebruiken)
- negatief
- niet (het is niet van invloed op mijn gebruik)
- positief
- zeer positief (ik zou het groen vaker gaan gebruiken)

2.10 Zijn er (delen van) groene ruimten in De Wijert-Noord die u om een bepaalde reden liever niet bezoekt? **Zo ja**, kunt u aangeven welke plekken dat zijn en waarom u daar liever geen bezoek aan brengt?

- nee, die zijn er niet
- ja, namelijk:

3 | Aanwezigheid van voorzieningen in groene ruimten

3.1 Kunt u aangeven in hoeverre u de aanwezigheid van de onderstaande voorzieningen in een groene ruimte belangrijk vindt?

	totaal niet belangrijk	niet belangrijk	niet belangrijk, maar ook niet onbelangrijk	belangrijk	heel erg belangrijk
vrijliggende voetpaden (dus gescheiden van bijv. fietspaden)	0	0	0	0	0
sportvoorzieningen (bijv. trapveldjes, jeu-de-boulesbaan)	0	0	0	0	0
straatverlichting	0	0	0	0	0
zitvoorzieningen (bankjes en prullenbakken)	0	0	0	0	0
bloemperken	0	0	0	0	0
grasvelden	0	0	0	0	0
picknicktafels	0	0	0	0	0
speeltuinen	0	0	0	0	0
fontein	0	0	0	0	0
toiletten	0	0	0	0	0
vijvers en waterpartijen	0	0	0	0	0

3.2 Kunt u aangeven welke voorzieningen u mist in de groene ruimten in De Wijert-Noord?

U kunt ook voorzieningen invullen die niet zijn opgenomen in het rijtje bij vraag 3.1. Indien het voorzieningen op een specifieke locatie betreft, kunt u de locatie erbij vermelden.

3.3 Hoe tevreden bent u over de hoeveelheid bomen en struiken in de groene ruimten in De Wijert-Noord?

zeer ontevreden	ontevreden	niet tevreden, maar ook niet ontevreden	tevreden	zeer tevreden	ik bezoek nooit groene ruimten in De Wijert- Noord
0	0	0	0	0	0

3.4 Het toevoegen van meer bomen en struiken aan de groene ruimten in De Wijert-Noord beïnvloedt mijn gebruik...

- zeer negatief (ik zou het groen minder vaak gaan gebruiken)
- negatief
- niet (het is niet van invloed op mijn gebruik)
- positief
- zeer positief (ik zou het groen vaker gaan gebruiken)

3.5 Hoe tevreden bent u over het onderhoud van de groene ruimten in De Wijert-Noord?

zeer ontevreden	ontevreden	niet tevreden, maar ook niet ontevreden	tevreden	zeer tevreden	ik bezoek nooit groene ruimten in De Wijert- Noord
0	0	0	0	0	0

3.6 Een verbetering in het onderhoud van de groene ruimten in De Wijert-Noord beïnvloedt mijn gebruik...

- zeer negatief (ik zou het groen minder vaak gaan gebruiken)
- negatief
- niet (het is niet van invloed op mijn gebruik)
- positief
- zeer positief (ik zou het groen vaker gaan gebruiken)

4 | Sociale contacten in groene ruimten

Kunt u voor de volgende stellingen aangeven in hoeverre de beweringen op u van toepassing zijn?

4.1 De groene ruimten in mijn wijk zijn voor mij een belangrijke ontmoetingsplaats.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
helemaal niet van toepassing	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	heel erg van toepassing

4.2 De groene ruimten in mijn wijk zorgen ervoor dat ik contact maak met andere mensen die in de groene ruimten aanwezig zijn.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
helemaal niet van toepassing	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	heel erg van toepassing

4.3 De voorzieningen die in de groene ruimten aanwezig zijn (zoals bankjes, speel- en sportvoorzieningen) zorgen ervoor dat ik contact maak met andere mensen in de groene ruimte.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
helemaal niet van toepassing	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	heel erg van toepassing

4.4 Heeft u wel eens contact met andere mensen die u tegenkomt in de groene ruimten in De Wijert-Noord?

- ja, alleen met bekenden (bijv. familie, vrienden, burens, kennissen uit de wijk)
- ja, alleen met onbekenden
- ja, zowel met bekenden als onbekenden
- nee, nooit
- ik maak nooit gebruik van groene ruimten in De Wijert-Noord

4.5 Hoe zou u de contacten die u heeft met andere mensen in groene ruimten omschrijven?

- begroeten
- een praatje maken
- begroeten en ook wel eens een praatje maken
- ik heb nooit contact met andere mensen in groene ruimten
- ik maak nooit gebruik van groene ruimten in De Wijert-Noord

4.6 Hoe belangrijk vindt u het om tijdens een bezoek aan een groene ruimte in De Wijert-Noord contact met andere mensen te hebben?

totaal niet belangrijk	niet belangrijk	niet belangrijk, maar ook niet onbelangrijk	belangrijk	heel erg belangrijk
0	0	0	0	0

Kunt u voor de volgende stelling aangeven in hoeverre de bewering op u van toepassing is?

4.7 Het hebben van contact met andere mensen die ik in groene ruimten tegenkom, draagt bij aan de leefkwaliteit van mijn wijk.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
helemaal niet van toepassing	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	heel erg van toepassing

4.8 Zijn er (delen van) groene ruimten in De Wijert-Noord die volgens u het maken van contact met andere mensen belemmeren? **Zo ja**, kunt u aangeven welke plekken dat zijn en waar deze belemmering volgens u door gevormd wordt?

- nee, die zijn er niet
- ja, namelijk:

5 | Herinrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen

Eind 2011 heeft de gemeente Groningen het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord opgeknapt (dit is het park tegenover het winkelcentrum aan de Van Lennepleaan, op de kaart hieronder weergegeven in het kader). Tijdens de opknapbeurt zijn o.a. de paden en voorzieningen in het park verbeterd en is aan de kant van de P.C. Hooftlaan een ingang naar het plantsoen toegevoegd.



5.1 Wist u ervan af dat het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord onlangs is opgeknapt?

- ja, dat wist ik (**ga verder met vraag 5.2**)
 nee, dat wist ik niet (**ga verder met deel 6 van de enquête**)

Kunt u voor de volgende stellingen aangeven in hoeverre u het eens bent met de beweringen?

5.2 Door de nieuwe inrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen is de kwaliteit van het park **in zijn geheel** verbeterd.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
helemaal mee oneens	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	helemaal mee eens

5.3 Door de nieuwe inrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen is de kwaliteit van de **voorzieningen** in het park verbeterd.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
helemaal mee oneens	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	helemaal mee eens

5.4 Na de vernieuwing van het Hendrik de Vriesplantsoen ben ik het park vaker gaan gebruiken.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
helemaal mee oneens	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	helemaal mee eens

5.5 De vernieuwde inrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen biedt meer mogelijkheden tot contact met andere mensen in het park.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
helemaal mee oneens	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	helemaal mee eens

6 | Tot slot

Kunt u in de onderstaande kaart aangeven welke groene ruimten in De Wijert-Noord door u gebruikt worden?

Doe dit door elke groene ruimte die u gebruikt duidelijk op de kaart aan te geven (bijv. door de groene ruimten te markeren of te omcirkelen). De donkergekleurde accenten geven de groene ruimten weer.



Wilt u nog iets kwijt over een of meer onderwerpen die in de enquête aan de orde zijn gekomen? Dan kunt u het onderstaande tekstvak gebruiken.

Wanneer u graag op de hoogte wilt worden gehouden van de resultaten van dit onderzoek, kunt u hier uw (e-mail)adres invullen.

U bent nu klaar met het invullen van de enquête. Hartelijk dank voor uw deelname!

Bijlage 6
Enquête Beijum



**rijksuniversiteit
 groningen**

faculteit ruimtelijke
 wetenschappen

Beste bewoner van Beijum,

In het kader van mijn afstudeeronderzoek voor de opleiding Sociale Planologie aan de Rijksuniversiteit Groningen doe ik onderzoek naar het gebruik van groene ruimten in een tweetal wijken in de stad Groningen. Uw wijk, Beijum, is één van deze twee wijken. Door middel van het onderzoek probeer ik erachter te komen op welke manier bewoners van Beijum gebruik maken van de groene ruimten in hun wijk. Hierbij kunt u denken aan het gebruik van parken, plantsoenen, groenstroken, grasvelden, speelveldjes voor kinderen en andere openbare groene ruimten in de wijk. Uiteindelijk probeer ik met mijn onderzoek te komen tot een aantal verbeterpunten voor de groene ruimten in uw wijk, zodat het groen beter aansluit bij de manier waarop u het groen in uw wijk gebruikt.

Graag zou ik u willen vragen of u mij wilt helpen bij het onderzoek. U kunt dit doen door de bijgevoegde enquête in te vullen. Het invullen van de enquête kost u ongeveer 15 minuten. De resultaten van de enquête worden geheel anoniem behandeld en alleen gebruikt voor wetenschappelijk onderzoek.

De enquête bestaat uit vijf onderdelen. Bij elke vraag kunt u uw keuze duidelijk maken door slechts één van de antwoordmogelijkheden te kiezen, tenzij anders is aangegeven. Indien u geïnteresseerd bent in de resultaten van dit onderzoek, kunt u dit aan het einde van de enquête aangeven. U krijgt dan nadat het onderzoek is afgerond de resultaten toegestuurd.

Bij voorbaat hartelijk dank voor uw medewerking.

Met vriendelijke groet,

Emiel Heuff
student Sociale Planologie, Rijksuniversiteit Groningen

1 | Algemeen

1.1 Wat is uw geslacht?

- man
- vrouw

1.2 Wat is uw leeftijd?

jaar

1.3 Hoe lang woont u al in Beijum?

- korter dan 1 jaar
- tussen 1 en 5 jaar
- tussen 5 en 10 jaar
- langer dan 10 jaar

1.4 In wat voor type woning woont u?

- portiekwoning
- tussenwoning in rij
- hoekwoning in rij
- twee-onder-één-kapwoning
- vrijstaande woning
- appartement (bijv. in een seniorencomplex)
- anders, namelijk:

1.5 Woont u in een koopwoning of in een huurwoning?

- koopwoning
- huurwoning

1.6 Heeft u een eigen tuin?

- ja
- nee

1.7 Heeft u een of meer kinderen die jonger zijn dan 10 jaar en in Beijum opgroeien?

- ja
- nee

1.8 Heeft u een hond?

- ja
- nee

1.9 Wat is uw postcode (bijv. 1234 AB)?

2 | Gebruik van groene ruimten

2.1 Hoe vaak maakt u normaal gesproken gebruik van groene ruimten in Beijum?

- dagelijks
- enkele keren per week
- één keer per week
- enkele keren per maand
- één keer per maand
- zelden of nooit

2.2 Hoe lang duurt een bezoek aan een groene ruimte in Beijum normaal gesproken?

- minder dan een kwartier
- een kwartier tot een halfuur
- een halfuur tot een uur
- langer dan een uur
- ik maak nooit gebruik van groene ruimten in Beijum

2.3 Kunt u aangeven wat u meestal doet wanneer u gebruik maakt van de groene ruimten in Beijum?

Kies de opties die het meest op u van toepassing zijn. U kunt meerdere antwoorden kiezen.

- hond uitlaten
- doorkruisen onderweg van A naar B (bijv. van huis naar de supermarkt)
- uitrusten na het doen van boodschappen
- tot rust komen / relaxen / ontsnappen aan de dagelijkse drukte
- een frisse neus halen
- genieten van de (groene) omgeving
- genieten van het weer
- wandelen
- hardlopen (of als onderdeel van de hardlooproutte)
- fietsen (of als onderdeel van de fietsroute)
- 'onder de mensen zijn'
- ontmoeten van vrienden of bekenden
- deelnemen aan (sport)activiteiten in een groep
- met kinderen de speeltuin bezoeken
- tijd doorbrengen met familie (bijv. met kinderen)
- ik maak nooit gebruik van groene ruimten in Beijum
- anders, namelijk:

2.4 Hoe tevreden bent u over de grootte van de groene ruimten in Beijum?

zeer ontevreden	ontevreden	niet tevreden, maar ook niet ontevreden	tevreden	zeer tevreden	ik bezoek nooit groene ruimten in Beijum
0	0	0	0	0	0

2.5 Een toename in de oppervlakte van het groen in Beijum (bijv. grotere groene ruimten) beïnvloedt mijn gebruik...

- zeer negatief (ik zou het groen minder vaak gaan gebruiken)
- negatief
- niet (het is niet van invloed op mijn gebruik)
- positief
- zeer positief (ik zou het groen vaker gaan gebruiken)

2.6 Hoe tevreden bent u over de bereikbaarheid en toegankelijkheid van de groene ruimten in Beijum (bijv. het aantal ingangen naar een groene ruimte)?

zeer ontevreden	ontevreden	niet tevreden, maar ook niet ontevreden	tevreden	zeer tevreden	ik bezoek nooit groene ruimten in Beijum
0	0	0	0	0	0

2.7 Een verbetering van de bereikbaarheid en toegankelijkheid van de groene ruimten in Beijum (bijv. meer ingangen naar een groene ruimte) beïnvloedt mijn gebruik...

- zeer negatief (ik zou het groen minder vaak gaan gebruiken)
- negatief
- niet (het is niet van invloed op mijn gebruik)
- positief
- zeer positief (ik zou het groen vaker gaan gebruiken)

2.8 Hoe tevreden bent u over de veiligheid rondom de ingangen naar de groene ruimten in Beijum (bijv. de veiligheid van oversteekpunten naar een groene ruimte)?

zeer ontevreden	ontevreden	niet tevreden, maar ook niet ontevreden	Tevreden	zeer tevreden	ik bezoek nooit groene ruimten in Beijum
0	0	0	0	0	0

2.9 Een verbetering van de veiligheid rondom de ingangen naar de groene ruimten in Beijum (bijv. veiligere oversteekpunten naar een groene ruimte) beïnvloedt mijn gebruik...

- zeer negatief (ik zou het groen minder vaak gaan gebruiken)
- negatief
- niet (het is niet van invloed op mijn gebruik)
- positief
- zeer positief (ik zou het groen vaker gaan gebruiken)

2.10 Zijn er (delen van) groene ruimten in Beijum die u om een bepaalde reden liever niet bezoekt? **Zo ja**, kunt u aangeven welke plekken dat zijn en waarom u daar liever geen bezoek aan brengt?

- nee, die zijn er niet
- ja, namelijk:

3 | Aanwezigheid van voorzieningen in groene ruimten

3.1 Kunt u aangeven in hoeverre u de aanwezigheid van de onderstaande voorzieningen in een groene ruimte belangrijk vindt?

	totaal niet belangrijk	niet belangrijk	niet belangrijk, maar ook niet onbelangrijk	belangrijk	heel erg belangrijk
vrijliggende voetpaden (dus gescheiden van bijv. fietspaden)	0	0	0	0	0
sportvoorzieningen (bijv. trapveldjes, jeu-de-boulesbaan)	0	0	0	0	0
straatverlichting	0	0	0	0	0
zitvoorzieningen (bankjes en prullenbakken)	0	0	0	0	0
bloemperken	0	0	0	0	0
grasvelden	0	0	0	0	0
picknicktafels	0	0	0	0	0
speeltuinen	0	0	0	0	0
fontein	0	0	0	0	0
toiletten	0	0	0	0	0
vijvers en waterpartijen	0	0	0	0	0

3.2 Kunt u aangeven welke voorzieningen u mist in de groene ruimten in Beijum?

U kunt ook voorzieningen invullen die niet zijn opgenomen in het rijtje bij vraag 3.1. Indien het voorzieningen op een specifieke locatie betreft, kunt u de locatie erbij vermelden.

3.3 Hoe tevreden bent u over de hoeveelheid bomen en struiken in de groene ruimten in Beijum?

zeer ontevreden	ontevreden	niet tevreden, maar ook niet ontevreden	tevreden	zeer tevreden	ik bezoek nooit groene ruimten in Beijum
0	0	0	0	0	0

3.4 Het toevoegen van meer bomen en struiken aan de groene ruimten in Beijum beïnvloedt mijn gebruik...

- zeer negatief (ik zou het groen minder vaak gaan gebruiken)
- negatief
- niet (het is niet van invloed op mijn gebruik)
- positief
- zeer positief (ik zou het groen vaker gaan gebruiken)

3.5 Hoe tevreden bent u over het onderhoud van de groene ruimten in Beijum?

zeer ontevreden	ontevreden	niet tevreden, maar ook niet ontevreden	tevreden	zeer tevreden	ik bezoek nooit groene ruimten in Beijum
0	0	0	0	0	0

3.6 Een verbetering in het onderhoud van de groene ruimten in Beijum beïnvloedt mijn gebruik...

- zeer negatief (ik zou het groen minder vaak gaan gebruiken)
- negatief
- niet (het is niet van invloed op mijn gebruik)
- positief
- zeer positief (ik zou het groen vaker gaan gebruiken)

4 | Sociale contacten in groene ruimten

Kunt u voor de volgende stellingen aangeven in hoeverre de beweringen op u van toepassing zijn?

4.1 De groene ruimten in mijn wijk zijn voor mij een belangrijke ontmoetingsplaats.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
helemaal niet van toepassing	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	heel erg van toepassing

4.2 De groene ruimten in mijn wijk zorgen ervoor dat ik contact maak met andere mensen die in de groene ruimten aanwezig zijn.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
helemaal niet van toepassing	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	heel erg van toepassing

4.3 De voorzieningen die in de groene ruimten aanwezig zijn (zoals bankjes, speel- en sportvoorzieningen) zorgen ervoor dat ik contact maak met andere mensen in de groene ruimte.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
helemaal niet van toepassing	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	heel erg van toepassing

4.4 Heeft u wel eens contact met andere mensen die u tegenkomt in de groene ruimten in Beijum?

- ja, alleen met bekenden (bijv. familie, vrienden, burens, kennissen uit de wijk)
- ja, alleen met onbekenden
- ja, zowel met bekenden als onbekenden
- nee, nooit
- ik maak nooit gebruik van groene ruimten in Beijum

4.5 Hoe zou u de contacten die u heeft met andere mensen in groene ruimten omschrijven?

- begroeten
- een praatje maken
- begroeten en ook wel eens een praatje maken
- ik heb nooit sociaal contact met andere mensen in groene ruimten
- ik maak nooit gebruik van groene ruimten in Beijum

4.6 Hoe belangrijk vindt u het om tijdens een bezoek aan een groene ruimte in Beijum contact met andere mensen te hebben?

totaal niet belangrijk	niet belangrijk	niet belangrijk, maar ook niet onbelangrijk	belangrijk	heel erg belangrijk
0	0	0	0	0

Kunt u voor de volgende stelling aangeven in hoeverre de bewering op u van toepassing is?

4.7 Het hebben van contact met andere mensen die ik in groene ruimten tegenkom, draagt bij aan de leefkwaliteit van mijn wijk.

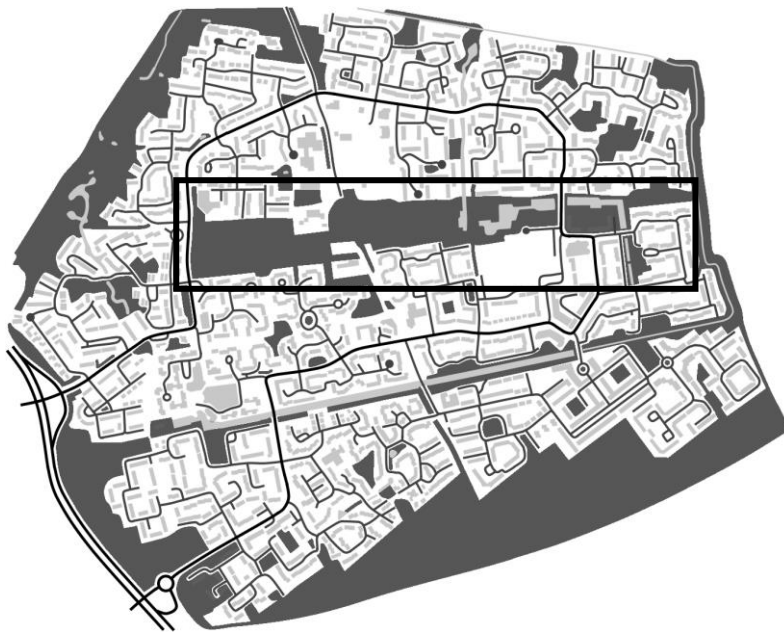
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
helemaal niet van toepassing	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	heel erg van toepassing

4.8 Zijn er (delen van) groene ruimten in Beijum die volgens u het maken van contact met andere mensen belemmeren? **Zo ja**, kunt u aangeven welke plekken dat zijn en waar deze belemmering volgens u door gevormd wordt?

- nee, die zijn er niet
- ja, namelijk:

5 | Herinrichting van de Groene Long

Sinds enige tijd is de gemeente Groningen bezig met de herinrichting van wijkpark de Groene Long in Beijum (dit is het park dat centraal door de wijk loopt, op de kaart hieronder weergegeven in het kader). Tijdens de opknappbeurt worden o.a. de paden in het park verbeterd en wordt geprobeerd het park beter toegankelijk te maken.



5.1 Wist u ervan af dat de Groene Long in Beijum wordt opgeknapt?

- ja, dat wist ik (**ga verder met vraag 5.2**)
 nee, dat wist ik niet (**ga verder met deel 6 van de enquête**)

Kunt u voor de volgende stellingen aangeven in hoeverre u het eens bent met de beweringen?

5.2 Door de nieuwe inrichting van de Groene Long is de kwaliteit van het park **in zijn geheel** verbeterd.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
helemaal mee oneens	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	helemaal mee eens

5.3 Door de nieuwe inrichting van de Groene Long is de kwaliteit van de **voorzieningen** in het park verbeterd.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
helemaal mee oneens	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	helemaal mee eens

5.4 Na de vernieuwing van de Groene Long ben ik het park vaker gaan gebruiken.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
helemaal mee oneens	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	helemaal mee eens

5.5 De vernieuwde inrichting van de Groene Long biedt meer mogelijkheden tot contact met andere mensen in het park.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
helemaal mee oneens	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	helemaal mee eens

6 | Tot slot

Kunt u in de onderstaande kaart aangeven welke groene ruimten in Beijum door u gebruikt worden?

Doe dit door elke groene ruimte die u gebruikt duidelijk op de kaart aan te geven (bijv. door de groene ruimten te markeren of te omcirkelen). De donkergekleurde accenten geven de groene ruimten weer.



Wilt u nog iets kwijt over een of meer onderwerpen die in de enquête aan de orde zijn gekomen? Dan kunt u het onderstaande tekstvak gebruiken.

Wanneer u graag op de hoogte wilt worden gehouden van de resultaten van dit onderzoek, kunt u hier uw (e-mail)adres invullen.

U bent nu klaar met het invullen van de enquête. Hartelijk dank voor uw deelname!

Bijlage 7

Overzicht respons per enquêtevraag

• Vraag 1.1 Wat is uw geslacht?

	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
man	27	39,1%	50	48,1%	77	44,5%
vrouw	42	60,9%	54	51,9%	96	55,5%
niet ingevuld	1		6		7	
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

• Vraag 1.2 Wat is uw leeftijd? *

	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
jonger dan 25 jaar	2	2,9%	3	3,0%	5	3,0%
25 tot 45 jaar	30	43,5%	25	25,0%	55	32,5%
45 tot 65 jaar	26	37,7%	58	58,0%	84	49,7%
65 jaar of ouder	11	15,9%	14	14,0%	25	14,8%
niet ingevuld	1		10		11	
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

* in de enquête is deze vraag gesteld als een open vraag; voor de leesbaarheid is deze ratiovariabele omgezet in een ordinale variabele

• Vraag 1.3 Hoe lang woont u al in De Wijert-Noord / Beijum?

	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
korter dan 1 jaar	7	10,0%	2	1,8%	9	5,0%
tussen 1 en 5 jaar	19	27,1%	8	7,3%	27	15,0%
tussen 5 en 10 jaar	16	22,9%	12	10,9%	28	15,6%
langer dan 10 jaar	28	40,0%	88	80,0%	116	64,4%
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

• Vraag 1.4 In wat voor type woning woont u?

	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
portiekwoning	35	50,7%	0	0,0%	35	19,7%
tussenwoning in rij	10	14,5%	58	53,2%	68	38,2%
hoekwoning in rij	12	17,4%	34	31,2%	46	25,8%
twee-onder-één-kapwoning	0	0,0%	11	10,1%	11	6,2%
vrijstaande woning	0	0,0%	2	1,8%	2	1,1%
appartement	9	13,0%	3	2,8%	12	6,7%
anders	3	4,3%	1	0,9%	4	2,2%
niet ingevuld	1		1		2	
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

• Vraag 1.5 Woont u in een koopwoning of in een huurwoning?

	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
koopwoning	33	47,1%	77	70,0%	110	61,1%
huurwoning	37	52,9%	33	30,0%	70	38,9%
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

• Vraag 1.6 Heeft u een eigen tuin?

	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
ja	29	42,0%	106	96,4%	135	75,4%
nee	40	58,0%	4	3,6%	44	24,6%
niet ingevuld	1		0		1	
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

• **Vraag 1.7** Heeft u een of meer kinderen die jonger zijn dan 10 jaar en in De Wijert-Noord / Beijum opgroeien?

	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
<i>ja</i>	14	20,0%	14	12,8%	28	15,6%
<i>nee</i>	56	80,0%	95	87,2%	151	84,4%
<i>niet ingevuld</i>	0		1		1	
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

• **Vraag 1.8** Heeft u een hond?

	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
<i>ja</i>	9	12,9%	21	19,3%	30	16,8%
<i>nee</i>	61	87,1%	88	80,7%	149	83,2%
<i>niet ingevuld</i>	0		1		1	
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

• **Vraag 1.9** Wat is uw postcode (bijv. 1234 AB)?

Een overzicht van het aantal respondenten per postcode wordt gegeven in het kaartenkatern.

• **Vraag 2.1** Hoe vaak maakt u normaal gesproken gebruik van groene ruimten in De Wijert-Noord / Beijum?

	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
<i>dagelijks</i>	14	20,0%	39	35,5%	53	29,4%
<i>enkele keren per week</i>	18	25,7%	48	43,6%	66	36,7%
<i>één keer per week</i>	7	10,0%	5	4,5%	12	6,7%
<i>enkele keren per maand</i>	7	10,0%	10	9,1%	17	9,4%
<i>één keer per maand</i>	6	8,6%	4	3,6%	10	5,6%
<i>zelden of nooit</i>	18	25,7%	4	3,6%	22	12,2%
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

• **Vraag 2.2** Hoe lang duurt een bezoek aan een groene ruimte in De Wijert-Noord / Beijum normaal gesproken?

	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
<i>minder dan een kwartier</i>	18	26,1%	14	12,7%	32	17,9%
<i>een kwartier tot een halfuur</i>	24	34,8%	42	38,2%	66	36,9%
<i>een halfuur tot een uur</i>	15	21,7%	35	31,8%	50	27,9%
<i>langer dan een uur</i>	2	2,9%	15	13,6%	17	9,5%
<i>ik maak nooit gebruik van groene ruimten in mijn wijk</i>	10	14,5%	4	3,6%	14	7,8%
<i>niet ingevuld</i>	1		0		1	
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

- **Vraag 2.3** Kunt u aangeven wat u meestal doet wanneer u gebruik maakt van de groene ruimten in De Wijert-Noord / Beijum? (Kies de opties die het meest op u van toepassing zijn. U kunt meerdere antwoorden kiezen.) *

	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal 'ja'	in %	aantal 'ja'	in %	aantal 'ja'	in %
<i>hond uitlaten</i>	10	14,3%	21	19,1%	31	17,2%
<i>doorkruisen onderweg van A naar B (bijv. van huis naar de supermarkt)</i>	34	48,6%	50	45,5%	84	46,7%
<i>uitrusten na het doen van boodschappen</i>	3	4,3%	3	2,7%	6	3,3%
<i>tot rust komen / relaxen / ontsnappen aan de dagelijkse drukte</i>	10	14,3%	36	32,7%	46	25,6%
<i>een frisse neus halen</i>	31	44,3%	57	51,8%	88	48,9%
<i>genieten van de (groene) omgeving</i>	17	24,3%	52	47,3%	69	38,3%
<i>genieten van het weer</i>	22	31,4%	40	36,4%	62	34,4%
<i>wandelen</i>	35	50,0%	80	72,7%	115	63,9%
<i>hardlopen (of als onderdeel van de hardlooproute)</i>	7	10,0%	21	19,1%	28	15,6%
<i>fietsen (of als onderdeel van de fietsroute)</i>	16	22,9%	63	57,3%	79	43,9%
<i>'onder de mensen zijn'</i>	5	7,1%	4	3,6%	9	5,0%
<i>ontmoeten van vrienden of bekenden</i>	2	2,9%	3	2,7%	5	2,8%
<i>deelnemen aan (sport)activiteiten in een groep</i>	0	0,0%	5	4,5%	5	2,8%
<i>met kinderen de speeltuin bezoeken</i>	15	21,4%	13	11,8%	28	15,6%
<i>tijd doorbrengen met familie (bijv. met kinderen)</i>	8	11,4%	12	10,9%	20	11,1%
totaal aantal respondenten	70		110		180	

* respondenten die nooit gebruik maken van het groen in hun wijk zijn in de berekening buiten beschouwing gelaten, evenals de antwoorden die zijn gegeven bij de antwoordoptie 'anders, namelijk...'

- **Vraag 2.4** Hoe tevreden bent u over de grootte van de groene ruimten in De Wijert-Noord / Beijum?

	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
<i>zeer ontevreden</i>	2	2,9%	1	0,9%	3	1,7%
<i>ontevreden</i>	6	8,7%	2	1,8%	8	4,5%
<i>niet tevreden, maar ook niet ontevreden</i>	16	23,2%	10	9,1%	26	14,5%
<i>tevreden</i>	28	40,6%	47	42,7%	75	41,9%
<i>zeer tevreden</i>	11	15,9%	49	44,5%	60	33,5%
<i>ik bezoek nooit groene ruimten in mijn wijk</i>	6	8,7%	1	0,9%	7	3,9%
<i>niet ingevuld</i>	1		0		1	
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

- **Vraag 2.5** Een toename in de oppervlakte van het groen in De Wijert-Noord / Beijum (bijv. grotere groene ruimten) beïnvloedt mijn gebruik...

	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
<i>zeer negatief (ik zou het groen minder vaak gaan gebruiken)</i>	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
<i>negatief</i>	1	1,4%	3	2,7%	4	2,2%
<i>niet (het is niet van invloed op mijn gebruik)</i>	18	26,1%	36	32,7%	54	30,2%
<i>positief</i>	35	50,7%	47	42,7%	82	45,8%
<i>zeer positief (ik zou het groen vaker gaan gebruiken)</i>	15	21,7%	24	21,8%	39	21,8%
<i>niet ingevuld</i>	1		0		1	
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

- **Vraag 2.6** Hoe tevreden bent u over de bereikbaarheid en toegankelijkheid van de groene ruimten in De Wijert-Noord / Beijum (bijv. het aantal ingangen naar een groene ruimte)?

	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
zeer ontevreden	1	1,4%	1	0,9%	2	1,1%
ontevreden	3	4,3%	0	0,0%	3	1,7%
niet tevreden, maar ook niet ontevreden	7	10,1%	5	4,5%	12	6,7%
tevreden	36	52,2%	53	48,2%	89	49,7%
zeer tevreden	16	23,2%	50	45,5%	66	36,9%
ik bezoek nooit groene ruimten in mijn wijk	6	8,7%	1	0,9%	7	3,9%
niet ingevuld	1		0		1	
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

- **Vraag 2.7** Een verbetering van de bereikbaarheid en toegankelijkheid van de groene ruimten in De Wijert-Noord / Beijum (bijv. meer ingangen naar een groene ruimte) beïnvloedt mijn gebruik...

	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
zeer negatief (ik zou het groen minder vaak gaan gebruiken)	0	0,0%	1	0,9%	1	0,6%
negatief	1	1,4%	4	3,6%	5	2,8%
niet (het is niet van invloed op mijn gebruik)	39	55,7%	67	60,9%	106	58,9%
positief	25	35,7%	29	26,4%	54	30,0%
zeer positief (ik zou het groen vaker gaan gebruiken)	5	7,1%	9	8,2%	14	7,8%
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

- **Vraag 2.8** Hoe tevreden bent u over de veiligheid rondom de ingangen naar de groene ruimten in De Wijert-Noord / Beijum (bijv. de veiligheid van oversteekpunten naar een groene ruimte)?

	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
zeer ontevreden	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
ontevreden	1	1,4%	3	2,7%	4	2,2%
niet tevreden, maar ook niet ontevreden	17	24,3%	18	16,4%	35	19,4%
tevreden	41	58,6%	72	65,5%	113	62,8%
zeer tevreden	5	7,1%	15	13,6%	20	11,1%
ik bezoek nooit groene ruimten in mijn wijk	6	8,6%	2	1,8%	8	4,4%
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

- **Vraag 2.9** Een verbetering van de veiligheid rondom de ingangen naar de groene ruimten in De Wijert-Noord / Beijum (bijv. de veiligheid van oversteekpunten naar een groene ruimte) beïnvloedt mijn gebruik...

	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
zeer negatief (ik zou het groen minder vaak gaan gebruiken)	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
negatief	0	0,0%	1	0,9%	1	0,6%
niet (het is niet van invloed op mijn gebruik)	44	62,9%	72	65,5%	116	64,4%
positief	23	32,9%	34	30,9%	57	31,7%
zeer positief (ik zou het groen vaker gaan gebruiken)	3	4,3%	3	2,7%	6	3,3%
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

- **Vraag 2.10** Zijn er (delen van) groene ruimten in De Wijert-Noord / Beijum die u om een bepaalde reden liever niet bezoekt? **Zo ja**, kunt u aangeven welke plekken dat zijn en waarom u daar liever geen bezoek aan brengt? *

	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
<i>ja</i>	17	24,6%	36	33,0%	53	29,8%
<i>nee</i>	52	75,4%	73	67,0%	125	70,2%
<i>niet ingevuld</i>	1		1		2	
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

* het laatste gedeelte van deze vraag is gesteld als een open vraag; de antwoorden op deze vraag zijn niet in dit overzicht opgenomen

- **Vraag 3.1 (1)** Kunt u aangeven in hoeverre u de aanwezigheid van de onderstaande voorzieningen in een groene ruimte belangrijk vindt?

Vrijliggende voetpaden	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
<i>totaal niet belangrijk</i>	5	7,1%	1	0,9%	6	3,3%
<i>niet belangrijk</i>	4	5,7%	7	6,4%	11	6,1%
<i>niet belangrijk, maar ook niet onbelangrijk</i>	7	10,0%	14	12,7%	21	11,7%
<i>belangrijk</i>	35	50,0%	59	53,6%	94	52,2%
<i>heel erg belangrijk</i>	19	27,1%	29	26,4%	48	26,7%
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

- **Vraag 3.1 (2)** Kunt u aangeven in hoeverre u de aanwezigheid van de onderstaande voorzieningen in een groene ruimte belangrijk vindt?

Sportvoorzieningen	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
<i>totaal niet belangrijk</i>	4	5,8%	7	6,4%	11	6,1%
<i>niet belangrijk</i>	6	8,7%	16	14,5%	22	12,3%
<i>niet belangrijk, maar ook niet onbelangrijk</i>	12	17,4%	23	20,9%	35	19,6%
<i>belangrijk</i>	35	50,7%	49	44,5%	84	46,9%
<i>heel erg belangrijk</i>	12	17,4%	15	13,6%	27	15,1%
<i>niet ingevuld</i>	1		0		1	
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

- **Vraag 3.1 (3)** Kunt u aangeven in hoeverre u de aanwezigheid van de onderstaande voorzieningen in een groene ruimte belangrijk vindt?

Straatverlichting	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
<i>totaal niet belangrijk</i>	4	5,8%	1	0,9%	5	2,8%
<i>niet belangrijk</i>	0	0,0%	7	6,4%	7	3,9%
<i>niet belangrijk, maar ook niet onbelangrijk</i>	5	7,2%	17	15,5%	22	12,3%
<i>belangrijk</i>	24	34,8%	49	44,5%	73	40,8%
<i>heel erg belangrijk</i>	36	52,2%	36	32,7%	72	40,2%
<i>niet ingevuld</i>	1		0		1	
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

- **Vraag 3.1 (4)** Kunt u aangeven in hoeverre u de aanwezigheid van de onderstaande voorzieningen in een groene ruimte belangrijk vindt?

Zitvoorzieningen	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
<i>totaal niet belangrijk</i>	4	5,7%	0	0,0%	4	2,2%
<i>niet belangrijk</i>	1	1,4%	3	2,7%	4	2,2%
<i>niet belangrijk, maar ook niet onbelangrijk</i>	5	7,1%	11	10,0%	16	8,9%
<i>belangrijk</i>	25	35,7%	58	52,7%	83	46,1%
<i>heel erg belangrijk</i>	35	50,0%	38	34,5%	73	40,6%
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

- **Vraag 3.1 (5)** Kunt u aangeven in hoeverre u de aanwezigheid van de onderstaande voorzieningen in een groene ruimte belangrijk vindt?

Bloemperken	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
<i>totaal niet belangrijk</i>	4	5,8%	3	2,7%	7	3,9%
<i>niet belangrijk</i>	4	5,8%	8	7,3%	12	6,7%
<i>niet belangrijk, maar ook niet onbelangrijk</i>	11	15,9%	26	23,6%	37	20,7%
<i>belangrijk</i>	31	44,9%	57	51,8%	88	49,2%
<i>heel erg belangrijk</i>	19	27,5%	16	14,5%	35	19,6%
<i>niet ingevuld</i>	1		0		1	
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

- **Vraag 3.1 (6)** Kunt u aangeven in hoeverre u de aanwezigheid van de onderstaande voorzieningen in een groene ruimte belangrijk vindt?

Grasvelden	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
<i>totaal niet belangrijk</i>	4	5,7%	0	0,0%	4	2,2%
<i>niet belangrijk</i>	2	2,9%	3	2,7%	5	2,8%
<i>niet belangrijk, maar ook niet onbelangrijk</i>	4	5,7%	22	20,0%	26	14,4%
<i>belangrijk</i>	39	55,7%	64	58,2%	103	57,2%
<i>heel erg belangrijk</i>	21	30,0%	21	19,1%	42	23,3%
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

- **Vraag 3.1 (7)** Kunt u aangeven in hoeverre u de aanwezigheid van de onderstaande voorzieningen in een groene ruimte belangrijk vindt?

Picknicktafels	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
<i>totaal niet belangrijk</i>	6	8,7%	4	3,6%	10	5,6%
<i>niet belangrijk</i>	8	11,6%	18	16,4%	26	14,5%
<i>niet belangrijk, maar ook niet onbelangrijk</i>	22	31,9%	40	36,4%	62	34,6%
<i>belangrijk</i>	19	27,5%	40	36,4%	59	33,0%
<i>heel erg belangrijk</i>	14	20,3%	8	7,3%	22	12,3%
<i>niet ingevuld</i>	1		0		1	
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

- **Vraag 3.1 (8)** Kunt u aangeven in hoeverre u de aanwezigheid van de onderstaande voorzieningen in een groene ruimte belangrijk vindt?

Speeltuin	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
<i>totaal niet belangrijk</i>	7	10,1%	5	4,5%	12	6,7%
<i>niet belangrijk</i>	6	8,7%	16	14,5%	22	12,3%
<i>niet belangrijk, maar ook niet onbelangrijk</i>	16	23,2%	27	24,5%	43	24,0%
<i>belangrijk</i>	20	29,0%	45	40,9%	65	36,3%
<i>heel erg belangrijk</i>	20	29,0%	17	15,5%	37	20,7%
<i>niet ingevuld</i>	1		0		1	
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

- **Vraag 3.1 (9)** Kunt u aangeven in hoeverre u de aanwezigheid van de onderstaande voorzieningen in een groene ruimte belangrijk vindt?

Fontein	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
<i>totaal niet belangrijk</i>	7	10,0%	27	24,5%	34	18,9%
<i>niet belangrijk</i>	19	27,1%	23	20,9%	42	23,3%
<i>niet belangrijk, maar ook niet onbelangrijk</i>	20	28,6%	34	30,9%	54	30,0%
<i>belangrijk</i>	14	20,0%	22	20,0%	36	20,0%
<i>heel erg belangrijk</i>	10	14,3%	4	3,6%	14	7,8%
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

- **Vraag 3.1 (10)** Kunt u aangeven in hoeverre u de aanwezigheid van de onderstaande voorzieningen in een groene ruimte belangrijk vindt?

Toiletten	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
<i>totaal niet belangrijk</i>	12	17,9%	30	27,3%	42	23,7%
<i>niet belangrijk</i>	21	31,3%	28	25,5%	49	27,7%
<i>niet belangrijk, maar ook niet onbelangrijk</i>	12	17,9%	36	32,7%	48	27,1%
<i>belangrijk</i>	14	20,9%	11	10,0%	25	14,1%
<i>heel erg belangrijk</i>	8	11,9%	5	4,5%	13	7,3%
<i>niet ingevuld</i>	3		0		3	
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

- **Vraag 3.1 (11)** Kunt u aangeven in hoeverre u de aanwezigheid van de onderstaande voorzieningen in een groene ruimte belangrijk vindt?

Vijvers en waterpartijen	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
<i>totaal niet belangrijk</i>	3	4,3%	1	0,9%	4	2,2%
<i>niet belangrijk</i>	5	7,1%	2	1,8%	7	3,9%
<i>niet belangrijk, maar ook niet onbelangrijk</i>	11	15,7%	19	17,3%	30	16,7%
<i>belangrijk</i>	31	44,3%	62	56,4%	93	51,7%
<i>heel erg belangrijk</i>	20	28,6%	26	23,6%	46	25,6%
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

- **Vraag 3.2** Kunt u aangeven welke voorzieningen u mist in de groene ruimten in De Wijert-Noord / Beijum? (U kunt ook voorzieningen invullen die niet zijn opgenomen in het rijtje bij vraag 3.1. Indien het voorzieningen op een specifieke locatie betreft, kunt u de locatie erbij vermelden.)

In de enquête is deze vraag gesteld als een open vraag; de antwoorden op deze vraag zijn niet in dit overzicht opgenomen.

- **Vraag 3.3** Hoe tevreden bent u over de hoeveelheid bomen en struiken in de groene ruimten in De Wijert-Noord / Beijum?

	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
<i>zeer ontevreden</i>	0	0,0%	2	1,8%	2	1,1%
<i>ontevreden</i>	7	10,0%	3	2,8%	10	5,6%
<i>niet tevreden, maar ook niet ontevreden</i>	11	15,7%	12	11,0%	23	12,8%
<i>tevreden</i>	46	65,7%	59	54,1%	105	58,7%
<i>zeer tevreden</i>	4	5,7%	31	28,4%	35	19,6%
<i>ik bezoek nooit groene ruimten in mijn wijk</i>	2	2,9%	2	1,8%	4	2,2%
<i>niet ingevuld</i>	0		1		1	
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

- **Vraag 3.4** Het toevoegen van meer bomen en struiken aan de groene ruimten in De Wijert-Noord / Beijum beïnvloedt mijn gebruik...

	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
<i>zeer negatief (ik zou het groen minder vaak gaan gebruiken)</i>	0	0,0%	1	0,9%	1	0,6%
<i>negatief</i>	3	4,4%	2	1,8%	5	2,8%
<i>niet (het is niet van invloed op mijn gebruik)</i>	39	57,4%	55	50,0%	94	52,8%
<i>positief</i>	20	29,4%	39	35,5%	59	33,1%
<i>zeer positief (ik zou het groen vaker gaan gebruiken)</i>	6	8,8%	13	11,8%	19	10,7%
<i>niet ingevuld</i>	2		0		2	
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

• **Vraag 3.5** Hoe tevreden bent u over het onderhoud van de groene ruimten in De Wijert-Noord / Beijum?

	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
zeer ontevreden	4	5,8%	7	6,5%	11	6,2%
ontevreden	10	14,5%	17	15,7%	27	15,3%
niet tevreden, maar ook niet ontevreden	18	26,1%	32	29,6%	50	28,2%
tevreden	32	46,4%	38	35,2%	70	39,5%
zeer tevreden	3	4,3%	12	11,1%	15	8,5%
ik bezoek nooit groene ruimten in mijn wijk	2	2,9%	2	1,9%	4	2,3%
niet ingevuld	1		2		3	
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

• **Vraag 3.6** Een verbetering in het onderhoud van de groene ruimten in De Wijert-Noord / Beijum beïnvloedt mijn gebruik...

	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
zeer negatief (ik zou het groen minder vaak gaan gebruiken)	1	1,5%	0	0,0%	1	0,6%
negatief	0	0,0%	3	2,7%	3	1,7%
niet (het is niet van invloed op mijn gebruik)	31	45,6%	45	40,9%	76	42,7%
positief	28	41,2%	43	39,1%	71	39,9%
zeer positief (ik zou het groen vaker gaan gebruiken)	8	11,8%	19	17,3%	27	15,2%
niet ingevuld	2		0		2	
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

• **Vraag 4.1** Kunt u voor de volgende stelling aangeven in hoeverre de bewering op u van toepassing is? (De groene ruimten in mijn wijk zijn voor mij een belangrijke ontmoetingsplaats.)

Score	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
(helemaal niet van toepassing) 1	19	27,1%	24	21,8%	43	23,9%
2	4	5,7%	9	8,2%	13	7,2%
3	7	10,0%	12	10,9%	19	10,6%
4	5	7,1%	6	5,5%	11	6,1%
5	8	11,4%	12	10,9%	20	11,1%
6	14	20,0%	19	17,3%	33	18,3%
7	6	8,6%	15	13,6%	21	11,7%
8	5	7,1%	8	7,3%	13	7,2%
9	2	2,9%	2	1,8%	4	2,2%
(heel erg van toepassing) 10	0	0,0%	3	2,7%	3	1,7%
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

• **Vraag 4.2** Kunt u voor de volgende stelling aangeven in hoeverre de bewering op u van toepassing is? (De groene ruimten in mijn wijk zorgen ervoor dat ik contact maak met andere mensen die in de groene ruimte aanwezig zijn.)

Score	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
(helemaal niet van toepassing) 1	19	27,5%	18	16,4%	37	20,7%
2	4	5,8%	10	9,1%	14	7,8%
3	6	8,7%	10	9,1%	16	8,9%
4	6	8,7%	10	9,1%	16	8,9%
5	8	11,6%	13	11,8%	21	11,7%
6	4	5,8%	17	15,5%	21	11,7%
7	15	21,7%	16	14,5%	31	17,3%
8	5	7,2%	10	9,1%	15	8,4%
9	2	2,9%	3	2,7%	5	2,8%
(heel erg van toepassing) 10	0	0,0%	3	2,7%	3	1,7%
niet ingevuld	1		0		1	
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

- **Vraag 4.3** Kunt u voor de volgende stelling aangeven in hoeverre de bewering op u van toepassing is? (De voorzieningen die in de groene ruimten aanwezig zijn (zoals bankjes, speel- en sportvoorzieningen) zorgen ervoor dat ik contact maak met andere mensen in de groene ruimte.)

Score	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
(helemaal niet van toepassing) 1	16	23,2%	25	22,7%	41	22,9%
2	6	8,7%	12	10,9%	18	10,1%
3	5	7,2%	11	10,0%	16	8,9%
4	5	7,2%	14	12,7%	19	10,6%
5	10	14,5%	14	12,7%	24	13,4%
6	6	8,7%	9	8,2%	15	8,4%
7	12	17,4%	8	7,3%	20	11,2%
8	5	7,2%	8	7,3%	13	7,3%
9	1	1,4%	4	3,6%	5	2,8%
(heel erg van toepassing) 10	3	4,3%	5	4,5%	8	4,5%
niet ingevuld	1		0		1	
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

- **Vraag 4.4** Heeft u wel eens contact met andere mensen die u tegenkomt in de groene ruimten in De Wijert-Noord / Beijum?

	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
ja, alleen met bekenden (familie, vrienden, burens, kennissen uit de wijk)	12	17,1%	25	22,9%	37	20,7%
ja, alleen met onbekenden	3	4,3%	1	0,9%	4	2,2%
ja, zowel met bekenden als onbekenden	36	51,4%	77	70,6%	113	63,1%
nee, nooit	13	18,6%	3	2,8%	16	8,9%
ik maak nooit gebruik van groene ruimten in mijn wijk	6	8,6%	3	2,8%	9	5,0%
niet ingevuld	0		1		1	
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

- **Vraag 4.5** Hoe zou u de contacten die u heeft met andere mensen in groene ruimten omschrijven?

	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
begroeten	13	18,6%	16	14,5%	29	16,1%
een praatje maken	6	8,6%	13	11,8%	19	10,6%
begroeten en ook wel eens een praatje maken	36	51,4%	76	69,1%	112	62,2%
ik heb nooit contact met andere mensen in groene ruimten	7	10,0%	4	3,6%	11	6,1%
ik maak nooit gebruik van groene ruimten in mijn wijk	8	11,4%	1	0,9%	9	5,0%
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

- **Vraag 4.6** Hoe belangrijk vindt u het om tijdens een bezoek aan een groene ruimte in De Wijert-Noord / Beijum contact met andere mensen te hebben?

	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
totaal niet belangrijk	7	10,3%	11	10,0%	18	10,1%
niet belangrijk	17	25,0%	22	20,0%	39	21,9%
niet belangrijk, maar ook niet onbelangrijk	26	38,2%	50	45,5%	76	42,7%
belangrijk	14	20,6%	25	22,7%	39	21,9%
heel erg belangrijk	4	5,9%	2	1,8%	6	3,4%
niet ingevuld	2		0		2	
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

- **Vraag 4.7** Kunt u voor de volgende stelling aangeven in hoeverre de bewering op u van toepassing is? (Het hebben van contact met andere mensen die ik in groene ruimten tegenkom, draagt bij aan de leefkwaliteit van de wijk.)

	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
(helemaal niet van toepassing) 1	12	17,1%	12	10,9%	24	13,3%
2	3	4,3%	7	6,4%	10	5,6%
3	4	5,7%	6	5,5%	10	5,6%
4	3	4,3%	8	7,3%	11	6,1%
5	4	5,7%	11	10,0%	15	8,3%
6	8	11,4%	12	10,9%	20	11,1%
7	19	27,1%	19	17,3%	38	21,1%
8	10	14,3%	22	20,0%	32	17,8%
9	3	4,3%	11	10,0%	14	7,8%
(heel erg van toepassing) 10	4	5,7%	2	1,8%	6	3,3%
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

- **Vraag 4.8** Zijn er (delen van) groene ruimten in De Wijert-Noord / Beijum die volgens u het maken van contact met andere mensen belemmeren? **Zo ja**, kunt u aangeven welke plekken dat zijn en waar deze belemmering volgens u door gevormd wordt?

	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
ja	6	8,6%	12	10,9%	18	10,0%
nee	64	91,4%	98	89,1%	162	90,0%
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

* het laatste gedeelte van deze vraag is gesteld als een open vraag; de antwoorden op deze vraag zijn niet in dit overzicht opgenomen

- **Vraag 5.1** Wist u ervan af dat het Hendrik de Vriesplantsoen in De Wijert-Noord / de Groene Long in Beijum onlangs is opgeknapt?

	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
ja	50	71,4%	87	79,1%	137	76,1%
nee	20	28,6%	23	20,9%	43	23,9%
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

- **Vraag 5.2** Kunt u voor de volgende stelling aangeven in hoeverre u het eens bent met de bewering? (Door de nieuwe inrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen / de Groene Long is de kwaliteit van het plantsoen / park **in zijn geheel** verbeterd.)

	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
(helemaal mee oneens) 1	5	10,2%	1	1,2%	6	4,5%
2	1	2,0%	0	0,0%	1	0,8%
3	2	4,1%	3	3,6%	5	3,8%
4	2	4,1%	1	1,2%	3	2,3%
5	2	4,1%	8	9,5%	10	7,5%
6	6	12,2%	14	16,7%	20	15,0%
7	11	22,4%	25	29,8%	36	27,1%
8	10	20,4%	22	26,2%	32	24,1%
9	3	6,1%	6	7,1%	9	6,8%
(helemaal mee eens) 10	7	14,3%	4	4,8%	11	8,3%
wist niet af van herinrichting	21		26		47	
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

- **Vraag 5.3** Kunt u voor de volgende stelling aangeven in hoeverre u het eens bent met de bewering? (Door de nieuwe inrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen / de Groene Long is de kwaliteit van de **voorzieningen** in het plantsoen / park verbeterd.)

	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
(helemaal mee oneens) 1	5	10,2%	2	2,4%	7	5,3%
2	1	2,0%	1	1,2%	2	1,5%
3	1	2,0%	6	7,1%	7	5,3%
4	4	8,2%	1	1,2%	5	3,8%
5	5	10,2%	12	14,3%	17	12,8%
6	7	14,3%	19	22,6%	26	19,5%
7	11	22,4%	30	35,7%	41	30,8%
8	8	16,3%	11	13,1%	19	14,3%
9	2	4,1%	1	1,2%	3	2,3%
(helemaal mee eens) 10	5	10,2%	1	1,2%	6	4,5%
wist niet af van herinrichting	21		26		47	
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

- **Vraag 5.4** Kunt u voor de volgende stelling aangeven in hoeverre u het eens bent met de bewering? (Na de vernieuwing van het Hendrik de Vriesplantsoen / de Groene Long ben ik het plantsoen / park vaker gaan gebruiken.)

	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
(helemaal mee oneens) 1	10	20,4%	15	17,6%	25	18,7%
2	1	2,0%	5	5,9%	6	4,5%
3	4	8,2%	7	8,2%	11	8,2%
4	4	8,2%	3	3,5%	7	5,2%
5	7	14,3%	22	25,9%	29	21,6%
6	8	16,3%	13	15,3%	21	15,7%
7	6	12,2%	14	16,5%	20	14,9%
8	7	14,3%	3	3,5%	10	7,5%
9	1	2,0%	2	2,4%	3	2,2%
(helemaal mee eens) 10	1	2,0%	1	1,2%	2	1,5%
wist niet af van herinrichting	21		25		46	
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

- **Vraag 5.5** Kunt u voor de volgende stelling aangeven in hoeverre u het eens bent met de bewering? (De vernieuwde inrichting van het Hendrik de Vriesplantsoen / de Groene Long biedt meer mogelijkheden tot contact met andere mensen in het plantsoen / park.)

	De Wijert-Noord		Beijum		totaal	
	aantal	in %	aantal	in %	aantal	in %
(helemaal mee oneens) 1	6	12,2%	9	10,7%	15	11,3%
2	2	4,1%	3	3,6%	5	3,8%
3	5	10,2%	2	2,4%	7	5,3%
4	3	6,1%	4	4,8%	7	5,3%
5	6	12,2%	28	33,3%	34	25,6%
6	8	16,3%	18	21,4%	26	19,5%
7	13	26,5%	15	17,9%	28	21,1%
8	3	6,1%	5	6,0%	8	6,0%
9	1	2,0%	0	0,0%	1	0,8%
(helemaal mee eens) 10	2	4,1%	0	0,0%	2	1,5%
wist niet af van herinrichting	21		26		47	
totaal	70	100,0%	110	100,0%	180	100,0%

Groene ruimten in De Wijert-Noord

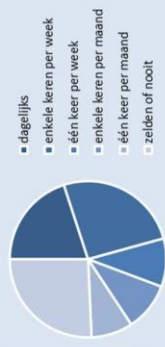


Een op de vijf bewoners De Wijert-Noord gebruikt groen elke dag

Bewoners van De Wijert-Noord maken relatief weinig gebruik van het groen in hun wijk:

- Iets meer dan de helft van de bewoners van De Wijert-Noord komt minstens één keer per week in een groene ruimte in de wijk; een op de vijf gebruikt het groen dagelijks
- Een relatief groot deel (ruim 25%) van de bewoners komt echter zelden of nooit in een groene ruimte in de wijk
- Ter vergelijking: in Beijum gebruikt maar liefst 80% van de bewoners het groen in de wijk minstens één keer per week. Slechts 4% van de bewoners komt zelden of nooit in de groene ruimten in Beijum.

Hoe vaak gebruiken bewoners van De Wijert-Noord het groen in de wijk?

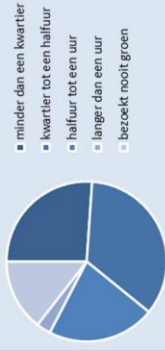


Kwart van de bezoekers duurt hooguit 15 minuten

Bewoners van De Wijert-Noord maken ook relatief kort gebruik van de groene ruimten in hun wijk:

- Ongeveer zes op de tien bewoners geven aan normaal gesproken maximaal een halfuur van het groen gebruik te maken
- Bij ruim een op de vier bewoners van De Wijert-Noord duurt een bezoek aan het groen zelfs niet langer dan 15 minuten
- Ter vergelijking: in Beijum gebruikt de helft van de bewoners het groen langer dan een halfuur. Ook het aantal mensen dat het groen nooit gebruikt ligt in deze wijk veel lager (ongeveer 4%).

Hoelang gebruiken bewoners van De Wijert-Noord het groen in de wijk?



Hendrik de Vriesplantsoen vooral gebruikt op route van A naar B

- Het Hendrik de Vriesplantsoen (het park in het midden van de wijk) wordt het meest gebruikt, gevolgd door het randgroen langs de A28 (aan de westkant) en de Hora Siccamasingel (aan de oostkant)
- De ligging van het Hendrik de Vriesplantsoen ten opzichte van het winkelcentrum zorgt ervoor dat het park veel doorkruist wordt op de route van A naar B. Daarnaast wordt het plantsoen veel gebruikt voor 'dagelijkse' activiteiten als wandelen (even een ommetje maken of een frisse neus halen).
- De ruime aanwezigheid van speelvoorzieningen in de groene ruimten van De Wijert-Noord is terug te zien in het gebruik: het groen wordt relatief veel gebruikt om met de kinderen de speeltuin te bezoeken
- Overlast door ganzen- en hondenpoep en (het gevoel van) onveiligheid zijn de belangrijkste redenen om (bepaalde delen van) het groen **niet** te gebruiken. Bij onveiligheid gaat het zowel om fysieke onveiligheid (met name bij de nieuwe vlonder over het water tussen de P.C. Hooflaan en het Hendrik de Vriesplantsoen) en sociale onveiligheid (onvoldoende verlichting in groene ruimten).



Hendrik de Vriesplantsoen



Onvoldoende straatverlichting

De aanwezigheid van voldoende verlichting in de groene ruimten in de wijk wordt door de meeste bewoners 'belangrijk' of 'heel erg belangrijk' gevonden

- Andere voorzieningen die men belangrijk vindt, zijn grasvelden en de aanwezigheid van voldoende zitvoorzieningen verspreid over het groen
- Overigens geven veel bewoners aan dat de groene ruimten onvoldoende verlicht zijn, waardoor de (sociale) veiligheid negatief beïnvloed wordt. Dit probleem doet zich vooral voor in het Hendrik de Vriesplantsoen.

» zo gauw het donker wordt, is het Hendrik de Vriesplantsoen zeer onveilig

Bewoner van De Wijert-Noord

Binding met de wijk

Het feit dat bewoners van De Wijert-Noord minder en korter gebruik maken van het groen dan bewoners van Beijum hangt samen met de mate waarin men met de wijk verbonden is:

- In De Wijert-Noord wonen relatief veel huurders en zijn bewoners weinig honkvast (als voorbeeld: bijna 40% van de bewoners woont niet langer dan 5 jaar in de wijk). Dit zorgt vaak voor een beperkte binding met de buurt en minder intensief gebruik van de groene ruimten.
- Bewoners die al langere tijd in de wijk wonen, beschouwen het groen bovendien vaker als (belangrijke) ontmoetingsplaats.

Emiel Heerff e.heerff@student.rug.nl Sociale Psychologie Rijksuniversiteit Groningen

Onderhoud groene ruimten vormt aandachtspunt

Een relatief groot deel van de bewoners van De Wijert-Noord geeft aan niet tevreden te zijn over het onderhoud van de groene ruimten in de wijk:

- Ruim 20% van de bewoners is 'zeer ontevreden' over de manier waarop het groen in de wijk onderhouden wordt. Toch zijn de bewoners van De Wijert-Noord gemiddeld iets minder ontevreden over het onderhoud van het groen dan de bewoners van Beijum.
- De ontevredenheid over het onderhoud hangt in veel gevallen samen met de bezuinigingen op het maatbeleid en het onvoldoende opruimen van zwerfvuil, vooral in het plantsoen.

Opmerkelijk genoeg blijkt uit het onderzoek dat het versoberen van groenonderhoud niet per se goedkoper hoeft te zijn: het wekelijks maaien van grasvelden is doorgaans goedkoper dan extensief onderhoud (bijvoorbeeld drie maal per jaar maaien). In het laatste geval wordt met grote machines gewerkt en moeten diverse maatregelen genomen worden om de ondergrond te beschermen. Uiteraard is extensief onderhoud voor de ecologie wel beter.



Een op de drie Beijumers gebruikt groen elke dag

Bewoners van Beijum maken relatief vaak gebruik van het groen in hun wijk:

- Ruim 80% van de Beijumers komt minstens één keer per week in een groene ruimte in de wijk, waarvan bijna de helft het groen dagelijks gebruikt
- Slechts een klein deel (4%) van de Beijumers komt zelden of nooit in een groene ruimte in de wijk

- Ter vergelijking: in De Wijert-Noord gebruikt maar iets meer dan de helft van de bewoners het groen minstens één keer per week. Een kwart van de bewoners komt zelden of nooit in de groene ruimten in De Wijert-Noord



Hoe vaak maken gebruikten Beijumers het groen in de wijk?

Helft Beijumers bezoekt groen langer dan een halfuur per keer

Beijumers maken ook relatief lang gebruik van de groene ruimten in hun wijk:

- Ongeveer de helft van de Beijumers geeft aan normaal gesproken langer dan een halfuur van het groen gebruik te maken
- Een op de acht Beijumers maakt zelfs langer dan een uur gebruik van het groen in de wijk

- Ter vergelijking: driekwart van de bewoners van De Wijert-Noord gebruikt het groen niet langer dan een halfuur. Ook het aantal mensen dat het groen nooit gebruikt ligt in deze wijk hoger (ongeveer een op de zes).



Hoelang maken gebruikten Beijumers het groen in de wijk?

Onderhoud groene ruimten punt van zorg

Een groot deel van de bewoners van Beijum geeft aan niet tevreden te zijn over het onderhoud van de groene ruimten in de wijk:

- Bijna een kwart van de Beijumers is 'ontevreden' of 'zeer ontevreden' over de manier waarop het groen in Beijum onderhouden wordt. Slechts een op de tien Beijumers is 'zeer tevreden' over het onderhoud van het groen.
- De ontevredenheid over het onderhoud hangt in veel gevallen samen met de bezuinigingen op onder andere het maabeleid en het rücksichtslos snoeien en verwijderen van groen.

Opmerkelijk genoeg blijkt uit het onderzoek dat het versoberen van groenonderhoud niet per se goedkoper hoeft te zijn: het wekelijks maaien van grasvelden is doorgaans goedkoper dan extensief onderhoud (bijvoorbeeld drie maal per jaar). In het laatste geval wordt met grote machines gewerkt en moeten diverse maatregelen genomen worden om de ondergrond te beschermen. Uiteraard is extensief onderhoud voor de ecologie wel beter.

Groene Long en recreatiepark Kardingse meest gebruikte groene ruimten

- Het groen in Beijum wordt het meest gebruikt voor 'dagelijkse' activiteiten: de meest genoemde activiteiten zijn wandelen (even een ommetje maken) en fietsen (vaak onderweg van A naar B)
- Beijumers gebruiken de groene ruimten het minst vaak voor sociale activiteiten (zoals het ontmoeten van anderen of deelname aan (sport)activiteiten)

- De Groene Long (de groenzone centraal in Beijum) en recreatiepark Kardingse worden het meest gebruikt, gevolgd door het randgroen langs het Boterdiep en het groen rondom het Spakenpad (nabij het Beijumerbos, aan de oostkant van de wijk)

- Slecht onderhoud van groen en overlast door hondenpoep zijn de belangrijkste redenen om (bepaalde delen van) het groen niet te gebruiken. Daarnaast speelt het gevoel van onveiligheid een rol: dit hangt vaak samen met het slecht onderhouden van groene ruimten (dichte begroeiing).



De Groene Long



Te weinig bankjes

- De aanwezigheid van voldoende zitvoorzieningen verspreid over de groene ruimten in de wijk wordt door de meeste Beijumers 'belangrijk' of 'heel erg belangrijk' gevonden

- Andere voorzieningen die men belangrijk vindt, zijn waterpartijen en vrijliggende wandelpaden (dus geschieden van bijvoorbeeld fietspaden)
- Overigens is het aantal bankjes volgens veel Beijumers onder de maat: vooral in de grotere groengebieden (Groene Long, Kardingse) stelt men het plaatsen van extra bankjes op prijs

meer bankjes om even uit te rusten in deze prachtige omgeving

Bewoner van Beijum

Grotere binding met de wijk

Het feit dat Beijumers meer en langer gebruik maken van het groen in hun wijk wordt niet alleen veroorzaakt door de grote beschikbaarheid van het groen:

- In Beijum wonen relatief veel huiseigenaren en zijn bewoners relatief honkwast (veel wonen al langer dan 10 jaar in Beijum). Dit zorgt vaak voor een grotere binding met de buurt en intensiever gebruik van de groene ruimten.

- Veel Beijumers zien het groen als recreatieve ruimte en als belangrijke positieve eigenschap van de wijk waar ze graag gebruik van maken

Emiel Heurif e.heurif@studium.rug.nl Sociale Psychologie Rijksuniversiteit Groningen

Bijlage 9

Vragenlijst leerlingen C.B.S. De Tamarisk

1 Ik ben een:

- jongen
- meisje

2 Hoe oud ben je en in welke groep zit je?

Ik ben jaar Ik zit in groep:

De volgende vragen gaan over het groen bij jou in de buurt. Dit zijn bijvoorbeeld parken en plantsoenen, grasvelden, speelveldjes en andere openbare groene ruimten, waar iedereen gebruik van mag maken.

3 Hoe vaak kom jij in een groene ruimte bij jou in de buurt?

- elke dag
- een paar keer per week
- ongeveer één keer per week
- een paar keer per maand
- ongeveer één keer per maand
- nooit of bijna nooit

4 Als jij naar een groene ruimte bij jou in de buurt toe gaat, hoe lang ben je daar dan ongeveer?

- minder dan een half uur
- tussen een half uur en een uur
- langer dan een uur

5 Wat doe jij als je in een groene ruimte bij jou in de buurt bent?

6 Wat vind jij goed aan de groene ruimten bij jou in de buurt? En wat moet volgens jou verbeterd worden?

Goede punten:

Verbeterpunten:

Bijlage 10
Kaart ontwerp leerlingen C.B.S. De Tamarisk



Bijlage 11

Artikel in Regiokrant Groningen

Student planologie over groen Beijum

Regiokrant Groningen 25-11-2015

Door Rinus Woesthuis

Beijum – Hoe prettig voelt u zich in groene gebieden van uw wijk? Zijn er genoeg bomen, struiken, grasvelden en wandelpaden? Wilt u meer verlichting? Of juist minder, om de natuur niet te verstoren? Vindt u dat er vaker moet worden gesnoeid en aangeharkt, of juist niet? Voor Beijum wordt dit soort vragen onderzocht door student Sociale Planologie Emiel Heuff van de Rijksuniversiteit Groningen. Begin dit jaar heeft hij, onder andere via de webpagina van deze krant, een enquête in de wijk gehouden. Kan hij daar al iets over zeggen? Tijd voor een interview.

“Ik hoop mijn afstudeerscriptie eind januari af te ronden”, zegt Emiel Heuff, “maar ik heb al wel een indruk waar het naar toe zal gaan.” Hij laat me een voorlopige uitwerking van de enquêteresultaten zien: tjokvol tabellen, staafdiagrammen, cirkeldiagrammen en statistische berekeningen. “Dat mag en kan ik nu nog niet openbaar maken, maar ik kan alvast wel een tipje van de sluier oplichten.”

Vergelijkend onderzoek

In zijn onderzoek vergelijkt Heuff het gebruik van groengebieden in twee verschillende wijken van de stad Groningen. De Wijert-Noord, gebouwd eind jaren vijftig, is een ‘stempelwijk’ waarin een vast patroon van eenvormige woonblokken en recreatieruimten (strakke plantsoenen en vijvers) zich herhaalt. Beijum, ruim 20 jaar later, is een ‘bloemkoolwijk’ met een woonerfstructuur en een veel natuurlijker, ecologischer invulling van de groene ruimten. Heuff wist bij de start van de enquête eigenlijk niet wat hij kon verwachten. Hoeveel respons zou hij krijgen? Wie zouden er reageren? Vandaar dat de enquête begon met een aantal vragen over de individuele kenmerken van de respondenten, zoals geslacht, leeftijd en woonomstandigheden. De eigenlijke vragen over het groengebruik betroffen de waardering van de groene ruimten, de aanwezigheid van voorzieningen (zoals paden, verlichting, bankjes, veel of weinig bomen) en over sociale contacten in de groene ruimten.

Binding met de wijk

Beijumers maken volgens de enquête veel vaker en langer gebruik van groene ruimten dan mensen uit De Wijert-Noord. Beijum heeft verhoudingsgewijs méér huiseigenaren, méér eigen tuinen, méér honkvaste bewoners en méér hondenbezitters. Dat Beijumers intensiever gebruik maken met het groen in hun wijk, komt, zo benadrukt Heuff, níet door de grotere beschikbaarheid van groengebieden. De bepalende factor zijn de mensen zelf, mensen die een sterke binding met de wijk hebben, die het groen in hun wijk als een recreatieve, sociale ontmoetingsplaats beschouwen. De antwoorden van wijkbewoners op de vragen over hun gebruik van groene ruimten blijken dus opmerkelijk goed in de pas te lopen met de individuele kenmerken van de respondenten.

Onderhoud en veiligheid

De enquête van Emiel Heuff bevat ook een tevredenheidsonderzoek over vijf factoren die samenhangen met het gebruik van groene ruimten: de bereikbaarheid en toegankelijkheid, het aantal bomen en struiken, de veiligheid rondom ingangen, het totale oppervlak, en het onderhoud. Op de factor onderhoud na scoort Beijum beter dan De Wijert-Noord, hoewel ook in deze wijk de factor onderhoud het minst wordt gewaardeerd. Gevraagd naar aanbevelingen die hij op grond van zijn onderzoek denkt te kunnen doen, hoeft Heuff dan ook geen seconde na te denken: onderhoud. “En dan bedoel ik niet dat je overal altijd maar moet maaien en aanharken. Je moet kijken naar de soorten groen in de wijk. In de Groene Long in Beijum moet je de ecologische structuur respecteren en kun je de natuur zoveel mogelijk haar gang laten gaan. En eens in de zoveel tijd een opruimactie. In groengebieden in de

woonerven, waar mensen elkaar veel ontmoeten en het groen vaak op een andere manier 'gebruikt' wordt, moet je juist wel regelmatig snoeien, maaien en opruimen."

Het valt hem op dat juist mensen die aangeven groene ruimten te zien als een ontmoetingsplaats, kritisch zijn op de mate en kwaliteit van onderhoud. Dat hangt samen met het gevoel van veiligheid die goed onderhouden groene gebieden geven. En andersom met de negatieve invloed van slecht groenonderhoud op het maken van sociale contacten. Geld hoeft het bezwaar niet te zijn: Heuff: "Van iemand van de gemeente hoorde ik dat intensief, regelmatig onderhoud – dus vaak maaien – gek genoeg goedkoper in uitvoering is dan extensief onderhoud. In dat laatste geval moet er met grote machines gewerkt worden en moeten er maatregelen genomen worden om beschadiging van de bodem te voorkomen."